

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ŞİİRT HALK KÜLTÜRÜNÜN ŞİFA DAĞITICILARI:
KUTSAL UNSURLAR

Can ÇARA

TEZ Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra UYGUR

Mardin-2022

**T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**ŞİİRT HALK KÜLTÜRÜNÜN ŞİFA DAĞITICILARI:
KUTSAL UNSURLAR**

Can ÇARA

**TEZ Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra UYGUR**

Mardin-2022

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmada kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

Can ÇARA

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Unsurlar

Can ÇARA

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2022: 182 Sayfa

İnsanoğlunun yaşamını sürdürdüğü dünyada ilkel zamanlardan günümüze kadar muhtelif birçok sorun ve hastalıkla karşılaşmıştır. Bireysel veya toplumsal olarak insanın yaşamındaki en önemli unsurlardan biri sağlıktır. Hastalıklar sebebiyle yaşanan sorunlar, hastalık-tedavi ilişkisini gerekli kılmış ve çeşitli çözüm yolları üretmeye çalışan insanın yaşam sürecinde alternatif tedavi yöntemleri oluşturulmuştur. Geçmişten bugüne tedavi yöntemleri bağlı olduğu kültürün bir yansımasıdır ve değişen inanç sistemleri, geçiş dönemleri, karşılaşılan milletler, yaşanan göçler neticesinde de şekillenerek mevcut kültürün bir parçası haline getirilmiştir. Asırları bulan nesilden nesile aktarılan bu bilgi ve deneyimler bir toplumun mirası ve yaşanmışlığının ürünüdür. Siirt halk kültüründe kutsallık barındıran şifa unsurları ve dağıtıcıları bu mirasın bir parçası ve çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Eski Türk inanç sisteminde yer alan; atalar, ateş, ağaç, su, taş/kaya, gibi kutsal kabul edilen kült unsurlarla günümüzde çeşitli şifa arama yöntemlerine başvurulmaktadır. Geçmişten bugüne çeşitli ritüellerle şifa arayışında kültürlerin tedavinin doğrudan veya dolaylı olarak bir parçası olmayı sürdürmüştür. Siirt ili evliyalar diyarı olarak adlandırılmakta ve şehrin muhtelif birçok noktasında türbeler yer almaktadır. İnsanlar karşılaştıkları kimi hastalıklar için bu türbelere gitmekte ve oranın kutsallığından şifa aramaktadır. Siirt yöresinde dinsel-büyüsel sağaltımlar yapan ve geleneksel tedavi yöntemlerini uygulayan şifacılara da tedavi amaçlı gidilmektedir. Kötülöklere ve hastalıklara karşı şifa bulunacağı inancıyla işlevsel birçok durum için geçmişten bugüne dinsel-büyüsel tedaviler gerçekleştiren şifacılara başvurulmaktadır. Gözlem ve görüşme yöntemi kullanılarak Siirt il merkezi ve ilçelerinde yer alan şifa unsurları ve dağıtıcıları üzerine alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda doküman analizi yöntemiyle Siirt sahasında araştırma konusunu içeren daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Alan çalışması neticesinde; 112 kaynak kişi ile görüşülmüş, 53 türbe, 7 şifacı ve birçok kült unsur tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında tespit edilen kült unsurlar ve türbeler hastalıklar özelinde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Şifacılardan elde edilen saha verileri ise her bir şifacı özelinde aktarılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kutsal, şifa, geleneksel, sağaltım, Siirt

ABSTRACT

Master Thesis

Healing Distributors of Siirt Folk Culture: Sacred Elements

Can ÇARA

Mardin Artuklu University

Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

2022: 182 Pages

Various problems and diseases have been encountered in the world where mankind has been living from primitive times to the present day. One of the most important elements in a person's life, individually or socially, is health. The problems experienced due to diseases necessitated the disease-treatment relationship and in the process of a person's life who is trying to produce various solutions, many alternative treatment systems have been created. From the past to the present, the methods of treatments are reflections of the culture to which it is connected and as a result of changing belief systems, transition periods, encountered nations, and migrations, they have also been shaped and made part of the current culture. These knowledge and experiences, which have been passed down from generation to generation for centuries, are the product of the heritage and life of a society. Healing elements and dispensers that contain holiness in the folk culture of Siirt are part of this heritage and the subject of this study. Various methods of healing are used today with cult elements that are considered sacred, such as ancestors, fire, tree, water, stone/rock, which are in the ancient Turkish belief system. Cults have continued to be a direct or indirect part of the treatment in the search for healing through various rituals from the past to the present. The province of Siirt is called the land of saints and there are shrines in various parts of the city. People visit these shrines for some diseases they encounter and seek healing from the sanctity of it. In Siirt region, healers who perform religious-magical treatments and apply traditional treatment methods are also visited for therapeutic purposes. In the belief that there will be healing against evil and diseases, healers who have been performing religious-magical treatments for many functional conditions from the past to the present are resorted to. Using the observation and interview method, a field study was carried out on the healing elements and distributors located in the provincial center of Siirt and its districts. At the same time, previous studies on the subject of research in the Siirt field were studied by document analysis method. As a result of the field study, 112 source people were interviewed, 53 shrines, 7 healers and many cult elements were identified. Cult elements and shrines were classified and evaluated in terms of diseases. The field data obtained from the healers were transferred to each healer.

Keywords: Sacred, healing, traditional, treatment, Siirt

TEŞEKKÜR

“Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Unsurlar” adlı yüksek lisans tez çalışması, değerli hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra Uygur’un yönetiminde gerçekleştirilmiştir. Çalışma boyunca sabrını ve ilgisini eksik etmeyen değerli hocam bu süreçteki desteğini ve anlayışını hep yanımda hissettirmiştir. Kendisi tüm bu süreçte, akademik anlamdaki bilgi birikiminin yanı sıra hayata dair tecrübelerini de aktararak yol göstermiştir. Bu sebeple ve çok daha fazlası için kendisine sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Prof. Dr. Rezan Karakaş hocam, lisans dönemimden bugüne kazandırdığı farklı bakış açıları ve bu yola çıkışındaki desteğiyle varlığını hep yanımda hissettirmiştir. Çalışma saham olan Siirt ilindeki tecrübesini ve tez çalışmam üzerindeki desteğiyle, sabrıyla hep katkıda bulunmuştur. Bu sebeple ve çok daha fazlası için kendisine sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Bu araştırmada TÜBİTAK 218K187 Numaralı “Ritüelleri ve Anlatılarıyla Siirt, Diyarbakır ve Mardin’de Kutsal Mekânlar: Dinî, Tarihî, Kültürel ve Edebî Doku” adlı proje kapsamında yapılan saha çalışmalarında elde edilen derleme verilerinden de istifade edilmiştir. Bu çalışmada, araştırmacı olarak danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra Uygur da görev yapmaktadır. Dolayısıyla çalışmaya olan katkısı sebebiyle TÜBİTAK’a danışman hocam nezdinde teşekkür ederim.

Evlerini, sofralarını ve bilgileriyle beraber bana yüreklerini açan ve her türlü desteği veren Siirtli dostlarıma ve Siirtlilere sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Yüksek lisans dönemim boyunca akademik çalışmalar yürüttüğümüz, fikir alışverişlerinde bulunduğumuz ve bana Mardin’de yabancılik çektirmeyen kıymetli dostum Hayriye Sema Mungan’a sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Annem Sevda Çara’ya, babam Şükrü Çara’ya, biricik kardeşim ve sırdaşım Uğur Çara’ya ve Gözde Çara’ya varlıkları sevgileri ve bana süreç boyu gösterdikleri sabırları için sonsuz teşekkürler. Bugünleri görmelerini dilediğim ve kültürün en güzel duyularını onlardan öğrendiğim; anneannem Cemile Kızıldaş’a, babaannem Beser Çara’ya ve dedem Musa Çara’ya özlem ve rahmetle, üstümdeki emekleri için teşekkürlerimi/şükranlarımı sunuyorum. Gel göç gönüllü bu diyarda hayatımıza değen ve destek olan herkese saygı ve sevgilerimle...

Can ÇARA

Mardin-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	4
1.1. Araştırmanın metodolojisi	4
1.1.1. Amaç.....	4
1.1.2. Önem.....	4
1.1.3. Sınırlılıklar	5
1.1.4. Yöntem	5
1.1.5. Derleme öncesi yapılan çalışmalar ve derleme esnasında karşılaşılan bazı zorluklar	6
1.2. Araştırma alanı hakkında bilgi.....	8
1.2.1. Siirt'in tarihi.....	8
1.2.2. Siirt'in coğrafyası	9
1.2.3. Siirt'in nüfusu ve ekonomik yapısı	11
1.2.4. Siirt'in sosyokültürel yapısı	12
1.3. Araştırma konusu üzerine Siirt'te yapılan çalışmalar	12
1.3.1. Kitaplar	13
1.3.2. Makaleler	14
1.3.3. Tezler	16
1.4. Çalışma alanı ile ilgili temel terimler.....	17
1.4.1. İnanç ve inanış	17
1.4.2. Keramet.....	19
1.4.3. Memorat.....	20
1.4.4. Menkıbe (Menkabe).....	21

1.4.5. Sağaltım	22
1.4.6. Seyit/Seyyit.....	23
2. BÖLÜM.....	25
2.1. Türk halk kültüründe mukaddes kültler	25
2.1.1. Kült	25
2.1.2. Ağaç kültü.....	26
2.1.3. Atalar, veli/evliya kültü	30
2.1.4. Ateş kültü.....	33
2.1.5. Dağ kültü.....	35
2.1.6. Su kültü	37
2.1.7. Taş/kaya kültü.....	40
2.2. Geleneksel bilgi ve geleneksel bilginin taşıyıcıları şifacılar.....	44
2.3. Geleneksel hekimlikte dinsel-büyüsel şifacılık	49
3. BÖLÜM.....	60
3.1. Siirt halk kültürünün şifa dağıtıcıları	60
3.1.1. Kültler ve şifa dağıtma.....	61
3.1.1.1. Ağaç kültü ve şifa dağıtma	62
3.1.1.1.1. Akrep ve yılan ısırmasından koruyan ağaç.....	62
3.1.1.1.2. Anne sütünü arttıran ağaç	62
3.1.1.1.3. Bel fitiğini / sırt ağrılarını / felçlileri tedavi eden ağaç	63
3.1.1.1.4. Cilt hastalıklarını tedavi eden ağaç.....	63
3.1.1.1.5. Çocuk hastalıklarını tedavi eden ağaç.....	64
3.1.1.1.6. Diş ağrısını tedavi eden ağaç	64
3.1.1.1.7. Felçli hastaları tedavi eden ağaç	65
3.1.1.1.8. Kısırlığı tedavi eden ağaç	65
3.1.1.1.9. Kısmet açan ağaç	67
3.1.1.1.10. Muratları yerine getiren ağaç.....	68
3.1.1.1.11. Nazara iyi gelen ağaç.....	69
3.1.1.1.12. Psikolojik hastalıkları tedavi eden ağaç.....	70
3.1.1.1.13. Şeker hastalığını tedavi eden ağaç	70
3.1.1.1.14. Vücut ağrılarını tedavi eden ağaç	70
3.1.1.1.15. Yemek dokunmasını tedavi eden ağaç.....	71
3.1.1.1.16. Diğer hastalıkları tedavi eden ağaç	71

3.1.1.2. Ateş kültü ve şifa dağıtma	72
3.1.1.2.1. Cilt hastalıklarını tedavi eden ateş	72
3.1.1.2.2. Çocuk hastalıklarını tedavi eden ateş.....	73
3.1.1.2.3. Kıvrık kadınları tedavi eden ateş	73
3.1.1.2.4. Kısırlığı tedavi eden ateş.....	73
3.1.1.2.5. Nazarı tedavi eden ateş	74
3.1.1.2.6. Vücuttaki muhtelif ağrıları tedavi eden ateş	76
3.1.1.2.7. Diğer hastalıkları tedavi eden ateş	76
3.1.1.3. Su kültü ve şifa dağıtma.....	76
3.1.1.3.1. Akrep ve yılan sokmalarını tedavi eden su	76
3.1.1.3.2. Anne sütünü arttıran su	77
3.1.1.3.3. Bel fitişini / sırt ağrılarını / felçlileri tedavi eden su	77
3.1.1.3.4. Böbrek hastalıklarını tedavi eden su.....	79
3.1.1.3.5. Cilt hastalıklarını tedavi eden su.....	79
3.1.1.3.6. Çocuk hastalıklarını tedavi eden su	80
3.1.1.3.7. Doğumu kolaylaştıran su	81
3.1.1.3.8. Göz hastalıklarını tedavi eden su	81
3.1.1.3.9. Kalp hastalıklarını tedavi eden su.....	82
3.1.1.3.10. Kıvrık kadınları tedavi eden su.....	82
3.1.1.3.11. Kısırlığı tedavi eden su	84
3.1.1.3.12. Korkuyu tedavi eden su	86
3.1.1.3.13. Nazarı tedavi eden su.....	87
3.1.1.3.14. Psikolojik hastalıkları tedavi eden su.....	87
3.1.1.3.15. Romatizma hastalığını tedavi eden su	88
3.1.1.3.16. Sarılık hastalığını tedavi eden su	90
3.1.1.3.17. Sıtma hastalığını tedavi eden su.....	90
3.1.1.3.18. Şeker hastalığını tedavi eden su.....	90
3.1.1.3.19. Vücut ağrılarını tedavi eden su	91
3.1.1.3.20. Diğer hastalıkları tedavi eden su.....	92
3.1.1.4. Taş/Kaya kültü ve şifa dağıtma.....	93
3.1.1.4.1. Bel fitişini / sırt ağrılarını / felçlileri tedavi eden taş/kaya.....	93
3.1.1.4.2. Kısırlığı tedavi eden taş/kaya.....	95
3.1.1.4.3. Romatizma hastalığını tedavi eden taş/kaya.....	96
3.1.1.4.4. Diğer hastalıkları tedavi eden taş/kaya	96
3.1.1.5. Atalar, veli/evliya kültü ve şifa dağıtma	97

3.1.2. Kutsal mekânlar ve şifa dağıtma.....	98
3.1.2.1. Akrep ve yılan sokmaları için gidilen türbeler.....	101
3.1.2.1.1. Şeyh Saad Türbesi (Şeyh Saet).....	101
3.1.2.2. Anne sütünü arttıran türbeler	102
3.1.2.2.1. Uvendurra Camisi.....	102
3.1.2.3. Baş ağrısı / bel fitiği / sırt ağrıları / felçliler için gidilen türbeler.....	103
3.1.2.3.1. Hayır Ehli Türbesi	103
3.1.2.3.2. İsmail Fakirullah Türbesi.....	103
3.1.2.3.3. Mir Yusuf Türbesi	103
3.1.2.3.4. Muhammet Ali Türbesi.....	104
3.1.2.3.5. Seyit Ömer Türbesi.....	104
3.1.2.3.6. Seyit Şeyh Muhammet El Tomani Türbesi.....	104
3.1.2.3.7. Şeyh Alameddin Türbesi	104
3.1.2.3.8. Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi.....	105
3.1.2.3.9. Şeyh Halil-ül Ferd Türbesi	105
3.1.2.3.10. Şeyh Hamza El-Kebir Türbesi	105
3.1.2.3.11. Şeyh İlyas Türbesi	105
3.1.2.3.12. Şeyh Mahmut Türbesi (Kurtalan).....	106
3.1.2.3.13. Şeyh Mahmut Türbesi (Eruh)	106
3.1.2.3.14. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesi	106
3.1.2.3.15. Şeyh Muhammet Türbesi (Kayalık Türbesi)	107
3.1.2.3.16. Şeyh Muhammet Türbesi (Tillo)	107
3.1.2.3.17. Şeyh Musa Türbesi	107
3.1.2.3.18. Şeyh Süleyman Türbesi	108
3.1.2.3.19. Veysel Karani Türbesi	108
3.1.2.4. Böbrek hastalıkları için gidilen türbeler.....	109
3.1.2.4.1. İsmail Fakirullah Türbesi.....	109
3.1.2.5. Cilt hastalıkları için gidilen türbeler.....	109
3.1.2.5.1. İsmail Fakirullah Türbesi.....	109
3.1.2.5.2. Muhammet Ali Türbesi.....	109
3.1.2.5.3. Şeyh Muhammed Bin Münkedir Türbesi (Şeyh Münkedir).....	109
3.1.2.5.4. Şeyh'ül Horani Türbesi.....	110
3.1.2.5.5. Uvendurra Camisi.....	110
3.1.2.6. Çocuk hastalıkları için gidilen türbeler	110

3.1.2.6.1. Seyit Mehmet Türbesi.....	110
3.1.2.6.2. Şeyh Kasım Türbesi.....	110
3.1.2.6.3. Şeyh Sabri Türbesi (Şeyhü's – Sibre).....	110
3.1.2.6.4. Şeyh Tayyar Türbesi.....	111
3.1.2.6.5. Şeyhetü'z- Zeynep Türbesi (Şeyh Zeynep)	111
3.1.2.6.6. Yeniköprü Türbesi (Kırivâ)	111
3.1.2.7. Doğum öncesi gidilen türbeler	112
3.1.2.7.1. Şeyh Cerrah Türbesi	112
3.1.2.7.2. Şeyhetü'z- Zeynep Türbesi (Şeyh Zeynep)	112
3.1.2.8. Göz hastalıkları için gidilen türbeler	112
3.1.2.8.1. İsmail Fakirullah Türbesi.....	112
3.1.2.8.2. Veysel Karani Türbesi	113
3.1.2.9. Kalp hastalıkları için gidilen türbeler.....	113
3.1.2.9.1. Mele Aliya Reş Türbesi	113
3.1.2.9.2. Şeyh Müşerref Türbesi.....	113
3.1.2.10. Kısırlık için gidilen türbeler	113
3.1.2.10.1. Hayır Ehli Türbesi	113
3.1.2.10.2. Hassa Hatun Türbesi	114
3.1.2.10.3. İsmail Fakirullah Türbesi.....	114
3.1.2.10.4. Seyit Şeyh Muhammet El Tomani.....	114
3.1.2.10.5. Sultan Memduh Türbesi.....	115
3.1.2.10.6. Şeyh Ali Fiskini Türbesi	115
3.1.2.10.7. Şeyh Ali Garisi Türbesi	115
3.1.2.10.8. Şeyh Halef Türbesi	116
3.1.2.10.9. Şeyh Hasan Türbesi	116
3.1.2.10.10. Şeyh Hüseyin Türbesi (Bâpiro Şeyh Hüseyin)	116
3.1.2.10.11. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesi.....	117
3.1.2.10.12. Şeyh Muhammed Türkizi Türbesi	117
3.1.2.10.13. Şeyh Müşerref Türbesi.....	117
3.1.2.10.14. Şeyh Osman Türbesi	117
3.1.2.10.15. Şeyh Seyit Abdülmennan Türbesi	118
3.1.2.10.16. Uvendurra Cami.....	118
3.1.2.10.17. Şeyhetü'z Zeynep Türbesi (Şeyh Zeynep).....	119
3.1.2.10.18. Veysel Karani Türbesi	119
3.1.2.11. Kısmet arayışı için gidilen türbeler	119

3.1.2.11.1. Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi.....	119
3.1.2.11.2. Şeyh İbleyliye Türbesi.....	119
3.1.2.11.3. Şeyh Tayyar Türbesi.....	120
3.1.2.12. Konuşma bozuklukları için gidilen türbeler.....	120
3.1.2.12.1. Sultan Memduh Türbesi.....	120
3.1.2.12.2. Şeyh Halef Türbesi	120
3.1.2.12.3. Şeyh Hasan Türbesi	121
3.1.2.12.4. Şeyh Mahmut Türbesi (Kurtalan).....	121
3.1.2.12.5. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesi	121
3.1.2.12.6. Şeyh Musa Türbesi	121
3.1.2.13. Musibetler için gidilen türbeler.....	122
3.1.2.13.1. Sofu Dede Türbesi (Bapire Sofi)	122
3.1.2.14. Nazar için gidilen türbeler.....	122
3.1.2.14.1. Abdurrahman Bin Avf Türbesi	122
3.1.2.14.2. Sofu Dede Türbesi (Bapire Sofi)	122
3.1.2.15. Psikolojik hastalıklar için gidilen türbeler	123
3.1.2.15.1. Şeyh Muhammed Bin Münkedir Türbesi (Şeyh Münkedir).....	123
3.1.2.15.2. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesi	123
3.1.2.15.3. Şeyh El Naccar Türbesi	123
3.1.2.15.4. Şeyh Tayyar Türbesi.....	124
3.1.2.15.5. Şeyh Veli Türbesi	124
3.1.2.16. Romatizma hastalığı için gidilen türbeler	124
3.1.2.16.1. İsmail Fakirullah Türbesi.....	124
3.1.2.16.2. Molla Ali Türbesi.....	125
3.1.2.16.3. Muhammet Ali Türbesi.....	126
3.1.2.16.4. Şeyh Aşû Türbesi.....	127
3.1.2.17. Sarılık hastalığı için gidilen türbeler	127
3.1.2.17.1. Şeyh Arap Türbesi	127
3.1.2.17.2. Şeyh Muhammed Termili Türbesi (Şeyh Termol)	128
3.1.2.18. Sıtma hastalığı için gidilen türbeler	128
3.1.2.18.1. Şeyh Halef Türbesi	128
3.1.2.19. Tayin ve atanma isteği için gidilen türbeler.....	128
3.1.2.19.1. Molla Halil es-Siirdî Türbesi	128
3.1.2.19.2. Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi.....	129

3.1.2.19.3. Şeyh Tayyar Türbesi.....	129
3.1.2.20. Yolculuğa çıkanlar için gidilen türbeler.....	129
3.1.2.20.1. Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi.....	129
3.1.2.20.2. Şeyh Yusuf Garip Türbesi	129
3.1.3. Şifacılar ve şifa dağıtma	131
3.1.3.1. Siirt yöresinde yaşayan şifacılar.....	133
3.1.3.1.1. KKŞ1	133
3.1.3.1.2. KKŞ2	136
3.1.3.1.3. KKŞ3	137
3.1.3.1.4. KKŞ4	138
3.1.3.1.5. KKŞ5	140
3.1.3.1.6. KKŞ6	141
3.1.3.1.7. KKŞ7	141
SONUÇ.....	144
KAYNAKÇA	147
EKLER.....	155
Ek 1. Kaynak kişi dizini.....	155
Ek 2. Resimler.....	159
ÖZ GEÇMİŞ.....	183

RESİMLER DİZİNİ

	Sayfa No
Resim 1. Şeyh Alaameddin Türbesi.....	159
Resim 2. Şeyh Alaameddin Türbesi içerisinde yer alan şifalı su.....	159
Resim 3. Bayraktepe köyünde bulunan acı pınar/acı çeşme suyu	160
Resim 4. El Fahr Cami	160
Resim 5. El Fahr Cami içerisinde yer alan şifalı su	161
Resim 6. Şeyh Halef Cami ve Türbesi	161
Resim 7. Şeyh Halef Cami ve Türbesi içerisinde yer alan şifalı su	162
Resim 8. Şeyh Halef Türbesi	162
Resim 9. Şeyh Musa Türbesi	163
Resim 10. Siirt yöresinde, hastalara ait olan ve şifa amaçlı türbelere bırakılan	163
Resim 11. Şeyh Müşerref Türbesinin girişi	164
Resim 12. Şeyh Müşerref Türbesi.....	164
Resim 13. Şeyh Müşerref Türbesinde yer alan şifa amaçlı kullanılan su	165
Resim 14. Şeyh Sabri Türbesi.....	165
Resim 15. Şeyh Yusuf Garip Türbesinin girişi	166
Resim 16. Şeyh Yusuf Garip Türbesi duvarında yer alan yazılar.....	166
Resim 17. Şeyh Yusuf Garip Türbesi	167
Resim 18. Uvendurra Cami.....	167
Resim 19. Uvendurra Cami içerisinde yer alan şifalı su.....	168
Resim 20. Uvendurra Cami kuyusu (hastaların dilekleri için getirdiği buğdaylar). 168	
Resim 21. Bel ve sırt ağrılarına iyi geldiğine inanılan yıldırım taşı	169
Resim 22. Şeyh Hüseyin El Naccar Türbesi girişi.....	169
Resim 23. Şeyh Hüseyin El Naccar Türbesi	170
Resim 24. Şeyh Süleyman'ın ağrılar için takkesi	170
Resim 25. Hayır Ehli Türbesinde yer alan muhtelif hastalıklar için ziyaret.....	171
Resim 26. Hayır Ehli Türbesinde yer alan muhtelif hastalıklar için ziyaret.....	171
Resim 27. Muhammet Ali Türbesi.....	172
Resim 28. Muhammet Ali Türbesinde çocuk dileğiyle yapılan beşikler	172
Resim 29. Muhammet Ali Türbesinde çocuk dileğiyle yapılan beşikler	173
Resim 30. Muhammet Ali Türbesinde ve adak olarak bırakılan şekerler.....	173
Resim 31. Muhammet Ali şifalı suyunun toplandığı havuz.....	174
Resim 32. Muhammet Ali şifalı suyunun kaynağı.....	174
Resim 33. İsmail Fakirullah'ın içine düştüğüne inanılan Yeşil Şifa Kuyusu	175
Resim 34. İsmail Fakirullah'ın inzivaya çekildiği, bel ve sırt ağrılarına	175
Resim 35. Sultan Memduh Türbesinin girişi	176
Resim 36. Sultan Memduh Türbesi.....	176
Resim 37. Huzursuzluk durumlarında ve uykusuzluk hallerinde kullanılan	177
Resim 38. Şeyh Muhammet Türbesi.....	178
Resim 39. KKŞ1'in kurşun dökerken tepsi içinde kullandığı yüzüğü.....	178
Resim 40. Psikolojik haller için muska.....	179
Resim 41. Nazar için muska.....	179

Resim 42. Koruyucu olduğuna inanılan muska	180
Resim 43. KKŞ2'nin hastalıkların tedavisinde ve muhtelif sıkıntılar için.....	180
Resim 44. Şeyh Tayyar Türbesinin girişı.....	181
Resim 45. Şeyh Tayyar Türbesi	181
Resim 46. Şeyh Tayyar Türbesi bahçesinde çeşitli dilekler için bağlanan çaputlar	182
Resim 47. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesinde yer alan psikolojik hastaların ..	182

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu tez çalışmasında kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda belirtilmiştir.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Bkz	Bakınız
C	Cilt
Çev	Çeviren
Ed	Editör
Hz	Hazreti
KK	Kaynak Kişi
KKŞ	Kaynak Kişi Şifacı
km²	Kilometrekare
MAÜ	Mardin Artuklu Üniversitesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
s.s	Sayfa sayısı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve Benzeri
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı
y.	Yıl
yay.	Yayımları
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

“Zen’den önce dağlar dağdı, ağaçlar ağaç.
Zen sırasında dağlar ruhların tahtıydı
ve ağaçlar bilgeliğin sesi.
Zen’den sonra dağlar dağdı, ağaçlar da yine ağaç”
-Clarissa P. Estés

İnsanlığın dünyadaki yaşamının başladığı günden bugüne, yeryüzünde çeşitli sorunlar ve hastalıklarla karşılaşmış ve bu sorunlara farklı çözüm yolları üretilmeye çalışılmıştır. Deneme yanılma yoluyla keşfedilen her bir çözüm fiziksel ve ruhsal hastalıkları sağıltmaya bir yol olmuştur. Geçen zaman içerisinde binlerce yıla dayanan tecrübe ve birikimler sonucunda alternatif çözüm yolları ortaya çıkmıştır. Hastalıklara karşı bitkilerden, hayvanlardan elde edilen ürünler veya madenler kullanılmış ve büyü, dua, totem gibi uygulamalarla da pekiştirilmiştir. Bu uygulamalar dönem dönem değişiklik gösterip dönüşüme uğrasa da temelde yapılan ritüel ruhu daima devam etmiştir.

Evrensel olarak bütün din ve kültürlerde “insan” daima varlığını üstünü kabul edilmiştir. Doğada yaratılmış diğer varlıkların insan için yaratıldığı düşüncesi ortak bir “arketipten” doğmuştur. “Kolektif” olarak insanda yer alan belirli kodlar insanları birbirlerinden habersiz bir şekilde ortak şeyler yaratmaya ve üretmeye itmiştir.¹ Ortaya çıkan bu yaratmalar, zaman içerisinde kütleleşen nesnelere ve bazı ritüeller gibi “hastalıklar” da evrenseldir. Bu hastalıklara aranan çözümler de evrensel olmasının yanı sıra kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir. Çalışmanın ana konusu olan Siirt halk kültüründe kutsallık barındıran şifa unsurları ve dağıtıcıları bunun bir göstergesidir.

Geçmişten bugüne birçok uygarlık ve kavme ev sahipliği yapan Anadolu, zengin bir halk kültürüne sahiptir. Çeşitli dinlerin, mezheplerin, inançların ortak mekânı olan bu bölge halk bilimsel açıdan da kıymetli ve zengin bir bölgedir. Günümüzde Siirt yöresi içerisinde farklı inanç mensupları bulunmamakta yalnızca Müslümanlar yer almaktadır. Yakın yüzyılda yörede Ermeni ve Süryani nüfus varken

¹ Detaylı bilgi için bkz. Jung, C. G. (2003). *Dört Arketip*. Çev. Z. Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları.

günümüzde bu etnik kökene sahip vatandaşlar bölgede yaşamamaktadır. Bu sebeple yörede yer alan şifa unsurları ve dağıtıcıları üzerine yapılan çalışma yalnızca İslamiyet inancına sahip insanları içermektedir. Anadolu'nun pek çok bölgesinde var olan aynı zamanda halk biliminin de önemli bir alanı olan “kutsallık barındıran geleneksel şifa yöntemleri” asırlardır devam eden canlı bir kültürdür. Bu kültür toplumdaki hastalık vb. aksaklıkları çözüme kavuşturma, bireyleri fiziksel ve psikolojik olarak rahatlatma, bir arada olma, dayanışma vb. birçok işleve sahiptir.² Kişilerin yararına olan bu işlev, geleneksel şifa kültürünün devamlılığını sağlamıştır.

Tarihine bakıldığında birden çok topluluğu ağırlamış olan Siirt, tarihî ve kültürel zenginliği olan bir ildir. “Evliyalar Diyarı” olarak bilinen bölgede, gelenek ve kutsal iç içe girmiş iki canlı kavram olarak görülmektedir. Bu kavramlar yörenin ruhunu yansıtmaktadır. Yörede birçok evliya, şeyh, seyit türbesi bulunmaktadır. Bu türbelere geçmişten bugüne gidilmekte ve etraflarında ritüeller oluşturulmaktadır. Bu ritüellerin amaçlarından biri olan “sağaltım arayışı” geleneğin sürdürülmesi ve kutsal şahsiyetlerin maddi olarak ölmüş olsalar da manevi açıdan yaşatılmalarını sağlamıştır. Bu kişiler öldükten sonra bile toplumda düzeni sağlama, yön gösterme, sağaltım sunma vb. özelliklere sahiptir. Eski inanç sistemlerinde görülen atalar kültürünün bir devamı olan “kutsal mekân bağlamında şahsiyetler” kişilerin sıklıkla başvurdukları yerlerdir. İnsanoğlu kutsal olandan yardım isteme ve kutsallıkta çözüm arayışı içerisinde.³ Hastalanıp kimi zaman modern tıpta çözümü bulunamayan durumların veya modern tıbbi tercih etmek istemeyen insanların kutsal şahsiyetler aracılığıyla sağaltılmak istenmesi bu kişi ve mekânların toplumdaki yeri ve önemini göstermektedir. Temelinde inanç unsurunu barındıran bu uygulamalar Siirt halk kültüründe ağaç, ateş, su, taş/kaya gibi kültleşmiş tabiat nesnelileriyle beraber yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. Öyle ki kutsal ve inanç kavramlarının canlı olduğu bölge bu anlamda zengindir.

² Detaylı bilgi için bkz. Bascom, W. R. (2010). *Folklorun Dört İşlevi*. Çev. F. Çalış. (Ed.) M. Ö. Oğuz ve S. Gürçayır. Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. Ankara: Geleneksel Yayınları.

³ Detaylı bilgi için bkz. Karakaş, R. (Ed.). (2021). *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)*-2. İstanbul: Paradigma.

Çalışmada Siirt halk kültüründe kutsallık barındıran şifa unsurları ve dağıtıcıları araştırılmış ve derlenmiştir.⁴ Çalışmada 112 kaynak kişiyle görüşülmüş ve derlenen bilgiler analiz edilip kayıt altına alınmıştır. Kişilerin hastalık türlerine göre başvurdukları kutsal kabul edilen mekân, nesne ve kişiler aktarılmıştır. Çalışma, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Siirt ili tarihi, coğrafyası, nüfus ve ekonomik yapısı, sosyokültürel yapısı incelenmiş ve çalışmanın amacı, önemi, sınırlılıklarıyla beraber yöntem anlatılmıştır. Bunun yanı sıra çalışma alanıyla ilgili temel terimler açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türk halk kültüründe Mukaddes Kültler, Geleneksel Bilgi ve Geleneksel Bilginin Taşıyıcıları Şifacılar ve son olarak Geleneksel Hekimlikte Dinsel-büyüsel Şifacılık hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde saha verilerine yer verilerek Siirt halk kültürünün şifa dağıtıcılarından bahsedilmiştir. Bu kapsamda kültler ve şifa dağıtma üzerine saha verileri “hastalıklar” özelinde kategorize edilmiştir. Siirt’te şifa dağıtan türbelere ve kutsal şahsiyetlere “hastalık” çerçevesinde hangi amaçla gittikleri başlıklandırılmış ve değerlendirilmiştir. Bununla beraber Siirt yöresinde yaşayan ve dinsel-büyüsel sağaltımlar yapan şifacılar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Elde edilen veriler ışığında Siirt halk kültüründe kutsallık barındıran ve sağaltım sunan birçok türbe, kültürel nesne ve şifacıların olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra geçmişten günümüze eski inançların Siirt genelinde tezahürünü ortaya koymak amaçlanmıştır ve kutsallık barındıran şifa uygulamaları geleneksel bilgi perspektifinden değerlendirilmiştir.

⁴ Bu çalışmada TÜBİTAK 218K187 Numaralı “Ritüelleri ve Anlatılarıyla Siirt, Diyarbakır ve Mardin’de Kutsal Mekânlar: Dinî, Tarihi, Kültürel ve Edebî Doku” adlı proje kapsamında yapılan saha çalışmalarında elde edilen derleme verilerinden istifade edilmiştir. Bu projede araştırmacı olarak danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra Uygur da görev yapmaktadır ve etik kurul izinleri proje kapsamında alınmıştır.

1. BÖLÜM

1.1. Araştırmanın metodolojisi

1.1.1. Amaç

Zengin bir halk kültürüne sahip olan Siirt, geçmişte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Hitit, Urartu, Asur, Med, Pers'ler, Selçuklular bunlardan bazılarıdır.⁵ Bu uygarlıkların gelenek ve göreneklerinin izleri şehrin kültürüne renklilik katmıştır. Günümüzde farklı dil ve kültür mozaïği varlığını sürdürmektedir. Siirt halk kültüründe kutsallık barındıran şifa unsurları ve dağıtıcıları da bu yöre ve geleneğin bir parçasıdır. Yapılan literatür taramasında Siirt ilinde kutsal şifa unsurları ve dağıtıcılarıyla ilgili geleneksel bilgi perspektifinden müstakil bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, geleneğin bir parçası olan Siirt halk kültüründe kutsallık içeren şifa unsurları ve dağıtıcılarını tespit etmektir. Siirt ve çevresinde türbe, mezar, mevki, ağaç, taş, su, gibi kutsal kabul edilen ve gidilen yerler mevcuttur. Bu kutsal mekânlarda aranan dinsel-büyüsel şifa unsurları ve şifa dağıtıcıları, geleneksel bilgi perspektifinden değerlendirilmiştir. Bu bilgi ve deneyimler toplumun maddi ve manevi mirasıdır. Geleneksel bilgi çerçevesinde değerlendirilen bu bilgileri kayıt altına almak geleneğin korunmasına katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra geçmişten günümüze eski inançların Siirt genelinde tezahürünü ortaya koymak amaçlanmaktadır.

1.1.2. Önem

İnsanlar ilkel zamanlardan günümüze değin, doğal yöntemlerle veya çeşitli büyüsel uygulamalarla şifa aramıştır. Dünyanın her yerinde hastalıklar kişilerin hayatını aksatan can alıcı ve sıkıcı durumlardır. İlkel insanlar kötü ruhlardan geldiğine inandığı hastalıkları mekân ve insan ilişkisi içerisinde, dinsel-büyüsel uygulamalarla uzaklaştırmaya çalışmıştır.⁶ Geçmişte kullanılan bu yöntemler,

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Seçkin, B. S. (2005). *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*. İstanbul: Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık.

⁶ Detaylı bilgi için bkz. Akın, B. (Ed.). (2020). *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)-I*. İstanbul: Paradigma.

günümüzde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Çeşitli sebeplere bağlanan hastalıkların tedavisinde farklı türde yöntemler kullanılmıştır. Bunlardan bazıları yatır, türbe, mezar, vb. kutsal yerlerde yapılan uygulamalardır. Hastalar kutsal mekânın maneviyatıyla iyileşme yollarını denemiştir. Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Siirt ve çevresinde de türbe, mezar, ağaç, taş, su, gibi kayda değer sayıda ziyaret yerleri mevcuttur. Siirt ili ve tüm ilçelerindeki kutsallık barındıran şifa unsurları ve dağıtıcıları tespit edilerek verilerin tasnifi ile değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma neticesinde verileri literatüre kazandırmak, folklorik yönüne ışık tutmak çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.1.3. Sınırlılıklar

Siirt halk kültüründe şifa veren kutsal unsurları içeren çalışma, Siirt il merkezi, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Şirvan, Tillo ilçelerini kapsamaktadır. Bu kapsamda örneklem olabilecek 112 kaynak kişiyle görüşülmüştür. Siirt il merkezi ve ilçelerde, geleneğin yaşatıcıları olan şifacılara da ulaşılmış ve şifacılar ile görüşmeler sağlanarak kayıt altına alınmıştır. Tespit edilen kutsal şifa uygulamalarının nasıl gerçekleştirildiği, hangi hastalıkların tedavi edildiği ve kişi ya da mekânların sağaltma işini nasıl yaptıklarına dair tüm ritüel ve bilgiler kaynak kişiler tarafından sözlü olarak ifade edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Bununla beraber uygulamaların yaratım ortamında ve bağlamın içinde -katılımlı gözlemde- bulunulmuştur. Bu durumlarda kaynak kişilerin izinleri alınarak görüntüler kayıt altına alınmıştır. Çalışma kapsamındaki saha araştırmaları 03.10.2020 ve 21.11.2021 dönemleri içerisinde gerçekleştirilmiştir.

1.1.4. Yöntem

Çalışmanın kapsamını Siirt yöresi oluşturmaktadır. Araştırma sosyal bilimlerin yorumlayıcı paradigması olan nitel araştırma yöntemiyle hazırlanmıştır. “Nitel araştırmalar tutum, davranış ve tecrübelerle ilgilenir” konuları duygu taşıyıcı, insan tecrübelerinden beslenir ve gerçekçidir (Padem vd., 2012: 57). Çalışmada yer alan bulgular sahada derleme metotları kullanılarak elde edilmiştir. Aynı zamanda doküman analizi yöntemiyle Siirt sahasında araştırma konusunu içeren daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Bütün bu kaynaklardan faydalanarak Siirt halk

kültüründe yer alan şifa dağıtıcıları ve uygulamaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Alan araştırması yaparken “Görüşme (Mülâkat) Yoluyla Derleme Yöntemi” içerisinde yer alan “Yönlendirilmiş Görüşme (Mülâkat) Yöntemi ve Katılımlı Gözlem” seçilmiştir. “Görüşmeyle derleyici, kaynak kişinin bildiği, yaptığı, yapmış olduğu şeyleri, bunların sebeplerini; bu yolla kişinin iç dünyasını, kültürünü ve buna dair bilgisini öğrenir. Görüşme, ayrıca derleyiciye halk kültürü malzemesinin aslımı verir” (Çobanoğlu, 2019: 88). Görüşme yöntemleri, derleyicinin araştırdığı konu hakkında kaynak kişiye sorular sorularak malzeme elde edilen bir yöntemdir. Yönlendirilmiş görüşme yöntemi kullanılarak derlemeci tarafından evvelce hazırlanmış sorular belli bir sıra içerisinde sorulmaktadır. Görüşme sırasında tercihen soru sıralamasında değişiklikler yapılabilmektedir. Önemli olan nokta derlemecinin kaynak kişiyi bilgi edinmek istediği noktaya yöneltmek, konular üzerinde tutmaya çalışmaktır (Ekici, 2004: 71-72). Görüşme yapılırken kaynak kişinin ad soyad, yaşı, öğrenim durumu, mesleği, memleketi, verdiği bilgileri nasıl ve kimden öğrendiği, görüşme tarihi, kayıt altına alınmıştır. Bu bağlamda çok sayıda kaynak kişiden yararlanma yöntemi ile Siirt yöresinde kutsallık içeren şifa dağıtıcıları ve unsurları hakkında alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

1.1.5. Derleme öncesi yapılan çalışmalar ve derleme esnasında karşılaşılan bazı zorluklar

Saha araştırmasına başlamadan önce Özkul Çobanoğlu'nun “Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş” kitabı ve Metin Ekici'nin “Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri” eserleri incelenerek derlemenin planlama ve hazırlık safhası oluşturulmuştur.

Siirt ilinde aranacak şifa unsurları için saha araştırmasına çıkmadan önce kütüphane çalışması yapılmıştır. Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne gidilerek çalışma konumuzu içeren yerel araştırmalara ve eserlere ulaşıp daha önceki çalışmalar incelenmiştir. Konumuzu içeren Siirt ili özelinde daha önce yazılmış akademik yayınlar, kitap, dergi, vb. dokümanlar incelenmiştir. Kaynak kişilerin izinleri doğrultusunda, kişisel arşivimizde bulunmak kaydıyla ses ve görüntü kayıtları alınmıştır. Bölgede konaklama ihtimaline karşı taşınabilir şarj aleti

(batarya), dizüstü bilgisayar, kuru yiyecek vb. eşyalar bulundurulmuştur. Derlemeler deşifre edilerek hem saha günlüğünde hem de dijital arşivde yedeklenmiştir. Sahaya inmeden önce bir çalışma takvimi oluşturulup planlanarak gidilmiştir. Sahada kaynak kişilere önceden hazırlanmış sorular sorulmuştur. Kişiler için sorular önceden hazırlanmış olsa da konuşmanın seyrine göre konunun kapsamı zaman zaman genişlemiştir.

Belirlenen bölgelere derleme yapmaya gitmeden önce, daha önce derleme yapmış kişilerle görüşülmüş ve bölgenin ne gibi hassasiyetlere sahip olduğu, nelerden kaçınılması gerektiği noktasında bilgi alınmıştır. Genellikle kişilerin kutsal değerleriyle ilgili yapılan çalışmalarda, kaynak kişiler değerlerini ve kutsallarını anlatırken çok daha ketum davranabilmektedirler. Bu durum dikkate alındığında sahada ulaştığımız kişilere, tanıdıklar aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Köy meydanlarında ve kahvehanelerde ortama uyum sağlanmıştır. Sahada kaynak kişilerle önce iletişim kurulmuş ve ikili diyaloglara önem verilmiştir. Kaynak kişilere daha önce hazırladığımız sorular sorulmuştur. Görüşmenin ilerleyişine göre soru sırası değiştirilmiş ve soru değişikliği yapılmıştır. Kimi kaynak kişiler bu çalışmayı ne amaçla yaptığımızı sorgulayarak olumsuz yaklaşım göstermiştir. Bu gibi durumlarda kaynak kişilere bir kültür çalışması olduğu, Siirt kültürünü ilgilendirmesi sebebiyle bu çalışmayı yapmak üzere bulunduğumuzu ve bir kitap/tez çalışmasına dönüştürüleceği açıklaması yapılarak güvenilirlik sağlanmıştır. Kaynak kişilerden bizlere daha sonra dönütte bulunanlar olmuş ve buldukları farklı unsurlarla ilgili çeşitli kişilerle -genellikle aileleriyle- görüştürmüşlerdir. Kaynak kişilerle iletişimin devam etmesini sağlamaya özen gösterilmiştir.

Sahada kimi zorluklarla da karşılaşmıştır. İlçe köyelerine ulaşım güçlüğü yaşanmış ve kimi durumlarda köylerde konaklanmıştır. Tespit edilen bazı şifacılar ve kutsal mekânların dağ köylerinde bulunması sebebiyle gidiş ve dönüş yolculuğu fiziki birçok tehlike doğurmuştur. Aracın kumlu yollarda saplı kalması, araç tekerini değiştirmek zorunda kalmak ve kimi noktalara araçla yolculuğun mümkün olmaması bu zorluklardan yalnızca birkaçıdır. Kimi kaynak kişiler ise görüşme yapmak istememiştir. Görüşme yaptığımız kaynak kişiler arasında kişisel bilgilerini vermek istemeyenler olmuş ve onlar bilimsel etik gereği KKK şeklinde kodlanmıştır.

Şifacıardan bazıları tedavilerini göstermek ve bilgilerini aktarmak için para talebinde bulunmuştur. Bu sebeple yüksek miktarlarda ücret isteyen kimi şifacılarla görüşme yapılamamıştır. Şifacılarla yaptığımız derlemeler sırasında uyguladıkları ritüellerin görüntülerini alabilmek için uzun saatler hastanın gelmesi beklenmiş veya şifacının uygun gördüğü bir saatte davet etmesi saha programında değişikliklere neden olmuştur. Cinsiyet farklılığı kimi durumlarda derleme yapılmasını zorlaştırmıştır. İlçe köylerinde bulunan bazı kutsal mekânlarda veya etrafında elektrik olmaması/kesintisi sebebiyle aydınlık saatlerde ulaşmayı gerektirmiştir.

Yukarıda sayılan saha koşulları dışında tüm dünyada kimi kısıtlamalara sebep olan Koronavirüs pandemisi de saha araştırması sırasında bazı olumsuzluklara sebep olmuştur. Kısıtlamalar sebebiyle kutsal mekânlara ve kişilere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Yaşlı insanların hastalığa karşı daha savunmasız olmasından dolayı bazı görüşmeler yapılamamıştır. Alan araştırması sırasında hastalıkla temaslı kişilerle görüşme yapıldığı fark edilmiş ve bizlerin de karantina altına alınması gerekmiştir. Derlemeler sırasında ikili diyalogların önemi belirgindir ama bu süreçte mesafeler daha baskın olmuştur. Görüşmeler sırasında bazı kaynak kişilerin maske kullanmaması ve Koronavirüs pandemisinin önemsenmemesi ise yine çalışmanın zorluklarından olmuştur. Bütün aksaklık ve güzellikleriyle beraber alan araştırması gerçekleştirilmiş ve bizlere farklı görme biçimleri kazandırmıştır.

1.2. Araştırma alanı hakkında bilgi

1.2.1. Siirt'in tarihi

Siirt bulunduğu coğrafi konum gereği tarih boyunca birçok topluluğun ilgisini çekmiş ve tarihsel açıdan bu konumsal zenginliğin etkilerini yaşamıştır. Çevresinde bulunan bölgelerin verimliliği ve cazibesi, Siirt'in kültürel zenginliğine de katkı sağlamıştır. Siirt'te neolitik dönemden yakınçağa kadar birçok dönemi kapsayan buluntular mevcuttur. Günümüze kalan tarihi yapılar Türk-İslam kültürünün etkisiyle şekillenmiştir.

İslamiyet öncesinde Akadlar'ın egemenliğine giren Siirt ili bölgesi uzun yıllar egemenlik altında kaldıktan sonra, Sümerler, Gutiler ve I. Babil ve II. Babil devletleri, Asur imparatorluğu egemenliği altında da bulunmuştur (Seçkin, 2005: 22-

32). “Siirt’in ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Şehrin yer aldığı kesim eski çağlarda Asur ve Babil gibi Mezopotamya’da kurulan devletlerin hâkimiyetine girmemişse de bu devletlere komşu olmuştur” (İslam Ansiklopedisi, 2004: 173). Hititler, Asurlar, Persler bölgeye hâkim olan diğer etkili topluluklardır. İlerleyen tarih sahnesinde yeni hüküm mücadeleleri sonrasında, Romalılar ve İranlılar arasındaki anlaşmalara göre bölge daha sonra Sasanilere geçmiştir. İslami seferlere kadar bölge; bu konumunu korumuş, İyad ve Halid bin Velid önderliğindeki İslam ordusu işgali akabinde Emevilerin hâkimiyeti altına girmiştir (Çelik, 2019: 7-9).

Tanzeliler’in gönüllü olarak Müslüman olmasını isteyen Halid’in, “Sizden kim Müslüman olmayı istiyorsa kabulümüzdür. Bizim haklarımız ne ise sizden Müslüman olanların da hakkı o kadardır. Dininde kalmayı isteyenler ise, cizye vereceklerdir” demesi üzerine Tanze halkı duraksamadan Müslüman oldu. Komutan, bu koşulları içeren bir anlaşma yaptıktan sonra Yemhurd, Siirt ve Erzen tarafına geçti. Siirt Patriği Herselo, Halid bin Velid’i Beru Kalesi’nde karşılayarak itaat ettiğini bildirdi. Ancak, Halid bin Velid Siirt yönetimini Hakem ibni Hişam’a verdi (Seçkin, 2005: 54).

İslamiyet sonrasında farklı bir kültür ile karşılaşan Siirt zaman içerisinde; Abbasiler, Hamdanoğulları, Mervanoğulları, Artuklular, Zengiler egemenliğinde yaşamıştır. Çaldıran savaşı neticesinde Osmanlıya dâhil olan Siirt, Diyarbakır sancağına bağlı olarak kalmıştır. Diyarbakır’ın il olmasıyla kendisi sancak olan Siirt’in vilayet olması Cumhuriyet’in ilk yıllarını bulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar il üzerinde idari olarak farklı atamalar ve kararlar alınmıştır. Heyet-i Umumiye kararı ile bağımsız sancaklığı ilan edilene kadar şeyhlik ve ağalık sisteminden kaymakam idaresine kadar çeşitli idari bağılıklar görülmüştür. Bir süre Diyarbakır vilayetine de bağlı olan Siirt’e Cumhuriyetin ilk çağlarında vilayet statüsü verilmiştir (Siirt İl Yıllığı, 1973: 22). Günümüzde artan nüfusu ve tarihi yapılarıyla da Güneydoğu Anadolu’nun önemli şehirlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Ulu cami, saat kulesi, İbrahim Hakkı türbesi, Veysel Karani türbesi, Tillo kalesi gibi tarihi yapıları ise –az da olsa- varlığını korumakta ve geçmiş yılların hatırlatıcısı olmaktadır.

1.2.2. Siirt’in coğrafyası

Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan Siirt ili, 41°-57’ doğu boylamı ve 37°-55’ kuzey enlemi üzerinde yer alır. Doğuda Şırnak ve Van,

kuzeyinde Batman ve Bitlis, batısında Batman, güneyinde ise Mardin ve Şırnak illeriyle çevrili olan bir ildir. Yüz ölçümü 11.519 km iken, Şırnak ve Batman'ın il olmalarından sonra 6186 km²'ye düşmüştür (Siirt İl Yıllığı, 1998, 55).

Siirt ili siyasi haritası

Kaynak (URL-2)

Siirt şehri, Kuzeydoğuda (Tayyar tepe), doğuda (Türk tepe) ve güneyde (Harman tepe) küçük fakat yamaçları dik tepelerle kuşatılmış, sadece güneybatı ve batıya doğru hafif meyille alçalan bir zemin üzerinde kurulmuştur. Bu kuruluş yeri özelliği ile, Siirt hilal biçimindeki, başka bir deyimle amfiteater şeklindeki şehirlerin tipik bir örneğini oluşturur. Siirt'in kurulduğu yer, tarihin her döneminde Elcezire düzlüklerini Doğu Anadolu yaylalarına ve bu yörelerin aracılığı ile Azerbaycan'a bağlayan yollar üzerinde bulunmasıyla önem taşımıştır (Tuncel, 2007: 27).

Siirt iline bağlı yedi ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler; Siirt il merkezi, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Şirvan, Tillo'dan oluşmaktadır. Çevresi bereketli Anadolu toprakları ve zorlu dağlar ile çevrili olan Siirt, farklı tarihi kültürlerin kalıntılarını da barındırır. Bölge, paleolitik kültürden izler taşımaktadır. Sığınaklar, höyükler ve yerleşme yerleri bu dönemi yansıtmaktadır. Şehrin üç kilometre güneyinden akan Botan nehrinin kuzey kıyılarındaki ulaşılması zor, sarp ve dik yamaçlarda adeta asılı duran "Rasulhacar" adı verilen kaya mağaralar bu dönemin izlerini günümüze taşır. Tabiatın yaşam şartlarını zorlaştırması ile nehirden yüksekte kalan mağaralar terk edilmek zorunda kalmıştır. Salnamelerde bahsi geçen mağaraların civarda yaşayan

halk tarafından mesire yerleri olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Seçkin, 2005: 18). Botan, Garzan, Kezer, Reşinan ve Başur çayların bulunduğu Siirt, halk tarafından tercih edilen çeşitli yaylalar ile çevrelenmiştir. Bu yaylalardan en önemlileri, Pervari’de Çemikarı, Ceman ve Herakol ile Şirvan’da Bacavan yaylalarıdır. Hayvancılık için bu yaylalar oldukça tercih edilmektedir. Dicle Havzası içerisinde yer alan ilde kurulan Alkumru barajında elektrik üretimi yapılmaktadır. Hayvancılığın yaygın olduğu bölgede aynı zamanda Botan nehrinde balıkçılık da yapılmaktadır (Siirt İl Yıllığı, 1967: 23-24). Karasal iklime sahip olan Siirt, yazlarını oldukça kurak ve sıcak, kışlarını ise genellikle ılıman geçirmektedir.

1.2.3. Siirt’in nüfusu ve ekonomik yapısı

Geçmişten bugüne Siirt nüfusunda değişimler olmuştur. “Siirt’e ait ilk tahrir kayıtları 1526 yılına aittir. Söz konusu tahrire göre o dönemde Siirt, 4 mahalle, 25 köy ve 5 mezradan oluşan bir yerleşim yeridir” (Çelik, 2019: 129). Tarih ilerledikçe ildeki nüfusta artış görülmüştür. “Siirt ili nüfusu: 331.070’tir. Bu nüfusun %72,4’ü şehirlerde yaşamaktadır” (URL-1). Nüfusa ait istatistik veriler 2020 yılının sonuna ait ve güncel verilerdir. Dağlık yeryüzü şekillerine sahip ilde ilk geçim kaynağı hayvancılıktır. Özellikle yaylacılık bazı ilçelerde çok yaygındır. Küçükbaş hayvancılık yaygın olarak tercih edilir. Keçi sayısının fazla olması zanaatı da etkiler. Zanaatkâr sayısında azalma olmasına rağmen keçi yününden kilim dokuma zanaatı yine de yitirilmemiştir. İlin Pervari ilçesinde bal üretimi yapılmaktadır. Pervari balı, bu açıdan ülke genelinde bilinen ve tercih edilen bir konumdadır. İl merkezi, Kurtalan ve Baykan ilçelerinde petrol çıkarımı yapılmaktadır. Şirvan ilçesinde ise bakır madeni mevcuttur. Siirt’te ekonomik açıdan tercih edilen bir diğer yol ise fıstık yetiştirmektir. Bölgenin kendi ismi ile sadece civarda yetişen “Siirt Fıstığı” uzun yıllar boyu emek gerektiren bir bitkidir. Ürün Türkiye çapında tercih edilen bir kuruyemiş türüdür. Dolayısıyla bu da şehrin ekonomisine ve turistik açıdan tanıtımına katkı sağlamıştır.

Siirt günümüzde artan nüfusuyla dinamik bir şehir konumundadır. Siirt il merkezinde artan yaşam imkânları, insanları kırsal alanlardan şehir merkezine doğru göçe teşvik etmiştir. Ekonomik çerçevede gelişen Siirt ili yeni gelen nüfusa maddi

kaynak olmuştur. Yeni nüfusun ihtiyaçlarını karşılama amacıyla açılan her yeni kepenk, şehir ekonomisine yeni bir çark olmuştur. Siirt Üniversitesinin açılması akademik nüfusun bölgeye yerleşmesine ve akabinde genç nüfusun da bu bölgeye gelmesine yol açmıştır. Üniversitenin bölümlerinin yıldan yıla çoğalması şehri bu boyutta olumlu yönde etkilemiştir ve etkilemeyi sürdürmektedir. Devlet kurumlarının artan varlığı şehrin gelişimine katkı sunmaktadır. Şehirde kurulan eğitim ve araştırma hastanesi ve hastane birimlerindeki artış hem çalışan nüfusu bölgeye çekmiş hem de bu imkân yeni yerleşimler için cazip bir neden olmuştur.

1.2.4. Siirt'in sosyokültürel yapısı

Kültürel zenginliği ve kutsal yerleri ile inanç turizminde kıymetli bir yere sahip olan Siirt, her yıl belirli oranda ziyaretçi ağırlar. İlin en bilinen yerlerinden biri Baykan ilçesinde bulunan Veysel Karani türbesidir. Yılın her döneminde ziyaretçisi olan türbe hem yerli hem de yabancı turistler tarafından tercih edilmektedir. İlin Tillo (Aydınlı) ilçesinde yer alan İsmail Fakirullah türbesi de yine büyük bir öneme sahiptir. Astronomi ve mimari açıdan büyük hesaplamalar ile yapılan türbe ve duvar, yılın belirli döneminde gün ışığı kırılmasını yansıtmaktadır. UNESCO Dünya Miras Merkezi tarafından yapılan değerlendirme sonucunda, İsmail Fakirullah Hazretleri türbesi UNESCO Dünya Miras Geçici Listesine kaydedilmiştir. Bölgede aynı zamanda yer alan Hesta ve Billoris kaplıcaları çok sayıda ziyaretçi almaktadır (URL-5)

1.3. Araştırma konusu üzerine Siirt'te yapılan çalışmalar

Bu kısımda Siirt sahasında çalışma konumuzu içeren kitaplar, makaleler ve tezler bulunmaktadır. Çalışmaların kapsamı doğrudan tezin konusu üzerine olmamakla birlikte kimi noktalarda sosyal bilimlerin farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Çalışmanın içerisinde Siirt sahasında yer alan dinsel-büyüsel şifacılık uygulamaları dikkate alınmıştır. Yapılan çalışmalar, "Kitaplar, Makaleler, Tezler" başlıkları altında künyeleri verilerek incelenmiştir. Bu bölümde konuyla ilgili kitaplar, makaleler ve tezler kısaca açıklanmıştır.

1.3.1. Kitaplar

1. **Karakaş, R. (2014b). *Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.**

Karakaş bu eserinde, Siirt menkıbeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Siirt il merkezi ve ilçelerinde yer alan türbe ritüelleri ve menkıbelerin izini sürmüştür. “Siirt yöresi, türbe ve ziyaret yerleri açısından büyük önem taşır. Bu çalışmada Siirt menkıbeleri, motif yapısı bakımından incelenmiş; aynı zamanda hakkında menkıbeler anlatılan dini şahsiyetlerin türbeleri etrafında gerçekleştirilen ritüeller irdelenmiştir” (Karakaş, 2014b: 3).

Eser sırasıyla şu altı ana başlıktan oluşmaktadır; “Halkbilimi Unsurları (Kavramlar)”, “Siirt Menkıbelerinde Yer Alan Olağanüstü Durumlar ve Motifler”, “Siirt’teki Türbelerde Yapılan Ritüeller”, “Siirt Menkıbeleri ve Ritüellerinde Kült Unsurları”. Eserin içerisinde yer alan türbe ve kutsal şahsiyetlerde aranılan şifalar, çalışmanın ilgili kısımlarını oluşturmaktadır.

2. **Karakaş, R. (2020). *Güneydoğu Anadolu Halk İnanışları*. Ankara: Gazi Kitabevi.**

Karakaş bu eserinde, Güneydoğu Anadolu’nun Dicle Bölümü’nü oluşturan Diyarbakır, Batman, Siirt, Mardin ve Şırnak illerinde gerçekleştirilen saha çalışmaları ve literatür taramaları ile kapsamlı bir eser oluşturmuştur. Bölgeyi halk inanışları bakımından ele alan çalışmanın giriş kısmında halk inancı ve halk kavramı hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra inanışların kültürel ve psikolojik boyutuna değinilmiştir. Kitabın asıl bölümünde ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi hakkında bilgi verilmiş daha sonra halk inanışları tasnif edilmiştir. Tasnif edilen halk inancı uygulamaları on altı ayrı başlıkta toplanmıştır.

3. **Karakaş, R. (2020). *Kutsal Mekânlarda Tezahür Eden Geçiş Dönemi Ritüelleri (Dicle Bölümü Örneği)*. B. Akın. (Ed.) *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)-1* içinde (ss: 13-37). İstanbul: Paradigma.**

Bülent Akın’ın editörlüğünü yaptığı eser, sekiz bölümden oluşmaktadır. Eser “Ritüelleri ve Anlatılarıyla Siirt, Diyarbakır ve Mardin’de Kutsal Mekânlar: Dinî,

Tarihî, Kültürel ve Edebî Doku” başlıklı TÜBİTAK projesi kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmaları ve arşiv araştırmalarının bir ürünüdür. Siirt sahasını oluşturan Rezan Karakaş tarafından kaleme alınan Kutsal Mekânlarda Tezahür Eden Geçiş Dönemi Ritüelleri (Dicle Bölümü Örneği) (s.13-37) bölümüdür. Bu bölümde “Geçiş Dönemleri ve Kutsal Mekânlar” başlığı içerisinde kutsal unsurlar ve şifaya dair Siirt özelinde uygulamalar ve anlatımlar mevcuttur.

4. Karakaş, R. (2021b). Kutsalın İki Yüzü: Şifa Veren ve Korku Salan Yönleriyle Çeşmeler. R. Karakaş (Ed.). *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)*-2. içinde (ss: 23-52) İstanbul: Paradigma.

Karakaş bu çalışmasında, şifa veren ve korku salan yönleriyle çeşmeleri Güneydoğu Anadolu bölgesinden örneklerle sunmaktadır. Suyun, “kutsal mekân” perspektifindeki izdüşümleri, anlatı ve ritüel döngüsü dikkate alınarak irdelenmiştir” (Karakaş, 2021b: V). Siirt ile alakalı örnekler de içermektedir.

5. Karakaş, R. (2021c). Kutsalın İki Yüzü: Şifa Veren ve Korku Salan Yönleriyle Kuyular. R. Karakaş (Ed.). *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)*-2. içinde (ss: 53-68) İstanbul: Paradigma.

Karakaş bu çalışmasında, şifa veren ve korku salan yönleriyle kuyuları Güneydoğu Anadolu bölgesinden örneklerle sunmaktadır. Kuyuları; halk hekimliği uygulamaları, geçiş dönemleri, büyüsel uygulamalar başlıkları içerisinde şifa veren yönleriyle incelemiştir. Siirt ile alakalı örnekler de içermektedir.

1.3.2. Makaleler

1. Karakaş, R. (2012). “Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular”. *Journal of Turkish Studies*. 2149-2161.

Birçok mitolojik anlatıda evrenin yaratılışında ana unsur olarak su simgesi karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada Siirt halk kültüründe yer alan su ile ilgili inanış ve efsaneler derlenerek ve literatür çalışması yapılarak ele alınmıştır. Su ile ilgili

inanişlar, mitolojik anlatılar ve ritüeller işlevsel açıdan bir yaklaşım sergilenerek irdelenmiştir.

**2. Karakaş, R. (2014a). “Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler”.
*Millî Folklor. Cilt. 26. Sayı. 102, 168-179.***

Karakaş bu çalışmasında, Siirt halk kültüründeki “kutsal ağaç” figürünün “türbe” ritüellerindeki tezahürünü irdelenmiştir. Çalışmayla ilgili olan kısmı dinsel-büyüsel şifa uygulamaları ve kutsal ağaçlar konusu oluşturmaktadır.

**3. Karakaş, R. (2013). “Siirt Efsane ve Halk İnanışlarında Yılan Miti”.
*Folklor/Edebiyat. Cilt. 19. Sayı. 73, 49-62.***

Karakaş bu çalışmasında, mitolojik bir öge olarak yılanı tanımlamış daha sonra sahadan elde ettiği veriler ışığında Siirt efsane ve halk inanişlarındaki yerini yorumlamıştır. “Siirt Yöresinde Yılanla İlgili Çeşitli İnanışlar ve Uygulamalar” başlığında Siirt halk kültüründe yer bulan yılan ve halk hekimliği pratiklerine, inanişlarına yer vermiştir.

**4. Karakaş, R. (2021a). “Doğanın ve İnsanın Dirilişinin Simgesi: Yumurta”.
*Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi. Cilt. 4. Sayı. 6, 31-51.***

Karakaş bu çalışmasında, yumurtanın Türk halk kültüründe çeşitli inaniş ve ritüellerdeki anlamı ve bu kapsamda üstlendiği işlevleri tespit etmiştir. Çalışmada Yumurtanın, Türk halklarındaki geleneksel uygulamaları incelenmiş ve bu kapsamda; “halk hekimliği, kutsal mekân ziyaretleri, bereket törenleri, özel günler ve halk inanişları gibi kültürel zeminler ön plana çıkmıştır” (Karakaş, 2021a: 31). “Halk Hekimliği Uygulamalarında Yumurta”, “Yumurtayla İlgili Diğer İnanış ve Uygulamalar” adlı iki farklı başlıkta yumurta ve şifa verici özelliği üzerine Siirt halk kültüründe yer alan tespitleri çalışmanın ilgili kısmını oluşturmaktadır.

1.3.3. Tezler

1. **Taşpınar, İ. (2006). *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.**

Taşpınar, çalışmasını iki bölüme ayırmış ve giriş bölümünde, Siirt'in coğrafi yapısı, tarihi, nüfusu ve ekonomik durumu hakkında bilgiler vermiştir. Çalışmanın birinci bölümünde ise Siirt ilinde yaygın halk inanışları; doğum, evlenme, ölüm, ziyaret ve ziyaret yerleri, hac ve askere uğurlama, bereket, uğur ve uğursuzluk gibi konularda derlenen saha çalışmalarını içermektedir. İkinci bölümde ise; Siirt ilindeki yaygın halk inanışları ile eski Türk inanışlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Çalışmamızla ilgili olan kısmı birinci bölümde yer alan Siirt sahasında kimi dinsel-büyüsel şifa uygulamaları oluşturmaktadır.

2. **Erdemci, B. (2010). *Eruh ve Pervari Yöresinde Kutsal Mekân Anlayışı ve Yaygın Halk İnançları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.**

Erdemci çalışmasında, Eruh ve Pervari yöresinde kutsal mekân anlayışı ve yaygın halk inançlarını derlemiş ve incelemiştir. Çalışmasının alanını Siirt iline bağlı olan Eruh ve Pervari ilçeleriyle sınırlandırmıştır. Giriş bölümünde Eruh ve Pervari ilçelerinin coğrafi yapısı, tarihi, nüfusu ve ekonomik durumu hakkında bilgiler vermiştir. Çalışmanın içeriği; Eruh ve Pervari'de Geçiş Dönemleri ile İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi, Çeşitli Konularla İlgili İnanışlar, Hastalıkla İlgili İnanışlar, Halk Tarafından İnanılan Bazı Hikâyeler, Ziyaret ve Ziyaret Yerleri İle İlgili Halk İnanışları ve Değerlendirmesi başlıklarından oluşmaktadır. Yapılan derlemelerde dinsel-büyüsel kimi şifa uygulamaları tez içerisinde farklı başlıklar altında bulunmaktadır.

3. **Çelik, A. (2012). *Siirt ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.**

Çelik'in çalışması, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Siirt'in tarihi, coğrafi yapısı, sosyal yapısı ve ekonomik durumu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde "Ziyaret Fenomeni ve Ziyaret Yerleri Coğrafi Dağılımı"

başlığı ile kutsalın kapsamı ve ziyaret fenomeni hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde “Siirt Merkez ve İlçelerindeki Ziyaret Yerleri” başlığıyla ziyaret yerlerindeki inanışlar saha gözlemleriyle aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise Menkıbe, Kerametler ve Ziyaret Amaçları” başlığıyla Siirt ve ilçelerindeki inanışlar değerlendirilmiş ve tipolojisi yapılmıştır. İkinci bölümde yer alan saha gözlemleri ve ziyaret yerlerinde gerçekleştirilen bazı ritüellerin şifa bulmak amacıyla da yapılması, çalışmanın ilgili kısmını oluşturmaktadır.

4. Altındağ, N. (2021). *Siirt’in Kurtalan İlçesi Halk Hekimliği Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Altındağ’ın Siirt’in Kurtalan ilçesi özelinde yaptığı çalışma, giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında halk hekimliği kavramı üzerinde durulmuş, çalışma sahasının tarihi, coğrafi yapısı, sosyal yapısı ve ekonomik durumu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde halk hekimliği ile ilgili temel kavramlar ve halk hekimliğinin tarihi gelişim kronolojisi verilmiştir. İkinci bölümde halk hekimliğinde; sağlık, hastalık ve kültür ilişkisi ve sağaltma yöntemleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde Kurtalan halk hekimliği ve sağaltma yöntemleri verilmiştir. Dördüncü bölümde Kurtalan’da yer alan türbeler ve yatırlar etrafında şekillenen inanışlardan bahsedilmiştir. Beşinci bölümde alan araştırması neticesinde hastalıkların değerlendirilmesi ve tasnifi yapılmıştır.

1.4. Çalışma alanı ile ilgili temel terimler

Bu kısımda tezin konusuyla ilgili doğrudan veya dolaylı ilişkili olan bazı kavramlara yer verilmiştir. Çalışmada; İnanç ve İnanış, Keramet, Memorat, Menkıbe (Menkabe), Sağaltım, Seyit/Seyyit kavramları açıklanmıştır. Kavramların açıklanması tezi hem anlaşılır kılma hem de işlevselliğini arttırma noktasında katkı sunacaktır.

1.4.1. İnanç ve inanış

İnanç kavramı; din, politika, ahlak, kozmogoloji, sosyoloji vb. birçok düşünceyi içine almaktadır. Eyüboğlu’na göre inanç, “bir kimsenin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen, başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan düşünce

varlığıdır” (Eyüboğlu, 1998: 37). Toplumların birlik olma, bir arada olma durumları içerisinde yüz yıllardan süregelen ve var olan inançları her çağda varlığını sürdürmüştür. “Kişi veya toplum tarafından, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” (Çobanoğlu, 2003: 11) fikrine dayanmaktadır. Zamanın gerekliliği içerisinde değişen şartlar ve dinlere göre inançlar/inanışlar yeni anlamlarıyla varlığını sürdürmektedir. Boratav’a göre inanç, “kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” (Boratav, 1994: 7) anlamına gelmektedir.

“İnanç alanı, en ilkel halk masallarından en gelişmiş metafiziğe kadar bütün hayal ürünlerini kapsar” (Hançerlioğlu, 2000a: 216), bu nedenle çok geniş bir çalışma alanını barındırır ve halk biliminin sınırlarını aşar. “Halk bilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir” (Boratav, 1994: 7). Bu inanışlar ve din, bir toplumun maddi ve manevi ürünlerinin tümünü kapsayan “kültürün” en önemli kaynaklarından birisidir (Eroğlu ve Kılıç, 2005). Siirt halk kültüründe de geçmişten bugüne yaşanan göç ve inanç değişiklikleriyle yerleşmiş kimi inanışlar bugün hâlâ varlığını sürdürmektedir. Buna örnek olarak Siirt’in Eruh ilçesinde yer alan eski bir kilise kalıntısına, kimi insanların yılın bereketli ve huzurlu geçmesi için bahar döneminde yiyecek bırakması gösterilebilir. Yine birçok kutsal mekân etrafında; ağaç, taş/kaya, ateş gibi tabiat iyeleri etrafında şekillenen ritüeller gerçekleştirdiği görülmüştür. Bu ritüellerin temelinde inanç olgusu vardır. Yörede kilise, türbe, cami vb. kutsal mekânlar etrafında oluşan inanç ve ritüellerinin örneklerini arttırmak mümkündür ancak inanç ritüelleri farklı başlıklarda değerlendirilecektir. Siirt yöresinin İslamiyet inancına sahip olmasına karşın “Tamamen din olmayan ve dinin tamamen de dışında kalmayan halk inancı” (Kalafat, 1999a: 8) çeşitli ritüellerle yaşatılmaktadır. Bu durum Türkler’in İslamiyet öncesinde sahip olduğu bazı gelenek ve göreneklerin, İslamiyet sonrasında da devam ettirilmesiyle ilişkilendirilebilir.

1.4.2. Keramet

Keramet “tanrıca bağışlandığına inanılan olağanüstü güç ve bu gücün gösterdiği doğa yasalarına aykırı olay” (Hançerlioğlu, 2000a: 251), Devellioğlu’na göre “kerem, bağış; ikram, ağırlama; velilerin lüzümlü anında gösterdikleri fevkaled hâl; ermişesine yapılan iş, hareket, söz, fikir olarak” (Devellioğlu, 2006: 508) tanımlanmaktadır. Abdülbaki Gölpınarlı’ya göre ise; “erenlerden zuhur eden olağanüstü şeylere, ululuk, büyüklük anlamında keramet” (Gölpınarlı, 1985: 106) denilmektedir.

Evliya, şeyh ya da veli olmak için kimi olağanüstülükler gerekir ve en öne çıkan belirtilerden biri de kerametler yoluyla gerçekleşir.

Evliyalar, yaşadıkları sürece ve öldükten sonra akıl dışı işleri başarma gücüne sahiptirler. Peygamberlerin olağanüstü işlerini göstermek için kullanılan ‘mucize’ deyimine karşılık bunları ‘keramet’ kelimesiyle gösterilir. Halk inanışında mucizelerle kerametleri birbirinden ayıran belirli bir sınır pek görünmemektedir. Enbiya kıssalarında sözü geçen olağanüstü işlerden birçoğuna evliya kerametlerinde de rastlanır. Kerametler; onları gösterenlerin adları, kişilikleri, zaman ve yer şartları ile zengin bir çeşitlemeye ulaşır (Boratav, 1994: 42-43).

Eski Türk inanç sisteminde gaipten haber veren ve keramet gösteren kamlarken, İslamiyet’e geçişle birlikte yerini evliyalar almıştır (Yurdaydın, 1981: 264).

Büyük üstatlar, kerametleri Allah’ın mekri olarak görürler. Manevi yolda belirli bir seviyeye ulaşan bir mürit, elbette bazı olağanüstü işler gerçekleştirme gücü kazanacaktır ve bunlar muhtemelen onun manevi yolda daha ileriye gitmesini engelleyecektir. Keramet göstermek ve kitlelerin ilgisini çekmek, manevi eğitimin zorlu yolunda ilerlemeye devam etmekten ve nefsin kurnazca hazırlanmış tuzaklarıyla mücadelede çok daha kolaydır (Schimmel, 2012: 227).

Kerametın kolay ya da zorluğu bir kenara alınırsa, keramet gösteren şahısların halk arasında kutsiyetinin daha fazla olduğuna inanılmaktadır. Kutsal şahsiyetlerin, yaşamlarında gösterdikleri kerametlerinin öldükten sonra da devam ettiğine inanılmaktadır. Bu durumda toplumda maddi (fiziki) ve manevi (ruhi-psikolojik) sağaltımlar sağlamaktadır.

Halk arasında Allah’ın veli kullarına yaşamlarında veya sonrasında keramet gösterdiklerine inanılır. Gösterdikleri kerametler ile Allah’ın sevgili kulları olduğunu kanıtlamış, yaşamları sırasında kerametlerini, dinin gerekliliklerini yayma becerilerinin yanı sıra kötülerini-inançsızları da cezalandırma gibi durumlarla da karşımıza çıkmıştır. Bu durum “halkın olağanüstülüklerle ihtiyaç duyan yaşantısına

destek vermekte, inanma ihtiyacını pekiştirmekte aynı zamanda halkın dert ve ihtiyaçlarını aktardığı mekanizmalar olmaları dolayısıyla bir nevi terapi görevini de üstlenmektedirler” (Balıkçı, 2019: 1029).

Günümüzde çeşitli sıkıntılar ve hastalıklara çare arayışı içerisinde olan insanlar tarafından bazı evliyalar ziyaret edilmekte ve evliyanın ölümüyle mezarı yahut türbesi başında “yüzü suyu hürmetine” dilekler dilenip adaklar adanmaktadır. Siirt halk kültüründe kimi evliyaların hastalıkları sadece elini hastaya değdirerek iyileştirdiği söylenir. Siirt’te birçok keramet anlatısı örneğine rastlanılmaktadır. Siirt il merkezinde yer alan ve türbesi şehre hâkim bir tepede bulunan Şeyh Tayyar’ın vefatından önce uçtuğuna inanılmaktadır. Vefatından sonra da türbeye dilek dilemeye giden kişilerin adak olarak süpürge götürmesi günümüzde yaygın yapılan bir ritüeldir. “Tayyar” Siirt Arapçasında “uçan” anlamında kullanılmaktadır. Halk arasında “Uçan Şeyh” olarak da bilinmektedir.

Rivayetlere göre, Mekke’de yapılan bir savaş sırasında Şeyh Tayyar’ın başı kesilmiştir. O zamanlar Siirt göl halindeymiş; sadece şu an Şeyh Tayyar türbesinin bulunduğu bölgede bir ağaç varmış. Başı kesik Şeyh Tayyar, Allah tarafından uçurtulmuş ve bu ağacın altına getirilmiş ve orada gömülmüştür. Bu olay, salı günü vuku bulmuştur (Karakas, 2014b: 145).

Türbeye ziyaretlerin bilhassa salı günü yapılması ve adak olarak süpürge götürülmesi bu olaya dayandırılmaktadır. Bir başka keramet örneğini Siirt’in Tillo ilçesinde yer alan Hz. Fakirullah türbesinde rastlamaktayız. Hz. Fakirullah bir gün bir kuyuya düşer ve yedi gün kimse onu bulamaz. Hz. Fakirullah’ı arayan halk bir akşam vakti kuyudan ışık saçıldığını görür ve kuyudan Hz. Fakirullah’ı kurtarırlar. İçinde su olmayan kuyu, Hz. Fakirullah’ın çıkmasıyla birlikte suyla dolar (KK21). Günümüzde insanların; kısırlık, göz ve romatizma hastalığına şifa bulmak için uğradığı kutsal mekânlardan biridir. Bu kerametler menkıbe tarzında anlatılarak dilden dile gelmiş ve kişileri sıkıntılı durumlarında yönlendirmiştir.

1.4.3. Memorat

Doğaüstü/tabiatüstü ferdi bir tecrübe yaşayan ya da ondan dinlenmiş birisi tarafından aktarılan kişisel hikâyeler olarak tanımlanmaktadır (Çobanoğlu, 2003: 21).

Bu tanımlamada yer alan ‘tabiatüstü’ ile kastedilen öncelikle ‘öteki dünya’ ve farklı bir boyutta olmanın yanı sıra insanlarla beraber aynı mekânları paylaşan cin, peri, alkız, karabasan veya

çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan varlıklarla görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya veya bunlardan başka bir yolla kurulan bir iletişimdir. Memoratlar da bu şekilde kurulmuş bir iletişimle yaşananların yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıdır (Çobanoğlu, 2003: 21).

Memoratlar kişiyi kutsal mekâna götüren bir etkidir. Memoratlar yaşanan olağanüstü anıları içerir ve yaşanan zamanın birer parçasıdır. Kişinin velî karşısında yaşadığı şahsi tecrübelerle dayalı olan bu anıların zamanı bugüne, şimdiye aittir (Çobanoğlu, 2003: 31).

Memorat isminin yanı sıra “inanç anısı” olarak da adlandırılmaktadır. Pehlivan İnanç anısını şu şekilde tanımlamaktadır:

Velî öldükten sonra, yaşayan canlıların hayatına girmesi- müdahale etmesi vs. ile ilgili, bizzat anlatanın başından geçmiş ya da bir biçimde anlatıcı tarafından tecrübeyi bizzat yaşayanın adı verilebildiği sürece, naklede zincirinin beş altı kişiye kadar uzanabildiği bir metindir (Pehlivan, 2009: 91).

Siirt yöresinde de kimi örneklere rastlanılmaktadır. Siirt yöresinde gerçekleştirilen saha çalışmaları sırasında görüşme yapılan bir karayolu çalışanı şunları aktarmıştır: “Eruh ilçesinde yol çalışmasındayken iş makinaları sürekli arızalanıyordu. Bir gece rüyama bir zat geldi ve bana burada mezarı olduğunu ve rahatsız edildiğini söyledi. Şantiye şefine bu durumu anlattım ve sonrasında bir kurban kestik ve dua ettik. Daha sonra bir sıkıntı yaşamadan yol çalışmasını tamamladık” (KK38). Görülmektedir ki inanç anıları hem veli hayattayken hem de ölümünden sonra da devam etmektedir. Yaşayan şifacı bir hekimle yapılan görüşmede, el aldığı kişi olan ninesi vefat ettikten sonra rüyasına girmiş ve artık fal bakmasını istemediğini söylemiştir. Siirt halk kültüründe memorat örneklerine sıkça rastlanılmaktadır.

1.4.4. Menkıbe (Menkabe)

Menkıbe, “1.Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye (Türkçe Sözlük, 2011: 1653), “Çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvaline ait hikâyeler” (Devellioğlu, 2006: 615) olarak tanımlanmaktadır. Anlatımında genellikle kutsiyet taşıyan menkıbelerin özelliklerini Ahmet Yaşar Ocak şu şekilde açıklamıştır:

1. Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.

2. Olayların belirli bir yeri ve zamanı vardır.
3. Sırf eğlenmek, bir eşyanın yahut tabiat olayının izahını yapmak için uydurulmuş değildir, gerçek olduklarına inanılır.
4. Yarı mukaddestirler ve bir dogma gibi kendilerini kabul ettirirler.
5. Konu edindikleri veli, hayatta iken de öldükten sonra da meydana gelebilirler.
6. Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler (Ocak, 2010: 33).

Menkıbeler genellikle veliye ait olağanüstülükleri barındırır ve veliye ait kerametlerle karşımıza çıkar. Menkıbeler, velilerin ölümlerinden sonra da müritleri ve yakın çevresi arasında oluşmuş ve ilgi kazanarak büyümeye devam etmiştir. Sözlü kültürde yer edinen bu menkıbeler, kuşaktan kuşağa aktarılarak da devamlılığı sağlanmıştır (Köprülü, 1984: 27).

Halk arasında şeyh, evliya, veli gibi sıfatlarla nitelenen şahısların yaşamını, bilhassa onlara dair keramet motifleriyle örülü birtakım olayları anlatan ve çoğu kez kutsal kabul edilen metinlere menkıbe denir. Menkıbe kahramanı sıradan yaşamın ötesinde ve sıradan insana nazaran daha yüksek bir mevkide bulunur. Halk tabakasını, menkıbe kahramanına yaklaşmaya sevk eden de halk ile menkıbe şahsı arasındaki bu mevki farklılığıdır (Karakaş, 2014b: 23).

Anadolu'nun birçok noktasında yaşamında veya ölümünden sonra olağanüstülükler gösteren evliyaların menkıbeleri anlatılmaktadır. Siirt'in Tillo ilçesine bağlı Aydınlar köyü mevkiinde türbesi yer alan Sultan Memduh ile ilgili şu menkıbe kaynak kişi tarafından aktarılmıştır: “Bir gün karı koca Botan’a su kenarına gidiyor, çocukları orda suya kapılıyor. Babası dua ediyor, yakarıyor: Ya Abdulkadir Geylani Hazretleri, Annesi Ya Sultan Memduh Hazretleri diye bağıyor, yardım istiyor. Sonra Sultan Memduh beliriyor, bir anda çocuğu çekip sudan çıkarıyor ve anne babasına veriyor. Sultan Memduh diyor ki, “Ya Abdulkadir Geylani Hazretleri sen taaa Bağdat’tasın seni buraya kadar hiç yorar mıyım?” diyor. Bu Botan nehrinde yaşanmış bir şey” (KK22). Görüldüğü üzere Siirt’in muhtelif birçok noktasında yer alan evliyalar ile ilgili menkıbeler anlatılmakta ve sözlü kültürde yaşatılmaktadır. Bu menkıbelerin sayısını artırmak mümkündür ancak çalışmanın sınırlarını aşmamak için halk arasında yaygın ve belirli örnekler aktarılmıştır.

1.4.5. Sağaltım

İnsanların hastalıklara şifa arayışı içerisinde halk hekimliği/geleneksel tıp uygulamaları doğmuş ve uygulanan yöntemler “sağaltım” kavramıyla özdeşleşmiştir.

Sağaltım, “Bir hastalığı yenecek etkenleri ve bu etkenlerin kullanılma yöntemlerini bularak hastanın sıkıntılarını giderme, iyi etme işi, terapi” (Türkçe Sözlük, 2011: 2004) anlamına gelmektedir. Sağaltım kavramı yalnızca maddi sağaltım olarak düşünülmemelidir; kısmet dileyenler, çocuk sahibi olamayanlar, iş bulmak isteyenler, nazar değmesi, vb. birçok toplumsal ya da ruhsal sıkıntıları da gideren kişileri psikolojik anlamda rahatlatan durumları da içine alan bir kavramdır. Büyüsel, bitkisel ve maden kökenli birçok sağaltım mevcut olmakla beraber çalışma konusu içerisinde yer alan dinsel-büyüsel sağaltıma dikkat çekilmiştir.

“Dinsel işlemlerle sağaltmanın temelini Tanrıya, Tanrılara, ruhlara ya da totemlere yalvarmak yoluyla hastalık kaynağını yok etmek oluşturmaktadır. Bu işlemler uygulanırken büyüsel eşyalar yerine dua, dualı nesnelere ve yakarma ile din adamları, hoca ya da yatırlar (ziyaret yerleri) vardır” (Kaplan, 2011: 152). Hastalıkların yanı sıra halk sağaltıcı gücü olduğuna inanılan kutsal mekânlara, çoğunlukla gerçekleşmesi istenilen dilekler için başvurmaktadır. Halk, dilekleri için mekânın kutsal kişisi adına adaklar adamaktadır (Uygur, 2015: 469). Siirt yöresi halk inanışında karşılaşılan olumsuzluklar, çaresizlikler veya hastalıklar sebebiyle kutsal mekânlara ve şifacı hekimlere ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Hayatında bozulan düzene denge arayan bu kişiler hangi niyetle gitmişlerse niyeti kabul olduktan önce veya sonra kanlı kansız adaklarını adarlar. Siirt il merkezinde, Ulus Mahallesi’nde yer alan Şeyh Yusuf Garip türbesine, yakınları askere veya hacca gidenler gitmektedir. Sağlıkla dönmeleri için türbe duvarına giden kişinin adı yazılmakta veya çarşıda adak olarak tatlı dağıtılmaktadır (KK24). Bu örnekleri çeşitlendirmek mümkün fakat tezin ileriki bölümlerinde bahsedileceği için şimdilik örnek teşkil etmesi açısından burada noktalacaktır.

1.4.6. Seyit/Seyyit

Kelime anlamı olarak efendi, faziletli, önder gibi anlamlara gelen seyit kelimesi, Hz. Muhammet’in soyundan gelenleri ifade eden bir terimdir. Hz. Muhammet’e evrenin efendisi anlamında “seyyid-i kâinat” dendiği için soyundan gelenler de bu adla anılmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011: 2083; Hançerlioğlu, 2000a: 456). Soyun peygambere dayandırılması, kutsiyeti artırmada önemli bir unsurdur. Bu

sebeple Siirt yöresindeki yaşayan şifacı hekimlerin kökeni -gerçekte seyit olsun ya da olmasın- soylarını peygambere dayandırdıkları kutsiyetlerini arttırmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu durum şifacıya olan güveni ve şifanın etkisini arttırdığına olan inancı da yükseltmektedir. Hem saygınlığını hem de kutsiyetini arttıran bu durum bölgede büyük bir önem taşımaktadır. Sahada yapılan derlemeler de bunu kanıtlar niteliktedir. Hastalıklarına bir şekilde şifa bulan kişiler, gittikleri şifacı hekimlerin soyunu peygamber soyuna dayandırmakta ve seyit olduklarını söylemektedir. Kimi seyitler sadece cilt hastalıklarına, vücut ağrılarına vb. hastalıklara bakarken kimi seyitlerin ise birden fazla hastalığa baktıkları görülmektedir. Bazı seyitlerin ise vefatından sonra da şifa dağıttığına inanılmaktadır. Kişiler, seyidin yaşamında tedavi ettiği hastalıkları vefatından sonra da iyi edeceğine inanarak türbelere gitmektedirler.

2. BÖLÜM

2.1. Türk halk kültüründe mukaddes kültler

2.1.1. Kült

Çalışmamızın bu bölümünde kültlerin tanımı ve kültlere dair yaklaşımlar verilecektir. Sonrasında ise saha verilerinin analizini bir arada yapabilmek adına “Kültler ve Şifa Dağıtma” başlığı altında saha verileri derinlemesine işlenecektir.

Batı dillerinde “tapım” olarak tanımlanan kült; Latince cultus, Fransızca culte, İngilizce cult olarak adlandırılmaktadır. “Kutsal olarak bilinen varlıklar çevresinde oluşmuş, saygı, tapınma, dua, kurban ve ritler gerektiren, özel yer ve zamanlarda bayram ve törenleri bulunan, kült araçlarıyla cemaat liderlerini içeren inanç ve tapınış” (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 519); Türkçe Sözlükte “1. Din 2. Yerel özellikler taşıyan dinî törenler” (Türkçe Sözlük, 2011: 1558) olarak tanımlanmıştır.

Ahmet Yaşar Ocak bir kültün varlığından söz edebilmek için şu üç şartın bir araya gelmesi gerektiğini belirtir:

1. Külte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcûdiyeti,
2. Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması,
3. Bu inancın sonucu olarak faydayı celb ve zararı def edecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı (Ocak, 2013: 113).

Türkler, tarihin eski dönemlerinde gök tanrıya taptıkları gibi tabiatta kutsal olarak kabul edilen varlıklara ve yerlere de tapmışlardır. Tepeler, mağaralar, dağlar, kayalar, vadiler, ırmaklar, su kaynakları, ağaçlar, kült yerler olarak kullanılmış ve bu yerler aynı zamanda birer tabiat ruhu olarak kabul edilmiştir. Bu saygı ve tapınış kutsal varlıklara ve kutsal yerlere kanlı ve kansız kurbanlar, dualar gibi belirli dini törenleri de beraberinde getirmiştir (Örnek, 1971: 148-149; İnan, 1976: 30-31). İnsanlar yaşamında karşılaştığı olumsuz durumlara, hastalık ve çeşitli sıkıntılara çare bulmak için kültler aracılığıyla yollar aramıştır. Araştırma alanı olan Siirt yöresi halk inanışında yer alan kültler, hastalıkların tedavisinde başvurulan yöntemlerdendir.

Tespit edilen kültler isimleriyle birlikte başlıklandırılmıştır.

2.1.2. Ağaç kültü

“glgelece kaba ağacın kesilmesin”

Türk mitolojisinin en eski dönemlerinden günümüze kadar ağaç büyük bir önem taşımıştır. Türkler ağaçlara kutsallık atfetmiş, onun etrafında birçok inanç oluşturmuş ve ritüeller gerçekleştirmiştir. Ağaç, toprakta bir tohumdan serpilir, büyür ve yeşerir. Kuruyup tekrar dirilir meyve verir, bu durum ölüp dirilmenin sembolü olarak grlmştir. İnsanoglundan doğumdan lme geçirdiği aşamaları yansıtın ağaçlar, eski Türk inanç sisteminden günümüze değin Anadolu’da dinsel-büyüsel birçok uygulamanın ana rollerinden biri olmayı srdrmştir. Bir arazide veya yüksek noktalarda tek başına olan heybetli ağaçlara kutlu ağaç gözüyle bakılmış, kutsal kabul edilmiştir. “Ağaçlar, ilkellerin dinsel ve büyüsel yaşamlarında etken olmuştur. Ağaçların bir ruhu olduğu ve ruhların barınağı olduğu inancı çok eskidir. Ağaç; su ve toprak gibi ilk insanlara ölüp dirilmenin simgesi olarak grnmştir” (Hançerlioğlu, 2000a: 17). İlkel insanın yaşamında büyük bir öneme sahip olan orman iyeleri bu durumun temel etmenlerindedir.

“Ağacın yeşillenmesi, meyve vermesi, kuruması, ölüp dirilmenin sembolü olarak görülmüş, dinsel zl törenlerde kült ağacı olarak kullanılmasına yol açmıştır” (rnek, 1995: 102). Kökleri toprağın derinliklerine, gövdesi yeryüzünde ve dalları göge doğru saçılan ağaç yaşamın ve sonsuzluğun bir temsilidir. Eski Türkler, soylarının Tanrı’nın temsili kabul ettikleri kutsal ağaçtan türediğine inanmaktadır. Bununla ilgili birçok Türk destanında örnekler mevcuttur. Dede Korkut Kitabın’da da ağaca kutsallık atfedildiği görülmektedir. Salur Kazan’ın oğlu Uruz’un ağaç ile söyleşisinde:

Ağaç ağaç dir isem erilenme ağaç

Mekke ile Medinenin kapısı ağaç

Musa Kelimin asası ağaç

Büyük büyük suların köprüsü ağaç

Kara kara denizlerin gemisi ağaç...

Şah Hasanla Hüseyin'in beşiği ağaç

Başına doğru bakacak olsam başsız ağaç

Dibine doğru bakar olsam dipsiz ağaç... (Ergin, 1969: 44).

İslami motifler barındıran ağacın, bu sözlerle yer altı ve yer üstündeki sonsuzluğuna vurgu yapılmaktadır. Basat'ın Tepegöz'e "Atam adın sorar olsun kaba ağaç" (Gökyay, 1973: 113) dediğini görmekteyiz. Ağaç; destan, efsane, masal gibi anlatılarda kahramanı besleyen, doğuran ve yaşam veren bir kutsal olarak görülüp Türk mitolojisinde hem ana hem de ata rolündedir (Karakaş, 2014a: 169-170).

Yakut Türkleri güz avına çıkmadan önce, orman iyelerine sundukları yağ ve eti ateşe atarlar. Onu, çeşitli hediyelerle memnun etmeye çalışırlar. Böyle yaparlarsa avlarının bereketli geçeceğine inanırlar. Bu yüzden ağaçlara renkli çaputlar, bezler ve kıymetli kürkleri bağlayıp, ilk avın şeklini de ağaç gövdesine çizerlerdi. Avcıların, koruyucu diye inanılan orman iyesine Yakut Türkleri, Boyanay adını vermişlerdir (Kalafat, 2010: 174).

Türkler kutsal kabul ettikleri ağaçlara geçmişten günümüze adaklar adanmış, dualar etmiştir.

"Kozmik düzeni sağlayan ağaç sembolleri, bütün Türk dünyasının ortak sembolleridir. Kutsal kabul edilen ağaçların başında da kayın, çam, dağ selvisi-sedir, ardıç ve çınar gelmektedir. Gök Tanrı'nın sıfatlarını sembolize eden ve Tanrı kutunu taşıyan bu ağaçlar, buldukları yüksek dağ zirvelerini ve çevresini kutsallaştırmaktadırlar. Gelenekte bu tür ağaçların evlere yakın yerlere dikilmeleri hoş karşılanmamış, ayak altında, kirli yerlerde bulunmaları tabiatlarına aykırı görülmüştür. Eğer bu kurallar ihlâl edilirse, yani evin yakınına dikilirse, bunu yapan kişi ya da kişilerin mutlaka cezalandırılacaklarına inanılmaktadır. Hayat ağacının ve Tanrı kutunun sembolü olan bu ağaçlar; Bay Terek, Bay Kayın, Aal Luuk Mas, Aal Kuduk Mar, Ulu Ağaç, Kaba Ağaç, Baş Ağaç, Han Ağaç, Kam Ağaç, Cangız Terek, Yalnız Ağaç gibi genel adlar alırlar ve semavî ağaç sayılırlar" (Ergun, 2004: 195-196).

Türk mitolojisinde kutsal kabul edilen bu ağaçlar meyve vermeyen, gölgeli ve iri ağaçlardır. Türkler kutsal ağaçları kötü ruhlardan korunma ve sağaltımlarda tedavi amacıyla kullanmışlardır. Pervin Ergun ağaç kültürünü derinlemesine incelediği "Türk Kültüründe Ağaç Kültü" adlı çalışmasında kutsal ağaçları 13 başlık altında vasıflarını sıralamıştır:

1. Hayat ağacı ve onu temsil eden ağaç, tek, yalnız ağaçtır, Eşi benzeri yoktur. Türk düşüncesinde Tanrı tektir, eşi ve benzeri yoktur.
2. Hayat ağacı ve onu temsil eden ağaç, yapraklarını yaz kış dökmeyen daima canlı, diri kalan ağaçtır. Türk inancında Tanrı ebedidir, ölmez. Tanrı'yı temsil eden varlık da yaz kış diri kalmalı ve sonsuzluğu temsil etmelidir.
3. Hayat ağacı canlıların hayat kaynağıdır, ölüleri diriltir; hastaları iyileştirir.

4. Hayat ağacı, bütün ağaçlardan daha büyük, daha heybetli, daha gösterişli, daha uzundur, bütün ağaçları bünyesinde barındırır. “Han Ağaç”tır.
5. Hayat ağacı ve onu temsil eden ağaç meyvesizdir.
6. Hayat ağacı bütün ağaçlardan daha yaşlıdır.
7. Hayat ağacı geniş ve koyu gölgelidir. Zorda kalan, başı sıkışan, yorulan, ihtiyarlayan canlılar onun gölgesine sığınır. Zindelik bulurlar.
8. Hayat ağacı kökleri, gövdesi ve dalları ile üç âlemi birleştirip iletişimi sağlayan yoldur. Ruhlar da onun vasıtasıyla yukarıya (cennete) ya da aşağıya (cehenneme) gönderilirler.
9. Hayat ağacı bütün dünyayı kaplar.
10. Hayat ağacı ve onu temsil eden ulu-kaba-yalnız-meyvesiz-gölgeli-boy ağaçlar gönüllerde iman ışığı uyandırır. Zorda kalan, darda kalan “kutlu kişiler”, bu türden bir ağaç gördüklerinde hemen onun altında Tanrı’yla konuşur, dua ederler.
11. Hayat ağacı ışıklıdır. Budakları gümüşten, yaprakları altından, öz suyu ak-sarıdır. Pırıl pırıl parlamaktadır. Kurucu hükümdar soyları ve eşleri gökten bu ağacın üzerine inen ışıktan doğmuşlardır. Kutsal dinlerde vahiyler kutsal mekanlarda bulunan ağaçlar üzerine inen yanıyormuş gibi görünen ışık içinde gelmiştir.
12. Hayat ağacı, yaratılış hakkında gizli sırları bilir, görür, işitir, konuşur.
13. Hayat ağacı, kadın erkek herkes tarafından sevilen, saygı duyulan, aynı zamanda da korkulan bir varlıktır (Ergun, 2004: 193-195).

Mitolojide var olan ağacın bu kutsiyeti bugün çeşitli inziva yerleri, türbe, yatır vb. kutsal mekânlar etrafında da görülür. İnsanlar müşkül durumlarda kaba ağaçlara sığınmakta ve yardım dilemektedir.

Dinsel bir yaşam sürdüren toplumlarda tabiatın bütünü, kendini kozmik kutsallık olarak açığa çıkartma yeteneğine sahiptir. Bu bağlamda ağaç, kutsal olarak kavranılan doğanın tezahüründen başka bir şey değildir. Ağaçla ilgili ritler ve kutlama merasimleri, bu kutsallığın somutlaşmış şeklidir. Yer-su kapsamına giren diğer unsurlar gibi ağaç, hayatın başlangıç ve sonunu simgeleyen nesne olarak görülmektedir (Bayat, 2007: 176).

Ağaç kültü, Türklerin İslamiyet’e geçişiyle birlikte İslami motiflerle bezenmiş ve varlığını sürdürmüştür. Anadolu’da ağaca atfedilen kutsallığın kutlu yerlerde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Veli-evliya, yatır ve türbelerin yanında genellikle ağaç olduğunu görürüz. “Ağaç, kutsal bir yerin yanına dikildiği zaman onun erdemlerini kazanır” (Bonney, 1981: 28). Kazanılan bu erdem, kutsalın etrafındaki varlıklara tezahürü ve bir nevi tamamlayıcı unsurudur.

Kutsalı ve aynı zamanda kutsalın yoğun bir şekilde tezahür ettiği merkezi teşkil eden mekân ve Tanrı’nın sevgili kulları vasıtasıyla Tanrı’ya ulaşmaya çalışan Türkler, hemen her yatır ya da türbenin başında bulunan ağaçlara da kutsallık atfetmişlerdir. Yatırların hemen yanı başında

yer alan ulu ağaçlar, hayat ağacı kavramı içerisinde değerlendirilmelidirler. Sözün özü, yatır ya da türbelerin kutsallığını sağlayan da aslında ulu ağaçlardır. Onun içindir ki hemen her yatırın başında “kaba” ve “gölgeli” ağaçlar bulunmaktadır ve yatırlara gelenler bu ulu ağaçlara kansız kurbanlar sunmaktadırlar (Ergun, 2004: 336).

Dolayısıyla ağaç bu anlamda sağaltıcı bir tabiat unsuru olarak görülmektedir.

Ahmet Yaşar Ocak “ağaç-evliya” arasındaki bağlantıyı şu şekilde açıklamaktadır:

1. Bazı ağaçların sırf bir türbe yanında bulunmaları onlara kutsallık verilmesine neden olmuştur. Bu durumda ağaç yanındaki türbe gerçektir.
2. Ağacın yanındaki mezar, eskiden beri kutsal olarak kabul edilen ağacın kutsallığı ile zamanla kutsalın etrafındakine tezahürü ile kutsallık kazanarak türbe kimliğine girebilir. Oysa başlangıçta hiçbir özelliği olmayan bir mezarken ağacın kutsiyetinden faydalanmıştır.
3. Bazı ağaçların yanında hiçbir türbe olmamasına rağmen kutsal sayıldıkları görülmektedir. Bu durumda orada eskiden bir türbenin varlığı ya da bir evliyanın ruhunun ağaçta yaşadığı düşünülebilir (Ocak, 2013: 139).

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Siirt'te de ağaç kültü örnekleri görülmektedir. Yörede kutsallık atfedilen ağaçlar yılın belli zamanlarında ziyaret edilmekte, evliya türbelerinin yanında bulunan ağaçlara adaklar adanmaktadır. Siirt'in Şirvan ilçesine bağlı Taşlı köyünde Muhammet Ali türbesi içerisinde yer alan ağaca, çocuk sahibi olmak isteyenler gitmektedir. Ağaca çaput bağlayıp dilek dilenmekte veya bezden beşikler yapılarak ağacın gövdesine bağlanmakta, içerisinde de bebeği temsilen taş veya şeker bırakılmaktadır.

Veli türbelerinin yanında genellikle ağaç bulunur. Richard Burton ve başka araştırmacılar, Sind'de Abdülkadir Geylanî ismiyle ilişkili şaşırtıcı sayıda ağacın bulunduğunu belirtmişlerdir. Ziyaretçiler, genellikle bu gibi ağaçları, dallarına bez parçaları -bazen bunlara minik bir beşik biçimi verirler- bağlayarak ya da Herat yakınlarındaki Gezürğâh'ta olduğu gibi, ağacın gövdesine çivi çakarak dileklerini ve adaklarını veliye hatırlatırlar (Schimmel, 2002: 40).

Zamanla dini inançların ve yaşanılan coğrafyanın değişmesine rağmen ağaç kültü Türklerin yeni dininde bir şekilde var olmuştur. Siirt yöresinde yer alan ve kutsal kabul edilen, dilek ve adak için gidilen birçok ağaç vardır. Siirt'in Tillo ilçesine bağlı Çatılı köyünde Şeyh Saad türbesi bulunmaktadır. Şeyh Saad'ın çocukken üvey annesi tarafından şiddete maruz kaldığı söylenir. Bu durum kaynak kişi tarafından şu

şekilde aktarılmıştır: Şeyh Saad bir gün ormana odun toplamaya gitmiş. Şeyh Saad odunları sırtına atıp getirmek için ip olmadığını fark etmiş ve ormandaki yılanları birbirine bağlayarak uzun bir ip gibi kullanmış ve odunları sırtına atıp getirmiş. Evin önüne odunları yığıldıktan sonra yılanları çözmüş ve yılanlar tekrar ormana dönmüşler. Bunu gören üvey annesi de bu durumda bir hikmet olduğunu anlamış ve üvey oğluna artık karışmamış (KK22, KK54). Civar köylerde yılan ve akrep sokması vakaları sık sık olmasına rağmen Çatılı köyünde böyle vakaların hiç yaşanmadığına inanılmaktadır.

Şeyh Saad'ın kendi eliyle diktiğine inanılan ve türbesinin yakınında bulunan dut ağacı, ziyaretçilerin çok sık başvurduğu kutsal ağaçlardan biridir. Dut ağacının dalından bir parça alınır veya ağacın kökünün toprağından bir tutam alınır. Bunları üstünde veya evinde taşıyan kişinin akrep ve yılan tarafından asla sokulmayacağına inanılmaktadır. Tillo sahasında yaptığımız derlemede bir kaynak kişimiz yılda 3-4 defa akrep sokmasıyla uğraştığını ama dut ağacından dal alıp cüzdanında taşıdığından beri yıllardır hiç akrep sokmadığını aktarmıştır (KK22, KK54). İnsanlar, koruyucu bir muska gibi kutsalın parçalarını üzerinde taşımaktadır. Siirt halk kültüründe koruyucu görev üstlenen dut ağacı gibi şifa dağıtan birçok kutsal ağaç mevcuttur.

2.1.3. Atalar, veli/evliya kültü

Eski Türk inanç sisteminde karşımıza çıkan atalar kültüründe, ataların öldükten sonra da ruhlarının yaşadığı ve varlığını sürdürdüğüne inanılmaktadır. Atalar kültüründe “insan, ölümle bedenini kaybetmektedir; fakat benliği, daha doğrusu manevî varlığı yeryüzünde kalmakta, geride bıraktığı kimselerin hayatlarını etkileyebilmektedir. Onlara göre, ölüm hayatın bitişi değildir” (Örnek, 1995: 94).

Toplumun değerler sisteminin bir parçası kabul edilen atalar kültürünün temelinde kutsal olandan korkma, çekinme ve saygı vardır. Bu duygu ve inançlar beraberinde kültleşme ve tapınmayı da getirmiştir. Özellikle ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda karşımıza çıkan atalar kültü, ölmüş ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdetidir. Ölen ataların ve özellikle babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı, onlara karşı

duyulan minnet duygusu, atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, atalar kültüründe her ata mezarı kült konusu olmamakta ancak belirli kişiler; kabile atası, savaşçılar, din adamları gibi üstün kişilere kurbanlar adanmış dualar edilmiştir (Güngör, 2002: 264).

Çünkü bunlar sağlıklarında da toplumları için büyük ve önemli işler görmüşlerdir. Onları ötekilerden ayıran insanüstü yetenekleri ölümlerinden sonra da kaybolmamaktadır. Birtakım mistik güçlerle dolu bulunan bu gibi kimselerin gönüllerini hoş tutmak, anılarını tazelemek, kurban ve adaklarla anmak yoluyla bitkilerin, hayvanların çoğalmasını sağlamak mümkündür. Atalar, dinsel ve toplumsal buyrukların, gelenek ve âdetlerin koruyucuları olarak kabul edilirler (Örnek, 1995: 94-95).

Onlara olan hürmetin yerine getirilmesi onları sevindirdiği gibi tersi de öfkelenmektedir. Bu durum örtük bir şekilde toplumda belirli bazı kurallar oluşturmuştur ve bu kaideler çoğu zaman kişilere fayda sağlamıştır. Helen Hardacre göre atalar kültürü: “Ataların ibadeti kozmoloji ve dünya görüşü, ruhun ve öbür dünyanın fikirleri ve bir toplumun miras ve veraset düzenlemesi ile yakından bağlantılıdır. Çoğu durumda atalara ibadet, bir toplumun tek dini uygulaması değildir; daha ziyade, daha kapsamlı bir dini sistemin parçası olarak var olur” (Hardacre, 1987: 320).

Türklerin İslamiyet’e geçişiyle birlikte atalar kültürünün devamı niteliğinde olan veli/evliya kültürü:

Türklerin yerleşik olduğu tüm coğrafyalarda, günümüze kadar bütün canlılığıyla yaşatılageldiği görülür. Bu süreklilik, veli kültürü çevresinde zengin bir ritüel ve anlatı geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. Veli kültürü bağlamında teşekkül eden bu ritüel ve anlatı geleneğinin ise bir kutsal mekân etrafında ve aynı zamanda ağaç kültürü, su kültürü, ateş (ocak) kültürü ve dağ/taş/kaya kültürü merkezli inanış ve uygulamaları da bünyesinde barındıran bir yapıda ortaya çıktığı görülür” (Akın, 2021: 73-74). “Türklerdeki veli kültürünün temelini Şamanist dönemde atıldığı söylenebilir. Eski Türk Şamanları incelendiği zaman, bunların Türk veli imajına çok benzediği görülür. Gelecekte haber veren, hava şartlarını değiştiren, felaketleri önleyen yahut düşmanlarına musallat eden, hastaları iyileştiren, göğe çıkıp uçabilen, ateşte yanmayan Türk Şamanları, bu kimlikleriyle âdeta başta Bektaşî menakıbnameleri, kısmen de öteki tarikat çevrelerinde yazılmış menakıbnamelerde hayat bulmuş gibidir (Ocak, 2010: 11).

Atalar kültürünün belli bazı dönüşümleriyle sürdürülen veli kültüründe, kutsal kabul edilmeleri sebebiyle kişiler tarafından sevilen ve çekinilen bir şahıs portresi oluşturmuştur.

Veli kültürü, fevkalade kuvvet ve kudrete sahip Tanrı’ya yakın kabul edilen bir şahsın herhangi bir konuda -sağ veya ölü iken- yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulmasıdır. Din sosyolojisi âlimleri, pek çok yerde, halk Müslümanlığının bu anlayış etrafında geliştiği kanaatinde dirler (Ocak, 2010: 6).

Günümüzde bu anlayışın varlığı Anadolu'nun muhtelif birçok noktasında devam etmektedir. İnsanlar, veli/evliya türbelerine türlü hastalıklar ve sorunlar için gitmektedirler. Ziyarete gelenler, dualar etmekte ve adaklar adamaktadır. Şamanist kültürden gelen kanlı ve kansız kurban uygulamaları yapılmaktadır. “Kırgızlarda, Şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçlar, ataların ve büyük Şamanların mezarları İslamlaştırılmış ve evliyaların türbeleri olmuştur” (İnan, 1986: 168).

Mezarlara ve ağaçlara nezir olarak paçavra bağlamak en ibtidai Şamanizmin geleneklerinden biridir ve bütün Müslüman Türklerin halk tabakası içinde dini bir vazife imiş gibi telakki edilmektedir. Şamanist bu “nezri” dağ, orman, ağaç, su ruhlarına, umumiyetle “yer su” dediği tanrıya bağışlar, “yer su” ruhları merhametli ve koruyucu ruhlardır; az şeye kanaat ederler. Darılmadıkça kanlı kurban istemezler. Müslüman Türkler ise bununla bir velinin ruhundan istimdat ederler. Yani “yer su” tanrıları gerçek veya uydurma velilerin mezarlarına yerleşerek eskiden şamanlık devrinde hakkettikleri paçavraları almaya devam ediyorlar (İnan, 1952: 25).

Eski Türk inanç sistemi içerisinde yer alan kimi ritüeller İslamiyet'e geçişle birlikte de varlığını sürdürmeyi başarmıştır. İslamiyet öncesi döneme dayanan ve varlığını hâlâ sürdüren kült unsurlar buna örnek teşkil etmektedir.

Müslüman Türk topluluklarında ve daha da genel olarak Türk dünyasında çeşitli unsurları ve yönleri ile türbe, adak ve ziyaret dindarlığı toplum kültürü ve “yaşanan din”in çok önemli bir vechesini oluşturmakta; veli, eren, evliya, ermiş, abit, zahit, alim, sofu, seyit, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal, şehit gibi adlarla anılan kimselerin yattıkları yerler olarak bilinen yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi adlarla anılan kutsal mekânlar, sahip oldukları manevî güç ve meziyetler sayesinde çok önemli birer çekim merkezi olarak kalmaya ve türlü dilek ve amaçlar ve belli usullerle ziyaretlere konu olmaya devam etmektedirler (Günay, 2003: 7).

Siirt'in birçok noktasında yer alan bu tür ziyaretler, insanların sıklıkla uğradığı şifa ve adak merkezleridir. Çocuğu olmayan kişiler, kısmetinin kapalı olduğuna inanlar, felçli hastalar, çaresiz hastalığa sahip birçok insanın çıkış aradığı uğrak mekânlardır. Bu mekânlardan biri, Siirt'in Tillo ilçesinde yer alan Şeyh El Hazin türbesidir. Psikolojik rahatsızlıkları olan hastaların getirildiği bir kutsal mekândır. Hasta, türbede bir süre uyutulmaktadır. Ağır psikolojik rahatsızlık yaşayanlar ise türbede yer alan zincirle bağlanmaktadır. Türbede uyumanın hastalara iyi geldiğine ve hastaların sakinleştiğine inanılmaktadır. Türbede bulunan bu zincir aynı zamanda vücut tutulmalarına karşı iyi gelmektedir. Zinciri, tutulmanın yaşandığı bölgeye dolayarak şifa bulunduğu söylenmektedir. Türbede uyumayı başaran kişilerin rüyasına Şeyh El Hazin'in geldiği ve insanların şifasını bu şekilde edindiğine

inanılmaktadır (KK23). Türk geleneklerinde rüya, sözlü anlatı türlerinden gündelik yaşama kadar birçok yönüyle görülmektedir. Rüyaların toplumsal hayat içerisinde birçok işlevi vardır. Gelecekte haber vermek, uyarıda bulunmak, kutsallık bahşetmek vb. Bu işlevlere sahip olan rüya olgusu, dolayısıyla kutsal şahsiyet ve mekânlarla da ilişkilidir. Şeyh El Hazin'i rüyasında gören kişilerin iyileşeceğine inanması ise bunun bir örneğidir.

Türbenin etrafında yer alan mezarlıkta ise İslam ordularının şehitlerinin yattığı söylenmekte ve ziyaretçiler oraya da uğramaktadır. Dolayısıyla kutsallık, mekânın etrafında bulunan birçok nesneye yansımıştır.

Siirt il merkezi Doğan Mahallesi'nde bulunan bir başka kutsal mekân olan Şeyh Musa türbesi felçliler için bir şifa merkezidir. Kaynak kişilerin aktardığına göre Şeyh Musa hayattayken dergâhına felçli hastalar gider, şifasını bulup çıkarmış. Şeyh Musa vefat ettikten sonra da felçli hastalar özellikle üç cuma oraya götürülürler (KK1, KK3). Ölümünden sonra da kerametlerin devam ettiğine inanılarak ziyaretlere devam edilmektedir. İslamiyet'ten önce de var olan atalar kültü, İslamiyet'e geçişle birlikte İslami motiflerle bezenmiştir. İslami motiflerle hem geçmişi yaşatmayı başarmış hem de geleceğe dönük varlık alanı oluşturmuştur. Siirt'in muhtelif birçok noktasında veli/evliya ziyaretleri mevcuttur ve içerisinde İslamiyet öncesi döneme ait tabiat iyelerini barındırmaktadır. Bu kültüsel mekânlar işlevsel ve aktif olan kutsal mekânlardır.

2.1.4. Ateş kültü

İnsanlığın beslenme ve ısınma gibi temel ihtiyaçlarında önemli bir unsur olan ateş, eski Türk inanç sistemi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Altay Türkleri arasında ateşin, güneşin elçisi olduğu kabul edilmektedir. Devlet törenlerinde de büyük bir ateş yakılarak Tanrı'ya bu şekilde haber ulaştırılacağına inanılmıştır (Ögel, 1995: 495-497). Bu durum ateşin Tanrısal bir güç olmasından ziyade, Tanrıya ulaşmada aracı bir rol üstlenmesiyle kutsallık taşıdığı görülür. Eski Türk inanışlarında ateşin buluşuyla ilgili çeşitli efsaneler vardır. Bunlardan biri Verbitski tarafından tespit edilen Altay efsanesinde anlatılmaktadır:

Altay efsanesine göre ilk kişi Arün-südün'den kovulup yeryüzüne indikten sonra Tanrı Ülgen ona otları ve meyveleri göstererek bunları tecrübe et, hoşuna gidenlerini ye!" demiştir. Targın Neme adını taşıyan ilk kişi otları ve meyveleri tecrübe etti, hepsinin besleyici gıdalar olduğunu anladı. İlk yazını ot ve meyve yemekle geçirdi, sağlam ve dinç idi. Yaz geçip kış geldiği zaman Targın Neme çok sıkıntı çekti; güç bela yaza çıktı. Bundan sonra kış için erzak hazırlamayı öğrendi. Fakat kışın, topladığı erzağa türlü hayvanlar musallat olup rahatsız ettiler. Kişi bunları sopa ile kovuyordu. Hayvanlar Ülgen'e şikâyet ettiler. Ülgen şu yargısını ilan etti: "Hayvanlar ot yesinler. Kişi onların etini yesin, derilerinden elbise yapsın". İlk insanlar meyve ve otlarla beslendikleri için ateşe ihtiyaçları yoktu. Tanrı onlara et yemeklerini emir ettikten sonra ateşe ihtiyaç hâsıl oldu. Ülgen gökten biri kara, biri ak iki taş getirdi. Kuru otları avucunda ezerek bir taşın üzerine koyup diğeriyle vurdu, otlar ateş aldı. Ülgen böylece ilk defa ateş yakmasını insanlara öğretip "bu ateş atamın kudretinden taş düşmüş ateştir" dedi (İnan, 1986: 66).

Altay Türkleri arasında derlenen bu efsanede insanoğluna ateşi yakmanın Tanrı tarafından öğretildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ateş kutsal ve temizleyici unsur olarak görülmüş, Altay ve Yakutlar bu temizleyici güce veya ruha "ot izi" adını vermişlerdir. Yaşanılan uğursuzlukları, kötülükleri, hastalıkları ve ölümlerini ateş aracılığıyla "tütsüleme" uygulamaları yapılarak kutsal bir temizleme amaçlanmıştır (Güngör, 2012: 26).

Şamanistler'in inançlarına göre ateş her şeyi temizler, kötü ruhları kovar. VI. yüzyılda Batı Gök Türk hakanına gelen Bizans elçilerini ateşler arasından geçirmişlerdir. Moğol saraylarında da bu âdet vardı. Bu tören elçilerle gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak için yapılırdı. Bu inancın izlerine Müslüman Türkler'de de rastlıyoruz. Başkurtlar ve Kazaklar bir yağlı paçavrayı tutuşturup hastanın çevresinde "alas, alas" diye dolaştırırlar. Buna "alaslama" derler. Bu kelime Anadolu Türkçesin'de "alazlama" şeklinde muhafaza edilmiştir, ateşte temizleme anlamını ifade eder (İnan, 1986: 68).

Türkler'de bir başka uygulama ise ateş üstünden üç veya yedi defa atlamadır. "Ateş üstünden atlama, kül dökme veya ateş topundan geçme törenleri Türkler'de hâlâ canlı tutulan somut olmayan kültürel miras kapsamındadır.

'Ateş dumanından geçme' alışkanlığının kendini gösterdiği en güzel ortamlar arasında günümüzdeki düğün, nişan gibi değişik törenler sayılabilir. Bu süreçler aynı zamanda yeni bir döneme geçiş evresinin de göstergesidir. Düğünlerde mum tutma geleneği bu anlamda en bariz örneklerdendir. Ayrıca, kurşun dökmek, düğün veya benzeri eğlencelerde havaya ateş açmak, özellikle yılbaşı kutlamalarında havai fişeklerle gökyüzünü aydınlatmak gibi birçok alışkanlıklarda da yine ateş kültürünün izlerini bulmak mümkündür (Ozan, 2011: 28).

"Şamanistler'in yaptığı her törende muhakkak ateş bulunur; kurbanlık hayvan herhangi bir ruh için olursa olsun bir parçası önce ateş ruhuna sunulur" (İnan, 1986: 71). Ateşin ruhu olduğuna inanılarak yapılan bu uygulamalar ile birlikte günümüzde de hastalık, nazar gibi durumlardan korunmak ve arınmak için havaya ateş açmak, havai fişek fırlatmak, mum yakmak, kurşun dökmek gibi ritüeller ateş kültürünün günümüzdeki halleridir. Kutsal mekânların etrafında çerağ yakmak, kutsal

mekânlarda adanan kurbanları yine orada ateş üzerinde pişirme vb. birçok ritüelistik uygulamalar da bunlardandır.

Siirt halk kültüründe de ateş kültü karşımıza çıkmaktadır. Kimi şifacıların cilt hastalıklarını geçirmek için ateşten faydalandığı görülmüştür. Hastanın cildinde oluşan yaraya bir çakmağı yakıp derisine yedi defa yakınlaştırıp uzaklaştırarak hastalık tedavi edilmektedir. Her tekrarda hastalığın vücuttan atılması için şu sözler söylenmektedir: “Gündüz geldiysen gündüz git, gece geldiysen gece git” (KK6). Yine bir başka şifacının hastalıkları ve nazarı geçirmek için ateşte kurşun eriterek döktüğü tespit edilmiştir. Bu şekilde hastalıkların ve nazarın geçeceğine inanılmaktadır (KK76). Siirt’te yer alan bir başka şifacı ise hastalıkları geçirmek veya büyüleri bozmak için kâğıda bir muska yazıp yakmakta, kâğıt sönene kadar dumanını hastaya koklatmaktadır. Şamanist öğeler içeren ve “alazlama” olarak adlandırılabilen bu tedavi yöntemi, kötülükleri ateşle temizlemeyi amaçlamaktadır. Ateş kimi zaman diğer tabiat kültürleriyle karşımıza çıkmakta kimi durumlarda ise ateşin üzerinden atlamak, iki ateş arasından geçmek, ateşin etrafında dönme, yakılan ateşin içerisine bir takım kurbanlar takdim etme gibi şifanın ana unsuru olarak tek başına bulunmaktadır. Türk toplumlarının İslamiyet’e geçişiyle birlikte ateşin yer aldığı uygulamalar, ritüellerde kendine has yöntemler ile kullanılmıştır. Bir duanın yakılması, yapılan büyüü bozmak için kâğıdın ateşe atılması ya da nazara karşı bir tuza İhlas suresi okunup aynı zamanda başın etrafında dolandırılıp ateşe atılması gibi örneklerde ateş kültürünün varlığını görmekteyiz. Bu uygulamalarda görülmektedir ki kültürler değişen coğrafya ve dinlere rağmen varlığını sürdürmeyi başarmış, varlığını dünden ayırmayıp bugünü kollamış, gözünü geleceğe çevirmiştir.

2.1.5. Dağ kültü

Dağlar yükseklikleri ve heybetli görünüşleriyle eski çağlardan beri dikkat çekmiş ve yücelik addedilen yerler olmuştur. Türklerde, Göktürk inancı ile ilişkili olup göğe yakınlığı sebebiyle kutsal kabul edilen dağlar, yer-su ruhlarının en önemli mümessilidir (İnan, 1986: 48).

Orta Asya'da dağların adları mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan gibi anlamları içeren Han Tanrı, Buztağata, İduk, Ata, Kuttağ ... gibi isimlerle anılmıştır. Eski Türklerde dağlara Han, Ata gibi isimler verilmiş olması, animist bir anlayışla bunların kişileştirilmek suretiyle

kutsallaştırıldıklarını da ifade etmektedir. Efsaneler, eski Türk inanç sisteminde dağların, insanlar gibi konuşan, duyan, hatta evlenip çoluk-çocuk sahibi olan ruhi varlıklar şeklinde tasavvur edilerek kutsallaştırıldıklarını bildirmektedirler (Güngör, 2012: 25).

Günümüzde de kimi dağlar kendi adlarıyla aynı adı taşıyan evliyalar yatmaktadır. Adlarını yaşadıklarına inanılan evlialardan aldıkları düşünülmektedir (Boratav, 1994: 48).

Dağ, avcı-toplayıcı toplumların beslenme, gelir kaynağı ve manevi olarak da soyun ecdadıdır. Eski Türk inanışında Demir Dağ'ın dünyanın merkezinde bulunduğu ve göğün direği olduğuna inanılmaktadır (Kalafat, 2010: 141).

Eski Türk inanç sisteminden, İslamiyet'e geçişe kadar birçok din değişimine rağmen tabiat kültleri varlığını yeni inanç sisteminde sürdürmüştür. Orta Asya'da Türklerde kutsal kabul edilen Ötüken dağından, İslamiyet'e geçişle birlikte Anadolu coğrafyasında kutsallık addedilen birçok dağ mevcuttur. Türk halk edebiyatına da dağ kültü etki etmiştir. Dede Korkut Kitabı'nda Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde; yaralı olan Boğaç Han, anne sütü ile kutlu dağın çiçeği karıştırılarak hayata döndürülmüştür. Halk hikâyeleri ve halk destanlarında Âşık Kerem, Âşık Garip, Köroğlu gibi anlatılarda da karşımıza dağ kültü çıkmaktadır (Ergin, 1969: 21-22; Ögel, 1995: 438-445).

Bayat, dağ kültürünün işlevlerini sosyal ve ritüel-mitolojik işlevleri şeklinde ayırmıştır. Dağın sosyal işlevlerini; bazı soyların atası, bazı soyların koruyucu ruhu, bazı soyların vatani olarak tanımlanmış, ritüel-mitolojik işlevlerini; kozmik modelin eksenini, kozmik kurban yeri olarak sınıflandırmıştır (Bayat, 2006). Kozmos ve kaos birbirine bağlayan dağlar, “yeryüzü çekirdeğinden göğe doğru bir yükselişini temsil eder ve tırmanmak suretiyle onu Tanrıya yaklaştıran bir tür erişme ifade eder. Dualar oradan daha iyi işitilir, ölümlerde, sonsuz ikametgâhlarından, özellikle onu bulamadıkları zaman, daha az uzaklaşmış olurlar” (Roux, 1994: 124).

“İslami inanç ve geleneklere göre normal olarak defin için kullanılmayan dağ ve tepebaşları yüzyıllar boyunca Anadolu'da halkın takdis ettiği, kimliği meçhul evliya mezar veya türbeleriyle donatılmıştır” (Ocak, 1993: 402). Kutsal mekânların ve evliya türbelerinin yeri yüksek dağlar ve yüksek tepelerde karşımıza çıkmaktadır. “Oğuzlar, dağlarla konuşurlar, dağlara dua ve beddua ederler, dağların yaşlanıp

yıkılmasından korkarlar, dağlardan esenlik dileyip geçit vermesini ister, şifa dilenir yemin eder, selam ederler” (Ögel, 1995: 441). Çalışma sahası olan Siirt yöresinde yücelik addedilen ve içerisinde türbe barındıran kimi dağlardan geçerken at üstünde geçmenin günah olduğu, geçenlerin felç veya attan düşerek sakatlıklar geçireceğine inanılmaktadır.

Türk halk kültüründe dağ kültü diğer tabiat iyeleriyle iç içedir. Kutlu bir dağda yer alan evliya türbesi etrafında yer alan dağlarda şenlik düzenlenmesi, kutlu dağda yer alan ağaçlara çaput bağlanması veya kanlı kurban bırakılması iç içedir. Dağlarda bulunan “hacet tepeleri, dilek pınarları, kuyuları, mağaraları, pir ocakları” adak ve dilek merkezleridir (Ögel, 1995: 458). Kimi dağlarda taş/kaya kültüyle karşımıza çıkmakta ve doğumun temsili olan delikli taşları barındırmaktadır. Bayat, “Türk halklarının hemen hemen hepsinde görülen dağ kültü, mitolojide taş ve oba kültüyle sentez halinde” (Bayat, 2006: 47) bulunduğunu belirtmiştir. İslamiyet’in kabulü ile tabiat iyeleri; ateş, hava, su, toprak insanın oluşumuyla özdeşleşmiş ve rituel uygulamaların merkezinde olmuşlardır.

2.1.6. Su kültü

Su canlıların yaşaması için hayati öneme sahip bir unsurdur. Hayatın varlığı, yaşamın sürdürülmesi için elzem olan su, Türk halk kültürü anlatılarında da büyük önem taşımaktadır. Hem Türk inançlarında hem de Türk devlet anlayışında su kültü sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Su bir “vatan” anlayışı olarak görülür. “Tanrı Türk’ün yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye”, kağanları Türk milletinin üzerine getirip koyar (Ögel, 1995: 315) sözüyle suyun Türk halk kültüründe ve devlet anlayışında önemini ortaya koymaktadır.

“Türk yaratılış mitinde kozmos, sudan türemiştir, başka bir deyişle yaratılışın başlangıç nüvesi sudur. Bütün canlılar sudan yaratılmıştır. O halde su, yaratılışın temel noktası olduğundan mitolojik şuurda önemli bir konum üstlenmiş durumdadır” (Bayat, 2007: 248). Türk inanç sistemi içerisinde kuvvet, bereket ve müşkül durumlarda başvurulacak su iyelerinin birer ruhu olduğuna inanılmış ve adaklar adanmıştır. Tabiat kültlerinden biri olarak büyük ve işlevsel bir öneme sahiptir. Yüksek dağların ve kutlu pınarların bir ruhu olduğuna inanılmış ve bunlara “yer-sub”

diyerek saygı duyulmuştur. Eski Türk inancında; duyan, evlenen, evlat sahibi olan, hayat bahşeden ve gizli güçler barındırdığına inanılan kutlu sular bulunmaktadır (İnan, 1986: 48-55).

“Denizleri, gölleri, ırmakları, kaynakları, çeşmeleri ve yağmuru da içine alan su kültüründe; su, kimi zaman kendisine ibadet edilen bir obje, kimi zaman da kült aracıdır. Çok sayıdaki dinsel ve büyüsel pratiklerde, âdet ve inanmalarda su, önemli bir araç olarak görülmektedir” (Örnek, 1995: 104). Evrendeki dört temel elementten biri kabul edilen su, Türk yaratılış ve türeyiş destanlarının ana unsurlarından biridir. “Dünya bir deniz idi, ne gök vardı ne bir yer; uçsuz bucaksız, sonsuz sular içindeydi her yer! Tanrı Ülgen uçuyor, yoktu bir yer konacak. Uçuyor, arıyordu katı bir yer, bir bucak” (Ögel, 1995: 432) sözleriyle yaratılışta sadece suyun olduğu vurgusu yapılmaktadır. Eski Türk edebiyatı eserlerinde de karşımıza su kültürü sıklıkla çıkmaktadır. “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı” hikâyede Kazan “Su Hak yüzünü” görmüştür, ben bu suyla haberleşeyim der:

Çağıl çağıl kayalardan çıkan su

Ağaç gemileri oynatan su

Hasan ile Hüseyin’in hasreti su

Bağ ve bostanın ziyneti su

Âyişe ile Fâtımanın bakışı su

Koç atların gelip içtiği su

Kızıl develerin gelip geçtiği su

Ak koyunların gelip çevresinde yattığı su

Yurdumun haberini biliyor musun söyle bana

Kara başım kurban olsun suyum sana (Ergin, 1969: 36).

Dede Korkut kahramanları, arı sudan abdest alarak savaşa girerler. Salur Kazan’ın evinin yağmalandığı boyda Salur Kazan, düşmanlar tarafından kaçırılan ailesinin yerini suyla haberleşerek öğrenmeye çalışır ve bunun karşılığında başını su için kurban etmeye hazır olduğunu dile getirir (Karakaş, 2012: 2152).

Manas destanında Yakup Han eşinin kısırlığına serzenişte bulunurken şöyle der: “Bu

Çırçı'yı alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor" (İnan, 1986: 168). Su bu anlamda, doğumu ve çoğalmayı temsil etmekte, suyla temas ise yenilenmenin/canlanmanın birer emsali olmaktadır. Eski Türklerde çocuğu olmayan kadınlar kutlu ırmakların bir ruhu olduğuna inanarak süci (şarap) saçarak su iyilerini memnun etmeye çalışır ve çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı (Kalafat, 2010: 166). Dolayısıyla anlatılarda da görüldüğü üzere Türk halk kültüründe geçmişten günümüze mukaddes sular ziyaret edilmiş ve kimi yollarla bedensel ve ruhsal hastalıklara şifa aranmıştır. Suyla temas etmenin her zaman yenilenmeyi temsil ettiğini belirten Eliade, bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Çünkü eriyip giden daha sonra "yeniden doğacaktır"; çünkü suya batış, yaşamın ve yaratıcılığın potansiyelini çoğaltır ve geliştirir. Erginleme ritüellerinde su, bir "yeniden doğum" bahşeder; büyüsel ritüellerde iyileştirir, cenaze törenlerinde ölümden sonra doğumu garantiler" (Eliade, 2003: 196-197). Suyun, yaşamın ana kaynağı olması sebebiyle kültürler ve anlatılarda kutsal, olağanüstü, bereketli vb. evrensel özellikler gösterdiği görülür. "Su; Türklerde de hemen hemen tüm dönemlerde kutsal kabul edilmiştir. İlahi bir niteliğe sahip olduğu kabul edilen ataların ve önemli sultanların, su ile kutsandıklarına inanılırdı" (Demir, 2019: 25). Hacı Bektaş-ı Veli, İslam dininin hükümlerini dört kapı, kırk makamla anlattığı "Makâlât" eserinde, arifler sudan yaratılmıştır. Suyun hem kendi temizdir hem de temizleyicidir bu yüzden arifler içlerinde kötülük ve pislik barındırmazlar. Suyun aslı ise Allah'ın kudretinden olduğu için aslı su olan Arif, içinde murdar bir şey barındırmaz (Hacı Bektaş-ı Veli, 2007: 48-52). Anadolu'nun muhtelif birçok yerinde ziyaret fenomeni çerçevesinde gelişen su, bir kült olarak karşımıza çıkmaktadır. Kutsal mekânlarla temas genellikle ağaç, toprak ve su ile sağlanmaktadır.

Su kültürüne bağlı olarak kutsalla bütünleşme ve koruma sağlama çoğu zaman içilen veya vücuda sürülen su ile gerçekleştirilir. Söz konusu su kaynakları kutsiyetlerini bazen bir dede, baba, veli veya şehit ile irtibatından, bazen bir ağaç, taş, tepe veya dağ ile irtibatından bazen hem mezar hem de ağaç, taş ve tepe unsurları ile birlikte alırken bazen de kendi başına kutsallık taşıdığı görülmektedir. Anadolu'daki kutsal suların önemli bir kısmının dilek amacıyla kullanımının yanı sıra şifa verme, sağaltma özelliği ile de ilgi görmektedir. Bu sağaltım ritüelleriyle beraber "Anadolu'da birçok yerde nehirler, ırmaklar ve onların kaynakları ile ilgili çeşitli inanışlar ve onları destekleyen menkıbeler yer almaktadır (Oymak, 2010: 44).

Bu menkıbeler belirli türbeler etrafında anlatılır ve genellikle yerli halk arasında bilinir. Çünkü menkıbelerde yer alan “inanç” kişilere belirli konularda dikkat etmeleri gerektiğini bildirir ve yayar.

Evliya türbelerinin bulunduğu kutsal mekânlardan getirilen veya evliyaların okuyup üflediği su, kutlu dağlardan veya kutsal kabul edilen çeşme, kuyu gibi yerlerden getirilen sular kutsal kabul edilmiş ve şifa vereceğine inanılmıştır. Şifalı sular; solunum yolları hastalıkları, kadın hastalıkları, kısırlık, romatizma hastalığı, böbrek ve idrar yolu hastalıkları, stres bozuklukları, cilt hastalıklarının tedavisinde, ameliyat sonrası gibi hastalıklarda içerek yıkanarak veya çeşitli yollarla tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Hastaların/hastalığın suyla teması çeşitli ritüellerle sağlanmış, olağanüstü/mucizevi bir yenilenmenin gerçekleşeceğine inanılmıştır. Çünkü su “tüm biçimleri parçalama ve özümseme gücüyle kötülüğü emer” (Eliade, 2003: 201). Siirt halk kültüründe kutsal sayılan, kötülüğü def eden sulardan biri, Siirt’in Tillo ilçesinde yer alan İsmail Fakirullah’ın düştüğü ve sonra kurtarıldığı kuyu “Yeşil Şifa Kuyusu” suyudur. Burası göz rahatsızlıkları, romatizma hastalığı veya çocuk sahibi olmak isteyen kadınların başvurduğu bir mekândır. Kişiler sağaltım için kuyudan çekilen suyu hem içerek hem de bu suyla yıkanarak iyileşebileceklerine inanırlar. Kutsal suların doğurganlığa, hastalıkların tedavisine ve kötülüklerle karşı koruyuculuğu suyla olan temasla sağlanmaktadır. Araştırma alanındaki bir başka şifalı suya ise Siirt il merkezinde yer alan Algül Mahallesi’nde bulunan Babudarp camisinde rastlamaktayız. Cami içerisinde, Şeyh Alameddin türbesi de bulunmaktadır. Cami avlusunda bulunan tarihi, oyma taş havuzlu çeşmeye bel ve sırt ağrısı olan hastalar gelmektedir. Burada bulunan su hastaların ağrıyan noktalarına sürülerek ağrı tedavisi yapılmaktadır. Bu işlem yapılırken ayaklar suyun içerisinde bekletilmektedir. Suyla temas arttırıldıkça sağaltımın da artacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla su mitolojide yer alan iyileşme, yenilenme vb. çeşitli özellikleriyle bugün hâlâ kullanılmaktadır.

2.1.7. Taş/kaya kültü

İnsanoğlu tabiattaki canlı ve cansız varlıklardan etkilenmiş ve zamanla bu varlıklara çeşitli anlamlar yüklemiştir. Taşlar/kayalar, büyüklükleri ve

dayanıklılıkları ile insanların dikkatini çekmiş, sonsuza kadar dayanabilmenin sembolü olarak görülmüş ve içlerinde bir ruh bulunduğuna inanılmıştır. Taşlara/kayalara atfedilen bu kutsallık taşın kendisine değil, içerisinde bulunduğuna inanılan ruha yöneliktir. Bu nedenle “taş, somut varlığıyla bir tapıma sahip değildir, ona bağlı tapımlar; onda canlanan ruha ve onu kutsayan simgeye yöneliktir. Taş, kaya, dikilitaş, dolmen, menhir vb. temsil ettikleri ruhsal güç sayesinde kutsal olmuşlardır” (Eliade, 2003: 225). Bu kutsallık ilkel insandan bugüne kadar süregelmiştir. Eski Türk inanışlarında büyü, tılsım, çocuk doğurmak, bereket, ilaç ve şifa gibi çeşitli amaçlar barındıran taşların/kayaların varlığı söz konusudur.

Uygurlar’ın ünlü Kut Dağı efsanesi bunun güzel bir örneğini teşkil eder. Hayli tanınmış bu efsanede, Uygur ülkesinin refahının Kut Dağı adıyla bilinen iri bir yeşim kayasına bağlı olduğu, bu kaya sayesinde ülkenin ve halkın felâketten uzak bir hayat sürdüğü anlatılmaktadır. Bunu öğrenen Çinliler, Uygur kağanının oğluna imparatorun kızını verme karşılığında kayayı isterler. Niyetleri Uygurlar’ın saadetini gidermektir. Halkın karşı koymasına rağmen kağan teklifi kabul eder. Çinliler onu parçalayarak ülkelerine götürürler. Fakat kayanın gitmesiyle kıtlık başlar ve sonunda Uygurlar göç etmek zorunda kalırlar (Ocak, 2013: 123-124).

Toprağın bereketi ve ülkenin geleceği yeşim taşına bağlıdır, bu durum doğrudan taş/kaya kültürüyle ilişkilidir. Kutsiyet taşıyan bu taşlar çeşitlidir. Gündelik yaşamda çeşitli nedenlerle kullanılan bu taşlar doğa ve insanın sağaltımı için de kullanılmıştır. Eski inanç sistemlerinde kutsal kabul edilen bir diğer taş “Yad, Yada” taşıdır. Sadece rüzgâr esen yüksek dağlarda bulunan bu sihirli taş; yağmur, kar ve dolu yağdırmak için kullanılmış; düşmanların başına felaketler açabilen sihirli güce sahip olmuştur (İnan, 1986: 162-163). Dolayısıyla bu taş doğrudan doğa ve insanın sağaltımı, canlanması için kullanılmıştır.

Sözlü anlatılara bakıldığı zaman yine taş/kaya kültürüne ait motifleri barındıran çeşitli efsane ve menkıbelere rastlanır. Bunlardan bazıları Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli’de görülmektedir. Menkıbede anlatıldığına göre Hacı Bektaş’ın evliya olduğuna inanmayan biri, elindeki bıçakla oradaki bir kayayı kendisinden kesmesini ister. Hacı Bektaş da bıçakla kayayı ikiye böler. Adam bunu görünce kendisine mürit olur. Bu keramet delili olan kayalar tekkeye kaldırılmış olup gelip geçenler tarafından saygıyla ziyaret edilmektedir. Menkıbe ve efsaneler nesnelere kutsal kılar ya da zaten kutsal olan bir nesnenin kutsallığını artırır niteliktedir (Ocak, 2013: 122).

Bir başka menkıbede, aslana binip yılanı kamçı yaparak Hacı Bektaş'ı ziyarete gelen Seyyid Mahmud Hayrânî'ye karşı Hacı Bektaş'ın, kızıl bir kayaya binerek karşılamaya çıktığı ve kayayı uzunca bir müddet yürüttüğü hikâye edilir. Bektaşiler bugün türbeye 350 metre uzaklıkta bulunan bu kayanın gerçekten yürüdüğüne inanmaktadır (Ocak, 2013: 122). Bu inanç, nesnelere kültleştirip yaşatmaya devam etmiştir.

Hikmet Tanyu, "Türklerde Taşla İlgili İnançlar" adlı kitabında taş/kaya kültünü detaylı bir şekilde işlemiştir. Tanyu bu çalışmasında kutsal olarak bilinen taşları ve taşlarla ilgili âdetleri geniş bir şekilde verdiği için konumuzla ilişkili olan "Türkler Arasında Taşla İlgili İnançlar" başlığı altında yer alan 95. ve 96. maddeler aktarılacaktır:

95- Şifâ, tedavi için kullanılan taşlar: Yapmış olduğumuz özel inceleme ve araştırmaları katarak tespit ettiğimiz sonucu şöylece sıralayabiliriz; bu taşlar türlü maksatlarla (kum, mide sancısı, devamlı baş ağrısı, korku, evhamdan kurtulma, göz hastalıkları, sancılı, ağrılı hastalıklar):

- 1- Şifalı yuvarlak taş, ağrıyan yere sürülüyor.
- 2- Taş suda eritilerek içiliyor.
- 3- Taş suya konarak, su içiliyor.
- 4- Taş üstte taşmıyor. (Ziyaret yerlerinden almıyor).
- 5- Türbeden veya kutsal sayılan bir yerden alınan taş uygun bir yerde saklanıyor.
- 6- Kerametli olduğuna inanılan taşlar, ağırlı, sancılı yere sürülüyor.
- 7- Taş delikse ortasından geçiliyor. (Öksürük kayası) (Delikli Taş).
- 8- Taşın üzerine oturuluyor yahut yat ılıyor.
- 9- Taşın altından geçiliyor.
- 10- Taş, kaya ziyaret ediliyor, oturuluyor, dua ediliyor, etrafı dönülüyor, kurban kesiliyor veya orada bir gece geçiriliyor.
- 11- Diş Taşları. Bu ufak taşlar (7 veya 10) kaynatılıp gargara yapılıyor veya 7 defa dişe dokunduruluyor. (Dişleri sağlamlaştırmak ve diş ağrısından kurtulmak)

12- Terleyen kara taş sütuna ağrıyan başı dokundurmak.

13- Boyna takılan taş, (Boğmaca öksürüğü için).

14- Göztaşı; kantaşı ile burun kanamasını gidermek.

15- Korku taşı. Bu kırmızı taşı, beyaz bir taşa sürterek, kızaran beyaz taşı su ile yıkayıp suyunu içmek.

16- Sıtmadan kurtulmak için ağaç veya çalı altına taş atmak.

17- Ayasofya'daki Terler Direk'in oyuğu şifa niyetiyle ziyaret ediliyor, el sürülüyor (elleri terleyen), baş ağrısı, mide ve bağırsak sancısı, sıtmaya karşı, o çukura usulünce 3 defa el sokuluyor.

96- Kısırlığa karşı, çocuk doğurmak için Taşla İlgili İnançlar:

1- Taşa Oturmak (Birçok illerde).

2- Taş almak, üzerinde taşımak.

3- Taş saklamak, evde, uygun bir yerde saklamak.

4- Ziyaretgâhtaki taşı kucağına alıp taşımak.

5- Taş üzerine yüzükoyun uzanmak.

6- Taşa karın sürtmek.

7- İlaç niyetine taşı toz haline getirip içme veya yalama gibi davranışlar.

8- Kutsal sayılan bir taşı ziyarete gitmek.

9- Kutsal sayılan bir taş çevresinde yürümek.

10- Akan sudan çocuk sahibi olması için murat taşı almak.

11- Çocuk doğuran taşlar. (Doğumla ilgili)

12- Çocuk dileği için taşı belde taşımak (Tanyu, 1968: 171-172).

Tanyu'nun sıralandırmış olduğu taş eksenli inançların bir kısmına Siirt yöresinde de rastlanmıştır. Bunlar ağırlıklı olarak sağaltım odaklıdır. Kısırlığa karşı türbede yer alan ve kutsal kabul edilen taşlara, kadınlar sırtını yaslamakta ve yakın zamanda çocuğu olacağına inanmaktadır. Bel ve sırt ağrıları için taş, şifanın bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Kutsal olanla oluşturulmak istenen temas ile aynı zamanda şifa için bir çözüm de sağlandığına inanılmaktadır.

Taşların şekilleri, renkleri, konumları ve çeşitleri onların insan hayatında farklı şekillerde anlamlandırılmalarını; kültürel, sosyolojik ve psikolojik bağlamda çeşitli işlevler üstlenen birer nesne olarak değerlendirilmelerini sağlamıştır. Bu işlevlerin büyük çoğunluğunun ise taşları kutsal ile ilişkilendirmek suretiyle etkin kılındığı görülmüştür (Akın, 2020: 188).

Yaşamda karşılaşılan türlü hastalıklar ve sıkıntılar için Anadolu'nun birçok noktasında ve özelde Siirt'te kutsal kabul edilen taş ve kayalarla ilgili sağaltıcı inanışlar, ziyaretler etrafında şekillenen ritüellerle varlığını sürdürmektedir. Siirt'in Ulus Mahallesi'nde kutsal kabul edilen bir taş bulunmaktadır. Bel ve sırt ağrısı yaşayan kişiler taşa sırtını yaslar ve bir süre bekler. Bu sayede ağrıların hafifleyeceğine ve rahatlayacağına inanılmaktadır. Kaynak kişilerin aktarımına göre bundan bir asır önce üstüne yıldırım düşen bu taş, bel ve sırt ağrıları için gelinen bir şifa mekânıdır (KK11). Yine Siirt'in Şirvan ilçesine bağlı Taşlı köyünde "Hayır Ehli" diye adlandırılan bir şehidin mezarı olduğuna inanılmaktadır. Orada bulunan taşa bel veya sırt ağrısı olanlar, felçli hastalar ve çocuğu olmayan kişiler gitmektedir. Özellikle cuma günleri gelinen bu yere adak olarak şeker bırakılmakta veya kurban kesilmektedir. Türbede yer alan bu taşa, felçli bir hastanın üç cuma sırtını yasladığı ve sonuçta da iyileşerek oradan yürüyüp gittiği söylenmektedir (KK37). Siirt'in bir başka ilçesi olan Tillo'ya bağlı İkizbağlar köyünde Şeyh Muhammet Tomani türbesi bulunmaktadır. Türbenin yakınında bulunan taşın bel ağrılarına iyi geldiğine inanılmaktadır. Ağrısı olan kişi adak olarak türbeye soğan ve ekmek bırakır, ardından sırtını taşa yaslar (KK24). Bu ritüellerle ağrıların azalacağına inanılır. Türbelerde sağaltımın gerçekleşmesi için yapılan adaklar hastaların inanç yoğunluğunu gösterirken aynı zamanda sağaltımda bulunan şahıs veya mekâna hissedilen bir minnetin yansımasıdır. İslamiyet öncesi dönemde de yer alan tabiat iyelerinin bir ruhu olduğuna inanılmış ve onlara adaklar adanmıştır. İslamiyet'e geçişle birlikte kutsal mekânların etrafında şekillenen ritüellerle varlığını sürdürmekte ve adakların hayır/lokma, ekmek, soğan, şeker, kurban vb. olarak bırakıldığı görülmektedir.

2.2. Geleneksel bilgi ve geleneksel bilginin taşıyıcıları şifacılar

"Geleneksel bilgiyi paylaşma şeklimiz değişti.

Geleneksel bilgiyi sürdürmenin önemi değişmedi"

Geleneksel bilgi yaşanmışın hakikatini barındıran, geniş bir bilgi birikimi sunan; toplumların sosyal, kültürel ve iktisadi açıdan tecrübe ve uygulamalarının

bütününi içeren, kuşaklar arası aktarımla günümüze ulaşmış değerler bütünüdür. Özdemir'e göre "geleneksel bilginin, dahası geleneğin, deneyimler ürünü bilgi belleğini" ifade etmekte olup "asırlık gözlem ve deneyimlerin" süzgecinden geçerek günümüze taşınmıştır (Özdemir, 2018: 4-7).

İnsan, dünyadaki yaşamının başlamasıyla beraber hayatta kalma, var olma mücadelesi içerisinde. Kişi hayatının yaşam bulduğu dünyada, varlık mücadelesini sürdürdüğü merkez doğa olmuştur. Barınma, giyinme, beslenme, avlanma, korunma gibi temel ihtiyaçlar doğadan karşılanmış ve insan ile doğa arasındaki etkileşim kültürü belirleyen temel unsurlardan biri olmuştur.

İnsan ve doğa arasında bir akrabalık tasavvur eden geleneksel bilinç, bu tasavvuru sadece dünyayı tanıma ve benimseme açısından ihtiyaçları karşılama bağlamında ele almamıştır. Geleneksel bilinç; doğa ve insanı, başka bir deyişle makro-kozmos ile mikro-kozmosu kendi içinde tutarlı bir özdeşlik üzerine inşa etmiş olup bu özdeşlik doğa ve insan uyumunu esas alan geleneksel kültürlerin oluşmasında da önemli bir yer tutmuştur (Yolcu ve Aça, 2019: 862).

Toplumların kültür oluşumunda doğanın etkisi büyüktür. Doğa ve insan etkileşimi; giyim kuşamı, yemek kültürünü, yaşamın geçiş evrelerini, sağlık ve hastalığa karşı tespit ve tedavileri, kısaca doğumdan ölüme tüm alanlarda doğayla etkileşimi sonucu geleneksel kültürün oluşmasında önemli bir yer tutmuştur. Yerli halkların geçmişten bugüne taşıdığı ve yaşattığı "geleneksel bilgi" terimi, içerisinde birçok unsuru barındırmaktadır; sanat, dans, müzik, halk ilaçları, halk kültürü, biyolojik çeşitlilik, bitki çeşitleri, el sanatları, desenler, literatür bilgisi gibi mevcut toplumun atalardan miras alıp yaşattığı bilgilerdir (Ragavan, 2001: 4). Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü⁷ "WIPO" kapsamında geleneksel bilgi "bir topluluk içinde geliştirilen, sürdürülen ve nesilden nesile aktarılan, genellikle kültürel veya manevi kimliğinin bir parçasını oluşturan bilgi, teknik bilgi, beceri ve uygulamalar" olarak tanımlanmıştır (URL-3). Geleneksel bilgiyle ilgili araştırmacılar tarafından birçok açıklama yapılmıştır. Frank W. Hill yerli halkların geleneksel bilgileri dendiğinde genellikle şarkılar, danslar, kostümler ve geleneksel yiyeceklerle ilgilendiklerini ama daha derin bilgileri göz ardı ettiklerini aktarmaktadır. Göz ardı edilen veya fark edilemeyen bilgileri şu

⁷ "WIPO'nun temel amacı: fikri mülkiyet haklarının bütün dünyada etkin biçimde korunmasına yönelik çalışmalar yapmak ve WIPO tarafından yönetilen anlaşmalar gereği kurulan fikri mülkiyet birlikleri arasındaki idari işbirliğini sağlamaktır. Bu bağlamda WIPO, ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapar, söz konusu haklara ilişkin anlaşmalar hazırlar ve bunların yürürlüğe girmesini sağlar" (URL-7).

şekilde sıralamaktadır:

- hayvan alışkanlıkları, habitatları ve davranışları hakkında bilgi,
- yenilebilir ve şifalı bitkiler,
- hava sistemleri, yıldızlar, nehir akıntıları bilgisi,
- çevre ile derin manevi bağlantılar,
- mevsimsel döngüler,
- sayısal ve sayma sistemleri,
- geleneksel tıp ve şifa uygulamaları,
- doğal dünya ile denge ve uyumu sürdürme duygusu (Hill, 2004: 4)

Bu maddelerde yer alan bilgiler, toplumların yaşamlarını sürdürmesini sağlamış ve yön vermiştir.

Geleneksel bilgi; astronomi, bilimsel, ekolojik, tarımsal, teknik, tıbbi bilgiler, biyoçeşitlilik gibi çok çeşitli bağlamlarda bulunmaktadır. Deneyimler ürünü olan gözlem ve tecrübeye dayalı bu bilgiler ilkel hayatta yaşam reçetesi sunmaktadır. “Yerel bir halkın hemen her üyesi, geleneksel bilginin yaratımı ve evrimine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, geleneksel bilgi, bireysel mülkiyetin temel nitelikleri ile örtüşmemekte; fakat yerel halkların kollektif mülkiyeti olarak şekillenmektedir” (Semiz, 2015: 381). Mülkiyeti ve işlevini korumayı başaran geleneksel bilgiler zaman içerisinde yaşamını sürdürmüş ve sürdürmeye de devam etmektedir. Gelenek ya da geleneksel bilgi kalıtsallaşmış normlardan değil, canlılığını her gün koruyan ve işlevselliğini çağın şartlarına göre dönüştürmeyi başarmış dinamik bir yapıdır.

Gelenek geçmişten beslenmekle birlikte gözü bugünde, akli ise gelecektedir. Diğer bir ifadeyle gelenek, geçmişin özümşenerek bugünün çözümlenmesini ve geleceğin tasarlanarak yönetilmesini amaçlar. Ayrıca gelenek yeni ürünler, aktörler ve gelenekler yaratarak var olur/gelenekleşir ve kültürün özünü oluşturan ana geleneğe dönüşür. Yaratıcılık ürünü olan gelenek, genel anlamda bireysel ve toplumsal yaratıcılığın da temel kaynağını ve bağlamını meydana getirir (Özdemir, 2018: 7-8).

Kültürün özünü oluşturan bu ana gelenekler sadece somut değil, somut olmayan kültürel unsurları da kapsamaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaşatılması için UNESCO tarafından yapılan uluslararası çalışmalardan biri olan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ile kültürün yerel ve uluslararası ölçekte korunması amaçlanmıştır.

“Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM)” terimi, UNESCO sözleşme metni Genel Hükümler-Madde 2’de: “Toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler -ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar- anlamına gelir” (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2005: 164). Geleneksel el sanatları, geleneksel avcılık, geleneksel mimari, âşıklık geleneği, meddahlık, sözlü ve yazılı ürünler gibi birçok alandan oluşmaktadır. Somut olmayan bu mirasların içerisinde mevcut geleneği yaşatan ve devamlılığını sağlayan, yaşayan insan hazineleri de vardır. SOKÜM metninin tanımından da hareketle geleneksel bilginin taşıyıcıları olarak şifacılar da yer almaktadır. Doğa ve insan ilişkisinin geleneksel kültürün oluşmasındaki etkisinden yukarıda bahsedilmiştir. Geleneksel tıp veya halk tıbbının da oluşması insan-doğa ilişkisinin bir ürünüdür. İlk insanların avcılık, beslenme, sığınak olarak kullandığı, hayat sürdüğü yer doğadır. Kişiler yaşamlarında karşılaştığı sağlık-hastalık durumlarında tedavi için çeşitli yollar denemiştir. Bu yollarda bitkisel, büyüsel, madensel vb. birçok tedavi yöntemi mevcuttur. Bu tedaviler zamanla ustalaşan şifacılar yoluyla sağlanmıştır.

Geleneksel bilginin taşıyıcılarından olan şifacılar, geleneksel bilgilerin günümüze kadar gelmesini sağlamaktadır. “Geleneğin en önemli olgularından biri devamlı olmasıdır. Bugün ve yarın yaşatılmayan gelenek unutulmaya ve yok olmaya mahkûmdur” (Mungan ve Çara, 2020: 32). Bu noktada geleneksel bilgi ve geleneksel bilgi taşıyıcıları şifacılar geleneğin yaşatılması ve devam ettirilmesi noktasında ana temsilcilerindedir. Hem anlatı, hem mekân, hem de şifa unsurlarıyla yeniden günümüze kadar gelmesini sağlayan şifacılar, bu bilgilerin sadece günümüze ulaşmasının yanı sıra geleceğe de aktarılmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla şifacılar geleneksel bilgiyi hem taşıyan hem de aktaran kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sihir, büyü ve otlarla yapılan ilaçlarla iyi etme işi yüzyıllardır süre gelerek edinilen bilgilerden oluşmaktadır. Tecrübe ve deneyimler, dinsel-büyüsel uygulamalar, doğaüstü görülen hastalıkların tedavisinde şifacılar tarafından uygulanmıştır. Bu bilgiler babadan oğula, ustadan çırağa, yaşlıdan gence aktarılarak günümüze ulaşmıştır ve geleceğe de aktarılması sağlanmaktadır (Kızılçelik, 1995: 74).

Siirt yöresinde yapılan görüşmelerde, kimi şifacıların aile içerisinde el alma yoluyla şifacı olduğu görülmektedir. Aile içerisinde el alma-el verme uygulamaları günümüzden birkaç asır öncesine kadar götürülebilir. El alma yol ve yöntemleri içerisinde söylenen sözler, dualar ve anlatılar geçmişe dönük bilgiler de vermektedir. Şifa uygulamalarının hangi usul ve teknikleri barındırdığı, geçmişten günümüze ne gibi değişikliklere uğradığına dair de yine önemli ipuçları vermektedir. Şifacı uygulamaları hastalık ve şifacıya göre çeşitlilik göstermektedir. Her şifacının kendine göre bir sağaltım yolu vardır. Yörede görüşme yapılan bir şifacı, çok ağlayan ve huzursuz olan çocuklar için muska yapmakta ve insanları Şeyh Sabri türbesine yönlendirmektedir. Siirt il merkezinde yer alan Şeyh Sabri türbesine çok ağlayan çocuklar götürülmektedir. Bu şahsiyetin isminin Arapçada “çok ağlayan, ağlama krizi” anlamında olduğu “Şeyh Sıbre” dediklerini de kaynak kişiler aktarmaktadır. Şeyh Sabri türbesine özellikle salı günü gidilmektedir. Buraya gelenler burada bulunan “zatın yüzü suyu hürmetine” diyerek türbeye dikiş iğnesi atarlar. Bu bilgiyi aktaran kaynak kişi, bu uygulamayı ninesinden öğrendiğini söylemiştir. Bu uygulamanın gerçekleştiği dönem, dikiş iğnesinin çok kıymetli olduğu, mahallelerde sayılı evlerde bulunduğu ve iğnenin paylaşılarak kullandığı bir dönemdir (KK19). İğnenin kıymetli olduğu bir dönemde bu tarz bir uygulamaların gerçekleşmesi bir kansasız kurban örneği teşkil etmektedir ve dönemin sosyoekonomik durumu hakkında da ipuçları barındırmaktadır. Bunun yanı sıra doğüstü varlıkların demirden çekindiği ve onları kişilerden uzaklaştırmak için bu uygulamanın yapıldığı düşünülmektedir. Türk mitolojisinde demir, sağlamlığı ve sağaltıcılığı ile koruyucu bir unsur olarak yer almaktadır. Uygulamadan anlaşıldığı üzere hem anlatı, hem mekân, hem de şifa unsurlarıyla toplumla ilgili sosyolojik ve psikolojik bilgiler edinilmektedir.

Yöredeki bir başka şifacı ise çocuğu olmayan kadınlara çeşitli tedavi yöntemleri uygulamaktadır. Şifacıya kimden el aldığı sorulduğunda mahallesine gelen “Lokmân Hekimlik” yapan bir kadından öğrendiğini aktarmıştır. Burada el almanın sadece aile yoluyla değil usta-çırak ilişkisi denilebilecek bir usulde de gerçekleştiği söylenebilir. Şifacı olan kaynak kişi 1950’li yıllarda el almıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki şifacı kimliğine sahip kişiler Siirt yöresi halk nezdinde

Lokmân Hekim olarak tasavvur edilmektedir. Şifacılar geleneksel bilgiyi taşımakla beraber içerisinde birçok kültürel unsuru da barındırmaktadır. Siirt halk kültüründe tespit edilen şifacılar, “Şifacılar ve Şifa Dağıtma” başlığında toplanan verilerle aktarılacak ve değerlendirilecektir.

2.3. Geleneksel hekimlikte dinsel-büyüsel şifacılık

İnsanoğlu dünyadaki yaşamı boyunca birçok hastalıkla karşılaşmış ve bu hastalıklardan korunmak veya şifa bulmak için çeşitli yollar denemiştir. Yaşama içgüdüleriyle doğumdan ölüme devam eden bu gayret halk tıbbı, geleneksel tıp, yerel tıp veya halk tababeti kavramlarını doğurmuştur. Tıp kavramı, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü’nde “hastalıkları iyileştirmek, hafifletmek veya önlemek amacıyla başvuru teknik ve bilimsel çalışmaların tümü, tababet” (Türkçe Sözlük, 2011: 2350) olarak tanımlanmaktadır. Tıbbın, tarihin hangi döneminde tam olarak başladığı bilinmese de insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Kuşaklar boyunca aktarılagelmiş bu bilgiler yüzyıllar boyunca insanlığın hastalığa karşı iyi olma/iyileştirme uygulamalarının birikimlerini barındırmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Mağara resimlerinde, kil tabletlerde ya da arkeolojik kazılarda bulunan iskeletler üzerinde iyileştirme uygulamalarına dair bazı bilgiler yer almaktadır. “Bağdat’ın 400 km kuzeyindeki Şanidar bölgesinde bulunan ve 100000 - 40000 yıl öncesine kadar insanların yaşadığı bilinen mağaradaki iskeletler üzerinde yapılan incelemelerde, bitki artıklarının kurumuş dallar üzerine yerleştirildiği; bunlardan 7’sinin, iyileştirici özelliklerinden dolayı halk tıbbında kullanılan bitkilerin çiçekleri olduğu tespit edilmiştir” (Bayat, 2010: 37). Asur ve Babil tapınaklarında “mucizevi tedaviler yapan iyileştirici Tanrılar’ın” olduğu, reçetelerinde ise dua ve ilaçların iyileştiriciliğine dair bilgiler yer almaktadır (Childe, 2009: 233-234). Halk tababeti uygulamaları eski uygarlıkların günlük yaşamlarında kayda alınmış ve sürdürülmüştür. M.Ö. üçüncü bin yılda Sümerli bir hekim hastalıklar için uyguladığı tedavi yöntemlerini bir tablete aktarmış ve tarihin bilinen ilk tıp el kitabını yazmıştır. İnsanlığın ilk ilaç formüllerinde yer alan bu ilaçların üretimi için bitkisel, hayvansal ve madensel kaynaklardan elde ettiği anlaşılmıştır (Kramer, 2002: 86-90).

İlkel insanın doğadaki yaşamla mücadelesi onu birtakım arayışlara yönlendirmiştir. Hastalık karşısında çoğu zaman ya büyüsel yollarla ya da doğadan elde ettiği bitki ve maden kökenli çeşitli yöntemlerle şifa aramaya yönelmiştir. Bu şifa arama yöntemleri deneme-yanılma yoluyla gerçekleşmiştir. “Alışkanlıklar, deneyimler ve pratikler nedeniyle geleneksel bilgiye dayanır ve toplumdaki herkes az ya da çok bu bilgilere sahiptir. Bu alanda hastalık tedavisi amacıyla kullanılan ürünlerin hemen hepsi toplumsal tecrübe yoluyla edinilir” (Kaplan, 2011: 151). Hastalıklara karşı elde edilen tecrübe içerisinde insanoğlu kendinin hem hekimi hem de eczacısı olmuştur. Toplumlar, kendi düşünce ve inanç dünyası içerisinde hastalıklara karşı çeşitli yollar seçmiştir. Bu yöntemler toplumların sağlık ve hastalığa bakışında halk inanışları ve dinleriyle beraber kültürün bir parçası olmuştur (Türkdoğan, 1969: 33-34).

Halk inanışları bir milletin en eski dönemlerinden başlayarak dünyayı algılayış biçimlerinin bir yansımasıdır. Boratav, genel anlamda inanç kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

İnanç kavramı, sözlük anlamı ile insan düşüncesinin çok geniş bir bölümünü içine alır: din, politika, ahlak... İnançları bütün bu çeşitlilik ve yaygınlıkları ile ele almak halk biliminin sınırlarını aşar. Halk bilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir (Boratav, 1994: 7).

Yaşar Kalafat’a göre “Tamamen din olmayan ve dinin tamamen de dışında kalmayan halk inancı, bu yönü bakımından dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir” (Kalafat, 1999a: 8). Bu inanışlar özünü; geçmişinden, yaşadığı coğrafyadan ve bağlı olduğu kültüründen bağımsız düşünülemez olan insanın karakteristik özelliklerini ortaya koyan önemli bir unsurdur (Çetin, 2007). “Halk inançları, halkın yaşanılan ve ilahî tebligat ile mahiyeti belirlenen dinden farklılıkları vardır. Böylece olduğu içindir ki halkı da kapsamına alan bir din ve bu dine rağmen halkın inançları vardır” (Kalafat, 1999b: 2). Kökleri çok eski zamanlara dayanan inanışlar, kültür birikimi içerisinde halkın süzgecinden geçerek gelmiş yaşayış/davranış biçimlerinin normlaşmış halleridir. Toplumun gelenek ve görenekleri, değişen inanç sistemleri veya geçiş dönemleriyle belirli dönüşümlere uğrayarak kültür içerisinde yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. Türk halk

inancılarını yaşadığı kültürle, bu kültür dışında karşılaştığı millet, coğrafya, din değişimleriyle de şekillenerek kendi kültürünün bir parçası haline getirmiş ve Türk halk ruhunu ortaya koymuştur. Bir başka deyişle “Halk inanışları toplumun somut olmayan kültürel mirasları oldukları söylenebilir” (Karakaş, 2020: 7). Bu nedendir ki halkın şifa arama yöntemleri de bulunduğu kültürün bir yansımasıdır. Geleneksel Türk tıbbında, tarihî süreçte kabul edilen farklı dinler ve temas halinde oldukları farklı toplumlardan aldıkları unsurların etkisi vardır.

Tıbbın tam bir çıkış tarihi verilemese de “Tıp tarihi araştırmaları tarih öncesine doğru uzandıkça halk hekimliğiyle birleşir” (Bayat, 2010: 26). Halk hekimliği “halk tıbbı”, “geleneksel tıp”, “geleneksel hekimlik”, “folklorik tıp”, “alternatif tıp”, “tamamlayıcı tıp”, “yerel tıp”, “halk tababeti” gibi birçok isimle adlandırılmaktadır.

Gözlem ve deneme yoluyla elde edilen bu bilgiler yüzyıllarca birikerek kültür vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılmış ve tıp biliminin temelini oluşturmuştur. Savaşta, avda sakatlanmalar ve yaralanmalar, hayvanların hastalanmaları, doğum olayları insan nesline sürekli yeni bilgiler kazandırmıştır. Sonuç olarak iyi gözlemci ve yetenekli “iyi ediciler” (sağaltıcılar) toplum içinde ortaya çıkmıştır. Biraz deneyim, biraz gözlem, biraz sihir büyü karıştırılarak elde edilen başarı toplum içinde dünyanın en eski uzmanlık kollarından biri olan yeni bir sınıfı oluşturmuştur. Bunlara büyücü, şaman, ocaklı, hekim vb. gibi pek çok ad verilmiştir (Serdaroğlu, 1996: 3).

Araştırmacılar halk hekimliğiyle ilgili çeşitli tanımlamalar yapmışlardır.

Boratav, “Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği” (Boratav, 1994: 122) olarak tanımlamaktadır. Ancak bu tanım günümüzde eksik kalmaktadır. Modern tıba rağmen geleneksel uygulamalara rağbet edilmektedir. Halk hekimliği kavramı geniş bir anlamı kapsar. Modern tıbbın baktığı kişisel sağlık problemlerinin yanı sıra; nazar değmesi, kısmet kapanması, kısırılık ve büyüsel gibi birçok durumu da içine alan işlevsel bir kavramdır. Geleneksel halk hekimliğinde, hastanın sadece bedenen değil ruhen de iyi olma hali amaçlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü anayasasında, “Sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir” (URL-6) şeklinde tanımlanmıştır. Sağlığın ruhça ve bedence bir bütün olduğu düşünüldüğünde büyüsel ve bitkisel sağaltımlar bu amaçlara hizmet etmektedir. Halkın hastalıkları sağaltmak için kullandıkları yöresel ilaçlar, büyüsel

işlemler, kısaca halkın tedavi amaçlı kullanıldığı uygulamaların tümüne halk hekimliği denmektedir (Örnek, 1966: 105).

Yoder'e göre ise halk hekimliği, "Halk arasında görülen hastalıklara karşı uygulanan iyileştirme metotlarının tümü ile hastalıklar üzerine olan geleneksel görüşlerin bütünüdür" (Yoder, 2009: 393).

Duvarcı ise halk hekimliğini şu şekilde tanımlamıştır:

Çeşitli sebeplerle hastalığa tutulanlar doktora, gidemedikleri takdirde, bitkilerin kök, yaprak, çiçek ve tohumlarından ilaçlar yapmak, yatırları ziyaret etmek, muska yazdırmak veya bir ocaklıya başvurmak gibi tedavi usullerine müracaat ederler. Bu tabii ilaçlar, dinî veya sihrî uygulamalar zengin halk hekimliğimizi meydana getirir (Duvarcı, 1990: 34).

Ancak günümüzde modern tıbbın yanı sıra geleneksel şifa uygulamalarına da rağbet edilmektedir. Geleneksel şifa uygulamaları mevcut inanış ve kültürden unsurlar barındırması sayesinde de tedavi sürecinde daha hızlı bir kabulleniş sağlamaktadır. Bu durum modern tıbbın yanında "alternatif tıp, geleneksel tıp" gibi isimlerle de adlandırılmaktadır.

Sevgi Şar ise halk hekimliğini şu şekilde tanımlamıştır:

Hastalıklardan korunma ile hastalıkların iyileştirilmesinde yaşanan olaylar ve bunların sonucunda kazanılan bilgi ve deneyimlerin yanı sıra dinsel-büyüsel yorumlar ve bunların birikimli olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaları, halk hekimliğinin doğmasına ve süregelmesine neden olmuştur (Şar, 2005: 131).

"Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma işlem ve yöntemlerinin bir bölümü sadece büyüklük niteliktedir; ikinci bir bölümünde büyüklük ve akıllık (rationnel) işlemler birbirini tamamlar". Boratav halk hekimliği uygulamalarını aşağıdaki şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Büyüklük nitelikte korunma ve sağaltma işlemleri: Yatırlara ve ocaklara gitme; üfürük, afsun, urasa vb. işlemler yapma; kutlu yerlere gitme; Hızır'ın kutlu kişiliğine bağlanarak sağaltma işlemleri yapma,
2. İçeriğinde hem büyü hem de akılcı yöntemlerin bulunduğu uygulamalar: Büyüklük işlemlerin dışında, şifa etkisi beklenen bir takım hayvansal bitkisel vb. maddelerin kullanılması,
3. Halk hekimliğinde sadece akla dayanan uygulamalar da bulunmaktadır. Bunlar "ev ilaçları" "kocakarı ilaçları" olarak bilinen bitkisel karışımlar, kan aldırma

(hacemat, sülük tutma), şifalı sular (ılıcalar) gelmektedir (Boratav, 1994: 123-128) şeklinde ayırmıştır.

Orhan Acıpayamlı ise halk hekimliği uygulamalarını altı grupta toplamıştır:

1. Irvasa yoluyla yapılan sağaltımlar (doğrudan vücutla ilgili olmayan hastayı etkileme amacı güden sağaltmalar),
2. Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar (hastanın vücudunun çizilip, delinip, dağlanıp, değnekle vurarak vb. ile yapılan sağaltmalar),
3. Dinsel yolla yapılan sağaltmalar (dinsel yöntem araç ve madde kullanarak yapılan sağaltmalar),
4. Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
5. Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
6. Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar (Acıpayamlı, 1989: 2-8).

Bir dönemin bilimsel tıp anlayışını temsil eden bilgiler zamanla önemini yitirerek halk hekimliğinde yaşamaya devam eder. Bu sebeple, halk hekimliği tıp tarihinin konularından biridir. Toplumun ilkel tedavi metotları hekimliğin folklorik yanını teşkil eder. Halk hekimliği bu alana malzeme toplamakla kalmaz, tedavi metotlarının ortaya çıkış yollarını da gösterir (Bayat, 2010: 26).

Görüldüğü üzere halk hekimliğindeki tedavi yöntemleri içerisinde çeşitli uygulamalar barındırmaktadır. Çalışmanın ana çizgisiyle ilgili olarak şifa veren aynı zamanda kutsallık içeren uygulamalar üzerinde durulmuştur. Bu sebeple dinsel-büyüsel halk hekimliği de çalışmanın kapsamında yer almaktadır.

İnsan tarih boyunca inanma ve tapınma ihtiyacı sonucunda doğaüstüyle bir ilişki içerisinde olmuştur. Çözüm bulamadığı veya sebebini açıklayamadığı durumlarda doğaüstü güçlere başvurmuştur. Hastalıklar ve doğa olayları karşısında çaresizlik, doğa ve insan arasında ilişki kurulmasına neden olmuştur. Bu ilişki neticesinde hastalıkları sağaltımda doğaüstü güçlere dayandırılan bazı uygulamalar oluşturulmuştur. Kültürün bir parçası olan bu uygulamalar geçmişten günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş ve aktarılmıştır. “Kökenini sihir, büyü ve otlardan yapılan ilaç tedavilerinden alan geleneksel iyileştiricilik çağlar boyunca hastalığın tedavisi için kazanılan bilgilerin babadan oğula, ustadan çırağa, yaşlıdan gence aktarılmasıyla gelişmiştir” (Kızılcılık, 1995: 74). Bu şifa uygulamaları halk kültürünün her zaman bir parçası olmuş, binlerce yıllık gözlem ve tecrübeleri bugüne

ulaştırmıştır.

Hastalıklar ilkel zamanlarda kötü güçlerin insan bedenine zarar vermesi ile ilişkilendirilmiş ve bu kötü ruhları bedenden kovmak için dinsel-büyüsel uygulamalardan faydalanılmıştır. Modern tıbbın incelediği hastalıklar dışında kalan ve tıbbın tanımlamadığı hastalıklar da halk hekimliğinin inceleme alanındadır.

Halk hekimleri modern insanca bilinen tüm hastalıkları (siğiller, eklem iltihabı, sancı, cinsî yetersizlik, cilt rahatsızlığı, kanser, vb.) ve tıp biliminde tanınmayan hastalıkları da (sözgelimi mal ochio veya kem göz, ruhî çöküntü ve büyücü etkilerini) pratik olarak tedavi ederler (Hufford, 2007: 79). Prehistorik dönemde, hastalıkların başka bir âlemden gelen ruhlar tarafından meydana getirildiğine; yabancı bir gücün veya ruhun bedeni kontrol altına alması, iyi ve kötü ruhların savaşması sonucunda ortaya çıktığına; tabuya karşı gelindiği için ruhlar tarafından veya ruhi yönü güçlü, özel kimseler olan büyücüler aracılığıyla ceza olarak verildiğine inanılırdı. Hastayı iyileştirmek için tabiatın gizli güçleri harekete geçirilirdi. En popüler tedavi metodu, kötü ruhu teskin edecek veya kovacak büyüsel işlemlerdi (Bayat, 2010: 38).

İnsanın doğadaki yaşamını etkileyen bu hastalıkları Türkdoğan şu şekilde açıklamaktadır:

Hastalıklar iyi ve kötü kuvvetler fikrine bağlanmış, iyi ve kötü kuvvetlerin insan vücuduna musallat olması karşısında büyücüler ve şamanlar doğaüstü unsurlar ile temasa geçmişlerdir. Böylece dinsel inançlar ile sihrin yönettiği bu geleneksel sistemlerde sağlık ve hastalık insan bedenine yabancı unsurların girmesi ve onların yaptıkları kötülüklerle izah edilmiş, hastalığın nedenleri ruhlar âlemine ait güçlerle izah edilince tedavi pratikleri de bunları yok etmeye yönelik olarak geliştirilmiştir (Türkdoğan, 1991: 45).

Dünyanın farklı coğrafyalarında yaşamalarına rağmen insanoğlu hastalıklara karşı tedavi yolları aramış, her toplum bu uygulamaları kendi kültürel yapısına uygun yöntemlerle gerçekleştirmiştir. “Halk ilaçları, uzun tecrübeler sonunda günümüze kadar gelmiş ampirik uygulamalar olup, Anadolu’da rasyonel veya büyüsel-dinsel niteliği taşıyan yöntemlerle, genellikle kırsal kesimde olmak üzere geniş bir halk kitlesi tarafından kullanıldığı görülmektedir” (Şar, 2015: 1163). Bu tedavilerin sayesinde kötülüğün veya hastalığın bedenden uzaklaşacağına inanılmıştır.

İnanç sistemleri toplumların yaşantısında her zaman çok önemli rol oynamış; kültüre ait pek çok konu din/inanç sistemi temelinde şekillenmiştir. Din dediğimiz sosyal kurum, kültürün bir alanıdır ve kültürden soyutlanamaz. Çeşitli hastalıkların tedavisinde de dinin etkisi gözlenmektedir. Büyü ve din birbirinden ayrılmaz şekilde bir bütünün parçalarıdır (Kaplan, 2011: 155).

Halk inanışlarının büyü-din-sağaltım kısmıyla ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Rivers’a göre: “Tıp, büyü ve din, insanın yaşadığı dünyaya karşı davranışlarını,

düşüncelerini belirleyen geniş bir sosyal süreçler kümesidir” ve aralarına belirgin bir çizgi çekmek oldukça zordur. Bu yüzden halk tıbbının bu alanını içeren uygulamalar için “büyü-dinsel” kavramının kullanılmasını önermektedir (Rivers, 2004: 11-12). Bu durum modern tıp ve geleneksel tıp ayrımını da doğurmaktadır fakat her ikisinin de neden-sonuç teorisiyle geliştiği unutulmamalıdır. “Sistemler arası farklılık, ilkinin deneyim ve inançlar; diğerinin deneysel bilgi zemininde kurumsallaşmasıdır. İkisi de neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde teorisini geliştirmiştir” (Türkdoğan, 1974: 41). Hufford halk hekimliği ve akademik sağlık sistemi arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır:

“Halk hekimliği, aynı zamanda da akademik sağlık sistemi ve halk sağlık sisteminin birbirleriyle öz olarak ilişkili şeklidir. Bu, iyi bilinir ki halk hekimliği, akademik olarak eğitilmiş pratisyenler arasında bir zamanlar kullanılan tedavi usullerini de ihtiva eder; fakat şimdi sadece halk geleneğinde yaşamaktadır. Halk tıbbının modern tıba gerçek katkısı çok az bilinmektedir” (Hufford, 2007: 75).

Günümüz tıp anlayışıyla bakıldığında dinsel-büyüsel uygulamalar her ne kadar modern sağlık sisteminin tamamen dışındaymış gibi görünse de bu iki zıt konum sağlık ve hastalık kavramlarının oluştuğu tarihteki eski noktalarda yollarının kesiştiği ve hatta bugünkü modern hekimin atasının büyücüler olduğu söylenebilir (Ronan, 2003: 5-8). Büyülük işlemlerin hastalık tedavilerinde uygulayıcısı büyücü hekimlerdi. Dinsel-büyüsel bu uygulamaları gerçekleştiren hekimler “Büyü, sağlık ve halk hekimliği ile birleşen pratikleri, psikoz ve nevrozların sağaltımı ile birçok toplumda insanların hizmetine sunmuştur” (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 170). Tedavi yöntemlerini belirli pratiklerle uygulayan büyücü hekimler bu noktada büyük önem üstlenmektedir. “Ne kadar ilkel olursa olsun hiçbir halk yoktur ki, din ve büyüye sahip olmasın; ayrıca, hemen eklemeli ki, bilimsel tutum ya da bilimden yoksun herhangi bir ilkel halk da yoktur” (Malinowski, 1990: 7).

Modern tıpla birlikte günümüz sağlık sistemi dışında kalan büyücü hekimler, varlığını halk arasında bir şekilde sürdürmeyi başarmıştır. Modern tıbbın sağaltmadığı hastalıklar için şifacılar yönelmiştir.

Büyücüler her ne kadar hekimlik müessesesinin ortaya çıkışıyla birlikte sağaltma görevlerini hekimlere devretse de bu devir sınırlı olmuş, büyücü/şamanlar birçok toplumda büyü ve sağaltım işlerini bir arada götürmeye devam etmiştir. Anadolu’da görülen günümüz halk hekimliği uygulamalarının önemli bir bölümü bu büyücü/şamanların tedavi yöntemlerinin kalıntılarıdır (Doğan, 2011: 121).

Şifacılar, hastanın inanç dünyasının bir parçası ve başvurduğu bir çıkış noktasıdır. Halk hekimliği içerisinde yer alan büyücü hekimlerin de temel görevi “kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla, halkın sağlığını korumak ve hasta kimseleri sağlıklarına kavuşturmadır” (Acıpayamlı, 1989: 5).

Modern tıp uygulamaları veya dinsel-büyüsel uygulamalar farklı gibi görünse de aynı amaca hizmet etmektedir. Her ikisinin de nihai hedefi hastalığı, var olan sıkıntıyı gidermek üzerinedir. Siirt halk kültürü içerisinde de birçok dinsel-büyüsel yollu şifa uygulamaları mevcuttur. Kült yapılarından, geçmiş inanç sistemlerinden kalan unsurlardan ve halk inanışları başta olmak üzere dinsel-büyüsel yollu şifa uygulamaları varlığını geçmişten bugüne sürdürmüştür. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında geçmişten günümüze değişen din, coğrafya, göçlerle birlikte kimi değişimlere uğrayan bu inanışlar, varlığını yeni inanç sisteminin özüne uygun olarak uyum sağlamış ve varlığını devam ettirmiştir. Siirt halk kültürünün şifa unsurlarının da geçmiş inanç sistemlerinden öğeler barındırdığı görülmektedir. Yörede geçmeyen siğil ve benzeri cilt hastalıklarının tedavisi için, kırmızı dut ağacının yeni filizlenen kısmına sırt dönülerek eller arkada birleştirilir ve o filizlenen dal elle bükülerek ele kelepçe gibi dolandırılır. Sonrasında bir yere arpa veya buğday tanesi ekilir ve o toprakta filiz verene kadar siğilin düşeceğine veya cilt rahatsızlığının iyileşeceğine inanılır (KK2). Ağacın dalını koparmayarak yapılan bu uygulama eski inanç sisteminden büyüsel öğeler barındırmaktadır. Toprağa buğday tanesi ekilerek siğilin elden düşürülmeye çalışılması, toprak-ağaç kültü içeren bir uygulamadır. Ağaç iyesinin bir ruhu olduğuna inanılmış ve eski Türk inanç sistemi içerisinde olduğu gibi mukaddes ağaçlara adaklar adanmış, dualar edilmiştir. Bu örnekleri arttırmak mümkündür. Siirt'te yıldırım düştüğü bilinen ağaçlar, şifa amaçlı tedavilerde kullanılmaktadır. Ağacın bir parçasının hastanın yanında taşınması gerektiği söylenir veya ağacın dalı vücuttaki ağrılı bölgeye temas ettirilerek ağrıların hafifleyeceğine inanılmaktadır. Sağaltıcı olduğuna inanılan nesne, hasta olan kişiye temas yoluyla şifa ritüeli gerçekleştirilir. İki varlık arasındaki temas bir etki oluşturur ve dolayısıyla kutsal kabul edilen nesnenin sağaltıcılığı, hasta olana salınır.

Siirt yöresinde türbe, mezar, ağaç, taş, su, gibi kayda değer sayıda ziyaret yerleri mevcuttur. Siirt'in Ulus Mahallesi'nde El Fahr cami suyuna “kırk günlük

suyu” denmektedir. Kadınlar doğum yaptıktan sonra kırkı çıkana kadar bu camiye gelmekte ve bu suyu hem içip hem de onunla yıkanmaktadır. Bu sayede kırklı kadının şifasını daha erken bulacağına inanılmaktadır. Buradaki temas nesnesi ise yine kült unsurlardan biri olan sudur. Yine Siirt Babudarp cami içerisinde yer alan oyma taşlı havuza akan kaynak suyuna bel ve sırt hastalığından muzdarip olan hastalar gitmektedir. Bazıları ayaklarını suyun içine koyup fitıklı bölgeye de su döküp ovalarken bazıları suya girmeden sadece bel fitiği olan bölgeye su çarparak ovalamakta ve ağrılarını dindirmektedir. Kutsallık atfedilen ve yenilenmenin bir temsili olarak suyla temas sayesinde bir koruma, şifa edinimi sağlanmaktadır.

Kaynak kişi cami isminin “yol ağzı” anlamına gelmekte olduğunu, eskiden Cizre tarafından gelip Siirt üzerinden diğer bölgelere giden kervanların geçiş noktaları üzerinde yer aldığı bilgisini aktarmıştır. Bahsedilen her iki cami içerisinde de türbeler yer almakta olup türbe-cami bir aradadır (KK13). Hem su kültürünün hem de veli/evliya kültürünün karşımıza çıktığı bu cami, yolculuk sırasında yorulmuş kişilere dini ve psikolojik anlamda sağaltım sağlamıştır.

Yörede yapılan bir başka büyüsel uygulamalar ise “Nazar” uygulamalarıdır. Siirt halk kültüründe nazar değdiğine inanılan hastanın üzerinde tuz gezdirilip ateşe atılmaktadır. Dünyanın her yerinde birçok kültürde belirli gıdalar kutsal sayılmıştır. Türk kültüründe de kutsal sayılan gıdalardan biri tuzdur. Günlük hayatta sıkça kullanılan tuz-ekmek hakkı kalıbı bu durumu destekler niteliktedir. Yine bazı siğil yaraları için tuza dualar okunmakta ve siğil adeti kadar tuz tanesi ateşe atılmaktadır. Tuz beslenme kültürünün önemli bir parçası olmasıyla, beyaz oluşuyla ve doğada kendi kendine var olmasıyla kutsal sayılmış ve sadece beslenmede değil toplumsal hayatın aksadığı hastalık vb. sıkıntılarda da kullanılmıştır.⁸

Toplumların bir başka yaşam unsuru olan ateş birçok kültürde kutsal ve temizleyici, arındırıcı olarak görülmüştür. Yörede ateşle tedavi yolları içerisinde ateş önemli bir unsurdur. Bir kişinin başı çok ağrıyorsa bir tutam tuzu alır ve dua eder sonra ateşe atar. Böylece baş ağrısının dineceğine inanılmaktadır (KK30). Bir kişinin

⁸ “Siirt’te yılan, akrep gibi zararlı hayvanların sokması durumunda ailenin en büyüğü, tuz üzerine bir dua okur. Okunmuş tuz, ev halkının tamamına dağıtılır. Kalan tuz, evin çevresine dökülür. Bu uygulama sayesinde yılan, akrep gibi zehirli hayvanlara karşı aile üyeleri korunmuş olur” (Karakaş, 2013: 58).

üzerinde bir nazar veya muska yapılmışsa o kötülüğü uzaklaştırmak için hocalara gidilir. Hoca yapılan muskayı bozmak veya nazarı kaldırmak için bir kâğıda başka bir muska hazırlar ve yakar. Dumanı kâğıt sönene kadar kişiye koklatılır ve kötülük def edilir (KK72). Bir evde sürekli huzursuzluk ve kavga varsa o eve nazar değmiştir. Dışarda üç parça odun yakılır ve bir kaba konur, köz haline geldikten sonra dumanı odalarda gezdirilir ve evdekilere koklatılır (KK60).

Ateş fiziksel ve ruhsal hastalıkları sağaltıcı ritüellerde aktif bir rol almıştır. Hastalıkları uzaklaştırmada kullanılırken okunan dualar Fatıha, İhlas ve çeşitli duaları içermektedir. Görülmektedir ki İslami unsurlar altında ateş kültü varlığını devam ettirmektedir.

Yörede yıldırım düştüğü bilinen taşlar/kayalar da bel ve sırt ağrıları için uğrak şifa noktalarındandır. Siirt'in Ulus Mahallesi'nde yer alan yıldırım taşı bu duruma örnek teşkil etmektedir. Buraya gelen hastalar dua edip sırtını taşa yaslayarak bir süre beklemekte ve ağrılarının dindiğini aktarmaktadırlar. Görülmektedir ki eski Türk inanç sisteminden günümüze kalan kimi inanışlar din dışı olsa bile İslamiyet inancı içerisinde yaşatılmaktadır.

Siirt'te yer alan ziyaretlerde kutsal mekânla temas genellikle su, ağaç, toprak ve taş/kaya ile sağlanmaktadır. Siirt'in Tillo ilçesinde, yoğun bir şekilde hem veli kültü hem de taş/kaya kültü karşımıza çıkmaktadır. Tillo'da yer alan Ulu caminin girişinde İsmail Fakirullah'ın inzivaya çekildiği bir yer bulunmaktadır. Mekâna bel ve sırt ağrısı, baş ağrısı yaşayan hastalar gelmektedir. Gelen hastalar inziva mekânının kapısının yanında, duvar kısmında yer alan ve küçük bir oyuk bulunan taşa sırtını yaslayıp oturmaktadır ve bunu kimi zaman üç kez tekrarladıklarını aktarmışlardır. Burada formel bir sayı olarak karşımıza üç sayısı çıkmaktadır. İslamiyet öncesi dönemlerden günümüze üç sayısı halk arasında en sık kullanılan sayılardan biridir. Şamanizm'de gök üç kat olarak tasavvur edilmiş, Dede Korkut Hikâyeleri'nde üç sayısı defalarca tekrar edilmiştir.

Tek sayılara duyulan bu tutku, tek sayılı bir zamanda yinelenen ayin edimleri, dualar, sihirler, vs.'den oluşan bir geleneğe yol açtı. Büyü edimleri 3 veya 7 defa yapılıyor ve bir dua ya üç defa yineleniyor ya da üç defa "amin" denilerek bitiriliyordu. İlk zamanlarda hekimler ve büyücü-hekimler hastalarına tek sayıda hap verirdi. Büyü düğümleri tek sayıda bağlanmak

zorundaydı. Talmud tek sayıların kullanımı için sayısız örnek veriyor ve çift sayılardan kaçınılmasını öneriyordu (Schimmel, 2000: 24).

Kutsalın etrafındakilere tezahür ettiği bu uygulamalar farklı birçok örnekte karşımıza çıkmaktadır.

“Doğaüstü alana ilişkin kutsallık atfedilen çeşitli simgeleri, kişileri, bazıları kurumlaşmış hale gelen pek çok geleneksel iyileştiriciyi ve ziyaret yerlerini kapsayan din ve büyü temelli uygulamalar, halk tıbbının önemli birer parçasıdır” (Kaplan, 2011: 152). Dinsel-büyüsel yollu şifacılık içerisinde geçmiş inanç sistemlerinden de getirdikleriyle günümüz inanç sistemleri içerisinde bazen aynı bazen de dönüşerek varlığını sürdürmektedir.

3. BÖLÜM

3.1. Siirt halk kültürünün şifa dağıtıcıları

İnsanın varoluş sürecinden bugüne kadar hastalık-tedavi ilişkisi zorunlu bir şekilde sürmüştür. İlk insanların doğada yaşadığı tehlikeli hayat, yaralanma risklerini doğurmuştur. Bu sebeple insanın yaşadığı sağlık problemleriyle hastalıklara karşı çeşitli tedavi yöntemleri aranmıştır. Yüzyılları bulan ve nesilden nesile aktarılan bu bilgi ve deneyimler yaşanmışın hakikatini barındırmıştır. Aile içinde el alarak, usta-cıracak ilişkisiyle vb. yollarla bu bilgiler aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Böylelikle halk tıbbı, yerel tıp, halk tababeti dediğimiz kavramlar da meydana gelmiştir.

Halk tıbbı içerisinde yer alan kutsal şifa unsurları ve uygulamaları çalışmanın ana eksenini oluşturmuştur. Şifa uygulamaları mevcut olduğu kültürle ve bu kültür dışında çeşitli “ticaret, savaş, göç” vb. sebeplerle karşılaştığı milletlerle ve din değişiklikleriyle şekillenmiş, günümüzdeki halini almıştır. Çalışma sahasını oluşturan Siirt yöresinde de birçok kutsal şifa unsuru mevcuttur. Evliyalar diyarı Siirt ili, taşıdığına inanılan kutsal mekânlarla beraber kendine özgü şifa uygulamaları içermektedir. Bu şifa arayışları kutsal mekânlara gidip oranın kutsiyetinden faydalanarak oluştuğu gibi önceki inanç sisteminden günümüze ulaşan Türk halk kültüründe yer alan mukaddes kültleri de barındırmaktadır. İslamiyet’e geçişle birlikte atalar kültü, veli/evliya kültürüne dönüşmüştür. Evliyaların bulunduğu türbeler kadim ve yüksek bir tepede yer almış veya içerisinde bulunan ağaç, su, taş/kaya, ateş gibi kült unsurlarla kutsal kabul edilmiştir. Sadece türbe etrafında değil başlı başına kutsal kabul edilen taş/kaya, ağaç, su kültleri de mevcuttur ve şifa arayışı içerisinde çeşitli uygulamaları bünyesinde barındırmaktadır. Değişen ve zamanın şartları içerisinde var olabilmek adına dönüşen bu kültler yeni inanç sistemi içerisinde yer almıştır.

Dinsel-büyüsel şifanın uygulayıcısı olan geçmişin büyücü hekimleri, günümüzün şifacıları olmuştur ve Siirt halk kültürü içerisinde de yerini almıştır. Şifacılar dinsel-büyüsel uygulamalarla kötülöklere ve hastalıklara çare olmaya

çalışmış ve olmaya da devam etmektedir. Eski inanç sistemlerinden ve farklı kültürlerin birlikteliğinden oluşan bu dinsel-büyüsel şifa uygulamaları “Kültler ve Şifa Dağıtma, Kutsal Mekânlar ve Şifa Dağıtma, Şifacılar ve Şifa Dağıtma” başlıkları altında kategorize edilmiş ve elde edilen saha verileri aktarılmıştır.

3.1.1. Kültler ve şifa dağıtma

Eski Türk inanç sistemi içerisinde öneme sahip olan mukaddes kültler, Türk halk yaşantısında büyük etkilere sahiptir. Atalar veli/evliya, ağaç, ateş, dağ, su, taş/kaya, kültü halk kültürü içerisinde yaşamının birçok döneminde yer bulmuştur. İnsanların yaşamının doğaya bağlı olduğu ve hastalıkların, kötülüklerin doğaüstü güçlerden geldiğine inanıldığı dönemlerde çeşitli yollarla istenmeyen bu durumlardan kurtulmaya çalışılmıştır. Karşılaşılan kötülükler veya hastalıklardan kurtulma yollarından biri de kültler aracılığıyla uygulanan yöntemler oluşturmuştur. Atalar, veli/evliya, ağaç, ateş, dağ, su, taş/kaya, kültü barındıran uygulamaların sürekliliği belirli ritüelleri de beraberinde getirmiştir. Türbeden getirilen suyla şifa arayanlar, kutsal kabul edilen ağaçtan bir parça taşıyanlar, evliya türbelerinde adak adayıp hastalıklara çare aramaktadır. Kutsal mekânın etrafındakilere sirayet ettiği bu uygulamalar sahada tespit edilen birçok örnekte de görülmektedir. Hastalıklar kimi zaman suyun arındırıcılığı, akıcılığı ile kimi zaman ateşin yakıcılığı ile tedavi edilmeye çalışılmıştır. Bazen atalar kültü ile bazen de kutsal edilen dağ veya ağaçtan tedavi yollarıyla fayda aranmıştır. Kült unsurları ile birlikte gerçekleştirilen tedavilerde 3,7,9,40 gibi formel sayılar eşlik etmekte ve büyüsel uygulamaların içerisinde yer almaktadır.

Kültler, hastalıkların tedavisinde uygulanan yöntemlerin temel unsuru olmuştur. İslamiyet öncesi dönemden bugüne bu ritüellerin izleri görülmekte ve İslami motifler altında varlığını sürdürmektedir. Siirt halk kültüründe mukaddes kültlerle ilgili şifa uygulamaları tespit edilmiş ve derlenmiştir. Tespit edilen tedavi yöntemleri her bir kült altında kategorize edilmiş ve hastalık adlarıyla alfabetik sıraya konulmuştur. Alan araştırması sırasında şu veriler elde edilmiştir.

3.1.1.1. Ağaç kültü ve şifa dağıtma

Yörede fiziksel ve ruhsal birçok hastalığın tedavisi için doğrudan veya dolaylı olarak başvurulmuş çeşitli ağaçlar vardır. Kaynak kişilerin konuyla ilgili aktardıkları bilgiler şu şekildedir.

3.1.1.1.1. Akrep ve yılan ısırmasından koruyan ağaç

Siirt'in Tillo ilçesinin Çatılı köyünde yılan ve akrep ısırılmalarına karşı Şeyh Saad tarafından ekildiğine inanılan dut ağacının hem dalından hem de toprağından alınmaktadır. Ağacın dalından veya kökünün toprağından eve getirilirse o eve ne akrep ne de yılan girmeyeceğine inanılmaktadır. Kaynak kişi bu durumu şöyle aktarmıştır: “Eğer bunlardan birini üstünde taşırsan akrep ve yılan seni asla sokmaz. Beni akrep parmağımdan iki kez ısırды, en son Çatılı köyüne gidip ağacın toprağından bir tutam beze koydum üstümde taşımaya başladım, ondan beri hiç sorun yaşamıyorum. Mesela Çatılı köyünde hiçbir akrep veya yılan vakası yaşanmıyor ama köyün sınırını aştığın anda ya da civar yerleşkelerde insanları hep ısırıyor. Sadece o köyde yaşayanları ısırıyor. O yüzden o dut ağacı köy için önemli” (KK56). “Siirt'in Tillo ilçesinin Çatılı köyünde bulunan bir dut ağacı var, o ağacın kaç kökü var, kökü nereye uzanır ve nerededir bilinmez, öyle bir ağaç. Bu ağacın dalından ya da kökünün toprağından alır evine götürürsen o eve asla akrep ve yılan girmez. Üstünde taşırsan seni yılan ve akrep asla ısırmaz” (KK57).

Kutsal bir şahsiyet tarafından ekildiğine inanılan ağaç, kişinin ölümünden sonra da koruyucu varlığını sürdürmüş ve etrafındakilere de kutsallığı sirayet etmiştir. Kutsala ait bir parçayı üzerinde taşıyarak muska gibi koruyucu bir yanı olduğuna inanılmaktadır.

3.1.1.1.2. Anne sütünü arttıran ağaç

Eruh'un Dağdöşü köyünde doğum yapan ve sütü az olan kadınlar iki yol ağzındaki yaşlı bir ağacın yanına gidip dua etmektedir. Ağacın etrafında yer alan taşlara çeşitli taşlar bırakılmaktadır. Böylece sütün artacağına inanılmaktadır (Karakas, 2020: 39). Ağaçların bir ruhu olduğu inancı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ölüp dirilmenin sembolü olan ağaçlara, bir ruha sahip olduğuna

inanılarak adaklar sunulmuş ve dilekler dilenmiştir. Günümüzde, Siirt yöresinde de bu uygulamaların varlığı görülmektedir.

3.1.1.1.3. Bel fitiğini / sırt ağrılarını / felçlileri tedavi eden ağaç

Sırt tutulması ve bel ağrılarında, yıldırımın çarptığı bir ağacın küçük bir parçası getirilir, ağırlı bölgeye bağlanır veya ağrıyan bölgeye değdirilerek şifa aranır (KK1). Siirt'in Ulus Mahallesi'nde yıldırım düşen bir ağaç ve hemen yanında bir taş bulunmaktadır. O ağacın bir parçası ağırlı bölgeye bağlanarak şifa bulacağına inanılmaktadır (KK11).

Şeyh Mahmut türbesi, Siirt'in Eruh ilçesi Ekinyolu köyünde bulunmaktadır. Türbeye bel ve sırt rahatsızlıkları olan çocuklar getirilmektedir. Türbeye yakın bir noktada dardağan ağacı bulunmaktadır. Dardağan ağacının arasında bir boşluk mevcuttur. Çocukların ve bebeklerin hastalıklarının geçmesi ve ağrılarının dinmesi için aileleri ağacın boşluğundan hastayı geçirerek birbirlerine vermekte ve bu şekilde şifasını bulacağına inanmaktadır (KK65).

Tillo'da yer alan Şeyh Mücahit türbesinde bulunan ağaca bel rahatsızlıkları yaşayan hastalar gitmektedir. Çelik, türbeyle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

Türbeye gelen ziyaretçiler türbe girişinde 3 İhlâs, Felak, Nas ve Fatıha okuduktan sonra içeri girip orada dua ettikten sonra dışarıya çıkıyorlar. Bu ritüeller bittikten sonra bel ağrısı çeken hastalar bel ağacını ziyaret etmektedirler. Ziyaretçiler ağaca sırtını yaslayarak bir süre otururlar. Bu şekilde bel rahatsızlığının iyileşeceğine inanılır (Çelik, 2012: 63).

Bel ve sırt rahatsızlığı olanlar, felçli hastalar, doğrudan doğruya kutsal olanla temas etme isteğiyle ağırlı noktalara ağaç parçalarını sürmekte veya üzerinde taşımaktadır. Özellikle yıldırım düşmüş ağaçlar, güç ve şifa merkezi olarak kabul edilmektedir.

3.1.1.1.4. Cilt hastalıklarını tedavi eden ağaç

Geçmeyen siğil ve benzeri cilt hastalıklarında, kırmızı dut ağacının yeni filizlenen kısmına sırt dönülerek eller arkada birleştirilir ve o filizlenen dal elle bükülür. Ağacın dalı ele kelepçe olacak şekilde dolandırılır. İşlem bitene kadar ağaca bakılmaz ve sırt dönük kalınır. Sonrasında bir yere arpa veya buğday tanesi ekilir ve o toprakta filiz verene kadar siğilin düşeceğine veya cilt rahatsızlığının iyileşeceğine

inanılmaktadır (KK2). Siirt il merkezinde bulunan Şeyhü'l-Horani türbesine cilt hastaları gelmektedir. Türbenin yanındaki dut ağacından bir dal almakta ve hastalığın olduğu yerin üzerinde bekletmektedir. Bunun dışında türbenin yanında bulunan kuyudan su alarak hem yıkanmakta hem de suyu içilmektedir (KK16). Ağaç, dinsel-büyüsel tedavi uygulamalarının merkezi konumundadır.

3.1.1.1.5. Çocuk hastalıklarını tedavi eden ağaç

Siirt il merkezi Yokuşbağlar köyünde bulunan Seyit Mehmet türbesine, çocuğu hasta olan aileler gelmektedir. Türbede bulunan ağaca çaput bağlanmakta ve dua edilmektedir (KK7). Şeyh Gırdi” türbesinde yer alan ağacın altında uyuma ritüelinin, çocuklar için yapılan bir uygulama olduğu görülmektedir. Yayabağlar beldesindeki “Şeyh Gırdi” mezarlığının başındaki ağacın altına sürekli ağlayan bebekler götürülür ve ağaç altında uyutulur. Ağaç altında uyuyabilen bebeklerin huzursuzluğunun dineceğine, ağlamayacağına inanılmaktadır (Karakas, 2014a: 177). Türbelerin etrafında yer alan ağaçlar, zamanla türbenin kutsiyetinden faydalanmakta ve türbenin kimliğine bürünmektedir. Bu sebeple Siirt yöresinde de hasta insanlar türbe etrafında yer alan ağaçların altında uyutulmaktadır. Hastaların başvurduğu kutsal ağaçlarda aranılan bu şifa; önce türbe, sonra ağaç ve daha sonra da Allah’a varan bir yakarış ve hastalıkları def etme isteğidir.

3.1.1.1.6. Diş ağrısını tedavi eden ağaç

Yörede türlü uygulamalarla diş ağrısını tedavi eden çeşitli ağaçlar vardır:

“Diş ağrıları için hocaya gidilir ama her hoca bilmez bunu. Bazen diş çekilmemesi gereken durumlar oluyor. Mesela çok küçük çocukların dişi çekilemiyor veya düşük tehlikesi olan hamile kadınların diş çekilmesi tehlikeli. Bu hastalar dışında da diş ağrısı olanlar da gidiyor. Gidenlere şifa niyetine ayetler verilir. Diş ağrısı için gelenlere sonrasında şunlar uygulanır. Kur’an’da A’lâ suresindeki yedi harfi ağaca veya tahtaya çiviyle yazılır. Bir parmağı ile dişi ağrıyan kişi çiviye tutar. Yedi harf sırayla yazılır. Birinde ağrısı azalmaya başlar. Yazarken hastaya “ağrı azaldı mı?” diye sorulur. Eğer azalmaya başlarsa o harfte durulur. Kur’an’da geçen İhlas suresini sessizce yedi defa o kişiye fark ettirmeden okunur ve ağrı kesilir”

(KK65). Kimi tedavi yöntemleri içerisinde eski ve yeni inanışlardan izler barındırmaktadır. Orman iyeleri ve İslami unsurlar tedavide bir arada yer almaktadır.

3.1.1.1.7. Felçli hastaları tedavi eden ağaç

Siirt yöresinde felçli hastalar için başvuru alan ağaçlar ve ritüelleri şu şekildedir:

“Siirt’in Merkeze bağlı Mir Yusuf köyünde “Mir Yusuf” adında bir evliyanın mezarı bulunmaktadır. Bu ziyarete felçli hastalar gider. Hasta kişi, ziyareti tavaf ettikten sonra orada bulunan büyük bir ağacın altında uyur. Ayrıca ağaca bez, ip, poşet vb. bağlar” (Karakas, 2014b: 94). Doğrudan doğruya kutsal olana temas etme isteğiyle dilekler dilenip adaklar adanmaktadır. Böylelikle dinsel-büyüsel bir tedavi yöntemine başvurulmaktadır.

3.1.1.1.8. Kısırlığı tedavi eden ağaç

Siirt yöresinde kişileri psikolojik anlamda olumsuz etkileyen kısırlık durumu için başvuru alan ağaçlar ve ritüelleri kaynak kişiler tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Siirt’in Tillo ilçesinde yer alan Şeyh El Hazin türbesinden, dalı dışarı uzanan bir ağaç bulunmaktadır. Çocuğu olmayan kadın ağacın altına koyulur ve sonra etrafı çarşaflarla kapatılır. Reşit olmayan bir başka kız çocuğu da ağacın dalına çıkar ve suyu döker. Böylece çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır (KK32). Siirt’in Tillo ilçesinde yer alan İkizbağlar (Tom) köyünde Şeyh Muhammet Tomani türbesi bulunmaktadır. Hz. Peygamberin torunu İmam Hüseyin’in soyundan geldiğine inanılmaktadır. Türbesinde gövdesi kaplan görünümünde olan bir ağaç bulunmaktadır. Ağacın gövdesi türbe duvarına oldukça yakındır. Çocuğu olmayan kadınlar ağacın altına geçer ve ağaç üzerinden dökülen suyla kadının yakın zamanda hamile kalacağına inanılmaktadır (KK8).

Siirt’in Şirvan ilçesi Taşlı köyünde Muhammet Ali türbesi bulunmaktadır. Köy halkı tarafından Muhammet Ali’nin, Hz. Ali’nin üçüncü çocuğu olduğuna inanılmakta ve köy halkı tarafından çok önem verilmektedir. Ziyarete çocuğu olmayanlar gitmektedir. Ziyarete bulunan ağaca bezden bir beşik yapıp bağlanır ve içine taş koyulur. Bez beşiği, taş ise bebeği temsil etmektedir. Böylece çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır (KK40).

Karakaş, Muhammet Ali ziyaretleriyle ilgili şunları aktarmıştır:

Muhammed-i Ali'nin mezarının başında bulunan ağaca çaput bağlanarak dilekler dilenir. Ayrıca çocuğu olmayan kadın, ağacın üzerine ince dallar atar, bu eylemi, üç kez yapma hakkına sahip olan kadın, dallardan en az birini ağaç üzerinde bırakabilirse bu, onun çocuk sahibi olacağına yorumlanır. Burada dal parçaları, çocuğun; ağaç, kadının; dalın ağaç üzerinde asılı kalması ise hamileliğin simgesel anlatımıdır (Karakaş, 2014b: 105).

Siirt'in Eruh ilçesi, Görederük köyünde bulunan Şeyh Muhammed Türküzi türbesine çocuk sahibi olmak isteyenler gelmektedir. Türbe etrafında bulunan ağaçlara beşik yapıp asılmaktadır (KK35).

Karakaş, Eruh'un Bağgöze köyünde çocuk sahibi olmak isteyen kişilerle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

1920'li yıllarda Siirt'in Eruh ilçesinin Bağgöze köyünde Ebubekir adında bir şeyh yaşamış. Köy halkı, şeyh ölünce onun mezarının etrafını duvarlarla örüp türbe haline getirmiş ve mezar başına da bir ağaç dikmiş. Ağaç, bir süre sonra büyümüş ve türbenin tamamını kaplayacak hale gelmiştir. Şeyhin ünü her tarafa yayılmış, türbedeki ağaç, dilek ağacı, türbe duvarındaki pencere parmaklıkları da çocuk dileyenlerin beşik yaptıkları bir yer haline almıştır (Karakaş, 2014b: 133).

Siirt'in Kurtalan ilçesi, Beykent köyünde Şeyh Hüseyin (Bapiro) türbesi bulunmaktadır. Karakaş, türbeyle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

Çocuk sahibi olamayan Yezidi bir aile, Şeyh Hüseyin'in yanına gelir. Şeyh, ayağını kadının sırtına değdirerek aileye Allah'ın izniyle çocuk sahibi olacaklarını söyler. Aradan bir yıl geçer, ailenin ikiz çocukları dünyaya gelir. Günümüzde türbe, çocuk sahibi olmak isteyenlerin uğrak yeridir. Türbedeki ağaç, dilek sahiplerinin bağladıkları çaputlarla doludur (Karakaş, 2014b: 135).

Siirt'in Baykan ilçesinde bulunan Veysel Karani türbesi, çocuk sahibi olmak isteyen kadınların gittiği kutsal mekânlardan biridir. Türbeye gittikten sonra kadın eşarabının bir parçasını veya kendisine ait bir elbisenin parçasını türbedeki ağaca bağlamaktadır (KK8). Siirt'in Baykan ilçesinde Veysel Karani türbesi bulunmaktadır. Çocuğu olmayanlar türbenin yanında bulunan ağaca çaput bağlayıp dilek dilemektedir. Bazen ağaca dilek dileyenin elbisesinden bir parça bağlanmaktadır (KK34). Siirt'in Baykan ilçesinde, Çevrimtepe köyünde yer alan Şeyh Ali Garisi türbesine çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gitmektedir. Türbede bulunan ağaca bezden beşikler yaparak asmakta ve çocuk sahibi olmayı dilemektedir (KK61).

Siirt ve Kurtalan yolu güzergâhında kalan Şeyh Seyit Abdülmennan türbesine, çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gelmektedir. Türbeye gelenler, bahçesinde bulunan incir ağacına sarılmalı ve sonra da incir ağacının acı meyvesinden yemeleri gerekir. Meyveyi sonuna kadar yiyen kişilerin yakın zamanda çocuğu olacağına inanılmaktadır (KK61).

“Hamile kalmak isteyen kadın, Baykan’da bulunan “Pir Hasan” türbesi civarındaki bir ağacın yabani meyvelerini toplar, suda kaynatır ve içer” (Karakaş, 2014a: 175). “Baykan’ın kuzeyinde halkın ‘Heze’ dediği bir tepe üzerinde duran ‘tek ağaç’ da kutsal sayılır. Ağaca bilhassa çocuk sahibi olmak maksadıyla çaput bağlanır” (Karakaş, 2014a: 176).

Doğadaki kutsal ağaçlar, bir ziyaretle bağı olsun ya da olmasın hamile kalmak isteyen kadınların gittiği yerlerdir. Kutsalla oluşturulmak istenen bu bağ, ağaç kültü ile tedavi içermekte ve 3, 7, 9 gibi formel sayılar eşlik etmektedir. Hastaya, dinsel-büyüsel sağaltımlar yapılmaktadır.

3.1.1.1.9. Kısmet açan ağaç

Yörede genç kızlar ve erkeklerin dilek ve isteklerinin gerçekleşmesi için ziyaret edilen ağaçların varlığı söz konusudur.

Şeyh Ebu’l Vefa türbesine kısmeti kapalı olan kızlar gitmekte ve orada dua etmektedirler. Türbenin önünde bulunan ağaca çaput bağlanarak dilekler tutulur (KK72). Siirt il merkezinde yer alan Şeyh Tayyar türbesine, kısmet arayan kızlar ve aileleri giderler. Özellikle salı günleri türbeye gelen anneler ve kızlar kız beğenir ve görücüye giderler. Kızlar kısmetinin açılması için türbede bulunan ağaca çaput bağlayıp dilekler tutarlar (KK3).

Kısmetinin açılmasını isteyen kişiler Benetis Sıtra’ya gitmektedir. Karakaş, taş kesilme motifi içeren bu ziyaret hakkında şu bilgileri aktarmıştır:

Benetis Sıtra’nın diğer adı “İbleliye”dir. Bu ifade, kızların “haramdan uzak durmaları” anlamına gelir. Bu ziyaret eski bir hamamdır. Geçmiş yıllarda bu hamama evli kadınlar ayrı, genç kızlar ayrı günlerde giderlermiş. Genç kızların hamam günü olan bir gün kızlar, hamama girdikten sonra hamam kapısına askerler dayanır ve kızlardan kapıyı açmalarını isterler. Eskiden çıplak haldeyken duaların daha çok kabul olduğuna inanılırdı. Bu yüzden yedi kız, askerlerin içeri girememesi ve oldukları yerde hamamın yıkılıp kendilerinin de ölmesi için dua ederler. Allah, onların duasını kabul eder ve hamam yıkılır. Ölen kızların ailelerine haber

verilir ve dördü kardeş olan yedi kız için hamam kabristana çevrilir. Yörede üç hafta salı günü oraya gidenlerin ve içten dua edenlerin duasının kabul olduğu anlatılır. Dua eden kişi, genelde oraya tatlı götürüp dağıtmayı adar ve ziyaret yerindeki ağaca çaput bağlar (Karakaş, 2014b: 120).

Bir başka inanışta kısmetinin açılmasını isteyen kızlar ise şunları uygulamaktadır:

İlin bazı kesimlerinde ise, kızın kısmetinin açılması için, aileden herhangi biri cami minaresine çıkarak bazı dualar okuyup aşağıya ip yumağı sarktır. İpin ucu yere değerse, kızın kısmetinin üç gün içerisinde açılacağına inanılır. Üçüncü günün sonunda kısmet açılmazsa, türbelere gidilip adaklar adanır. Kız, türbenin yakınında bulunan ağaca elbisesinden kopardığı bir parça bezi bağlar (Taşpınar, 2006: 84).

Siirt yöresinde, kutsal mekânlarda yer alan ağaçlardan birçok açıdan, önemli ölçüde faydalanılmaktadır. Kısmet arayışı içerisinde kutsal ağaçlar ziyaret edilmekte ve dilekler dilenip adaklar adanmaktadır.

3.1.1.1.10. Muratları yerine getiren ağaç

Üst başlıkta da bahsedildiği gibi Siirt yöresinde sadece somut hastalık ve ihtiyaçlar için ziyaret edilen ağaçlar dışında psikolojik anlamda kişilere sağaltım sunan ağaçlar da vardır. Bu ağaçlar genellikle türbe, yatır, cami vb. kutsal mekânlar çevresindedir.

Siirt il merkezinde bulunan Şeyh Tayyar türbesine bir muradı olanlar üç salı, ikindiden sonra gitmektedir. Dilek ağacına çaput bağlanıp dilek dilenmekte ve adakta bulunmaktadır (KK48). Şeyh Ebul Vefa türbesine işleri kötü olan esnaflar, işsiz olanlar gider ve dua ederler. Özellikle çarşamba ve cuma günleri ziyarete gidilir. Türbenin önünde bulunan ağaca çaput bağlanarak dilek tutulmaktadır (KK70). Siirt'in Baykan ilçesinde yer alan Şeyh Osman türbesi etrafında bulunan ağaçlara bir muradı olan kişiler gelir ve dua ettikten sonra ağaca çaput bağlamaktadır (KK71).

“Şeyh Osman’la ilgili anlatıda Veysel Karani’ye kavuşmak için uzun bir yolculuk yapan ve tam ona kavuşacağı sırada şeytanın kandırması neticesinde ölümü tercih eden anlatı kahramanının asası, bir ağaca dönüşür” (Karakaş, 2014b: 57) ve bu ağaç günümüzde çeşitli dilekler için kullanılmaktadır. Muhtelif birçok durumun yanı sıra “çocuk, ev, evlilik, iş isteyenler” bu ağaca çaput bağlamaktadır. Veysel Karani

türbesine giden ziyaretçiler, Şeyh Osman türbesine de gitmektedir (Karakaş, 2014b: 57).

3.1.1.1.11. Nazara iyi gelen ağaç

Halk inanışlarında en çok bahsedilen konulardan biri nazar ve nazardan korunmak için başvurulan uygulamalardır. Yörede nazar değmesine karşı ziyaret edilen birçok ağaç vardır.

Siirt'in Eruh ilçesi Çetinkol köyünde Bapire Sofi (Sofu Dede) türbesi bulunmaktadır. Ziyarete gelenler türbenin etrafında bulunan meşe ağacından bir dal koparıp üstlerinde taşır veya kolye, bileklik yaparak üstlerine asmaktadır. Evlerine veya arabalarına da bu ağaç dalından bırakmaktadır. Nazarın, kötülüklerin ve hastalıkların böylece uzak duracağına, uğur getireceğine inanılmaktadır (KK50). Siirt'in Pervari ilçesinde Abdurrahman Bin Avf türbesi bulunmaktadır. Nazardan korunmak için türbenin avlusunda bulunan meşe ağacının ağacının dalları koparılmakta veya ağaca çaput bağlanıp nazar için dua edilmektedir. Koparılan dallar ev, işyeri, araçlar vb. yerlerde taşınmaktadır. Böylece nazar değmeyeceğine inanılmaktadır (KK73).

Abdurrahman Bin Avf makamının yörede en çok bilinen ismi "Dara Ser Zer"dir. Bu kelime, "tepesi sarı ağaç" anlamına gelir. Rivayetlere göre, Abdurrahman Bin Avf'ın şehit düşmesine dayanamayan ve yas tutan ağacın üst dallarındaki yaprakları sararmış ve o şekilde kalmıştır. Ağacın bir başka özelliği ise yüzyıllardır aynı boyda olması ve yapraklarını dökmemesidir. "Dara Ser Zer" ziyaretinde, hasta kişiler, ağacın olduğu bölgeye giderek kurban keser ve dua ederler. Sonra ağacın etrafında döner, ağacın kurumuş dallarından kopararak ceplerine koyarlar. Ziyaretçilerin ağaca sırtlarını dönmeden ayrılmaları gerekir (Karakaş, 2014b: 103-104).

Böylece nazardan korunmuş olduklarına inanırlar.

Nazar inancı hemen hemen her yerde karşımıza çıkmaktadır. Halk arasında "Nazar değdi, göz değdi" gibi ifadeler sık sık kullanılmaktadır. Nazardan korunmak için halk arasında yapılan; kurşun dökmek, ağzı dualı bir hocaya gitmek, mavi boncuk takmak gibi çeşitli yollar bulunmaktadır. Siirt yöresinde, kutsal kabul edilen ağaçlar yoluyla nazarın defedileceğine veya nazar değmesinin önleneceğine inanılmaktadır.

3.1.1.1.12. Psikolojik hastalıkları tedavi eden ağaç

Yörede bulunan ağaçlar sadece somut hastalıklar için ziyaret edilmez aynı zamanda psikolojik rahatsızlığı olan kişiler tarafından da başvurulmuş sağıltıcı unsurlardır.

Siirt il merkezinde bulunan Şeyh Tayyar türbesine psikolojik sorunu olanlar götürülür. Üç salı, ikindiden sonra gidilmektedir. Dilek ağacına çaput bağlanıp dilek dilenmekte ve adakta bulunmaktadır (KK48). Şeyh Tayyar türbesine psikolojik rahatsızlığı olan hastalar götürülür. Hasta türbede bir süre uyutulduktan sonra türbe etrafında bulunan dilek ağacına çaput bağlanmaktadır. Böylece şifa bulacağına inanmaktadır (KK3).

3.1.1.1.13. Şeker hastalığını tedavi eden ağaç

Araştırma sahasında şeker hastalıkları için meyvesi, çekirdeği, yaprağı vb. yerleri iyi gelen çeşitli ağaçlardan bahsedilmiştir.

Siirt'in Şirvan ilçesi Taşlı köyünde "Hayır Ehli" türbesi bulunmaktadır. "Ziyaretin etrafında bulunan meşe ağacının meyvesi -palamut- şekeri yüksek olan hastalara iyi gelirmiş. Önce meyvesini soyup yiyeceksiniz sonra da üstüne su içeceksiniz. Eğer dilinizde tatlı bir lezzet gelirse bilin ki vücudunuzdaki şeker eriyordur ve hasta şifasını buluyordur" (KK37).

Şeker hastalığının tedavisi için aktarlarda da satılan ve belli karışımlarda yer bulan palamut, yörede de şeker hastalığında kullanılmaktadır. Yanında bulunan türbenin kutsallığının sirayet ettiği ağacın önemi bu nedenle daha da artmaktadır. Tedavide hem bitkisel hem de dinsel-büyüsel bir sağıltım söz konusudur.

3.1.1.1.14. Vücut ağrılarını tedavi eden ağaç

Yörede vücutta oluşan herhangi bir ağrıya iyi gelen doğrudan veya dolaylı olarak ağaçlarla ilişkisi olan tedavi yöntemleri bulunmaktadır.

Seyit Ömer türbesi "Pervari'nin Narsuyu Köyündedir. Narsuyu köyünde Seyit Ömer'den kalma demir bir değnek vardır. Bu değnek, türbenin yanındaki bir ağaca asılı durur. Vücudunun herhangi bir yerinde ağrısı olan kişinin, bu demir değneği

ağrıyan yerine değirdiğinde iyileşeceğine inanılır” (Erdemci, 2010: 79). Velilerin asaları/bastonları/değnekleri tıpkı onlar gibi olağanüstülük barındırmaktadır. Veliyle özdeşleşen bu nesnelerin, velinin vefatından sonra da kutsallığının sirayet ettiğine inanılarak şifa amaçlı uygulamalarda kullanılmaktadır.

3.1.1.1.15. Yemek dokunmasını tedavi eden ağaç

Siirt yöresinde yemek dokunması rahatsızlığı tedavisinde ağaç, tedavinin bir parçası olarak yer almaktadır:

“Yöre Halkı bu hastalığa “tıtma” der. Hasta olan kişinin başına bir ağaç parçası konur ve şu sözler söylenir:

Yemek dokunması

Bu baştan çık git

Yedi değirmenin yanına git

Üç karılı adamın yanına git

Bu söylendiğinde kişinin iyileşeceğine inanılır (Erdemci, 2010: 66).

Yörede kutsal kabul edilen ağaçlar muhtelif birçok hastalıkta doğrudan ya da dolaylı olarak tedavi uygulamalarının bir parçasıdır.

3.1.1.1.16. Diğer hastalıkları tedavi eden ağaç

Siirt il merkezine bağlı Mir Yusuf köyünde yer alan “Mir Yusuf” ziyaretinde ağacın altında uyunarak ve ağaca çaput bağlayarak şifa dilenmektedir (Karakaş, 2014b: 105).

Bir başka şifa uygulaması ise şu şekildedir:

Kurtalan’a bağlı Gürgöze köyünde bulunan Şeyh Arap ziyaretinin en büyük simgesi, meyve vermeyen bir dut ağacıdır. Ağacın en az yüz elli yıllık olduğu sanılmaktadır. Ağacın meyve vermeyişinin nedeni şöyle açıklanır: Bu ağaç, yıllar önce köy halkını büyük bir felaketten kurtarmış; yani kendini feda etmiştir. Ağacın bir diğer özelliği ise ona bez-çaput bağlanmamasıdır (Karakaş, 2014a: 175).

Meyve vermeyen ağaçlar, Tanrının doğmadığı ve doğrulmadığı inanışının bir sembolüdür. Bu nedenle yörede, kutsal mekânda bulunan ve meyve vermeyen ağaçlar türlü sıkıntılar için başvuru bir merkezdir.

3.1.1.2. Ateş kültü ve şifa dağıtma

Yörede fiziksel ve ruhsal birçok hastalığın tedavisi için doğrudan veya dolaylı olarak ateş bulunmaktadır. Kaynak kişilerin konuyla ilgili aktardıkları bilgiler şu şekildedir.

3.1.1.2.1. Cilt hastalıklarını tedavi eden ateş

Dudak uçuklarında ya da yüzde oluşan yanıklarda bir toprak alınır ve ateşle yakıyormuş gibi yapılır. Bunu yaparken yüzdeki yanığa veya uçuğa “ateş geldi, ateş geldi kaç” denir (KK1). “Terme, derinin yer yer çatlama ile ortaya çıkan bir cilt hastalığıdır. Koyun etinin yağı alınır, ateşte kızartılır. Soğuduktan sonra çatlak olan yere sürülür” (Erdemci, 2010: 67). Yaşadığı bir tedavi deneyimini başka bir kaynak kişi şöyle aktarmıştır: “Bir gün evin önünde oturuyordum, iki kadın gördüm yanlarında bir çocuk vardı ve yüzü, kolları hep sivilce, yara içindeydi. Ne olduğunu merak ettim ve sordum. Bana bir aydır doktorlarda gezdiklerini, verdikleri ilaçları kullandıklarını ama hastalığın geçmediğini söylediler. Şifası için yedi yıl çobanlık yapmış biri lazım ve yedi kere yaralara ateş yaklaştırması lazım dediler. Kadına, ben yedi yıl çobanlık yaptım ama işe yarar mı bilmiyorum, dedim. Daha sonra çocuğu çağırdım, çakmağı çıkardım, Fatiha Suresini okudum ve ateşi yedi defa yaralara doğru yaklaştırıp uzaklaştırdım. Her seferinde de dedim ki “gündüz geldiyse gündüz gitsin, gece geldiyse gece gitsin” (hastalık hangi vakit gelmişse o vakit gitmesi için bu cümleyi söyledim) yedi kez yaptım ve sonra gittiler. İki hafta sonra geldiler, baktım çocuğun yaraları azalmış, şifasını bulmuş” (KK6).

“Ciltte çıkan siğil ve benzeri yaralar için tuza okunur ve yara adeti kadar tuz ateşe atılır. Eskiden sobaya atardık ama şimdi azaldığı için ocaklara atılıyor” (KK36). Ciltte çıkan siğil, uçuk gibi deri üstü yaralar olduğu zaman, kor halde bir ateş veya çakmakla yaraya doğru “ateş geldi, ateş geldi kaç” denilir ve tedavi edilir (KK1). “Göğsünde yedi delik/çıban oluşmuş hastaya yedi tane kalın şehriye şeklinde çamur hazırlanır. Bu çamur ateşte iyice kızartılır ve göğüsteki deliklere konulur. Göğüsteki bütün irin ve iltihabı çekene kadar bu çamurlar deliklerde kalır. Bu uygulama, yaranın kuruyup kapanmasını sağlar” (Altındağ, 2021: 168).

Eski Türk inanışlarında yaşanan uğursuzluklar, kötülükler veya hastalıklar ateşin yakıcılığıyla temizleneceğine inanılmaktadır. İslamiyet'e geçişle birlikte yapılan bu uygulamalar içerisinde çeşitli dualar barındırmış ve uygulamalar yeni inanışta kendine yer bulmuştur.

3.1.1.2.2. Çocuk hastalıklarını tedavi eden ateş

Çocuklarda ay çarpması hastalığı olmuşsa yani çocuk gelişme çağında olmasına rağmen büyümüyor veya sık sık rahatsızlanıyorsa, odun ateşinde kurşun eritilir ve ay şekli verilir. Çocuğa kurşun takılırken Kur'an'dan sureler okunur ve üç hafta çarşamba günleri yapılır (KK2).

Bir kadın ziyarete gittiği komşusunun torunu için şu ifadeleri: "Benim kızım senin torunla yaşıt. Senin torunun yürüyor ama benim kızım hâlâ yürüyemiyor." kullanmış. Komşu kadın gider gitmez çocuk hastalandı ve sabaha kadar ağladı. Bunun üzerine hastalanan çocuğun ninesi ipe gizlice komşu kadının ayakkabısının ölçüsünü aldı. Bu ipe, yedi düğüm attı, ipi yakıp dumanını torununa koklattı, çocuk kısa zamanda iyileşti (Altındağ, 2021: 202).

"Çocuğu konuşamıyor veya yaşı gelmesine rağmen konuşmakta zorlanıyorsa, seyit bir kişinin evindeki ocakta pişen ekmek getirilir ve çocuğa yedirilir. Üç salı bu yapılırsa çocuğun dili artık açılır" (KK1).

3.1.1.2.3. Kırklı kadınları tedavi eden ateş

Siirt yöresinde ateş, kırklı kadınların tedavisinde kullanılmaktadır.

Yeni doğum yapmış kadına hemen su verilmez eğer kadın çok susamışsa ve su vermek mecburiyetinde kalınırsa su verilecek bardağın içine bir iğne koyulur ya da suyun içerisine kor ateş koyulup bu şekilde su içirilir. Böyle yapılmasa kadına kırklığın basacağına ve cinin çarpabileceğine inanılır (Erdemci, 2010: 24).

Doğüstü güçlere karşı yine doğa unsurları; ateş, su, demir ile tedavi yöntemleri kullanıldığı görülmektedir.

3.1.1.2.4. Kısırlığı tedavi eden ateş

Siirt yöresinde ateş kısırlığın tedavisinde baş unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. "Çocuğu sürekli ölen ve yaşamayan kadınlar baş aşağı tandıra konulur. Tandıra konulurken tandırım alt gözünden ateş yakılır ve dumana şöyle seslenilir: "Duman nereden geldin ise oraya dön, bize yaklaşma" denir. Çocuğun ölmemesi için

dumana kızılmaktadır” (Altındağ, 2021: 156). Böylece çocuğu olmayan veya düşük yapan kadınlar şifa bulacağına inanmaktadır.

3.1.1.2.5. Nazarı tedavi eden ateş

Nazar değdiğine inanılan kişi için bir tuza dua okunur ve dua üç kez okunurken başının etrafında üç kez tuz çevrilip ateşe atılır. Ateşe atarken “elem tere fiş, kem gözlere şiş” denir. Tuzun ateşte çıkan sesinden ne derece nazar var anlaşılır (KK74). Nazar değen insanlara kurşun dökülerek nazar bozular. Bunun için bu işi yapan kuvvetli hocalara gidilir ve giderken bir kalıp sabun da götürülür. Ateşte kurşun eritilir ve içinde her kişi için ayrı olarak doldurulan su dolu bir sini içine erimiş kurşun dökülür. Kurşun dökmeden önce hastanın üzerine örtü örtülür ve örtüyü örten kişi, kurşunu döken kişi olmak zorundadır. Örtünün altında mutlaka bir kalıp sabun bulunur. Sonra kurşun dökülür ve çıkardığı sese göre nazar yorumlanır. Yorumlama bittikten sonra sinideki su üç kez yüze serpilir. Kurşun dökerken bir başka uygulamada ise kurşun dökme işi bittikten sonra sinideki su yüze serpiştirilir, sonra nazar için gelene tepsideki kalan su verilir ve o kişi de üç yol ağzına bu suyu döker (KK68). Bir kişinin üzerinde bir nazar veya muska yapılmışsa o kötülüğü uzaklaştırmak için hocalara gidilir. Hoca yapılan muskayı bozmak veya nazarı kaldırmak için bir kâğıda başka bir muska hazırlar ve yakar. Dumanı kâğıt sönene kadar kişiye koklatılır ve kötülük def edilir (KK72).

Kişinin cildinde egzama ve benzeri yaralar çıkmış ise ekmek pişirilmiş bir ocakta kalan kül alınır ve içine kına karıştırılır. Bu karışım suyla çamur halinde bir kıvama getirilir. Bu merhem bir seyitin tükürüğü de katılarak seyit tarafından sürdürülür ve hasta şifasını bulur. Bunu üç çarşamba yapması gerekir (KK42).

Bir evde sürekli huzursuzluk ve kavga varsa o eve nazar değmiştir. Dışarda üç parça odun yakılır ve bir kaba konur, köz haline geldikten sonra dumanı odalarda gezdirilir ve evdekilere koklatılır (KK60). “Eğer yeni bir eşya almışsanız ve nazar değmesinden korkuyorsanız, eşya üstünde üç kez tuz çevirip ateşe atarsanız nazar değmez” (KK36).

“Bebeğim çok ağlıyordu ve ağlaması kesilmiyordu. Bir şeyhe gittim, üstümüzde çok nazar olduğunu söyledi. Bir kâğıt yazdı, “Hurma suyuna koy kaynat,

hurma suyunu yedi gün boyunca çocuğa içir” dedi. O kâğıdı da yakmamı ve yemeğimin içine koyup yememi söyledi” (KK8).

Altındağ, Siirt yöresinde nazar değmesi için çeşitli tedavi yöntemleri aktarmıştır:

Nazar değmesi için mevlit yemeklerinden kalan kemikler atılmaz. Özellikle “seyit” olan ailelerin vermiş olduğu mevlit yemeklerinden kalan kemikler daha etkilidir. Mevlitten getirilen bu kemikler, diken ve tuz ile birlikte toz haline getirilir ve yakılır. Dumanı nazar olan kişiye koklatılır (Altındağ, 2021: 199). Tuz, kara diken ve adak olarak verilen kurbanın kemiği karışım şeklinde bir bez keseye konular ve dikilir. Bez içindeki malzemeler metal bir kapta yakılır, dumanı tütsü gibi bütün evi sarması için gezdirilir. Göz değmesi yaşayan yetişkin ya da çocuklara bu tütsünün dumanı koklatılır. Bu işlem sabah veya öğle vakti yapılmalı, gün batımı ve gece yapılmamalıdır (Altındağ, 2021: 199). Beyaz koç olarak akika adağı verilir. Beyaz koçun dört bayram görmesi ve dağlanmamış olması gerekir. Bu adak, çocuğu ölen anne ve babalar tarafından verilir. Koç, kurban edildikten sonra eti adak veren kişi tarafından pişirilir. Et, kemikten tamamen ayrılacak şekilde pişirilir. Pişirilen et komşulara dağıtılır, kalan kemikler nazarın etkisini yok etmek amacıyla yakılır (Altındağ, 2021: 199-200).

“Düğünlerde düğün evine nazar değmesin diye ateşin üzerine avuçla su atılır; gelinin evinden getirilen çivi, damadın evine çakılır. Böylece gelinin kocasına bağlı olacağına inanılır” (Karakaş, 2020: 47). “Birine nazar değdiği düşünülüyorsa nazar etmiş olabilecek kişilerin isimleri bir kâğıda yazılır, daha sonra bu kâğıt yakılır. Ateş söndükten sonra kâğıdın kalan kısmı açılır; en içteki isim kime aitse kişiye onun nazarının değdiğine inanılır” (Karakaş, 2020: 181-182). “Siirt’te nazar değdirdiğine inanılan kişinin kıyafetinin bir parçası kesilir. Bu parça, metal bir kabın içinde yakılarak kokusu içe çekilir. Böylece nazarın etkisiz hale geleceğine inanılır” (Karakaş, 2020: 182). “Düğünlerde nazardan korunmak için ateş üzerine avuçla su atılır” (Karakaş, 2020: 183).

Arapça kökenli nazar kelimesi, bakış anlamına gelmektedir. Sağlıklı ve sevimli çocuklara, güzellikleriyle dikkat çekenlere, zeki ve başarılı olanlara vb. durumda olan kişilere nazar değeceğine inanılmaktadır. Nazar yüzünden kişide; hastalık, sakatlık, ölüm ve uğursuzluk gibi durumların yaşandığına inanılmaktadır. Siirt yöresinde insanlar nazardan korunabilmek veya kurtulabilmek için ateş vasıtasıyla çeşitli tedavi yöntemleri uygulamakta ve ateşin yakıcılığından faydalanmaktadır.

3.1.1.2.6. Vücuttaki muhtelif ağrıları tedavi eden ateş

Bir kişinin başı çok ağrıyorsa bir tutam tuzu alır ve dua eder sonra ateşe atar baş ağrısı diner (KK30). “Siirt’te kız çocuğu emziren kadının sütü, kulak ve göz ağrısını tedavi etmek maksadıyla kullanılır. Göz ve kulak ağrısı için bir miktar süt ve odun ateşinden alınmış kül karıştırılarak göz veya kulağa damlatılır” (Karakaş, 2020: 196).

3.1.1.2.7. Diğer hastalıkları tedavi eden ateş

Siirt yöresinde çeşitli inanışların –uğursuzluk, musibet vb.- bir parçası olarak ateş karşımıza çıkmaktadır.

Gelin, damat evine geldiğinde arabadan inmez; kayınpederinin bir hediye vermesini bekler. Bu hediyeler de ev, bahçe veya tarla olur. Gelin bu hediyelerden birini almadıkça arabadan inmez. Damat ve arkadaşları, gelin daha arabadan inmemişken evin damına çıkar ve yanlarına toprak ve bir küp alır. Küpün içinde şeker ve kuruyemiş vardır. Gelin eve yaklaştığında, önüne küp atılır ve yanlarına almış oldukları toprağı dökerler. Bu arada damadın arkadaşları silahlarını ateşlerler. Gelin eve gireceği sırada yere bir demir parçası bırakılır, gelin bu demire basarak eve girer. Böyle yapılmasının nedeni gelinin eve uğur getireceği inancıdır (Erdemci, 2010: 38).

“Lohusalı bir kadının olduğu evden ateş alınmaz. Ateş alınırsa çocuğu çok yaramaz olur ve iyi olması için türbeye götürülmesi gerekir” (KK74).

3.1.1.3. Su kültü ve şifa dağıtma

Yörede fiziksel ve ruhsal birçok hastalığın tedavisi için kullanılan ve şifalı olduğuna inanılan sular bulunmaktadır. Kaynak kişilerin konuyla ilgili aktardıkları bilgiler şu şekildedir.

3.1.1.3.1. Akrep ve yılan sokmalarını tedavi eden su

“Hesta Kaplıcası çok şifalı bir sudur. Hz. Süleyman oraya asasıyla vurmuş ve o şifalı su çıkmış. Altmış derece bile olsa insanı yakmıyor, şifa oluyor. Akrep sokmasına su iyi geliyor” (KK25). “Hesta kaplıcası Hz. Süleyman’ın eşi Belkıs için kendi eliyle yaptığı bir kaplıcadır. Suyu altmış derece de olsa insanı yakmaz, şifasını verir. Kaplıca çevresinde birini yılan ya da akrep soksa o kişiyi hemen kaplıcaya sokarlardı, hiçbir şeyi yokmuş gibi çıkardı” (KK60). Kaplıcalar kimyasal özellikleri bakımından sülfat, kükürt, karbondioksit, demir vb. mineraller içermektedir. Kayaçlarda yer alan bu mineraller suyu çeşitli hastalıklar konusunda bir şifa

merkezine dönüştürmektedir. Hz. Süleyman'ın Hesta Kaplıcasını yaptığına inanılması kaplıca ziyaretinin önemini arttırmaktadır. Kutsal olanla korunma isteğiyle tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

3.1.1.3.2. Anne sütünü arttıran su

Siirt'in Algül Mahallesi'nde bulunan Uvendurra camisine, yeni doğum yapan kadınlar gitmektedir. Kadın sütü az olduğu ya da hiç olmadığı durumda, cami kuyusuna arpa-buğday bırakır ve kuyudan su çeker. Böylece arpa-buğday yeşillenene veya çürüyene kadar sütü bollaşır (KK25). Halk arasında anlatılan bir efsaneye göre kuyunun içinde yaşayan bir tay bulunmakta ve bırakılan arpa-buğdayı yemektir. Bu yüzden kadınların sütü bollaşmaktadır. Kaynak kişiler kuyuya bıraktıkları arpa-buğday sonrası suyun içinden yüzme sesi duyduklarını iletmişlerdir (KK1, KK24, KK25). Suyu tuzlu olan kuyu, içerisinde yer alan mineraller sayesinde de anne sütünü arttırmada etken bir durum olduğu düşünülmektedir.

3.1.1.3.3. Bel fitiğini / sırt ağrılarını / felçlileri tedavi eden su

Suyun şifa amaçlı kullanıldığı alanlardan biri de “bel fitiği, sırt ağrıları, felç” hastalıkları içindir.

“Siirt Babudarp cami içerisinde yer alan oyma taşlı havuza akan kaynak suyuna bel fitiği olanlar çok gelirler. Bazen ayaklarını suyun içine koyup fitikli bölgeye de su vurarak ovalarken bazıları suya girmeden sadece bel fitiği olan yere su çarparak ovalıyor” (KK13).

“Hesta kaplıcası yolunda şifalı bir su var. Felçliler, bel ve fitik ağrısı olanlar oraya gider. Orada bir yılan kendini tamamen toplamış ve kaskatı kesilmiş halde buluyorlar, tıpkı felçli gibi olmuş. Sonra bu suya giriyor ve girince şifasını bulup sudan çıkıyor. O olaydan sonra suyun felçli hastalar ve bel ağrıları için şifalı olduğu anlaşılıyor. Özellikle çarşamba ve cuma günleri gidilir, giderken adak niyetine ekmek-tuz-soğan götürülür. Hastalık için suya bir defa girdikten sonra üç gün içinde iyileşmezsen şifan oradan olamaz demek. Suyun etrafındaki 2-3 köy sudan şifa alamıyor, lanetliler gibi bir şey. Sadece o köyler dışında gelenler şifa bulabiliyor. Dikenli bir çalı içinden akan bir su” (KK31).

Siirt'in Baykan ilçesinin Sarıdana köyünde yer alan çeşme suyunun felçlilere iyi geldiğine inanılmaktadır. “Çeşmede felçli olan biri uzvunu yıkamış ve iyileşmiş. Köyde bir adamın ayağı tutmuyormuş, gidip yıkanmış hemen ayaklanmış. Bu yüzden felçli hastalar bu çeşmeye gidiyor” (KK34). “Eruh-Şırnak yolu üzerinde “Birini Dinlenme Tesisleri” arkasında ziyaret ve kaynak su var. Felçliler ve bel fitiği hastaları buraya çok fazla geliyor. Ziyarete önce uğrayıp adak verilip sonra şifalı suya iniliyor. Felçli hastalar ve bel fitiği hastalığı olanlar hem suya giriyor hem de suyundan içiyorlar” (KK50). “Eruh ilçe sınırında yer alan Sağlarca Kaplıcası, eski adıyla Billoris Kaplıcası, Türkçe Ekşisuyu Kaplıcası tam bir şifa kaynağıdır. Felçli çocukları oraya götürürler ve suya koyarlar. Böylece iyileşecekleri söylenir” (KK51).

“Eruh'ta Bozatl köyünde bir adam bir çift sürüyormuş. Bir yılanın suya sürekli gidip geldiğini görmüş. Bir kayada kocaman bir çukur varmış. Orayla su arasında gidip geliyormuş. Bakıyor yılan suyu ağzına alıp bu kayadaki çukura su dolduruyor. Sonra bakıyor çukurun kenarında felç geçirmiş gibi kaskatı kesilmiş bir başka yılan var. Su taşıyan yılan felçli yılanı o çukurun içine doğru iteliyor. O felç geçirmiş olan yılan bu çukurdan iyileşip çıkıp gidiyor. Bunu gören adam da anlıyor ki içine su koyulan o çukur felçlilere ve tutulmalara iyi geliyor. Adam köylülere bunu haber veriyor. Köylüler de o çukuru daha da oyup büyütüp, genişletiyorlar. Şifa bulmak için oraya su getirip, kaynatıp çukuru dolduruyorlar ve içine giriyorlar. Biri bana anlattı. Çok ağır bel rahatsızlığı olan hastaları varmış. Bu oyuğa hastayı getirebilmek için katırın üstünü süngerlerle, yastıklarla sarmışlar. Orada yine su kaynatıp, oyuğa dökmüşler ve hastayı bu oyukta yıkamışlar. Oradan evine yürüyerek gitmiş hasta. Bu oyuğun hemen arkasında çok eski bir mezar var. Kime ait olduğunu kimse bilmiyor. Kimisi götürüp orada adak da adıyor” (KK65). “Siirt'in Yokuşbağlar köyünde bulunan ve çeşitli hastalıklara iyi geldiğine inanılan su ile ilgili efsanede de suya giren sakat bir yılandan söz edilir. Bu yılan, suya girdikten sonra iyileşmiş ve o günden beri bu su, çeşitli hastalıkların tedavisinde ziyaret edilen mekânlardan biri olmuştur” (Karakaş, 2013: 58).

Yürümesi geciken veya yürüyemeyen çocuklar Pervari'de bulunan “Kehniyuku Muha” diye adlandırılan şifalı suya götürülmektedir. Şifalı suyun çamurundan

alınarak yürüyemeyen çocuğun ayağına sürülmektedir. Böylece şifasını bulacağına inanılmaktadır (Erdemci, 2010: 26).

Eruh'a bağlı Bozatl köyünde bulunan bir ziyaret, oldukça ilginç bir uygulamayla dikkati çeker. Özellikle beli ağrıyan hastalar, bu ziyarete gelerek dereden aldıkları suyu, orada bulunan bir kazanda kaynatırlar. Elde ettikleri sıcak suyu, ziyaret bölgesindeki bir kulübenin içinde betondan yapılmış küvet görünümündeki havuzun içine boşaltırlar. Bu suyun içine uzanan ve üzerine battaniye örtülen hasta kişi, bir buçuk iki saat, bu şekilde uyur (Karakaş, 2012: 2156).

“Siirt'in Şirvan ilçesinin Taşlı köyünde Muhammet Ali suyu (çeşmesi) felçli hastalara iyi gelmektedir. Çeşmenin suyuyla hem yıkanmak hem de suyunu içmek iyi gelir. Felçli gelip buradan yürüyerek giden kişilere şahit olanlar var” (KK38). Suyun tüm kötülükleri ve hastalıkları temizleyeceği inancıyla kutlu suları içeren çeşitli tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

3.1.1.3.4. Böbrek hastalıklarını tedavi eden su

“Siirt'in çıkışında bir ziyaret var ve oradan su getirip içmek böbrek taşı için çok iyidir” (KK8). “İsmail Fakirullah Hazretleri taziyeye gidiyorum diyerek evden çıkmış, kimse ondan haber alamamış. Susuz bir kuyuya düştüğü ve orada üç gün kaldığı anlaşılmış. Fakirullah kuyudan kurtarılnca kuyunun içi suyla dolmuş.⁹ Bu sebeple kuyu suyu çok şifalıdır. Böbrek hastalıklarına ve birçok hastalığa iyi gelmektedir” (KK21).

3.1.1.3.5. Cilt hastalıklarını tedavi eden su

Şeyh Şerafettin Kaplıcasındaki su, cilt hastalıklarına iyi gelmektedir (KK3). “Siirt Üniversitesi Kezer Yerleşkesi'nin arka kısmında kalan bir köy var. Köyde bulunan kuyunun suyuyla yıkanmak kaşınmalara karşı çok iyi gelmektedir” (KK3).

Hz. Fakirullah'ın düştüğü kuyunun suyu ciltte hastalıklı olan yere döküldüğü takdirde iyi geldiğine inanılmaktadır (KK21, KK22). Siirt'in Algül Mahallesi'nde bulunan Uvendurra camisine, elde mantar vb. cilt hastalıkları çıkanlar gelmektedir. Rahatsızlığı olanlar kuyu başına gelip buğdaya okuyup üflüyorlar, sonra kuyunun

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Karakaş, R. (2014b). *Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.

içine atıyorlar. Kuyu suyu tuzlu bir sudur. Buğday, kuyu suyunda eriyene kadar ciltteki hastalıkların geçtiğine inanılıyor (KK26).

Babudarp camisi suyunun ayak mantarını tedavi ettiğine inanılmaktadır. Suyu çok soğuk olan çeşmede ayaklar ne kadar çok bekletilirse o kadar şifa bulunacağına inanılmaktadır (KK29). Siirt'in Şirvan ilçesinin Taşlı köyünde Muhammet Ali suyu (çeşmesi) cilt hastalıklarına iyi gelmektedir. Özellikle üç çarşamba gidilir. "Çeşmenin suyundan hem yıkanmak hem de suyunu içmek cilt hastalıklarına iyi gelir" (KK38). Şeyhü'l-Horani türbesi Siirt il merkezi, İnönü Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbeye, vücudunda kaşıntı veya uyuz olan hastalar üst üste üç hafta gitmektedirler. Hastalar türbenin yanında bulunan kuyudan su alıp banyo yapmakta ve böylece iyileşeceklerine inanmaktadırlar (KK16, KK41). Şeyh Muhammed Bin Münkedir türbesi, Siirt il merkezi Ulus Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbenin içinde bulunan kuyu suyunun şifalı olduğuna inanılmakta ve bu yüzden muhtelif cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Kuyu suyuyla hem yıkanılmakta hem de içilmektedir. Bilhassa el ve yüz yıkanırken dua edilmekte ve şifa dilenmektedir. Suyun aynı zamanda cildi güzelleştirdiğine de inanılmaktadır (KK102). Tillo'da yer alan kuyu suyuna kızamık, suçiçeği hastaları gitmektedir. "Şire Kuyusu'na giden hasta kişi, kuyu için bir mum adar, hiç konuşmadan kuyudan su çeker ve bu suyu üzerine döker. Hasta, iyileştiği takdirde, adadığı mumu cuma gecesi kuyunun bir köşesinde yakar" (Karakaş, 2012: 2155). Cilt hastalıkları için kullanılan kutsal sular, genellikle kutsal kabul edilen bir mekânda yer almaktadır. Hastalıklar için kullanılan sular; kuyu suları, kaplıca suları, kaynak suları, çeşmelerden oluşmakta ve mineral açısından zenginlik içermektedir. Böylece şifa vericiliği ve işlevselliği daha da artmaktadır.

3.1.1.3.6. Çocuk hastalıklarını tedavi eden su

Şeyh Halef camisinde kuyu suyu bulunmaktadır. Eskiden açık olan kuyu daha sonra üstü kapatılmış ve su tesisata bağlanmış. Şu an su musluklar aracılığıyla kullanılmaktadır. Konuşamayan ve kekeme olan çocuklar buraya getirilmektedir. Aileler cami suyundan götürüp çocuklarına hem içirip hem de onları yıkamaktadır (KK17). "Şeyh Sabri türbesine ağlayan çocuklar getirilmektedir. Mezarın eski yeri

farklıydı, yol çalışması yapılıncaya buraya alındı. Eski yerinde kuyu da vardı, kuyu suyundan bağırın, ağlayan çocuklar için götürülürdü. Çocuklar böylece şifasını bulurdu” (KK19). El Fahr camisi kuyu suyuna üç çarşamba gidilir. Gelişimi duran çocuklara kuyu suyundan içirilir ve yıkatılır (KK27).

3.1.1.3.7. Doğumu kolaylaştıran su

Kadınlara doğum yapacakları zaman doğumun kolay bir şekilde gerçekleşmesi için okunmuş şifalı su yapılır. Doğum yapacak olan kadın suyu bir defada içer (KK65).

Kadının doğumu kolay geçsin diye sırtı sıvazlanır. Özel ayetler yazılı taslara su konur ve içirilir. Ayet yazılı taşlar bulunamazsa, Yasin gibi bazı sureler veya dualar okunup üflenir ve kadına içirilmesi sağlanır. Bu şekilde kadının kolaylıkla doğum yapacağına inanılır. Doğum zor olup, gerçekleşmesi daha da gecikirse, kadının kocasına itaatsizliği sebebiyle doğumun zor olduğu düşünülür ve kocasının ayakkabısına su konulup topuk kısmından doğum yapacak kadına içirilir. Böylelikle doğumun kolaylaşacağına inanılır (Taşpınar, 2006: 77).

Siirt il merkezinde Şeyh Cerrah türbesi bulunmaktadır. “Türbenin hemen yanında, bir de cami bulunur. Camideki kuyudan su alınarak, doğumda zorluk çeken kadınlara içirilirse, doğumun kolaylaşacağına inanılır” (Taşpınar, 2006: 112).

Doğuma girecek olan kişinin sancısı başladığı anlarda, yakınları ya da doğuma girecek kişi “Fatma Ana otunu” bir kabın içinde suya koyar. Suya konulan bitkinin üstüne “Nas, Felak, Fatiha, Ayetel Kürsi ve İnşirah” sureleri okunur. Doğum anında bu sudan hasta kadına biraz içirilir. Bitkinin suda açılmasıyla doğumun daha kolay geçeceğine inanılır. Bitki, doğum gerçekleştikten sonra sudan çıkarılır ve eski halini almaya başlar, hasta kadının da Fatma Ana otu gibi hızla toparlanıp iyileşeceğine inanılır (Altındağ, 2021: 47).

Doğum öncesi ve doğum sonrasına ait birçok halk inancı mevcuttur; lohusalık dönemi, bebeğin kırkının çıkarılması gibi. Aynı zamanda doğum anını kolaylaştırdığına inanılan dinsel-büyüsel tedavi uygulamaları da yer almaktadır. Doğum esnasında yapılan bu dinsel-büyüsel uygulamalar, kadınları doğum anına hazırlayıp psikolojik olarak daha güçlü kalmalarını sağlamaktadır.

3.1.1.3.8. Göz hastalıklarını tedavi eden su

İsmail Fakirullah’ın düştüğü yeşil su kuyusu suyunun birçok hastalığa iyi geldiğine inanılmaktadır. Göz hastaları kuyudan su çektikten sonra kuyu başında dua ederek yüzünü yıkar. Daha sonra bu sudan yanlarına götürerek üç ayrı gün dua edip yüzlerini yıkarlar. Böylece şifasını bulacağına inanmaktadır (KK20, KK21). “Hz.

Fakirullah'ın kuyusunun suyu göz hastalıklarına çok iyi. Oğlumun gözü ameliyatlık bir seviyeye gelmişti, bir gözünün damarı sürekli tıkanıyordu. Daha önce bu şekilde hasta olup oranın suyuyla iyi olmuş biri bizi yeşil su kuyusuna yönlendirince biz de gittik. Kuyudan su çekip yüzünü gözünü yıkadık ve gözleri iyi oldu. Doktora götürdük ameliyat etmemize gerek kalmadığını söyledi” (KK60).

“Halk arasında “Karanlık Kaplıca” (Germava Reş) olarak nitelendirilen yere gelen kişiler, kaplıcanın hem suyundan hem de çamurundan istifade etmeye çalışırlar. Üç çarşamba gidilen ziyaretin bilhassa göz rahatsızlığına iyi geldiği söylenmektedir” (Karakaş, 2014b: 112). “Göz rahatsızlığı yaşayanlar Şirvan yolundaki bir mağaraya gidip orada horoz keserler. Akan horoz kanı sayesinde, kayanın içinde daha önce damlamayan bir su damlar. Hasta, gözünü o damlaya tutup şifa diler” (Karakaş, 2012: 2156).

Eski Türk inanış sisteminde yer alan mukaddes sular, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Yaşamda karşılaşılan bir zorluk veya hastalık durumunda doğrudan ya da dolaylı olarak su, tedavilerin bir parçası olmuştur. Siirt yöresinde de kimi hastalıklarda su kültüne bağlı ritüeller sergilenmektedir.

3.1.1.3.9. Kalp hastalıklarını tedavi eden su

“Şeyh Müşerref türbesine kalp hastalarının geldiğini gördüm. Gelip burada dua ederler. Türbenin içerisinde her zaman su ve şeker bulunur. Bunları alır ve dua ederler. Hastaların bir kısmı ameliyat öncesi de buraya gelmektedir” (KK15, KK16). Suyun arındırıcılığı ile tüm kötülüklerin ve hastalıkların uzaklaşacağı inancı eski Türk inanç sisteminden günümüze devam etmektedir. Suyun kutsal mekân aracılığıyla elde edilmesi önemini arttırmakta ve psikolojik rahatlama sağlamaktadır.

3.1.1.3.10. Kırklı kadınları tedavi eden su

Yeni doğum yapmış ve kırkı çıkmamış iki kadının birbirinin bağışmasını duyarsa hastalandığına inanılır. Kişilerin iyileşmeleri için Ulus Mahallesi'nde medresenin yanında bulunan su kuyusundan su getirilir. Hasta olanların bu suyla yıkanması gerekir. Bu işlem üç çarşamba üst üste yapılırsa iyi olacaklarına inanılır (KK1).

“El Fahr cami suyuna “Kırk Günlük” suyu denirdi. Caminin olduğu bu noktada yirmi sene evvel akan kaynak suyu vardı ve insanlar gelir, suyundan alırdı. Özellikle doğum yapan veya çocuğu olmayan kadınlar suyu alır, götürür ve yıkanırlardı. Şu anda var olan musluğa bağlanmış olan su şebeke suyudur. Bahsedilen su yirmi yıl evvel bitmiş fakat insanlar hâlâ gelip götürüyorlar. Eskiden burada küçük bir havuz da vardı, cuma günleri erkekler yokken kadınlar gelir şifa bulmak için suya girerlerdi” (KK12). “El Fahr camisinin akan suyu çok şifalıdır. Doğumdan sonra kadınlar kırkı çıkana kadar gelir giderler; bu su lohusalı kadına iyi gelir, şifasını erken bulur” (KK11).

“Kırkklı kadınların kırkı çıkmadan sesleri birbirine karışırsa bir rahatsızlık oluşur. Bu yüzden bebeği annenin başının üstüne getirip yıkarlardı ve o su annenin üstüne dökülürdü. Kırkklı kadınlar böylece düzelirdi” (KK60).

Yeni doğum yapmış kadınlar ve bebekleriyle - kırklı olarak adlandırılmakta- ilgili çeşitli inanışlar mevcuttur. Bu inanışların içerisinde yer alan kimi tedavi uygulamalarında su, baş unsur olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Doğumun üçüncü gününde, bebeğin kırkının ağır kısmının kaldırılması için bebek yıkanır. Bebek yıkanırken, yıkayan kişi bir elini çocuğun üzerinde havaya doğru tutar diğer eliyle de çocuğun üzerine su dökülür ve su sözler söylenir; ‘cinler, canavarlar bu üç günlük çocuğun kırkını kaldırıyoruz’ diyerek çocuk yıkanır” (Erdemci, 2010: 23).

“Bebeklerin kırkının kaldırılması işlemi, doğumun kırkınıncı gününde olur. Doğumun kırkınıncı gününde, bebeğe banyo yapılır. Bu uygulama işlemi şöyle yapılır: Bebeğe banyo yapılırken önce, kırk anahtar takılı bir tasa su doldurulur. Bu tastaki su bir kovaya boşaltılmadan önce birer defa olmak üzere kırk defa su doldurulur ve her defasında doldurulan tasa ihlâs suresi okunarak üflenir. Bu okunan sular bir kovaya boşaltılır. Daha sonra bebeğin başına bir elek konarak bir defada kovadaki su bebeğin üzerine dökülerek su sözler söylenir; “hayvanların, cinlerin ve insanların kırıklığını bu bebeğin üzerinden atıyorum “söylenir, bu şekilde bebeğin kırkıktan çıktığına inanılır” (Erdemci, 2010: 23-24).

“Loğusa kadının kırkının çıkarılması için bir takım uygulamalar yapılır. Loğusa kadına doğumun kırkınıncı gününde kırkının çıkarılması için banyo yaptırılır. Banyo yapılırken önce, kırk anahtar takılı bir tasa su doldurulur. Bu tastaki su bir kovaya boşaltılmadan önce, birer defa olmak üzere kırk defa su doldurulur ve her defasında doldurulan tasa ihlâs suresi okunarak üflenir. Bu okunan sular bir kovaya boşaltılır. Daha sonra loğusa kadının başına bir elek tutulur ve kovadaki su bir defada kadının başına dökülerek su sözler söylenir. “Hayvanların, cinlerin ve insanların kırıklığı bu kadının üzerinden atıyorum” bu şekilde kadının kırkıktan çıktığına inanılır” (Erdemci, 2010: 25).

“Doğumun kırkınıncı günü anne ve çocuğa banyo yaptırılır. Anne banyoda oturtulur, bebek annenin kafasının üzerinde tutularak yıkanır. Bu sırada Kelime-i Şahadet getirilir, bazı dualar okunur. Bebeğe dökülen sular annenin vücudundan süzülerek akar ve bu şekilde kırktan çıkıldığına ve kötü ruhlardan temizlendiğine inanılır” (Taşpınar, 2006: 80).

Bebeğin kırkını çıkarmak için “Eskiden kırk tas su ölçülüyordu, şimdi hacdan getirilen kırk anahtarlı tas yeterli oluyor. Kırk anahtar kırk tas su yerine geçtiği için bu tas üç defa doldurulup bebek yıkanır” (Altındağ, 2021: 146-147).

Doğum sonrası loğusalı kadınlar ve dünyaya yeni gelen -kırklı olarak adlandırılan- bebekler için kimi ritüeller gerçekleştirilmektedir. Doğum sonrası bu dönemde doğaüstü varlıkların rahatsız edeceği inancıyla su ile kimi koruma yolları aranmıştır. Mukaddes suların eski Türk inanç sistemindeki önemi, İslamiyet’in kabulü sonrası da dini bir kimliğe bürünerek devam etmiş ve hastalıkların sağaltımında kullanılmıştır.

3.1.1.3.11. Kısırlığı tedavi eden su

El Fahr camisinin akan suyunun şifalı olduğuna inanılmaktadır. Çocuğu olmayan insanlar üç cuma gelip buradan su götürmektedir. Suyu hem içerek hem de yıkanarak şifa aranmaktadır (KK11). Şeyh Müşerref türbesine çocuğu olmayanlar çokça gitmektedirler. Türbenin hemen yanında çeşmesi bulunmaktadır. Türbe içerisinde her zaman şeker vardır. İnsanlar buraya gelip şekerinden ve suyundan götürmektedirler. “Geçen sene buraya on dört senedir çocuğu olmayan bir adam geldi ve türbede imdat diledi. Türbede dua ettikten sonra suyundan götürdü ve şekerini yedi. Bir sene sonra baktık çocuğu olmuş, çocuğu da alıp buraya geldi” (KK15, KK16).

Siirt’in Tillo ilçesi İkizbağlar (Tom) köyünde Şeyh Muhammet Tomani türbesi bulunmaktadır. Şeyhin, Hz. Peygamberin torunu İmam Hüseyin’in soyundan geldiğine inanılmaktadır. Türbede gövdesi kaplan görünümünde olan bir ağaç bulunmaktadır. Ağacın gövdesi türbe duvarına oldukça yakındır. Çocuğu olmayan kadınlar ağacın altına geçer ve ağaç üzerinden dökülen suyla kadının yakın zamanda hamile kalacağına inanılmaktadır (KK8). Sultan Memduh türbesine çocuğu olmayanlar gelmektedir. Türbede yer alan kuyu suyundan okunmuş su gelip alınır, çocuğu olmayan kadınlara içirilir (KK21). Başka bir kaynak kişi bir anısını şöyle aktarmıştır. “Ben Tillo’da taksiciyim. İzmir’den bir kadın geldi, on senedir çocuğu olmuyormuş. Rüyasında Hz. Fakirullah’ı görmüş, “Gel şifan burada, kuyudan su iç” demiş. Bu kişi hiç bilmiyor buraları sadece rüyasında görmüş, araştırmış ve sonra da

bulup gelmiş. Geldi kuyudan su içti, bir sene sonra da çocuğu oldu. Çocuğu olduktan sonra buraya geldi ve kurban kesti, dağıttı. Hz. Fakirullah'ın düştüğü kuyunun suyu şifadır. Çocuğu olmayan kadınlar kuyudan su almaya çok geliyorlar, özellikle suyu kuyu başında içmek çok daha iyi" (KK22).

Şeyh El Hazin türbesine çocuğu olmayanlar gelmektedir. Türbenin içerisinden çıkan ağaç dalının üstüne çocuk yaşta diyeceğimiz biri çıkıyor, altında da çocuğu olmayan kadın bekliyor. Diğer kadınlar aşağıda bekleyen kadının etrafını çarşafarla örtüyor ve sonra dalın üstünden su döküyorlar. Böylece kısa sürede de çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır. "Kız kardeşimin çocuğu olmuyordu, sonra anneler türbedeki ağaçtan su döktüler. Şimdi iki tane çocuğu var" (KK23, KK32). "Şeyh Halef camisine çocuğu olmayanlar çok gidiyor. Perşembe günleri çok gidilir. Oranın suyunu alıp içerler" (KK25). Siirt'in Algül Mahallesi'nde bulunan Uvendurra camisine, çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gitmektedir. Cami kuyusuna arpa-buğday bırakılmakta ve kuyudan bir tayın çıkıp bunları yiyeceğine inanılmaktadır (KK2, KK4). Siirt il merkezinde Uvendurra camisine çocuk sahibi olmak isteyenler giderler. Oranın kuyusunun suyu var ondan hem içer hem de yıkanır (KK60).

"El Fahr camisi kuyu suyuna çocuğu olmayan kadınlar üç çarşamba gitmektedir. Kadınlar kuyunun suyundan alarak hem yıkanır hem de içerler" (KK27). Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar Siirt'teki herhangi bir kaplıcaya gider ve kadın bir sıcak su çıkacağına dayanabildiği kadar oturur (KK75). "Hamile kalmak isteyen kadın, "Baykan'da bulunan 'Pir Hasan' türbesi civarındaki bir ağacın yabani meyvelerini toplar, suda kaynatır ve bu suyu içer" (Karakaş, 2014b: 105). "Siirt'in Doluharman (Fiskin) köyündeki Şeyh Ali Fiskini türbesine çocuğu olmayan kadın gider, bir testiye su doldurup oraya bırakır; testideki su, eksildiği takdirde kalan suyu üzerine döker. Bu ritüeli yerine getiren kadın, hamile kalacağına inanır" (Karakaş, 2014b: 112).

Karakaş, Hesta kaplıcasıyla ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

Hesta kaplıcasının şifa kaynağı olmasının nedeni halk arasında şöyle anlatılır: Doğum yapmak üzere olan Belkis, doğum sancısı çektiği sırada çırpınarak ayağını yere vurur. Onun ayağını vurduğu yerde sıcak su çıkar. Hesta kaplıcası, efsanede adı geçen kutsal doğumla birlikte aynı zamanda üretkenliğin ve doğurganlığın sembolü olur. Kaplıca suyuna çocuk sahibi olmak arzusuyla giden kişi, bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu ilk örneği taklit eder. Döllenme, doğum

ve çocuk. Kutsal kadın Belkıs'ın doğum esnasında çektiği sancılar sonucu ayağını vurduğu yerden çıkan su, aynı zamanda kısır kadını dölleyebilecek bir güce de sahip olur (Karakaş, 2014b: 94). Kaplıca her türlü dert ve tasa için ziyaret edilse de bilhassa çocuğu olmayan kadınlar için özel bir alandır. Ziyaret sonucu doğan çocuklara Süleyman veya Belkıs adını koymak gelenekselleşmiştir. Bu konuda sözlerini tutmayıp da çocuklarına bu isimleri koymayanların yani adaklarını yerine getirmeyenlerin çocuklarının özürülü olacağına veya başlarına kötülük geleceğine inanılır (Karakaş, 2014b: 95).

“Siirt'teki Camiül-Fuhar'a kısır olanlar yedi cuma götürülür ve oradaki havuza girdirilir. Eğer kadın gidemezse, oradan getirilen su ile yıkanılır” (Taşpınar, 2006: 73). Bir başka uygulamada ise çocuğu olmayan kadın:

Daha önce doğum yaparken ölmüş bir kadının mezarına götürülür ve dualar edilir. Özellikle ölen kadının ruhuna çocuk olması için de dua edilir ve kurban adanır. Sonra ölen kadının mezarından bir avuç toprak alınır. Üç cuma günü suya karıştırılıp üçer defa kısır olan kadının üzerine dökülür ve bunu yaparken dua edilir (Taşpınar, 2006: 75).

Böylece şifasını bulup çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır. “Çocuğu olmayan kadına yağmur suyu toplanır, ağzı dualı bir hocaya bu su okutulur ve kadına içirilir. Özellikle nisan ayında toplanan yağmur suyu daha şifalıdır” (KK45). Özel ay ve günlerde alınan sular, kutsal mekânların yanında olan ve kutsallığının sirayet ettiğine inanılan kutlu sular hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır.

3.1.1.3.12. Korkuyu tedavi eden su

Gündelik hayatında herhangi bir şeyden ya da durumda korkmuş kişilere içerisinde nohut bulunan okunmuş su verilir. Nohut, bir gün önceden suya konur ve üzerine dua okunur. Hasta olan kişi suyu alınca bir gün boyunca suyu açmaması gerekir. Bir gün bekledikten sonra su içilir. Suyu bazı kişiler güneşte, bazı kişiler ise evin içinde bekletir. Önemli olan o suyu, o dua okunduktan sonra bekletmektir. “Sarılık hastalığında bu yöntemle başvuran bir akrabam oldu ve korkudan sonra olan sarılık hastalığı da geçti. Korkudan sonra karın bölgesinde ağırlık hissedenden bir kişi de bunu uygulamış. Doktorlara önce gitmiş fakat bu ağırlığa çare bulamamış. Bu suyu uygulayınca ağırlık hissi geçmiş. Korku suyu aynı zamanda dil tutulmalarına da iyi gelmektedir” (KK67). Siirt yöresinde korkudan kaynaklı oluşan rahatsızlıkların tedavisinde su, baş unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Korku suyu olarak adlandırılan tedavi; şifacılar, seyitler ve ağzı dualı olarak adlandırılan kişiler tarafından sıkça yapılmaktadır.

3.1.1.3.13. Nazarı tedavi eden su

Suyun şifa amaçlı kullanıldığı alanlardan biri de nazarla ilgilidir. “Bebeğim çok ağlıyordu ve ağlaması kesilmiyordu. Bir Şeyhe gittim, üstümüzde çok nazar olduğunu söyledi. Bir kâğıt yazdı, “Hurma suyuna koy ve kaynat” dedi. Sonra da hurma suyunu yedi gün boyunca çocuğa içirmemi söyledi. İçirdikten sonra çocuk kendine geldi” (KK8). “El Fahr camisinin akan suyu çok şifalıdır. Bebeklerin sıkıntısı veya nazarı varsa geçmesi için su alıp götürülür. Bebekler o suyla yıkanır” (KK11). Nazar için çeşitli dualar okunarak su hazırlanır. Bir defa da bu suyu içmeleri söylenir. Böylece suyun nazara iyi geleceğine inanılmaktadır (KK65). Nazardan korunmak için bir başka uygulama ise şu şekildedir:

Yeni doğan çocukların nazardan korunmaları için de birtakım uygulamalar yapılır. Bebeğe nazar değmesin diye bir kalbura kuru ekmek, soğan, makas, ayna, şiş ortasında bir tas su konur. Bu şekilde biri, kalburu elinde tutar; diğer elinde de bebeği taşır. Başka biri de, kalburdaki tase kurşun döker. Bu kurşunlu su yedi ayrı yola dökülür. Bu şekilde bebeğin ağırlığının ve üzerindeki nazarın gideceğine inanılır (Taşdemir, 2006: 81).

“Bir evde uğursuzluk veya nazar varsa ev sirkeli suyla yıkanır” (KK75).

3.1.1.3.14. Psikolojik hastalıkları tedavi eden su

Suyun şifa vericilik vasıflarından biri de psikoloji ile ilgilidir. Şeyh El Hazin türbesine psikolojik rahatsızlığı olan hastalar gitmektedir. “Psikolojik olarak rahatsız biri vardı. Köyün yukarısında bir dağ var, hasta orada Şeyh El Hazin’i görüyor. “Koştum, arkasından yetiştim” dedi. Biz de hastanın peşinden koştuk. Baktık elini kaldırıp uzatıyor, biz indiriyoruz, tekrar aynı şeyi yaptı. O meğerse Şeyh El Hazin’i görüyormuş. Ona tasta su uzatıyormuş, içmiş. Şimdi akıl sağlığı olarak çok daha iyi. Eskiden köy camisinin çatısından veya balkonlardan atlardı. Artık hiçbirini yapmıyor” (KK23). Şeyh Şemseddin (Şeyhe Raş) türbesine “Akli dengesini kaybeden veya iç sıkıntı ve korkusu olan insanlar şifa niyetiyle bu ziyarete gelip ziyaretin yanında uzanırlar. Ayrıca ziyaretin yanında bulunan sudan hastaya içirilerek banyo yaptırılır” (Erdemci, 2010: 76). Ziyaret fenomeni çerçevesinde gelişen su kültü, kutsalla olan temas vasıtasıyla hastalar iyi olacağına inanılmaktadır. Suyu içerek veya vücuda sürerek sağlatımlar gerçekleştirilmektedir.

3.1.1.3.15. Romatizma hastalığını tedavi eden su

“Siirt il merkezinde Eğlence köyü karşısında bir oyuk içinde su bulunmaktadır. Oraya karanlık kaplıca da denilmektedir. Romatizma hastalığına iyi gelmektedir” (KK6). “Hesta Kaplıcasının suyu birçok hastalığa iyi gelmektedir. Hz. Süleyman, asasıyla toprağa vurmuş ve şifalı su çıkmış. Altmış derece bile olsa insanı yakmıyor, şifa oluyor. Romatizma hastalarına, kireçlenmelere su çok iyi geliyor” (KK25). “Siirt Hesta kaplıcası suyu romatizma hastalığına ve kadın hastalıklarına iyi gelen şifalı bir sudur. Özellikle cuma günü gitmek makbuldür, o gün su yedi farklı renge bürünür ve türlü hastalıklara da iyi gelir” (KK51). Siirt’in Şirvan ilçesi Taşlı köyünde Muhammet Ali suyu (çeşmesi) romatizma hastalığına iyi gelmektedir. Özellikle üç çarşamba gidilir. Çeşmenin suyundan hem yıkanmak hem de suyunu içmek iyi gelir (KK38). “Muhammet Ali suyu (çeşmesi) birçok hastalığa iyi gelir. Muhammet Ali savaş sırasında yaralanıyor ve susuzluk çekiyor, şu an suyun kaynağının olduğu yerde duruyor ve ayağını üç kez yere vurup “su gel!” diyor. “Tez Gelen Su”, “Hızlı Gelen Su” olarak adlandırıyoruz. O günden beri hiçbir mevsim o çeşme kurumuyor ve suyu bitmiyor. Köydeki başka sular zaman zaman kesilir, kurur ama o çeşme her zaman akar” (KK38). Pervari yolu üzerinde kum ocağının olduğu noktada bir su kaynağı bulunmaktadır. Suyun romatizma hastalığına çok iyi geldiğine inanılmaktadır (KK38). “Siirt’in Pervari ilçesine bağlı Tosuntarla köyünde yer alan su kuyusu romatizma hastaları için çok iyi. Orada suyun çamurundan sürülür sonra aynı suyla yıkanılırdı. Bu su romatizma hastalığına iyi gelirdi” (KK51). “Pervari ilçesinde Narsuyu köyünde, “Şeyh Münevver” tarafından çıkartılan bir su bulunmaktadır. Suyun 1990’lı yıllarda çıkarıldığı söyleniyor. Su romatizma hastalığına çok iyi gelmektedir. Kaynağın hemen yanında bir havuz var, isteyen havuzda suyla da yıkanabiliyor” (KK1).

Siirt’in Pervari ilçesinde Şeyh Şemseddin (Şeyhe Raş)’in hanımı olduğu söylenen ve yörede Şeyhin Hanımı olarak bilinen bir türbe bulunmaktadır. “Burada şifalı su mevcut olup çok güzel bir tada sahiptir. Romatizma ve benzeri hastalıklar için çok şifalı bir su olup, içen birçok insan şifa bulmuştur” (Erdemci, 2010: 76). Siirt’in Pervari ilçesinde Kasara Çeşmesi (Kehniya Kasara) bulunmaktadır. Erdemci, çeşmeyle ilgili bilgileri şu şekilde aktarmaktadır: “Çeşmenin yanında bir kadın

mezarı vardır. Bu kadının kim olduğu tam olarak bilinmemekle beraber, kadının Şeyh Ahmed'e Bere Girke'nin kız kardeşi olduğu ve salih bir kadın olduğu söylenir. Burada yatan zatın etkisinin çeşmede görüldüğüne inanılmaktadır (Erdemci, 2010: 79). Bu suyun özellikle romatizma hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır.

Eruh Savaş köyünde Molla Ali türbesi bulunmaktadır. Burası romatizma sancıları ve çeşitli ayak ağrıları için ziyarete edilir. Molla Ali türbesinde yer alan su ibriğiyle ağrıyan yerlere su dökülür ve yıkanır. Böylece hastanın şifa bulacağına inanılmaktadır (KK65). "Eruh ilçe sınırında yer alan Sağlarca Kaplıcası, eski adıyla Billoris Kaplıcası yani "Ekşisuyu" anlamına gelir. Bu su tam bir şifa kaynağıdır. Romatizma hastalığına çok iyi gelen bir su" (KK51).

Karakaş, romatizma hastalığı için çeşitli şifa uygulamalarını şu şekilde aktarmıştır:

Tillo ilçesinin Meydandere köyünde bulunan Şeyh Aşû'nun türbesi, bir tepenin yamacındadır. Romatizma hastalığı olanlar, bu mezarlıktan toprak alır, yine tepenin aşağısında bulunan bir havuzda bu toprağı çamur haline getirirler. Elde ettikleri çamuru, vücutlarının her yerine sürer; çamur, vücut üzerinde iyice kuruduktan sonra havuzdaki suyla yıkanılır (Karakaş, 2014b: 99).

Siirt'e bağlı Yokuşbağlar köyü yakınlarında küçük bir göl bulunur. Suyu tuzlu olduğu için buraya "tuzlu su" adı verilmektedir. Su civarındaki toprağı da tuzlu olan bu ziyarette bir kadın evliyanın yattığına inanılır. Vücutlarında ağrı hissedilen, özellikle de romatizma hastaları, bu ziyarete gelerek banyo yaparlar. Ancak erkek hastalar, ziyarette yattığına inanılan kadın evliyadan ötürü, banyo yapmaz; sadece suyu ağrıyan yerlerine dökerler. Bu ziyarete, haftanın her günü gidilebilir. Hastalıklarından kurtulan kişiler, adak olarak 'tuz', 'soğan' ve 'ekmek' dağıtırlar, bunun dışında herhangi bir adak adamazlar. Bu suyun neden şifalı olduğunu açıklayan efsane ise şöyledir: Bir çoban, 'tuzlu su' (tuzlu toprak) denilen bir bölgede hayvanlarını otlatırken sakat bir yılanın bu suya girdiğini ve düzelmiş olarak çıktığını görür. O, tanık olduğu bu olayı köylülere anlatır. Köylüler, romatizma hastası bir kadını suya sokarlar ve kadının iyileştiğine şahit olurlar (Karakaş, 2012: 2155).

Siirt Kışlacık köyünde yer alan Lif kaplıcası, romatizma hastalığı ve kadın hastalıkları tedavisinde gidilen mekânlardandır. Suyun şifalı olduğuna inanılmaktadır (KK1). "Siirt il merkezine bağlı Bayraktepe köyünde acı pınar suyu bulunmaktadır. Dedem anlatırdı, bizim köyde eskiden bir âlim yaşarmış. Geleceği tahmin edip her şeyi bilirmiş. Birçok hastalıkta bu âlime gidilirmiş, o da otlardan ilaçlar yapıp köydekileri iyileştirmiş. Dağların arasında evinde yaşamış ve 110 yaşında vefat etmiş. Defnedildikten sonra evinin duvarından bir su akmaya başlamış ve o günden beri su akmaya devam ediyor. Bu su özellikle romatizma hastalığına ve vücut ağrıları

için kullanılmakla beraber birçok hastalığa da iyi gelmektedir” (KK52). Kutsal mekân ve şahıslar etrafında anlatılan bu tarz menkıbe ve efsaneler, mekân ve şahsın kutsallığını artırmakta ve bir nevi onları ölümsüz kılmaktadır. Büyükten küçüğe aktarılan bu sözlü anlatılar kutsallık taşıdığı için genellikle sorgulanmaz ve kişiler tarafından saygıyla anlatılır ve sürdürülürler.

3.1.1.3.16. Sarılık hastalığını tedavi eden su

Sarılık geçiren bir çocuk olursa, bir suyun içine altın atılır ve bekletilir. Daha sonra çocuk o suyla yıkanır. Bu yöntem sarılık hastalığına iyi gelmektedir (KK11). Çocuk sarılık hastalığına yakalanırsa bir altın suda bekletilir ve üzerine dua edilerek çocuğun üstüne dökülür (KK76).

Kurtalan’a bağlı Görgöze köyünde bulunan Şeyh Arap ziyareti, bir çeşmeden ibarettir. Suyu yeşilimsi renkte olan bu ziyaretin sarılık hastalığına iyi geldiğine inanılır. Özellikle çarşamba veya perşembe günleri gidilen ziyarette yapılan pratikler, oldukça çarpıcıdır: Önce kulaklar, jilet yardımıyla kanatılır, yaraya tuz basılır ve pamuk konur; daha sonra Şeyh Arap ziyaretine gidilerek burada bulunan toprak, çamur haline getirilir ve vücuda sürülür, arkasından ‘ziyaret suyu’ ile yıkanılır. Bu eylemin vücudu hastalıklardan arındıracağına ve sarılık hastalığını tedavi edeceğine inanılır. Ziyaretçilerin yıkanma ihtiyaçlarını daha rahat sağlamaları için Şeyh Arap ziyareti çeşmesinin yakınında iki oda yapılmıştır (Karakaş, 2012: 2156).

“Sarılık geçiren bebek ve çocuklara sarı yazma örtülür, altın takılır. Şeyh Arap’tan getirilen su ve toprakla çocuk yıkanır” (Altındağ, 2021: 150). Ziyaret mekânlarında türbe, ağaç, su, toprak bir bütünlük içerisinde yer almaktadır. Dinsel-büyüsel tedavilere, formel sayılar ve kült unsurlar eşlik etmekte ve tedavi çeşitli ritüellerle gerçekleşmektedir.

3.1.1.3.17. Sıtma hastalığını tedavi eden su

Siirt il merkezinde bulunan Şeyh Halef türbesine sıtma hastaları gitmektedir. Abdulkadir Geylani’nin torunu olduğuna inanılmakta ve özellikle cuma günleri ziyaret edilmektedir. Sıtma hastaları türbede bulunan suyu hem içip hem de yüzlerini yıkamaktadır (KK70).

3.1.1.3.18. Şeker hastalığını tedavi eden su

“Siirt’in Şirvan ilçesi Taşlı köyünde “Hayır Ehli” adında bir ziyaret bulunmaktadır. Buradaki ziyaretin etrafında bulunan meşe ağacının meyvesi -

palamut- şekeri yüksek olan hastalara iyi geliyor. Önce meyvesini soyup yiyeceksiniz sonra da üstüne su içeceksiniz eğer dilinize tatlı bir lezzet gelirse bilin ki vücudunuzdaki şekeri eriyor ve şifanızı buluyorsunuz” (KK37). Palamut, şeker hastalığı için aktarlar tarafından da satılmakta ve bitkisel bir ilaç olarak da kullanılmaktadır. Ağacın ziyaret mekânında bulunması, kutsiyetini ve önemini daha da arttırmaktadır.

3.1.1.3.19. Vücut ağrılarını tedavi eden su

Siirt'in Şirvan ilçesi Taşlı köyünde Muhammet Ali suyunun (çeşmesi) vücut ağrılarını iyi geldiğine inanılmaktadır. “Özellikle üç çarşamba gidilir. Çeşmenin suyu ile hem yıkanmak hem de suyunu içmek hastalara iyi gelir” (KK38).

“Pervari yolunda kum ocağının olduğu noktada bir su bulunmaktadır. Su vücut ağrılarını çok iyi geliyor” (KK38). “Siirt'in Pervari ilçesine bağlı Tosuntarla köyünde yer alan su kuyusu vücuttaki ağrılara çok iyi gelir. Ağrıyan yere su dökülür veya suyun çamuru sürülür, sonra da yıkanılır. Ağrılar kısa sürede geçerdi. Bu suyun başka bir özelliği yazın soğuk, kışın ise sıcak olması, hem yıkanılan hem de içilen bir su” (KK51). “Pervari ilçesinde Narsuyu köyünde, “Şeyh Münevver” tarafından çıkartılan bir su bulunmaktadır. Suyun 1990'lı yıllarda çıkarıldığı söyleniyor. Su vücut ağrılarını çok iyi gelmektedir. Su hem içiliyor hem de ağrıyan bölgeye uygulanıyor. Kaynağın hemen yanında bir havuz var, isteyen havuzda suyla da yıkanabilir” (KK1).

“Siirt il merkezine bağlı Bayraktepe köyünde acı pınar suyu bulunmaktadır. Su özellikle romatizma hastalığı ve vücut ağrıları için kullanılmakla beraber birçok hastalığa da iyi gelmektedir” (KK52). “Karın ağrılarında bu suya yedi defa Fatiha suresini okuyup içersen karın ağrın geçer” (KK60). Eski Türk inanç sisteminde suyun doğurduğuna, duyduğuna ve gizli güçler barındırdığına inanılmıştır. Günümüzde de muhtelif birçok sıkıntı için su kültürü içerikli şifa uygulamaları gerçekleştirilmektedir.

3.1.1.3.20. Diğer hastalıkları tedavi eden su

Siirt'te bulunan "Hesta Kaplıcasının" şifalı bir su olduğuna inanılmakta ve türlü hastalıklar için gidilmektedir:

Bilhassa halk arasında cuma günlerinde kaplıca suyuna ilahi kudret tarafından katılan şifa verici bir ilaçtan söz edilir. Bu sayede kaplıca suyunun şifa vericilik derecesi artar, suyun rengi ve kokusu farklılaşır. Bir diğer inanışa göre ise Hesta kaplıcasının suyu, haftanın yedi günü yedi farklı renkte akar ve bu yedi rengin yedi farklı hastalığa iyi geldiği söylenir (Karakaş, 2014b: 94). Hesta kaplıcası suyunun oluşumuyla ilgili iki rivayet vardır: Bunlardan birincisinde kaplıca suyunun Hz. Süleyman'ın ayağını toprağa vurmasıyla ortaya çıktığı hikâye edilir. İkincisinde ise bu suyun doğum yapan Belkis'in doğum sancısı çektiği sırada ayağını toprağa vurmasıyla çıktığına vurgu yapılır (Karakaş, 2014b: 112).

"Dara Ser Zer'de mezarın ayakucunda yer alan ve yağmur suyuyla dolu olan tastaki su, şifa niyetine içilir" (Karakaş, 2014b: 112). "Şeyh Münkedir camisi ile Şeyh Halef türbesindeki kuyu sularından da muhtelif dert ve tasalardan kurtulmak amacıyla istifade edilir" (Karakaş, 2014b: 112). "İsmail Fakirullah Hazretlerine Allah, düştüğü o kuyuda makamını vermiş. O yüzden "Yeşil Su Kuyusunun" suyundan içen şifasını buluyor" (KK54). "Siirt il merkezinde bir şeyh var, her sıkıntıya muska yapıyor. Elinde hazır bulundurduğu sirke ile hazırladığı okunmuş suyu veriyor. Bu su ile yıkaniyorsun, ertesi gün durulaniyorsun. Hastalık ya da sıkıntın her neyse geçiyor" (KK60). "Çeşitli sıkıntılara ve hastalıklara kurşun dökülür. Kurşun, içinde su bulunan tepsiye dökülmektedir. Her kurşun dökümünde su yenilenmektedir. Her kişi için ayrı su kullanılmaktadır" (KK59).

"Şifacılar eski zamanlarda kurşun döktüklerinde bunu sadece çarşamba günleri yaparmış. Kurşun dökerken tepsinin etrafında makas, ayna ve tuz olurmuş. Kurşun döküldükten sonra kurşunun döküldüğü suyu yediye bölüp yedi tane yol ayırımına dökürmüş" (KK76). "Uzak yola çıkan veya askere giden insanların arkasından su dökülür. Böylece sağ salim gidip gelirler" (KK71).

Siirt'in Pervari ilçesinin Okçular köyünde 'otlu su' adında bir su bulunmaktadır. Rivayetlere göre, eski zamanlarda kanser hastalığına yakalanan bir kadın, derdine derman bulamaz; bu yüzden dağlara çıkıp rastladığı otlardan yer ve bu sayede iyileşir. Sağlığına kavuşan kadın, topladığı otları, büyük bir su bidonunun içinde ezer ve çeşitli dualar okur. Elde ettiği suyu hasta insanlara dağıtır. Yörede suyun hiç bitmediğine, her cuma akşamı kullanıldığı miktar kadar tekrar eklendiğine ve bu suyu içen hastaların iyileşeceğine inanılır (Karakaş, 2012: 2155-2156).

“Şeyh Halef camisinde musluklara bağlanmış şekilde kuyu suyu bulunmaktadır. Kendini darda hissedene, sıkıntılı hissedene gelir dua eder, suyundan içer. Şifasını bulur” (KK17). “Bir tanıdığımızın kötü alışkanlıkları vardı, “bahis ve kumar” çok oynuyordu. Eruh’ta bir şeyhe götürdük, durumu anlattık. Bize bir muska yaptı, sonra da okunmuş su verdi. “Akşam namazından sonra ve uyurken birer bardak içmeli, üç günde de o suyu içip bitirmeli” dedi. Dediklerinin harfiyen yaptılar sonra o kötü alışkanlıklarını bıraktı” (KK50).

Evrendeki dört temel elementten biri kabul edilen su, geçmişten bugüne insanlığın yaşamında hayati öneme sahip olmuştur. Siirt yöresinde de kutsalla korunma ve şifa arayışı içerisinde su; içilen, vücuda sürülen, çeşitli dinsel-büyüsel uygulamaların içinde yer alan kült unsur olarak yer almaktadır.

3.1.1.4. Taş/Kaya kültü ve şifa dağıtma

Yörede fiziksel ve ruhsal birçok hastalığın tedavisi için doğrudan veya dolaylı olarak başvuru olan çeşitli taşlar/kayalar bulunmaktadır. Kaynak kişilerin konuyla ilgili aktardıkları bilgiler şu şekildedir.

3.1.1.4.1. Bel fıtığını / sırt ağrılarını / felçlileri tedavi eden taş/kaya

“Ulu caminin biraz üzerinde, ara sokak duvarında bir taş var. Bel ağrısı olanlar oraya gider sırtlarını taşa yaslar, dua ederler. Bel ve sırt hastaları şifasını bulur” (KK3). “Şimşegin çarptığı taşlar her zaman şifa verir. Özellikle bel ve sırt rahatsızlığı olanlar sırtını yaslar ve beklerse ağrıları diner” (KK6). Ulus Mahallesi’nde yıldırım düşen bir taş bulunmaktadır. Taş, mezar başı taşı şeklindedir ve üstünde silik harflerle Arapça yazılar bulunmaktadır. Taş, eskiden sokağa bakan duvarın içinde çıkık bir şekildeyken duvar çökme tehlikesi geçince El Fahr camisi arka kısmına alınmıştır. Bel ve sırt ağrısı olan insanlar taşta şifa bulmaya gelmektedir. Taşın hemen önünde oturabilmek için tabure şeklinde kesme bir taş daha bulunmaktadır. Taşa sırtını yaslayarak oturulur ve ağrıların geçmesi için dua edilir (KK11).

Kurtalan Yuvalı köyünde de bel ve sırt ağrılarına iyi gelen bir taş bulunmaktadır. Şimşek vurmuş ve ikiye ayrılmış olan taşta hastalar sırtını yaslayarak

beklemektedir (KK28). Yıldırım düşmüş bir taş, yıldırımın özelliklerini üstüne almaktadır. Yıldırım, güç ve ışığı sembolize etmekte ve yıldırımın düştüğü taşlardan da şifa umulmaktadır.

“Şirvan Taşlı köyünde “Hayır Ehli” diye adlandırılan bir evliyanın mezarı bulunmaktadır. Mezar uçurum kenarında, tepe bir konumda yer almaktadır. Evliyanın Siirt’e tekfurla savaşmaya geldiği zaman şehit olduğu söylenmektedir. Mezarının olduğu yerde bulunan taş, bel ve sırt ağrılarına, felçlilere iyi gelmektedir. Ağrısı olanlar ya da felçli hastalar cuma günleri gider duasını eder ve sırtını taşa yaslayarak bir süre beklemektedirler. Üç cuma gitmek daha makbul olup taşın önüne şeker tatlı gibi şeyler bırakmak hayırlıdır (KK37). Molla Burhan dediğimiz birinin beş yıldır yürüyemeyen bir çocuğu vardı. Çocuğu üç cuma günü Hayır Ehline getirdiler ve sırtını burada bulunan taşa yasladılar. Çocuk üçüncü cuma orada yürümeye başladı” (KK40).

“Eruh Meslek Yüksekokulu arka yakasında kalan taş, özellikle felçli hastalara iyi gelmektedir. Hasta üç çarşamba art arda oraya götürülür ve taşın üstüne oturtulur. Hastalar eskiye göre daha iyi olmaktadır” (KK50). “Eruh Ekinyolu köyünde, Şeyh Mahmut türbesine fitik hastaları gitmektedir. Türbeye yakın bir noktada dardağan ağacı bulunmaktadır. Dardağan ağacının arasında bir boşluk mevcuttur. Özellikle çocuk ve bebeklerde bel ve sırt rahatsızlığı varsa o kişiyi o boşluktan birbirlerine verirlerdi. Bazen oraya adak için un, su, pekmezden yaptıkları hafif yoğun bir tatlı vardı. Onu pişirip dağıtırlardı. Kimileri de taşların üstüne bu tatlıyı serpiştirirlerdi” (KK65). “Siirt Babudarp cami içerisinde, oyma taşlı havuza akan kaynak suyu bulunmaktadır. Bel ve sırt hastaları ayaklarını oyma taş havuza koyarak ağırlı yerlere su değdirmektedir” (KK13). Seyit Kasım türbesi, Kurtalan’ın Gözpınar beldesinde bulunmaktadır. Ziyarete gelenler “türbede bulunan orta büyüklükteki bir taşın hastalıklara şifa olduğuna inanılır. Türbeye gelen ziyaretçiler, rahatsız oldukları yerlerine bu taşı sürterek iyileşeceklerine inanırlar” (Çelik, 2012: 111-112).

“Tillo’da Ulu caminin girişinde İsmail Fakirullah’ın inzivaya çekildiği yer bulunmaktadır. Bu taş bel ve sırt ağrılarına iyi gelmektedir. İnziva yerinin giriş kapısının yanında yer alan taşa hastalar sırtını yaslayarak oturmaktadır” (KK22).

Tillo ilçesinin İkizbağlar köyünde mezar taşını andıran, üzerinde ekmek ve soğana benzeyen işaretleri bulunan bir taş vardır. Bu taş, Şeyh Muhammet Tomani türbesinin yakınında yer almaktadır. Bu taşın bel ağrılarına iyi geldiğine inanılır. Ağrısı olan kişi, bir ekmek ve soğanı taşın üzerine koyduktan sonra ağrıyan yerlerini taşla sürer. Ekmek ve soğan, taşın üzerinde kalır; ihtiyacı olan kişi daha sonra bunları alır. Taş, âdeta bir mezar taşını andırır; bu yüzden taşın bir şehide ya da ulu bir kişiye ait olduğu rivayet edilmektedir (Karakaş, 2014b: 113-114).

Evliya türbesi yakınında yer alan taşlarda, kutsal etrafındakilere tezahür etmektedir. Bu taşlar/kayalar artık diğerlerinden farklı olarak seçilmiştir ve kutsalın bir parçası konumundadır.

3.1.1.4.2. Kısırlığı tedavi eden taş/kaya

Şirvan Taşlı köyünde “Hayır Ehli” diye adlandırılan bir evliyanın mezarı bulunmaktadır. “Batman’dan Taşlı köyüne çocuğu olmayan bir kadın “Hayır Ehlini” rüyasında görüyor ve Batman’dan Muhammet Ali türbesi için geliyor. Köye giriyorlar, Hayır Ehline giden yolun ağzına gelince aniden araba motoru arızalanıyor ve duruyorlar. Arabadan kadın inince buradaki taşı gelip görüyor ve kocasına diyor ki; “Geçen yıl rüyamda gördüğüm taş bu”. Burada da o sıra benim ablam varmış, ablamın akıl melekleri tam değil, ona denk geliyorlar. Ablama soruyorlar, “Burada evliya var mı?” diye. Ablam da “evet” diyor, “Hayır Ehline” getiriyor. Kadının hiç çocuğu olmadığı için “Burada çocuk için ne yapıyorlar?” diye soruyorlar. Ablamda “kaç kurban niyet edersen, dileğin kabul olursa gelip kurbanımı kesersen” diyor. “İki tane niyet edersen iki çocuğun olur” diyor. O kadının sonra iki oğlu oldu ve gelip burada iki keçi kestiler, köye dağıttılar” (KK37). Şirvan’ın Taşlı köyünde bulunan Muhammet Ali türbesine çocuğu olmayan kadınlar gitmektedir. Türbede bulunan ağaca ve türbe önünde yer alan demir parmaklıklara bezden beşikler yapılmakta ve beşiğin içerisine bebeği temsilen taş bırakılmaktadır (KK40).

Pire Der türbesine çocuğu olmayanlar gitmektedir. Çocuğu olmayanlar çocuğu olması için türbenin yanında yeşil bezden beşik yapar ve içerisine taş koyarlar (KK64). “Şeyh Veli türbesinde iki tahta çubuktan yapılmış küçük bir salıncak bulunur. Çocuğu olmayan kadınlar, bu salıncağa küçük bir taş koyup sallarlar. Taşın sallanırken düşmemesi, doğacak çocuğun haberi olarak algılanır” (Karakaş, 2014b: 114). Eruh Görederük köyünde, Şeyh Muhammet Türkizi türbesi bulunmaktadır. Türbeye çocuğu olmayan kadınlar gelmektedir. “Türbe etrafında bulunan ağaçlara ve türbeyi çevreleyen taşlara beşik yapılır” (Çelik, 2012: 96) ve çocuk dlenir.

Çocuk sahibi olmak isteyen insanlar ziyaret yerlerinde bebekle ilgili bir unsur göstermekte ve kutsaldan çocuk dilemektedir. Bu sebeptir ki ziyaret mekânında beşik yapılmakta ve bebeği temsilen beşiğe taş bırakılmaktadır. Dilek sahibi bebeğin noksanlığını belirtmek istemekte ve uyguladığı ritüellerle de bu durumu kutsal mekânda hissettirmektedir.

3.1.1.4.3. Romatizma hastalığını tedavi eden taş/kaya

“Eğlence köyünün karşı yakasında içi yarım metre derinliğinde oyuk bir taş bulunmaktadır. Oyuğun içerisinde bulunan su, romatizma hastalığına çok iyi gelmektedir. Karanlık kaplıca olarak da bilinmektedir” (KK6). Romatizma hastalığının tedavisinde şifa verdiği inanan oyuk taşlar tercih edilmekte ve ayaklar oyuğun içerisine koyularak temas sağlanmaktadır.

3.1.1.4.4. Diğer hastalıkları tedavi eden taş/kaya

Pir Aziz türbesi, Şirvan Taşlıkaya köyünde bulunmaktadır. Türbenin taşından ya da toprağından üstünde bulunduran kişileri yılan sokmaz veya evine yılan girmez (KK73).

Şeyh Osman Türbesi, Ziyaret Beldesinde yüksek bir tepenin üstünde bulunmaktadır. Şeyh Osman Türbesinde oluşan inanışlar Veysel Karanî türbesiyle irtibatlıdır. Veysel Karanî türbesi etrafında tavaf bittikten sonra Şeyh Osman’a şeytan taşlamak için gelinir ve orada şeytan taşlanır. Mina’da şeytan Hz. Hacer’i kandırmaya çalışmış, burada ise şeytan Şeyh Osman’ı kandırmıştır. Bundan dolayı türbenin ön tarafından aşağıya doğru taşlar atılır. Bu şekilde burada da şeytan taşlanır. Sa’y menasiki de yaklaşık olarak 800 metre olan bu iki türbe arasında yapılır. Şeytan taşlama işi bittikten sonra tekrar Veysel Karanî türbesine dönülür ve orada kurban kesilir. Bu menasikler tamamlandıktan sonra hac farızası tamamlanır. Şeyh Osman Türbesinin duvarına taşlar yapıştırılarak ve türbe civarında bulunan ağaçlara çaput bağlanarak dilek tutulur (Çelik, 2012: 88-89).

“Siirt’teki Şeyh Araç (Topal) ziyaretinde bulunan büyük bir taşla başka taşla vurularak dilek dilenir, dua edilir ve taşın etrafından topallayarak yedi defa dönülür. Şeyh Araç, topalladığı için oraya dilek dilemeye gidenlerin de topallamaları gerekir” (Karakas, 2014b: 114). Evliyaların yaşamlarında gösterdikleri kerametlerinin vefatından sonrada türbesi etrafında devam ettiğine inanılmaktadır. Bu nedendir ki ziyaretlerde yaşamı sırasında vuku bulan durumlar taklit edilmekte ve türbesi etrafında çeşitli ritüellerle yaşatılmakta ve dilekler dilenmektedir.

3.1.1.5. Atalar, veli/evliya kültü ve şifa dağıtma

Yörede fiziksel ve ruhsal birçok hastalığın tedavisi için doğrudan veya dolaylı olarak kutsal kabul edilen türbelere başvurulmaktadır. Bu kısımda yer alan şifa unsurları daha çok kutsal mekân odaklı gerçekleştiği için elde edilen veriler “Kutsal Mekânlar ve Şifa Dağıtma” başlığında aktarılmıştır.

Değerlendirme

Siirt yöresi şifa uygulamaları içerisinde kült unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar; atalar, ağaç, ateş, dağ, su ve taş/kayadır. Şeyh Tomani'nin ağaçta tecelli ettiğine inanılmakta, Şeyh Saad'ın ektiği ağacın parçaları ise muska görevi üstlenmektedir. Şeyh Muhammed El-Hazin türbesinde yer alan ağacın kısırlığa iyi geldiğine inanılmaktadır. Ağaç; akrep ve yılan ısırmasında, anne sütünü arttırmada, bel fitiği/ sırt ağrıları/ felçli hastalar, cilt hastalıkları, diş ağrısı gibi on altı farklı hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Kutsalla temas kuran her ağaç bir şekilde hastalıkların tedavisinde doğrudan ya da dolaylı unsur olarak yer almaktadır.

Siirt yöresinde kutsal kabul edilen ve şifa verici özelliği olduğuna inanılan sular da vardır. Bu sulardan içerek veya banyo yaparak yararlanılmaktadır. Su; böbrek hastalıkları, göz hastalıkları, kalp hastalıkları, çocuk hastalıkları, psikolojik hastalıklar gibi yirmi farklı hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır.

Siirt'te ateşten faydalanarak da yapılan tedavi yöntemleri mevcuttur. Ateşin közünden, alevinden yahut külünden istifade edilerek şifa ritüelleri içerisinde kullanılmaktadır. Ateş; cilt hastalıkları, çocuk hastalıkları, kısırlık, vücuttaki muhtelif ağrılar gibi yedi farklı hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır.

Yörede bununla birlikte şifa amaçlı kullanılan taşlar/kayalar da bulunmaktadır. Yıldırım düşen taşlar/kayalar, kutsal mekân yakınında bulunan veya bir dağ başında yer alan taşlar/kayalar ile de temas sağlanarak veya hasta üzerinde taşınarak şifa verici özelliğinden istifade edilmektedir. Taş/kaya; bel fitiği/ sırt ağrıları/ felçli hastalar, kısırlık, romatizma hastalığı gibi farklı hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır.

Sonuç itibariyle Siirt yöresi halk kültüründe, kült unsurların önemli işlevleri vardır. Eski Türk inanç sisteminden günümüze kalan kült unsurlar, İslamiyet'e geçişle birlikte varlığını İslami motifler altında sürdürmeyi başarmıştır. Yörede hastalıkların tedavisinde yoğun bir şekilde kullanılan kültler, varlıklarını korumaktadır. Saha verilerinden elde edilen unsurlar geçmişten günümüze eski inançların Siirt genelinde tezahürünü ortaya koymaktadır.

3.1.2. Kutsal mekânlar ve şifa dağıtma

Kutsal mekânlar, halkın inanış ve geleneklerinin yaşatıldığı yerlerdir. İnsanoğlunun eski inançlarından değişip dönüşen yeni inanışlarına kadar yer alan kutsal mekânlar her dönemde yaşamının birer parçası olmuştur. Kutsalın tezahür ettiği bu mekânlardaki çeşitli ritüeller tanrısal olana yaklaşma, yakın olma isteği barındırmaktadır. Camiler, türbeler, kiliseler, manastırlar, mezarlıklar, tapınaklar, sinagoglar ve daha birçok alan, insanın bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarının doyurulduğu yerlerdir. "Mekân, bizi özellikle her zaman kendine çeker. Varlığı kendi koruyucu sınırları içinde yoğunlaştırır" (Bachelard, 1996: 27). Bu tür yerler bireyin kutsalla buluştuğu noktalardır. Kutsal mekâna yakın olma isteği onun çeşitli tasalara karşı sığındığı bir korunak, insanın isteklerine karşı hizmet alanlarıdır. "Bu tür yerleri ziyaret etmek, tüm insanlığın alın yazısıdır. İnsanoğlunun bu eylemi, insanlık tarihi kadar eskidir" (Karakaş, 2014b: 118).

İnsanın sosyal yaşantısının merkezinde yer alan kutsal mekânlar geleneğin yaşatıldığı ve korunduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. "Kültürün üretildiği ve sürdürüldüğü mekânlar, aynı zamanda onun "korunduğu" yerlere dönüşmektedir" (Uygur, 2015: 459). 21. yüzyılın teknolojik gelişmeleriyle birlikte hızla yayılan popüler kültüre rağmen kutsal mekânlar, geleneğin aktarıldığı ve devamlılığını koruduğu yerlerdir.

Uygulanan inanç ve uygulamalar kültürün doğası ve kültürel değişim gereği azalması gerekirken modernleşmeye başlayarak yeniden biçimlenmiştir (Artun, 2019: 368). Kutsal mekânlar toplumların yaşantısında hayati önemini sürdürmektedir. "Mekân; yaşayan, üreten, dönüşen bir alandır" (Uygur, 2015: 459). Bu alanlara dâhil olan kutsal mekânlar çoğu zaman insanların istek ve beklentilerinin

karşılanaacağı inancıyla ziyaret edilmektedir. “Dini merkeze alan mekân, insanları da etrafında toplar. Kutsiyetine duyulan inanç, mekânı merkez noktaya çekerek kendi inanç dünyasını yaratır” (Uygur, 2020: 133). Bu mekânlar geçmişten bugüne yaşarken ve yaşatılırken çeşitli dönüşümler yaşaması da olağandır.

Anadolu’da inanç merkezlerinde bilinmeyen bir zamanda ermişliği onaylanmış kişiler öldükten sonra da sosyal açıdan yaşatılmaktadır. Onları bir anlamda ölümsüzleştiren şey genellikle kendilerine atfedilen olağanüstü manevi güçten öte onlara olan ilginin sürekliliği ve doğrudan ya da dolaylı bir biçimde gerçekleştirilen ritüellerin karakteristik bir özelliği olan tekrardır (Artun, 2019: 368).

Bu tekrarlar kutsal mekân ve şahsiyet ruhunu bir nevi ölümsüzleştirmekte ve toplumsal hayat içerisinde aktif tutmaktadır.

İnanç merkezlerine hayatlarının akışındaki sorunu gidermek üzere giden insanların dinsel-büyüsel çeşitli uygulamalara başvurduğu görülmektedir. Siirt halk kültüründe de önemli yere sahip olan kutsal mekânlar insanların sık uğradığı yerlerdir. Ancak çalışmada kastedilen kutsal mekân, Siirt’in türbelerini kapsamaktadır. Siirt’te kilise, sinagog, manastır, tapınak gibi kutsal mekânlar bulunmamaktadır. Bu sebeple çalışmanın eksenini Siirt il merkezi ve ilçelerinde bulunan gözde türbeleri kapsamaktadır. “Eski inanç sistemlerinden unsurlar barındıran inanç mekânlarının bünyelerinde bulunan türbeler, gündelik hayatlarımızda kayda değer öneme sahip işlevsel yapılardır” (Uygur ve Çara, 2021: 283). Siirt yöresinde türbeler çeşitli ihtiyaçların giderilmesinde başvurulan yerlerdir; çocuk sahibi olma, felci tedavi etme, kısmet açma, bereket arttırma, konuşma bozukluklarını giderme gibi birçok amaçla gidilmektedir. Çeşitli ritüeller ve doğa kültürleriyle bütünleşik olarak karşımıza çıkan bu uygulamalar türbelere gerçekleştirilmektedir.

Türbe, “Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan mezar, mezar üzerine çatılmış yapı” (Devellioğlu, 2006: 1115) olarak tanımlanmıştır. Arapça kökenli bir kelime olan türbenin kökü “terb” veya “türab” kelimeleridir. Bir şeyi toprakla örtmek anlamına gelir. “Mezar üstüne kurulmuş yapı, sözcük olarak mezar demektir. Halk dilinde, içinde ünlü din büyüklerinin yattığı (genellikle veli sayılan) üstü örtülü mezarları dile getirir. Bir dileğin (hacetin) yerine gelmesi için bu türbelere iplik, mum, adanır” (Hançerlioğlu, 2000b: 663).

Müslüman Türk topluluklarında ve daha da genel olarak Türk dünyasında çeşitli unsurları ve yönleri ile türbe, adak ve ziyaret dindarlığı toplum kültürü ve “yaşanan din”in çok önemli bir veçhesini oluşturmakta; veli, eren, evliya, ermiş, abit, zahit, alim, sofu, seyit, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal, şehit gibi adlarla anılan kimselerin yattıkları yerler olarak bilinen yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi adlarla anılan kutsal mekânlar, sahip oldukları manevî güç ve meziyetler sayesinde çok önemli birer çekim merkezi olarak kalmaya ve türlü dilek ve amaçlar ve belli usullerle ziyaretlere konu olmaya devam etmektedirler (Günay, 2003: 7).

Ziyaretler çeşitli mekânlar etrafında gerçekleşebilmektedir. Her mekânın kendine özgü bir yarası vardır. “Evliya Yatağı Anadolu” sözünden de anlaşılacağı gibi muhtelif birçok yerde türbeler mevcuttur ve çeşitli sebeplerle gidilmektedir.

Göktürk ve Uygurlar zamanında da ölen kişinin “bark, kurgan” adı verilen mezarları İslamiyet’e geçişle birlikte yerini türbelere bırakmıştır.

İslam coğrafyasında tanınmış şahsiyetlerin mezar anıtları türbeden başka “kümbet, makam, meşhed, buk’a, darîh, kubbe, ravza” gibi adlarla da anılmıştır. Bu adlandırmalar genellikle yapının ait olduğu kişinin makam ve mevkii, mensup olduğu sosyal, dinî ve siyasî zümre, ayrıca yapının mimari özelliğini yansıtmakla birlikte birbirinin yerine de kullanılmıştır (Orman, 2012: 464).

Türbeler çoğu zaman velinin eşyalarının da muhafaza edildiği yerlerdir. Bu eşyalar genellikle, velinin günlük hayatta kullandığı takke, tesbih, papuç, cübbe vb. nesnelere olup, kudret ve kudsîyetinin bunlarda da aynen var olduğuna inanılır; ziyaretlerde bunlardan da faydalanılır. Bu itibarla kendilerinin son derece iyi muhafazasına elden geldiğince itina gösterilir (Ocak, 2010: 10).

Türbede veliye ait eşyaların korunmasından sorumlu olan; türbeye hizmet eden, bakım, onarım, temizlik gibi işlere bakan kişilere de “Türbedar” denmektedir.

İnsanlar türlü şifa ve çareler aramak için türbelere giderler. Kelime anlamı olarak ziyaret, “Kutsal olarak tanınan bir şahsa, bir yere (tekke-türbe vb.) herhangi bir dileğin olması, yerine getirilmesi şartıyla tek başına veya topluca yapılan gidip görme işlemi” (Köksal, 1987: 229) olarak tanımlanmıştır. Bu ziyaretler “çarşamba, perşembe, cuma” gibi dinde ve gündelik yaşam düşüncesinde kutsal sayılan günlerde yapılır.

Yaşamında bozulan dengeye bir düzen arayan veya ulu kişinin varlığıyla rahatlama hisseden kişiler türbelerde sağaltım ritüelleri gerçekleştirirler. “Türbeler, birer enerji kaynağıdır; zedelenmiş veya hasta kişilerin, yağmalanmış ruhların tedavi olduğu sağaltım merkezleridir. Türbeye giden insan, hayatının akışını değiştireceğine inanır. Türbeye gitmek, aynı zamanda yeni bir başlangıcın ilk adımındır” (Karakaş,

2014b: 70). Dileğin gerçekleşmesi kişinin daha sonra karşılaşacağı sıkıntılar ve hastalıklarda da buraya başvurmasını sağlar. Bu noktada “inanç ve kutsallık” kavramları temsili birer olgudur. Çünkü dileğin gerçekleşmemesi durumunda kişiler bu durumu yine hayra yorarak ziyaretlerine devam ederler. Genelde Anadolu ve özelde Siirt yöresinde birçok türbe bulunmaktadır. Bu türbelere belirli hastalıklar için gidilir. Örneğin sadece romatizma hastaları için ya da psikolojik rahatsızlıklar için gidilen çeşitli türbeler vardır. “Kimi yatırlar bir hastalığın uzmanıdır; ama çoğunda birkaç hastalığı, kiminde ise bütün dertlerin sağaltma gücü olduğuna inanılır” (Boratav, 1994: 124).

Siirt “Evliyalar Diyarı” olarak anılmakta ve şehrin birçok noktasında türbe ve mezarlıklar bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak Tillo ilçesinde olmakla beraber Siirt il merkezi ve tüm ilçelerde ziyaret yerleri yer almaktadır. Hastalıklar, ruhsal sıkıntılar, nazar, büyü, kısmet arayışı sebebiyle veya evliyanın yüzü suyu hürmetine ziyaret edilmektedir. Kutsal mekândan beklenen sağaltım hem fiziksel hem de ruhsal sağaltımdır. “Kutsal mekânların neredeyse birer klinik gibi işlev gördüğünü söylemek bu nedenle mümkündür” (Uygur, 2015: 485-486). Siirt’in Şirvan ilçesine bağlı Taşlı köyünde bulunan Muhammet Ali türbesine çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gitmektedir. Muhammet Ali’nin Hz. Ali’nin üçüncü oğlu olduğuna inanılmaktadır. Mekâna çocuk sahibi olmak için giden kadınlar, türbenin demir parmaklıklarına veya yanı başında bulunan ağacına bezden beşikler bağlayıp içerisine taş veya şeker bırakmaktadır. Beşik, yaşamda bebeğin yatağını; beşiğe bırakılan şeker veya taş ise bebeği temsil etmektedir. Yine Siirt il merkezinde yer alan Şeyh Sabri türbesine çok ağlayan çocuklar getirilmektedir. Salı günü yapılması makbul olan ziyaret sonrasında toprağa iğne gömülmekte veya türbe üzerine iğne bırakılmaktadır. Bu şekilde çocukların sakinleştiğine inanılmaktadır.

3.1.2.1. Akrep ve yılan sokmaları için gidilen türbeler

3.1.2.1.1. Şeyh Saad Türbesi (Şeyh Saet)

Şeyh Saad türbesi, Siirt’in Tillo ilçesi Çatılı köyünde bulunmaktadır. İnsanlar yılan ve akrep sokmalarından korunmak için türbenin toprağından almakta ve evlerinde/üstlerinde taşımaktadır. Türbenin yakınında bulunan, Şeyh Saad’ın kendi

eliyle ektiğine inanılan bir dut ağacının dalından veya ağaç köklerinin toprağından alınır. Böylece akrep veya yılanın kişileri sokmayacağına inanılmaktadır (KK56, KK57).

Şeyh Saad çocukken üvey annesi tarafından zorbalığa uğramış ve bir gün ormana odun toplamaya gitmiş. Şeyh Saad odunları sırtına atıp getirmek için ip olmadığını fark etmiş ve ormandaki yılanları birbirine bağlayarak uzun bir ip gibi kullanmış ve odunları sırtına atıp getirmiş. Evin önüne odunları yığıldıktan sonra yılanları çözmüş ve yılanlar tekrar ormana dönmüşler. Bunu gören üvey annesi de bu durumda bir hikmet olduğunu anlamış ve üvey oğluna artık karışmamış. Civar köylerde yılan ve akrep sokması vakaları sık sık olmasına rağmen Çatılı köyünde böyle vakaların hiç yaşanmadığına inanılmaktadır (KK22).

3.1.2.2. Anne sütünü arttıran türbeler

3.1.2.2.1. Uvendurra Camisi¹⁰

Uvendurra camisi, Siirt il merkezi Algül Mahallesi'nde bulunmaktadır. Doğumdan sonra anne sütü az ya da hiç gelmeyen kadınlar kuyuyu ziyaret etmektedir. Cami ve Kur'an kursu bir arada olan yapı içerisinde binanın bodrum kısmında Uvendurra su kuyusu bulunmaktadır. Sütünü arttırmak isteyen kadınlar kuyu taşına arpa ve buğday bırakmakta ve suyu tuzlu olan kuyudan su çekmektedir. Çekilen suyla hem yıkanılmakta hem de içilmektedir. Diğer bir ritüel ise tuzlu olan kuyu suyuna arpa ve buğday atılmakta ve arpa/buğday suda eriyinceye kadar sütün bollaşacağına inanılmaktadır. Halk arasında yer alan inanışa göre kuyu suyu içerisinde yaşayan bir dişi tay bulunmakta ve bırakılan arpa/buğdayı yemektedir (KK25, KK26).

¹⁰ "Ayn" Arapça bir kelime olup "göz, çeşme" anlamına gelmektedir. "Dur, durra" kelimesi ise "inci, meme" anlamlarında kullanılmaktadır. Bu sebeple halk arasında Uvendurra su kuyusu "Sütün Annesi veya İnci Çeşmesi" olarak bilinmektedir. Caminin temelinde bir mezar bulunmakta ve etrafı mezarı belli edecek şekilde düzenlenmiştir. Mezarın kime ait olduğu bilinmemekte fakat bir şehit mezarı olduğuna inanılmaktadır.

3.1.2.3. Baş ağrısı / bel fitiği / sırt ağrıları / felçliler için gidilen türbeler

3.1.2.3.1. Hayır Ehli Türbesi¹¹

Şirvan'ın Taşlı köyünde "Hayır Ehli" diye adlandırılan bir evliyanın mezarı bulunmaktadır. Mezar uçurum kenarında, tepe bir konumda yer almaktadır. "Evliyanın Siirt'e tekfurla savaşmaya geldiği zaman şehit olduğuna inanılmaktadır. Mezarının olduğu yerde bulunan taş, bel ve sırt ağrısı olan hastalara, felçlilere iyi gelmektedir. Ağrısı olanlar ya da felçli hastalar cuma günleri gidip duasını etmekte ve sırtını taşa yaslayarak bir süre beklemektedir. Üç cuma gitmek daha makbul olup taşın önüne şeker, tatlı gibi yiyecekler bırakılmaktadır" (KK37, KK38).

3.1.2.3.2. İsmail Fakirullah Türbesi¹²

İsmail Fakirullah türbesi, Siirt'in Tillo ilçesinde bulunmaktadır. Türbeye yakın konumda İsmail Fakirullah'ın inzivaya çekildiği yer bulunmaktadır. Tillo'da Ulu caminin giriş kısmında yer alan bu mekâna bel ve sırt ağrısı, baş ağrısı yaşayan hastalar gelmektedir. Gelen hastalar inziva mekânının kapısının yanında, duvar kısmında yer alan ve küçük bir oyuk bulunan taşa sırtını yaslamakta ve dua etmektedir. Hastalar, üst üste üç hafta veya tek sefer gelerek şifasını bulacağına inanmaktadır (KK22).

3.1.2.3.3. Mir Yusuf Türbesi

Siirt'in il merkezine bağlı Mir Yusuf köyünde "Mir Yusuf" adında bir evliyanın mezarı bulunmaktadır. Ziyarete felçli hastalar gitmektedir. "Hasta kişi,

¹¹ Türbe, Şirvan'ın Taşlı köyünde yer almaktadır. Bir şehide ait olduğuna inanılmakta ve gerçek ismi bilinmemektedir. Yerli halk türbeyi "Hayır Ehli" olarak adlandırmaktadır. Kaynak kişiler eskiden perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde türbeden ışık çıktığını gördüklerini aktarmışlardır (KK37, KK38).

¹² "Türbe, İsmail Fakirullah Hazretlerinin vefatından sonra öğrencisi İbrahim Hakkı Hazretleri tarafından 18. yüzyılda yaptırılmıştır. İbrahim Hakkı Hazretleri, hocası İsmail Fakirullah Hazretlerinin vefatı üzerine "Hocamın başucuna doğmayan güneşi neyleyim?" diyerek astronomi ve mimari açıdan büyük bir bilim harikasına imza atmıştır. Hocasının defnedildiği türbenin yanı sıra 8 köşeli ve 10 mt. yüksekliğinde bir kule yapan İbrahim Hakkı Hazretleri, türbenin doğusuna harçsız taşlarla bir duvar inşa etmiştir. Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinoks günlerinde (21 Mart ve 23 Eylül) kalenin arkasındaki vadiden yükselen güneş bu duvara çarpmaktadır. Işık sadece duvarda bulunan pencereden geçmektedir. İlerde bulunan tepeden kırılan ışık türbenin penceresinden içeri girerek, İsmail Fakirullah Hazretleri'nin mezarının başını aydınlatmaktadır. UNESCO Dünya Miras Merkezi tarafından yapılan değerlendirme sonucunda, İsmail Fakirullah Hazretleri Türbesi ve bileşenlerinin UNESCO Dünya Miras Geçici Listemize kaydedilmesi uygun görülmüştür" (URL-5).

ziyareti tavaf ettikten sonra orada bulunan büyük bir ağacın altında uyur. Ayrıca ağaca bez, ip, poşet vb. bağlar” (Karakaş, 2014b: 94). Böylece hastaların daha iyi olacağına inanılmaktadır.

3.1.2.3.4. Muhammet Ali Türbesi

Siirt’in Şirvan ilçesi Taşlı köyünde Muhammet Ali suyunun (çeşmesinin) vücut ağrılarına, felçli hastalara iyi geldiğine inanılmaktadır. Türbeye özellikle üç çarşamba üst üste ziyarete gidilir. Fakat çeşme türbeden ayrı bir noktada yer almaktadır. Çeşme suyundan hem yıkanmanın hem de suyundan içmenin vücuttaki ağrılara iyi geldiğine inanılmaktadır (KK37, KK38).

3.1.2.3.5. Seyit Ömer Türbesi

Seyit Ömer türbesi Pervari’nin Narsuyu köyünde yer almaktadır. “Narsuyu köyünde Seyit Ömer’den kalma demir bir değnek vardır. Bu değnek, türbenin yanındaki bir ağaca asılı durur. Vücudunun herhangi bir yerinde ağrısı olan kişinin, bu demir değneği ağrıyan yerine değdirdiğinde iyileşeceğine inanılır” (Erdemci, 2010: 79).

3.1.2.3.6. Seyit Şeyh Muhammet El Tomani Türbesi

Seyit Şeyh Muhammet El Tomani türbesi, Tillo ilçesine bağlı İkizbağlar (Tom) köyünde bulunmaktadır. Türbeye yakın bir noktada mezar taşını andıran bir taş bulunmaktadır. Taşın üzerinde ekmek ve soğana benzeyen işaretler vardır. Bel ağrısı olan kişi bu taşla giderek sırtını yaslar ve dua eder. Taşın üzerine adak olarak ekmek ve soğan bırakılır. Böylece ağrılarının dineceğine ve hastanın şifasını bulacağına inanılmaktadır (KK24, KK89).

3.1.2.3.7. Şeyh Alameddin Türbesi

Şeyh Alameddin türbesi, Siirt il merkezinde yer alan Algül Mahallesi’ndeki Babudarp camisi içerisinde yer almaktadır. Bel ve sırt rahatsızlığı yaşayan veya vücudunda muhtelif ağrıları olan hastalar gelmektedir. Cami avlusunda bulunan tarihî oyma taşlı havuzlu bir çeşme bulunmaktadır. Suyun kışın sıcak, yazın soğuk olduğu belirtilmiştir. Burada bulunan su hastaların ağrıyan noktalarına sürülerek

tedavisi yapılmaktadır. Bu işlem yapılırken ayaklar suyun içerisinde bekletilmektedir (KK105). Aynı zamanda ayak mantarı olan hastalarda ayaklarını su içerisinde bekletmektedir (KK29).

Babudarp camisi 1895 yılında yapılmıştır fakat Şeyh Alameddin türbesi daha geçmiş tarihlere dayanmaktadır. Cami 2014 yılında yüzyılı aşan bir yapı olduğu için restore edilmiştir. Cami kubbesinin tepesinde bulunan âlemin, Hz. Süleyman'ın mührü olduğuna inanılmaktadır.

3.1.2.3.8. Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi

Şeyh Ebü'l Vefa türbesi, Siirt il merkezi Evren Mahallesi'nde bulunup aynı isimle bir camisi bulunmaktadır. Şiddetli baş ağrısı yaşayan hastalar salı ve perşembe günleri türbeye gitmektedirler. Gelen hastalar türbede dua ettikten sonra mum yakmaktadır (KK70). Böylece şifasını bulacağına inanmaktadır.

3.1.2.3.9. Şeyh Halil-ül Ferd Türbesi

Şeyh Halil-ül Ferd türbesi, Siirt il merkezi Alan Mahallesi Zeviye mezarlığında bulunmaktadır. Şiddetli baş ağrısı yaşayan hastalar türbeye gelmektedirler. Türbeye üst üste üç çarşamba gelen hastalar Nas, Felak, Fatiha ve İhlas surelerini okumaktadır. Türbeye adak olarak tatlı getirilmekte ve orada dağıtılmaktadır (KK93, KK107).

3.1.2.3.10. Şeyh Hamza El-Kebir Türbesi

Şeyh Hamza El-Kebir türbesi, Siirt'in Tillo ilçesinde yer almaktadır. Bel ve baş ağrısı çeken hastalar türbeye gelmektedir. Hastalar türbede dua ettikten sonra türbenin yakınında yer alan ve bel, baş ağrılarını iyi geldiğine inanılan ağaca gitmektedir. Hastalar, belini ağaca yaslayıp bir süre beklemektedir. Böylece ağrılarının dineceğine inanılmaktadır (KK86, KK108).

3.1.2.3.11. Şeyh İlyas Türbesi

Şeyh İlyas türbesi, Siirt il merkezi Algül Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbeye, yürüyemeyen ve geç yürüyen çocuklar ya da çocuğunun erken yürümesini isteyen aileler çocuklarını üç çarşamba götürmektedir. Türbe içerisinde yürütülen

çocuklar bir mühlet de türbe içerisinde bekletilir. Daha sonra türbede mum yakan aileler türbe etrafında bulunan insanlara adak niyetine tatlı dağıtmaktadır (KK109).

3.1.2.3.12. Şeyh Mahmut Türbesi (Kurtalan)

Şeyh Mahmut türbesi, Kurtalan ilçesinde bulunmaktadır. Felç geçiren veya hareket kısıtlılığı yaşayan hastalar türbeye getirilmektedir. Türbede Şeyh Mahmut'a ait olduğuna inanılan bir çift terlik bulunmaktadır. Terlik felçli veya tutulma yaşayan kişinin ağırlı bölgesine hafifçe vurulur veya değdirilir. Kimi durumlarda hasta bir mühlet türbede de yatırılmaktadır. Böylece şifasını bulacağına inanılmaktadır (KK69, KK110).

3.1.2.3.13. Şeyh Mahmut Türbesi (Eruh)

Şeyh Mahmut türbesi, Siirt'in Eruh ilçesi, Ekinyolu köyünde bulunmaktadır. Türbeye bel ve sırt rahatsızlıkları olan çocuklar getirilmektedir. Türbeye yakın bir noktada dardağan ağacı bulunmaktadır. Dardağan ağacının arasında bir boşluk mevcuttur. Çocukların ve bebeklerin hastalıklarının geçmesi ve ağrılarının dinmesi için aileleri ağacın boşluğundan hastayı geçirerek birbirlerine vermekte ve bu şekilde şifasını bulacağına inanılmaktadır. Adak olarak türbeye tatlı getirilmektedir. Adak için un, su, pekmezden yaptıkları hafif yoğun olan yerel bir tatlı yapılmaktadır. Bu tatlı pişirilip dağıtılmakta veya kimi insanlar da doğadaki canlılar için tatlıyı taşların üstüne serpiştirmektedir (KK65, KK66). Bu şekilde yiyeceklerin de bereketleneceğine inanılmaktadır.

3.1.2.3.14. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesi

Şeyh Muhammed El-Hazin türbesi, Siirt'in Tillo ilçesine bağlı Dereyamaç (Fersaf) köyünde bulunmaktadır. Türbe içerisinde yer alan mezar sandukaları demir parmaklıklarla korunmaktadır ve demir parmaklıklarda zincirler bulunmaktadır. Baş ağrısı veya vücudun çeşitli yerlerinde ağrısı olan hastalar türbeye gelmektedir. Hastalar türbe içerisinde yer alan zinciri ağırlı bölgeye sarmakta ve bir süre beklemektedir. Zinciri saran hastalar özellikle ağırlı bölgenin olduğu noktaya temas etmesini önemsemektedir (KK1).

Şeyh Muhammed El-Hazin türbesinin hemen altında geniş bir mezarlık alan bulunmaktadır. Siirt'e gelen İslam ordularından kimi şehitlerin burada mezarı olduğuna inanılmaktadır. Mezarlıkta yer alan bir taşa şimşek değdiği ve o taşın artık bel, sırt ağrılarına iyi geldiği söylenmektedir. Hastalar mezarlık içerisinde yer alan bu taşa sırtlarını yaslayarak bir süre bekleyip dua etmektedir. Böylece şifa bulacağına inanılmaktadır (KK3, KK23).

“Şeyh El Hazin mânen Hz. Ali'nin çadırının kurulduğu yeri görüyor ve ölünce de beni oraya gömün diye vasiyet ediyor” (KK24). Türbesinin bulunduğu yer aynı zamanda Hz. Ali'nin çadırını açtığı yer olduğuna inanılmaktadır. Bu durum Şeyh Muhammed El-Hazin türbesi ziyaretini daha kutsal bir noktaya taşımaktadır (KK24).

3.1.2.3.15. Şeyh Muhammet Türbesi (Kayalık Türbesi)

Şeyh Muhammet türbesi, Siirt'in Kurtalan ilçesi Gürgöze köyünde bulunmaktadır. Türbe yakınında yer bir kaya ile bilinmekte ve türbeye insanlar çeşitli hastalık ve dilekler için gelmektedir. Ziyaretçiler türbeye geldikten sonra şifalı olduğuna inanılan kayaya gitmektedir. Vücut ağrıları yaşayan hastalar ağrıyan bölgelerini taşa yaslamakta ve dua etmektedir (KK63, KK71).

3.1.2.3.16. Şeyh Muhammet Türbesi (Tillo)

Şeyh Muhammet türbesi, Siirt'in Tillo ilçesi girişinde yer almaktadır. Türbe, kendi adını taşıyan “Şeyh Muhammet” mezarlığı içerisinde bulunmaktadır. Türbeye bel ve sırt rahatsızlığı olan hastalar, bilhassa üç çarşamba gelmektedir. Türbeye gelen hastalar, türbede dua ettikten sonra sırtını türbe duvarına yaslayıp bir süre beklemektedir (KK55, KK62). Böylece ağrıların geçeceğine inanılmaktadır.

3.1.2.3.17. Şeyh Musa Türbesi

Şeyh Musa türbesi, Siirt il merkezi Doğan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Felçli hastaların özellikle cuma günleri gittiği bir türbedir. Şeyh Musa hayattayken felçli hastalar üstünde keramet göstermiş ve vefatından sonra da felçli hastalar türbesine gitmeye devam etmiştir. Felçli hastalar türbeye getirilerek türbe içerisinde bir süre uyumakta veya yürütülmektedir. Üç cuma üst üste ziyarete gelen hastaların daha iyi olacağına hatta yürümeye başlayacağına inanılmaktadır. Türbede daha önceleri bir

terlik yer almış ve insanlar götürüp felçli hastasına giydirip geri getirmiş. Böylece hastanın şifasını bulacağına inanılmış. Fakat günümüzde bu terlikler yoktur. Hastaların gömlek ve atletleri türbe sandukasının üstüne atılmaktadır. Kıyafet üç gün türbede kaldıktan sonra götürüp hastaya giydirilir ve şifa bulması için dua edilir. Siirt'te günümüzde felçli hastaların en uğrak mekânlarından birini Şeyh Musa türbesi oluşturmaktadır (KK1, KK3, KK18).

3.1.2.3.18. Şeyh Süleyman Türbesi

Şeyh Süleyman türbesi, Siirt il merkezi Ulus Mahallesi'nde Fatih Ortaokulu karşısında bulunmaktadır. Türbesi Tillo'da bulunan Şeyh Hamza El Kebir'in ilk torunudur. Bu sebeple Şeyh Süleyman El Kebir olarak da bilinmektedir. Şeyh Süleyman hayattayken baş ağrısı yaşayanlar dergâhta yanına gelir ve dua isterlermiş. Şeyh Süleyman hastaların baş ağrısını geçirmek için sağ elini hastanın başına koyar veya takkesini çıkarıp hastanın başına takması için verirmiş. Şeyh Süleyman vefat etmeden önce torunu Şeyh Zülfi'ye el vermiştir. Baş ağrısı yaşayanlar Şeyh Süleyman'ın vefatından sonra torununu dergâhta ziyarete giderlermiş. Baş ağrısına şifa olan bu durum Şeyh Zülfi'nin vefatından sonra sona ermiştir. Şeyh Süleyman'ın takkesi hâlâ ailesinde bulunmaktadır. Baş ağrısı yaşayanlar ailesinden ödünç almakta ve başına takmaktadır. Baş ağrısı geçen hastalar aileye takkeyi geri getirmektedir. Günümüzde de baş ağrısı yaşayan hastalar türbeye gelmektedir. Türbeye gelen hastalar dua edip bir mühlet türbede uyumaya çalışmaktadır. Hastalar böylece şifa bulacağına inanmaktadır (KK9, KK58, KK95).

3.1.2.3.19. Veysel Karani Türbesi¹³

Veysel Karani türbesi, Baykan ilçesinin Ziyaret beldesinde bulunmaktadır. Türbenin içerisinde yer alan mezar sandukasının etrafı demir parmaklıklarla çevrilidir. Vücutlarının muhtelif yerlerinde ağrıları olan hastalar türbeye gelmektedir. Ziyaretçiler sırtlarını veya başlarını demir parmaklıklara yaslamaktadır. Kimi

¹³ Hz. Muhammet'in vasiyetine göre ölümünden sonra hırkasının Veysel Karani'ye verilmesini istemiştir. Peygamberin hırkası günümüzde Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Dairesi'nde sergilenmektedir. Hz. Muhammet'in "Beni ziyaret edemeyenler, kardeşim Veysel Karani'nin mekânını ziyaret etsin" dediğine inanılmaktadır. Bu sebeple yılda binlerce kişi türbeye gelmektedir. Ziyarete il dışı sınırlarının yanı sıra yurt dışından da ziyaretçiler gelmektedir.

hastalar ellerini türbenin demir parmaklıklarına sürüp vücutlarının ağrıyan yerlerine sürerek ağrıların dineceğine ve şifa bulacağına inanmaktadır (KK8).

3.1.2.4. Böbrek hastalıkları için gidilen türbeler

3.1.2.4.1. İsmail Fakirullah Türbesi

İsmail Fakirullah'ın türbesi Tillo'da yer almaktadır. Hastalar türbeye geldikten sonra yeşil şifa kuyusuna gitmektedir. İsmail Fakirullah'ın düştüğü yeşil şifa kuyusu suyunun birçok hastalığa iyi geldiğine inanılmaktadır. Göz hastaları kuyudan su çektikten sonra kuyu başında dua ederek yüzünü yıkamaktadır. Daha sonra bu sudan yanlarına götürerek üç ayrı gün dua edip yüzlerini yıkamaktadır. Böylece şifa bulunacağına inanılmaktadır (KK20, KK21).

3.1.2.5. Cilt hastalıkları için gidilen türbeler

3.1.2.5.1. İsmail Fakirullah Türbesi

İsmail Fakirullah türbesi, Siirt'in Tillo ilçesinde bulunmaktadır. Türbeye yakın konumda yer alan "Yeşil Şifa Kuyusuna" cilt rahatsızlığı olan hastalar gelmektedir. Türbeye geldikten sonra kuyu başında su çeken hastalar cildinde yara olan yerlere kuyu suyundan dökmekte ve dua etmektedir (KK21, KK53, KK54).

3.1.2.5.2. Muhammet Ali Türbesi

Siirt'in Şirvan ilçesi Taşlı köyünde bulunan Muhammet Ali suyu (çeşmesi) cilt hastalıklarına iyi gelmektedir. Özellikle üç çarşamba üst üste gidilmektedir. Çeşmenin suyundan hem yıkanmanın hem de içmenin cilt hastalıklarına iyi geldiğine inanılmaktadır (KK38).

3.1.2.5.3. Şeyh Muhammed Bin Münkedir Türbesi (Şeyh Münkedir)

Şeyh Muhammed Bin Münkedir türbesi, Siirt il merkezi Ulus Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbenin içinde bulunan kuyu suyunun şifalı olduğuna inanılmakta ve muhtelif cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Kuyu suyuyla hem yıkanılmakta hem de içilmektedir. Bilhassa el ve yüz yıkanırken dua edilmekte ve

şifa dilenmektedir. Suyun aynı zamanda cildi güzelleştirdiğine inanılmaktadır (KK43, KK102).

3.1.2.5.4. Şeyh'ül Horani Türbesi

Şeyh'ül Horani türbesi, Siirt il merkezinde bulunmaktadır. Mezar bir dut ağacının hemen altında yer almaktadır. Türbeye, vücudunda kaşıntı veya uyuz olan hastalar üst üste üç hafta gelmektedir. Hastalar türbenin yanında bulunan kuyudan su alıp banyo yapmakta ve böylece iyileşeceklerine inanmaktadırlar. Hastalığı geçen hastalar, adak olarak tatlı dağıtmaktadır (KK16, KK41).

3.1.2.5.5. Uvendurra Camisi

Siirt'in Algül Mahallesi'nde bulunan Uvendurra camisine, elde mantar vb. cilt hastalıkları çıkanlar gelmektedir. “Hastalar kuyu başına gidip buğdaya okuyup üflerler, sonra da kuyunun içine atarlar. Kuyu tuzlu bir sudur ve buğday tuzlu suda eriyene kadar ciltteki hastalıkların geçtiğine inanılmaktadır” (KK26).

3.1.2.6. Çocuk hastalıkları için gidilen türbeler

3.1.2.6.1. Seyit Mehmet Türbesi

Siirt il merkezi Yokuşbağlar köyünde bulunan Seyit Mehmet türbesine, çocuğu hasta olan aileler gelmektedir. Türbede bulunan ağaca çaput bağlanmakta ve dua edilmektedir. Böylece hasta çocukların şifa bulacağına inanılmaktadır (KK7, KK33).

3.1.2.6.2. Şeyh Kasım Türbesi

Şeyh Kasım türbesi Siirt'in Kurtalan ilçesi, Gözpınar köyünde bulunmaktadır. Huzursuz ve çok ağlayan çocuklar ziyarete getirilmektedir. Ağlayan çocuklar türbede bir süre bekletilmekte ve adak adanmaktadır. Bu şekilde çocuklar üzerinde bulunan nazarın ya da huzursuzluğun kalkacağına inanılmaktadır (KK77, KK5).

3.1.2.6.3. Şeyh Sabri Türbesi (Şeyhü's – Sibre)

Şeyh Sabri türbesi, Siirt il merkezi Doğan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Çok ağlayan ve huzursuz olan çocuklar türbeye getirilmektedir. Arapça bir isim olan

“Sibre”, “ağlama krizi geçiren, çok ağlayan” anlamına gelmektedir. Türbeye bilhassa salı günleri gelinir ve türbe üzerine veya toprağına dikiş iğnesi, toplu iğne atılmaktadır. Türbeye üç salı gelinir ve böylece çocukların sakinleşip şifasını bulacağına inanılmaktadır. Türbenin eski yeri farklıyken yol çalışması sebebiyle şu an bulunan konuma taşınmıştır. Türbe demir parmaklıklarla çevrili ve yol kenarında bir kaldırım üzerinde yer almaktadır. Eski yerinde bulunan kuyusundan da su çekilir ve çocuklara şifa niyetine içirilir veya yıkanılmıştır. Fakat günümüzde kuyu kapanmıştır (KK19, KK36, KK44).

3.1.2.6.4. Şeyh Tayyar Türbesi

Şeyh Tayyar türbesi, Siirt il merkezi Yeni Mahalle’de, Siirt’e hâkim bir tepede bulunmaktadır. Çocuğı çok ağlayan, huzursuz olan anneler çocuklarını türbeye üç salı getirmektedir. Türbeye adak olarak tatlı getirilmekte ve orada dağıtılmaktadır. Böylece çocuğun şifasını bulacağına inanılmaktadır. Türbeye gelemeyen ama dileğı olan hastalar da olmaktadır. Bu durumda hastanın bir kez kullandığı kıyafeti türbeye bırakılmaktadır. Şeyh Tayyar türbesine getirilen iki adak vardır. Biri tatlı diğeri ise süpürge (KK3, KK60).

3.1.2.6.5. Şeyhetü’z- Zeynep Türbesi (Şeyh Zeynep)

Şeyh Zeynep türbesi, Siirt il merkezi Alan Mahallesi’nde yer alan Zeviye mezarlığında bulunmaktadır. Çok ağlayan ve huzursuz olan çocuklar üç perşembe türbeye getirilmektedir. Türbeye gelirken adak olarak yanlarında getirdikleri tatlıları/şekerleri mezarlıkta ve dönüş yolunda çocuklara dağıtmaktadırlar. Böylece çocuğun şifa bulacağına inanılmaktadır (KK1, KK36).

3.1.2.6.6. Yeniköprü Türbesi (Kirivâ)

Yeniköprü (Kirivâ) türbesi, Kurtalan’a bağlı olan ve türbeyle aynı adı taşıyan Yeniköprü (Kirivâ) köyünde bulunmaktadır. “Sürekli ağlayan, huzursuz olan bebek ve çocuklar bu türbenin ayağına atılır. Türbe ziyareti çarşamba günleri olmak üzere üç hafta üst üste gerçekleştirilmektedir. Adak olarak türbeye şeker götürülür” (Altındağ, 2021: 241-242). Böylece çocukların şifasını bulacağına inanılmaktadır.

3.1.2.7. Doğum öncesi gidilen türbeler

3.1.2.7.1. Şeyh Cerrah Türbesi

Şeyh Cerrah türbesi Siirt il merkezinde bulunmaktadır. “Türbenin hemen yanında, bir de cami bulunur. Camideki kuyudan su alınarak, doğumda zorluk çeken kadınlara içirilirse, doğumun kolaylaşacağına inanırlar” (Taşpınar, 2006: 112).

3.1.2.7.2. Şeyhetü’z- Zeynep Türbesi (Şeyh Zeynep)

Şeyh Zeynep türbesi, Siirt il merkezi Alan Mahallesi, Zeviye mezarlığında bulunmaktadır. Doğum vakti yaklaşan kadınlar da türbeyi ziyarete gelmekte ve yanlarında getirdikleri beyaz bez parçasını mezar taşına bağlamaktadır. Böylece doğumlarının daha rahat geçeceğine inanmaktadırlar (KK1, KK36, KK39).

3.1.2.8. Göz hastalıkları için gidilen türbeler

3.1.2.8.1. İsmail Fakirullah Türbesi

İsmail Fakirullah türbesi, Siirt’in Tillo ilçesinde bulunmaktadır. Siirt’in Baykan ilçesinde yer alan Veysel Karani türbesinden sonra bölgede en çok ziyaret edilen ikinci türbedir. İlçe belediyesi, yurt genelinden yılda bir milyona yakın ziyaretçi geldiğini aktarmaktadır.

“Hz. Fakirullah bir gün bir kuyuya düşer ve yedi gün kimse onu bulamaz. Hz. Fakirullah’ı arayan halk bir akşam vakti kuyudan ışık saçıldığını görür ve kuyudan Hz. Fakirullah’ı kurtarırlar. İçinde su olmayan kuyu Hz. Fakirullah’ın çıkmasıyla birlikte suyla dolar. Günümüzde birçok hastalık için bu kuyuya gidilmekte ve şifa aranmaktadır. Türbeye yakın bir noktada olan kuyu “Yeşil Şifa Kuyusu” olarak adlandırılmaktadır” (KK21, KK22). Kuyunun etrafı restore edilmiş ve içerisinden su çekilebilecek bir mekanizma yapılmıştır.

Göz rahatsızlığı olan hastalar türbeyi ziyaret ettikten sonra yeşil şifa kuyusundan su çekmeye gelmektedir. Kuyu başında dua ettikten sonra yüz ve gözler suyla yıkanmaktadır. Böylece hastanın şifa bulacağına inanılmaktadır (KK22, KK54).

3.1.2.8.2. Veysel Karani Türbesi

Veysel Karani türbesi, Siirt'in Baykan ilçesinin Ziyaret beldesinde bulunmaktadır. Türbeye göz rahatsızlığı bulunan hastalar gelmektedir. "Eskiden türbeye gelerek şifa bulan insanlar, şükran borcu olarak gümüşten göz şekilleri yapıp türbeye asarlarmış" (Taşpınar, 2006: 103).

3.1.2.9. Kalp hastalıkları için gidilen türbeler

3.1.2.9.1. Mele Aliya Reş Türbesi

Pervari'nin Karasungur köyünde bulunan Mele Aliya Reş türbesine, kalp rahatsızlığı olan hastalar gitmektedir. Türbeyi ziyarete giden bir kalp hastası dua ederek şifa dilemiş ve daha sonra da kalbine bir yumruk benzeri ağrı girmiş. Bu durumdan sonra kalp rahatsızlığı son bulmuş. Bu olaydan sonra da kalp hastaları türbeyi ziyarete gelmektedir (KK84).

3.1.2.9.2. Şeyh Müşerref Türbesi

Şeyh Müşerref türbesi, Siirt il merkezi Ulus Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbeye kalp rahatsızlığı olan veya ameliyata girecek olan hastalar gelmektedir. Türbe içerisine yalnızca erkekler girebilmektedir. Kadınlar türbenin dışında sandalyelerde oturup dua etmekte ve dilek dilemektedir. Ziyaretçiler dua ettikten sonra türbede yer alan su ve şekerden almaktadır. Böylece hastaların şifa bulacağına inanılmaktadır (KK15, KK16).

3.1.2.10. Kısırlık için gidilen türbeler

3.1.2.10.1. Hayır Ehli Türbesi

Şirvan'ın Taşlı köyünde "Hayır Ehli" diye adlandırılan evliya mezarı bulunmaktadır. Mezar uçurum kenarında tepe bir konumda yer almaktadır. Evliyanın Siirt'e tekfurla savaşmaya geldiği zaman şehit olduğuna inanılmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen insanlar gelip dua ettikten sonra istedikleri çocuk sayısı kadar küçükbaş hayvanı adak olarak adamaktadır (KK37, KK38, KK40).

3.1.2.10.2. Hassa Hatun Türbesi

Hassa Hatun türbesi, Siirt'in Tillo ilçesinde yer almaktadır. Eşi, türbesi Tillo'da bulunan ve işlevselliğini günümüzde koruyan Sultan Memduh'tur. Hassa Hatun türbesine çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gitmektedir. Türbeye giden kadınlar dua edip adak adamaktadır.

Kaynak kişi, Hassa Hatun'un yaşamında gösterdiği kerametini şöyle aktarmıştır; "Sultan Memduh'un eşi olan Hassa Hatun'un kumasının çocuğu olmuyor ve Hassa Hatun'a gidiyorlar. Kuması olan Saliha Hatun sırtını, Hassa Hatunun sırtına dayayıp duasını alıyor ve bir yıl sonra çocuğu oluyor. Bu olay üzerinden üç yıl geçiyor ve tekrardan Saliha Hatun, Hassa Hatun'un yanına giderek başka çocuğunun olmadığını söylüyor. Hassa Hatun'da: "Normalde benim üç çocuğum olacaktı. Birini Allah'tan sana vermesi için istedim, başka da yok. Gerisi senin itikadına bağlı" demiş (KK21).

3.1.2.10.3. İsmail Fakirullah Türbesi

İsmail Fakirullah türbesi, Siirt'in Tillo ilçesinde bulunmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar türbeye gelmektedir. Türbeye geldikten sonra kuyu başına gelen kadınlar, kuyudan su çekip yine kuyu başında içmektedir. Kuyu başında muradını dileyip su içmenin daha hayırlı olacağına inanılmaktadır. Hastalar kuyu suyunun şifa olduğunu ve bu sayede çocuk sahibi olacağına inanmaktadır. Ziyaretçiler, İsmail Fakirullah'a Allah düştüğü bu kuyuda makamını verdiğini söylemekte ve bu sebeple çok şifalı olduğuna inanmaktadır (KK22).

3.1.2.10.4. Seyit Şeyh Muhammet El Tomani

Seyit Şeyh Muhammet El Tomani türbesi, Tillo ilçesine bağlı İkizbağlar (Tom) köyünde bulunmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar türbeye gelmektedir. Türbede bulunan kaplan görünümündeki ağaçta Seyit Şeyh Muhammet El Tomani'nin ruhu olduğuna inanılmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, kaplan görünümündeki bu ağacın altına geçer ve ağaca çıkan biri tarafından üzerine su dökülür. Böylece şifasını bulup çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır (KK24).

3.1.2.10.5. Sultan Memduh Türbesi

Sultan Memduh türbesi, Siirt'in Tillo ilçesinde yer almaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen insanlar türbeye gitmektedirler. Türbeden okunmuş su alınır ve bu suyun çocuğu olmayan kadınlara iyi geldiğine inanılmaktadır.

Sultan Memduh'un türbesi ve şahsiyeti etrafında şekillenen çeşitli menkıbeler de mevcuttur. Kaynak kişi Sultan Memduh'la ilgili şu menkıbeyi anlatmıştır: “Türbenin içerisinde korunak amacıyla yapılan gümüş kapı ve gümüş süslemeler mevcuttur. Nur Hamza, Siirt'ten bir Ermeni usta getirtmiş ve türbenin etrafındaki korunakları gümüştan yaptırmış. İşinin karşılığı olarak kırk mecdiye ona vermiş. Ermeni usta verilen parayla alışveriş yapıyormuş ama eve döndüğünde parasının hiç azalmadığını görmüş. Sultan Memduh'un kerametli bir kişi olduğunu anlamış” (KK21).

Bir başka anlatıda ise; Sultan Memduh türbesinin gümüştan korunaklarını yapan Ermeni usta, bir gece rüyasında sırat köprüsünü görüyor. Orada bulunanlar sırat köprüsünden geçiyor ama kendisi geçemiyor. Bu durumu Sultan Memduh'a anlatıyor. Sultan Memduh ona: “Sen Müslüman değilsin, bu yüzden gözlerini kapat ve kelimeyi şehadet et” diyor. Ermeni usta gözlerini kapatıp kelimeyi şehadet getiriyor ve gözlerini açtığı anda ise sırat köprüsünü geçtiğini görüyor. Bu durumdan dolayı Ermeni olan usta Müslüman oluyor. Sultan Memduh hazretlerinin türbesinde, cennet ve cehennem tasvirlerini kendisi yapıp şeyhe hediye ediyor (KK21, KK22).

3.1.2.10.6. Şeyh Ali Fiskini Türbesi

Şeyh Ali Fiskini türbesi Siirt'in Doluharman (Fiskin) köyünde yer almaktadır. Türbeye “çocuğu olmayan kadın gider, bir testiye su doldurup oraya bırakır; testideki su eksildiği takdirde kalan suyu üzerine döker. Bu ritüeli yerine getiren kadın, hamile kalacağına inanır” (Karakaş, 2014b: 112).

3.1.2.10.7. Şeyh Ali Garisi Türbesi

Siirt'in Baykan ilçesinde, Çevrimtepe köyünde yer alan Şeyh Ali Garisi türbesine çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gitmektedir. Kişiler türbede bulunan ağaca bezden beşikler yapıp asarak çocuk sahibi olmayı dilemektedir (KK61).

3.1.2.10.8. Şeyh Halef Türbesi¹⁴

Şeyh Halef türbesi, Siirt il merkezi Ülkü Mahallesi'nde, kendi adını taşıyan "Şeyh Halef Camisi" içerisinde yer almaktadır. Türbede kuyu suyu bulunmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler, özellikle perşembe günleri mekânda bulunan kuyu suyundan almaktadır. Böylece şifa bulacaklarına inanılmaktadır (KK25).

3.1.2.10.9. Şeyh Hasan Türbesi

Şeyh Hasan türbesi, Kurtalan ilçesine bağlı Ballıkaya (Badeye) köyünde bulunmaktadır. Türbeye çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gelmekte ve türbeden aldıkları toprağı banyoda vücutlarına döktükten sonra yıkanmaktadırlar. Çocuk sahibi olanlar daha sonra türbeye gelip küçükbaş hayvanı kurban olarak adamaktadır (KK88).

3.1.2.10.10. Şeyh Hüseyin Türbesi (Bâpiro Şeyh Hüseyin)

Şeyh Hüseyin türbesi, Siirt'in Kurtalan ilçesinin Beykent köyünde bulunmaktadır. Şeyh Hüseyin hayattayken çocuk sahibi olmak isteyen insanlar yanına çok gelir ve neticede de çocuk sahibi olurlarmış. Çocuk sahibi olan aileler Şeyh Hüseyin için kurban getirip keserlermiş. Vefatından sonra da türbeye çocuk sahibi olmak isteyen aileler gelmektedir. Türbede bulunan suyu çocuk sahibi olmak isteyen insanlar içmekte ve yıkanmaktadır. Yine türbenin yanında bulunan ağaca çocuk sahibi olmak isteyenler çaput bağlamakta ve dilek dilemektedir (KK49, KK91).

Şeyh Hüseyin'in kısırlıklıla ilgili aktarılan kerameti şu şekildedir:

"Çocuk sahibi olamayan Yezidi bir aile, Şeyh Hüseyin'in yanına gelir. Şeyh, ayağını kadının sırtına değdirerek aileye Allah'ın izniyle çocuk sahibi olacaklarını söyler. Aradan bir yıl geçer,

¹⁴ Siirt'te 1526 yılı tapu tahrir kayıtlarında Şeyh Halef, Nebi, Dinar, Sa'ad, Neccar, Suveyka, Ayn Durri ve Şeyh Davud mescitleri buldukları bölgede nüfus artışının görülmesiyle birlikte zamanla camiye dönüşmüştür. Siirt'in muhtelif birçok camisinin 1526 tapu tahrir kayıtlarında vakfiye statüsünde olduğu görülmektedir (Demlikoğlu, 2018: 46-60; Kucak, 2016: 13-26).

Ayrıntılı bilgi için bkz. Kucak, Ö. (2016). "XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt. 4. Sayı. 6-7, 13-26.

Ayrıntılı bilgi için bkz. Demlikoğlu, U. (2018). "998 ve 1112 Numaralı Tapu Tahrir Defterlerine Göre Siirt Vakıfları" (1526-1566). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı. 44, 40-61.

ailenin ikiz çocukları dünyaya gelir. Günümüzde türbe, çocuk sahibi olmak isteyenlerin uğrak yeridir. Türbedeki ağaç, dilek sahiplerinin bağladıkları çaputlarla doludur” (Karakaş, 2014b: 135).

Böylece şifasını bulup çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

3.1.2.10.11. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesi

Şeyh Muhammed El-Hazin türbesi, Siirt’in Tillo ilçesine bağlı Dereyamaç (Fersaf) köyünde bulunmaktadır. Türbeden dalı dışarı uzanan bir ağaç bulunmaktadır. Çocuğu olmayan kadın, ağacın altında üryan bir şekilde bekler ve etrafı kadınlar tarafından çarşaflarla kapatılır. Reşit olmayan bir başka kız çocuğu da ağacın dalına çıkar ve suyu döker. Böylece kadının şifasını bulup çocuğu olacağına inanılır (KK3, KK23, KK24).

3.1.2.10.12. Şeyh Muhammed Türkizi Türbesi

Şeyh Muhammed Türkizi türbesi, Siirt’in Eruh ilçesi Görederük köyünde bulunmaktadır. Türbeye çocuğu olmayan kişiler gelmektedir. Türbede yer alan ağaçlara bezden beşikler yapılmakta ve asılmaktadır. Bezden beşiklerin içine yine türbeden alınan bir taş bırakılmaktadır. Adak olarak türbeye tatlı götürülmektedir. Yerli bir tatlı olan; un, su ve pekmezden yapılan akışkan bir kıvamda olan tatlı türbenin etrafında bulunan taşların üstüne serpilmekte veya orada bırakılmaktadır. Böylece çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır. Yapılan tatlının taşlara serpilmesi ve orada bırakılmasıyla yiyeceklerine bereket geleceğine de inanılmaktadır (KK35).

3.1.2.10.13. Şeyh Müşerref Türbesi

Şeyh Müşerref türbesi, Siirt il merkezi Ulus Mahallesi’nde bulunmaktadır. Türbeye çocuk sahibi olmak isteyen kişiler gitmektedir. Türbe içerisine yalnızca erkekler girebilmektedir. Kadınlar türbenin dışında sandalyelerde oturup dua etmekte ve dilek dilemektedir. Ziyaretçiler dua ettikten sonra türbede yer alan su ve şekerden almaktadır. Böylece şifa bulacaklarına inanmaktadırlar (KK15, KK16).

3.1.2.10.14. Şeyh Osman Türbesi

Şeyh Osman türbesi, Siirt’in Baykan ilçesinin Ziyaret beldesinde bulunmaktadır. Türbe, Veysel Karani türbesini gören bir tepe üzerinde yer

almaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kişilerin sık ziyaret ettiği bir türbedir. Türbe etrafında yer alan ağaçlara çaput bağlanarak dilek dilenmektedir. Çocuk sahibi olan kişiler adak olarak kurban kesmekte ve çocukları erkek olursa Osman ismini vermektedir. Veysel Karani, “Öldüğümde her kim beni ziyaret etmek isterse önce Şeyh Osman’ı ziyaret etsin” diyerek vasiyet bıraktığına inanılmaktadır. Bu yüzden Veysel Karani türbesine gelenler Şeyh Osman türbesine de gitmektedir (KK71).

3.1.2.10.15. Şeyh Seyit Abdülmennan Türbesi

Siirt ve Kurtalan yolu güzergâhında kalan Şeyh Seyit Abdülmennan türbesine çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gelmektedir. Türbeye gelenler, türbenin bahçesinde bulunan incir ağacına sarılmaları ve sonra da incir ağacının acı meyvesinden yemeleri gerekir. Meyveyi sonuna kadar yiyen kişilerin yakın zamanda çocuğu olacağına inanılmaktadır (KK61).

3.1.2.10.16. Uvendurra Cami

Uvendurra camisi, Siirt il merkezi Algül Mahallesi’nde bulunmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ziyarete gitmektedir. Cami ve Kur’an kursu bir arada olan binanın bodrum kısmında Uvendurra su kuyusu bulunmaktadır. Kuyu taşının boyutu yirmi santim genişliğindedir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, kuyu taşına arpa ve buğday bırakmakta ve suyu tuzlu olan kuyudan su çekmektedir. Çekilen suyla hem yıkanılmakta hem de içilmektedir. Diğer bir ritüel ise tuzlu olan kuyu suyuna arpa ve buğday atılmakta ve arpa/buğday suda eriyinceye kadar çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır. Halk arasında yer alan inanışa göre kuyu suyu içerisinde yaşayan bir dişi tay bulunmakta ve bırakılan arpa/buğdayı yemektir (KK1, KK24, KK25).

Camiyle ilgili çeşitli anlatılar mevcuttur: “İnsanlar arpa/buğday bıraktıktan sonra kuyudan uzaklaşınca sudan yüzme sesi geliyor ve kuyudan çıkıp adağı o hayvan almış oluyor. Kuyunun üstü henüz bina ile yapılaşması yokken bir koyun geliyor ve kuyu başına bırakılan arpayı/buğdayı yiyor. Yedikleri boğazında kalıp boğulan koyun suyun içine düşüyor ve orada taşlaşıyor. O zaman anlaşılıyor ki arpa/buğday yalnızca o tayın nasibidir başkası yiyemez” (KK26, KK60).

3.1.2.10.17. Şeyhetü’z Zeynep Türbesi (Şeyh Zeynep)

Şeyh Zeynep türbesi, Siirt il merkezi Alan Mahallesi Zeviye mezarlığında bulunmaktadır. Türbeye çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gelmektedir. “Türbeye gelen kadınlar türbenin yanında bulunan demir kuşağın içinden geçerler. Bu kuşaktan geçen kadınlar türbenin başında, Zeynebü’l-Muhaddise’yi şefaati yapıp Allah’tan kendilerine çocuk vermesi için dua ederler” (Çelik, 2012: 24).

Türbenin yakın zamanda yol yapım çalışmaları sırasında yol üzerinden kaldırılması gerekmişti. Bu yol yapım programı için çalışmalar başlanmış fakat yol yapım araçları türbeye yıkım için yaklaştıkları sırada çalışamaz duruma gelmişlerdir. Bu olay birkaç kere tekrarlayınca yol yapım çalışmalarından vazgeçilmiş ve türbe aynen olduğu yerde bırakılmıştır. Yol yapım projesi de değiştirilerek güzergâh değiştirilmiştir. Hatta bu çalışma esnasında, şoförlerden biri, mezarlıktan bir kadın ve küçük bir çocuğun kalktığını ve kendisine yöneldiklerini görünce dozeri bırakıp kaçmış (Çelik, 2012: 23-24).

Siirt yöresinde ziyaretler etrafında çeşitli memorat örneklerine rastlanılmaktadır.

3.1.2.10.18. Veysel Karani Türbesi

Siirt’in Baykan ilçesinde bulunan Veysel Karani türbesi çocuk sahibi olmak isteyen kadınların gittiği kutsal mekânlardan biridir. Türbeye geldikten sonra kadınlar eşarplarının bir parçasını veya kendilerine ait bir elbisenin parçasını türbedeki ağaca bağlamaktadırlar (KK8).

3.1.2.11. Kısmet arayışı için gidilen türbeler

3.1.2.11.1. Şeyh Ebü’l Vefa Türbesi

Şeyh Ebü’l Vefa türbesi Siirt il merkezi Evren Mahallesi’nde bulunup yine aynı isimle bir camisi bulunmaktadır. Evlenmek isteyen gençler kısmetlerinin açılması için işleri kötü olan esnaflar, işsiz olanlar da iş dileğiyle türbeye gelmektedir. Kavuşamayan sevgililer de kavuşmak için türbeye çarşamba günleri gelip dua etmektedir (KK70, KK72).

3.1.2.11.2. Şeyh İbleyliye Türbesi

Şeyh İbleyliye türbesi, Siirt il merkezi Ulus Mahallesi’nde kendi adıyla anılan İbleyliye mezarlığında bulunmaktadır. Muradı olan insanlar türbeye gidip dua

etmektedir. Bilhassa genç kızlar muratlarının yerine gelmesi için salı günü türbeye gitmektedirler (KK94).

3.1.2.11.3. Şeyh Tayyar Türbesi

Şeyh Tayyar türbesi, Siirt il merkezi Yeni Mahalle’de, Siirt’e hâkim bir tepede bulunmaktadır. Evlenmek isteyen ve hayırlı bir kısmet arayan kızlar türbeye gidip dua etmekte ve türbede bulunan dilek ağacına çaput bağlamaktadır. Anneler, kızlarını muratları yerine gelmesi için özellikle salı günleri türbeye götürmektedir. Salı günleri erkek evladı olan anneler de gelmekte ve beğendikleri kızları oğullarına istemeye gitmektedir. Günümüzde bu durum çok yaşanmasa da geçmişte salı günleri türbenin bu durum için kalabalık olduğu aktarılmıştır. Muradı yerine gelen kızlar türbeye adak olarak süpürge almakta ve oraya bırakmaktadır (KK3, KK8, KK60).

3.1.2.12. Konuşma bozuklukları için gidilen türbeler

3.1.2.12.1. Sultan Memduh Türbesi

Sultan Memduh türbesi, Siirt’in Tillo ilçesinde bulunmaktadır. Konuşamayan çocuklar veya konuşma bozukluğu yaşayan insanlar türbeye gelmektedir. Bilhassa perşembe günleri türbeye gelinmektedir. Türbe anahtarı konuşma bozukluğu yaşayan kişilerin ağzında çevrilmektedir. Böylece dilin açılacağına ve akıcı bir şekilde konuşabileceğine inanılmaktadır (KK21, KK96).

3.1.2.12.2. Şeyh Halef Türbesi

Siirt il merkezi Ülkü Mahallesi’nde bulunan Şeyh Halef türbesi, kendi adını taşıyan Şeyh Halef camisi içerisinde yer almaktadır. Konuşma bozukluğu yaşayan çocuklar türbeye üç cuma getirilmekte ve türbe anahtarı çocukların ağzında üç kez çevrilmektedir. Türbe içerisinde yer alan kuyu suyu da konuşma bozukluğu yaşayan çocuklara içirilmektedir. Böylece hastanın şifa bulacağına inanılmaktadır. Kuyu suyu, su tesisatına bağlanmıştır ve bu sayede cami içerisindeki musluklardan kuyu suyu alınabilmektedir. Huzursuzluk yaşayan insanlar da türbeye gelip su götürmektedir (KK17, KK32).

3.1.2.12.3. Şeyh Hasan Türbesi

Şeyh Hasan türbesi, Kurtalan ilçesine bağlı Ballıkaya (Badeye) köyünde bulunmaktadır. Türbe; geç, kekeme konuşan veya herhangi bir korku durumu yaşayıp konuşamayan çocuklar getirilmektedir. Türbede bir süre bekletilen çocuğun ağzında türbe anahtarı çevrilir ya da diline değdirilir. Böylece çocuğun şifasını bulacağına inanılmaktadır. Kimi aileler çocuklarını üç çarşamba getirdikten sonra şifasını ancak bulabileceğine inanmaktadır (KK88, KK92).

3.1.2.12.4. Şeyh Mahmut Türbesi (Kurtalan)

Şeyh Mahmut türbesi, Kurtalan ilçesinde bulunmaktadır. Konuşma bozukluğu yaşayan veya konuşamayan çocuklar türbeye getirilmektedir. Türbenin anahtarı çocuğun ağzında çevrilmekte ve ziyarete üç salı gelinmektedir (KK85, KK110). Böylece hastalığın geçeceğine inanılmaktadır.

3.1.2.12.5. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesi

Şeyh Muhammed El-Hazin türbesi, Siirt'in Tillo ilçesine bağlı Dereyamaç (Fersaf) köyünde bulunmaktadır. Konuşma bozukluğu yaşayan kişiler türbe içerisinde uyutulmaktadır. Bazı kişilerin türbede bir gece yalnız kalması gerektiğine inanılmaktadır. Hiç konuşamayan kişilerin türbede yalnız başına bir gece geçirdikten sonra sabahında dil tutulması açılmış şekilde çıktığına inanılmaktadır. Kişi tam olarak konuşamasa da sesini bulduğu söylenmektedir (KK1, KK23).

3.1.2.12.6. Şeyh Musa Türbesi

Şeyh Musa türbesi, Siirt il merkezi Doğan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Felçli hastaların yanı sıra konuşma bozukluğu yaşayan çocuklar da türbeye getirilmektedir. Özellikle üç cuma çocuklar türbeye getirilmekte ve türbenin anahtarı ağızlarında çevrilmekte veya diline değdirilmektedir. Böylece çocuğun dilinde yaşanan tutulma veya bozukluğun düzeleceğine inanılmaktadır (KK1, KK3, KK18, KK46).

3.1.2.13. Musibetler için gidilen türbeler

3.1.2.13.1. Sofu Dede Türbesi (Bapire Sofi)

Sofu Dede türbesi, Siirt'in Erüh ilçesi Çetinkol köyünde bulunmaktadır. İnsanlar türbede dua ettikten sonra türbenin üst kısmında bulunan meşe ağacının dalından koparmaktadır. Bu dal parçasını kendilerinin veya çocuklarının beline, boynuna asmaktadır. Böylece hastalıkları, musibetleri uzak tutacağına ve koruyacağına inanılmaktadır (KK50, KK98).

3.1.2.14. Nazar için gidilen türbeler

3.1.2.14.1. Abdurrahman Bin Avf Türbesi

Abdurrahman Bin Avf türbesi, Siirt'in Pervari ilçesinde bulunmaktadır.

“Abdurrahman Bin Avf makamının yörede en çok bilinen ismi “Dara Ser Zer”dir. Bu kelime, “tepesi sarı ağaç” anlamına gelir. Rivayetlere göre, Abdurrahman Bin Avf'ın şehit düşmesine dayanamayan ve yas tutan ağacın üst dallarındaki yaprakları sararmış ve o şekilde kalmıştır. Ağacın bir başka özelliği ise yüzyıllardır aynı boyda olması ve yapraklarını dökmemesidir. “Dara Ser Zer” ziyaretinde hasta kişiler, ağacın olduğu bölgeye giderek kurban keser ve dua ederler. Sonra ağacın etrafında döner, ağacın kurumuş dallarından kopararak ceplerine koyarlar. Ziyaretçilerin ağaca sırtlarını dönmeden ayrılmaları gerekir” (Karakaş, 2014b: 103-104).

Nazardan korunmak için türbenin avlusunda bulunan meşe ağacının dalları koparılmakta veya ağaca çaput bağlanıp nazar için dua edilmektedir. Koparılan dallar ev, işyeri, araçlar vb. yerlerde taşınmaktadır. Böylece kişiye veya eşyalara nazar değmeyeceğine inanılmaktadır (KK73).

3.1.2.14.2. Sofu Dede Türbesi (Bapire Sofi)

Siirt'in Erüh ilçesi Çetinkol köyünde Sofu Dede türbesi bulunmaktadır. Ziyarete gelenler türbenin etrafında bulunan meşe ağacından bir dal koparıp üstlerinde taşır veya kolye, bileklik yaparak üstlerine asmaktadır. Evlerine veya arabalarına da bu ağaç dalından bırakmaktadır. Nazarın, kötülüklerin ve hastalıkların böylece uzak duracağına, kişilere uğur getireceğine inanılmaktadır (KK50, KK104).

3.1.2.15. Psikolojik hastalıklar için gidilen türbeler

3.1.2.15.1. Şeyh Muhammed Bin Münkedir Türbesi (Şeyh Münkedir)

Şeyh Muhammed Bin Münkedir türbesi, Siirt il merkezi Ulus Mahallesi'nde bulunmaktadır. Psikolojik hastalar türbenin içerisinde bir mühlet yatırılır ve daha iyi olacaklarına inanılır. Önemli olan hastanın türbede bir süre uykuya dalabilmesidir, aksi takdirde şifasını bulamayacağına inanılmaktadır. Muratlarının yerine gelmesini isteyen kişiler de türbeye gelmekte ve türbenin yanında bulunan para sandukasına da para ve kıymetli eşyalar bırakmaktadır (KK111, KK112).

3.1.2.15.2. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesi

Şeyh Muhammed El-Hazin türbesi, Siirt'in Tillo ilçesine bağlı Dereyamaç (Fersaf) köyünde bulunmaktadır. Fersaf köyünde doğduğu için Şeyh Muhammed El-Hazin Fersafi olarak da anılmaktadır. Psikolojik rahatsızlıklar, mental retardasyon (zekâ geriliği), depresyon gibi hastalıkları olan kişiler türbeye getirilip uyutulmaktadır. Türbe içerisinde yer alan mezar sandukalar demir parmaklıklarla korunmaktadır ve demir parmaklıklarda zincirler bulunmaktadır. Hastalar bu zincirlere bağlanır ve uyutulmaya çalışılır. Uyuyabilen her hastanın rüyasına Şeyh Muhammed El-Hazin'in geldiğine ve şifasını bu sayede bulduğuna inanılmaktadır. Türbede uyuyamayan hastaların ise şifasının burada olmadığı söylenmektedir. Yerli halk, ziyaretçiler arasında aklını neredeyse yitirmiş bir şekilde gelen kimi hastaların türbede uyuduktan sonra sağlıklı bir insan gibi türbeden çıktığına inanılmaktadır (KK1, KK10, KK23).

3.1.2.15.3. Şeyh El Naccar Türbesi

Şeyh El Naccar türbesi, Siirt il merkezi Bağlar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbe Siirt'e hâkim bir tepede yer almaktadır. Özellikle psikolojik rahatsızlığı olan hastaların ziyaret ettiği bir türbedir. Türbeye gelen hastalar bir süre uyutulur ve şifasını bu şekilde bulacağına inanılır (KK99, KK103).

3.1.2.15.4. Şeyh Tayyar Türbesi

Şeyh Tayyar türbesi, Siirt il merkezinde Yeni Mahallede, Siirt'e hâkim bir tepede bulunmaktadır. "Tayyar" Arapça bir isimdir ve "uçan" anlamında kullanılmaktadır. Halk arasında "Uçan Şeyh" olarak da bilinmektedir.

Rivayetlere göre, Mekke'de yapılan bir savaş sırasında Şeyh Tayyar'ın başı kesilmiştir. O zamanlar Siirt göl halindeymiş; sadece şu an Şeyh Tayyar türbesinin bulunduğu bölgede bir ağaç varmış. Başı kesik Şeyh Tayyar, Allah tarafından uçurtulmuş ve bu ağacın altına getirilmiş ve orada gömülmüştür. Bu olay salı günü vuku bulmuştur (Karakaş, 2014b: 145).

Bu olay sebebiyle türbe ziyaretlerinin salı günü yapıldığı düşünülmektedir. Psikolojik rahatsızlığı olan hastalar türbeye üç salı ikindi vaktinden sonra getirilir ve türbede uyutulur. Daha sonra türbede bulunan dilek ağacına çaput bağlanıp dilek tutulmaktadır (KK48, KK83, KK90).

3.1.2.15.5. Şeyh Veli Türbesi

Şeyh Veli türbesi, Siirt'in Eruh ilçesinin, Erenkaya köyünde bulunmaktadır. Psikolojik rahatsızlıkları olan hastalar türbeye gelmektedir ve türbede uyutulmaktadır. Türbede uyumayı başaran hastaların rüyasına Şeyh Veli'nin geleceği ve böylece şifa bulacağına inanılmaktadır. Fakat hastanın türbede uyuyamaması durumunda şifasını bulamayacağına inanılmaktadır.

Rahatsızlığı yüksek olan kişiler buraya iplerle getirilip bağlanarak türbede bırakılmaktadırlar. Yerli halk, Şeyh Veli'nin soyunda her zaman psikolojik rahatsızlık yaşayan kişilerin olduğunu aktarmıştır. Şeyh Veli'nin yaşamında şöyle söylediği anlatılmaktadır; "Ailede o hasta vefat etse bile muhakkak onun yerine o soydan başka bir deli doğar. Şeyh Veli gülerek söylemiş ki; "Eğer Eruh Kasımlı köyünde bir deli olursa o benim soyumdandır" (KK65, KK80).

3.1.2.16. Romatizma hastalığı için gidilen türbeler

3.1.2.16.1. İsmail Fakirullah Türbesi

İsmail Fakirullah türbesi, Siirt'in Tillo ilçesinde bulunmaktadır. Türbeye gelen hastalar daha sonra "Yeşil Şifa Kuyusuna" gitmektedir. Kuyudan su alan hastalar

kuyu başında romatizma hastalığından kaynaklı ağrılı bölgelere su dökmektedir. Böylece ağrıların dineceğine inanılmaktadır (KK27, KK36).

3.1.2.16.2. Molla Ali Türbesi

Molla Ali türbesi, Siirt'in Eruh ilçesi Savaş köyünde bulunmaktadır. Türbe romatizma hastalığı için ziyaret edilir. Hastalar Molla Ali türbesinde yer alan su ibriğinden, beraberlerinde götürdükleri bir kaba su aktarmaktadır. Alınan bu su ile ağrıyan yerler yıkanmaktadır. Böylece ağrıların dineceğine ve şifa bulacaklarına inanılmaktadır (KK65, KK97).

Molla Ali ile ilgili birden fazla memorat mevcuttur. Hayvancılık ile uğraşan biri türbe yakınıdayken hayvanlarını salmış. Köy ahalisi Molla Ali'nin sinirli olduğunu bildikleri için çobanı hayvanların salınmaması gerektiği konusunda uyarılmıştır. Çoban kimseyi dinlemiyor ve hayvanları mezarın üzerine bırakıyor. Bir anda mezar taşı sarsılmış, aynı anda da koyun ölmüş ve çobanda yere düşerek yerinden kalkamamıştır. Çobanın yerden kalkabilmesi için koyun getirip Molla Ali türbesine kurban etmişler ve bu sayede çoban kalkabilmiş ama kısa süre içerisinde ölmüştür. Molla Ali türbesinin sinirli bir türbe olduğu belirtilmekte ve saygısızlık yapanın karşılığını bulduğuna inanılmaktadır. Molla Ali'nin türbesinin civarında ağaçları kesen iki çocuk yüz felci geçirmiş ve aileleri türbe için keçi kurban ederek düzelmelerini sağladığı aktarılmıştır (KK101, KK106).

Türbe ile ilgili bir başka inanç anlatısı şu şekildedir: “Molla Ali bir tanıdığımız kadının rüyasına giriyor. Ona rüyasında diyor ki: “Bu kadına söyle palamutları ağaçtan çubukla toplarken beni rahatsız ediyor, yapmasın. Şu keçiyi benim sağlığım için kessin ve dağıtsın. (Kocası yaşlı ve iki çocuğu olan bir kadın). Onlara rahatsızlık vermek istemiyorum ama bana saygısızlık yaptığı için benim hayırma bu keçiyi kesip dağıtsın köye” diyor. Keçinin rüyada hangi keçi olduğunu özellikle vurgulamış. Rüyayı gören gidip bahsi geçen kadına bunları söylüyor. Keçi çok güzel bir keçi olduğu için kadının eli kesmeye varmamış. Çobanlık yapmaya gittiği bir gün akşam döndüğünde evin kapısını açık buluyor. Keçi eve girmiş ve ekmek pişirilmiş leğene gidip ekmekleri yemiş. Çok yediğinden şişmiş ve kesilmek zorunda kalmış. Böylece kadın keçiyi kesip köylüye dağıtmış” (KK65, KK100).

3.1.2.16.3. Muhammet Ali Türbesi¹⁵

Siirt'in Şirvan ilçesi Taşlı köyünde Muhammet Ali suyu (çeşmesi) romatizma hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır. Özellikle üç çarşamba gidilmektedir. Çeşmenin suyundan hem yıkanmanın hem de içmenin iyi geldiğine inanılmaktadır (KK38).

Muhammet Ali'yle ilgili şu efsane yöre halkı tarafından anlatılmaktadır:

“Muhammet Ali suyu (çeşmesi) birçok hastalığa iyi gelir. Muhammet Ali savaş sırasında yaralanıyor ve susuzluk çekiyor, şuan suyun kaynağının olduğu yerde duruyor ve ayağını üç kez yere vurup “Su gel!” diyor ve oradan su çıkıyor. Bu yüzden “Tez Gelen Su”, “Hızlı Gelen Su” olarak adlandırılıyor. O günden beri hiçbir mevsim o çeşme kurumuyor ve suyu bitmiyor. Köydeki başka sular zaman zaman kesilir, kurur ama o çeşme her zaman akar” (KK38).

Kaynak kişinin aktardığı bir başka bilgi ise Muhammet Ali suyunun şifa verici olduğuna dair kuvvetli inancı ortaya koymaktadır.

“Bir cuma günüydü, on beş yıl önce bir adam keçiyle caminin oradaymış ve köylülere demiş ki: “Birisi yok mu beni Muhammet Ali Hazretlerine götürsün? Ben götürene parasını da vereceğim” Köylüler demiş ki: “Birisi var seni ziyarete götürsün, parada verme ona o parada almıyor” demiş. Bir baktım adam kapıma geldi. “Nezir sen misin?” dedi. Evet dedim. Adam bana “Bir kurbanım var, beni oraya götür müsün?” dedi. Benim de o zaman eşeğim vardı. Keçiye bindirdik, getirdik burada kestik. Poşette getirmişti, bölüştürüp fakirlere dağıttık. Allah kabul etsin deyip adağının ne olduğunu sordum? Siirtli olan bu adam İstanbul'da yaşıyormuş ve hastaymış. İstanbul'da hastanelerde tahliller yapmışlar ve kanser olduğunu öğrenmiş.

¹⁵ Mezarın baş ve ayak taşları arasında yirmi metreyi aşkın mesafe bulunmaktadır. Muhammet Ali'nin boyunun daha uzun olduğu ama nazar değmesinden korkulduğu için dizleri katlı bir şekilde defnedildiğine inanılmaktadır. Ayrıca mezar başı taşının zamanında Tillo'dan özel olarak nazar için getirildiğine inanılmaktadır. Muhammet Ali vefat ettikten sonra üç kabile cenazeyi sahiplenmiş bu yüzden uzlaşılı olsun diye biri hakem olarak atanmış, üç boş mezar sandığı getirilmiştir. Mezar sandıklarından biri Muhammet Ali'ye ait diğer iki sandık ise boştur. Her bir kabile bir sandığı almış ve defnetmek istediği yere götürmüştür. Bir kabile Mardin'e, bir kabile Medine'ye bir kabile de şuan türbesinin bulunduğu Taşlı köyüne sandukalarını götürmüştür. Kimlerin boş sandıkları alındığı bilinmiyormuş, üç kabileden sandıkları defnedilecek yere geldiğinde açmış ve görmüşler ki sandıkların hepsinde de Muhammet Ali'nin cenazesi bulunuyor. Bu yüzden türbesinin üç yerde olduğuna inanılmaktadır.

Demişler ki bir aylık ömrün var. Adama acı çekmesin diye ilaçlar vermişler. Annesi de babası da Siirtli biri. Adam iyice iskelet olunca ailesi, “Muhammet Ali türbesine ve çeşmesine götürelim inşallah orada şifa bulur” demiş. Bunlarda şifa bulmak için getiriyorlar, buradaki türbe ve çeşmeye götürüyorlar. Muhammet Ali suyuna kadar taşıyarak götürebilmişler ve orada üstüne su döküp yıkamışlar. Bir süredir yemek yiyemiyormuş ama ziyaret yerinde ilk kez yemek yiyebilmiş. Ziyareten arabaya doğru dönerken kardeşi koluna girmiş ve yavaş yavaş yürüyebilmiş. Evine dönmüş ve artık zamanla yemek yemeleri artmış, kilo almaya başlamış. İstanbul’a gittiğinde büyük oğlu ve kardeşi “Senin hiçbir şeyin yok, onlar yanlış tahlil yaptılar. Sen de korkudan böyle oldun” demiş. Tahlilleri aldıkları yere gitmişler ve yanlış mı çıkmış anlamak için sormuşlar. Hastane, “Bu makina hayatta yanlış yapamaz” demiş. Sonra doktorun odasına gitmiş. Doktor adamı görünce şaşırılmış ayağa kalkmış ve “Sen nasıl iyileşebildin?” demiş. Muhammet Ali türbesinden ve suyundan bahsedince doktor tekrar tahlilini yapmak istemiş. Tahlilden sonra hastalıktan hiçbir eser kalmadığını görmüşler. Doktor, Muhammet Ali suyundan örnek istemiş ve bir pet şişede suyu götürmüşler. Su incelenmiş ve on sekiz hastalığa iyi geldiği görülmüş. İşte bu o suyun mucizesidir” (KK37, KK38).

3.1.2.16.4. Şeyh Aşû Türbesi

Şeyh Aşû türbesinin romatizma hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır.

Tillo ilçesinin Meydandere köyünde bulunan Şeyh Aşû'nun türbesi, bir tepenin yamacındadır. Romatizma hastalığı olanlar, bu mezarlıktan toprak alır, yine tepenin aşağısında bulunan bir havuzda bu toprağı çamur haline getirirler. Elde ettikleri çamuru, vücutlarının her yerine sürer; çamur, vücut üzerinde iyice kuruduktan sonra havuzdaki suyla yıkanır (Karakaş, 2014b: 99).

Romatizma hastalığı olanlar böylece şifasını bulacağına inanmaktadır.

3.1.2.17. Sarılık hastalığı için gidilen türbeler

3.1.2.17.1. Şeyh Arap Türbesi

Şeyh Arap türbesi, Siirt'in Kurtalan ilçesinin Gürgöze köyünde bulunmaktadır. Sarılık hastalarının sıkça ziyaret ettiği mekânlardan biridir. Ziyarete bulunan çeşmenin suyu yeşilimsi renktedir. Bilhassa çarşamba ve perşembe günleri ziyarete gidilmektedir. Sarılık hastaları ziyaret suyuyla hem yıkanmakta hem de bu suyu

içmektedir. Ziyaret suyuyla, ziyarette bulunan toprak çamur yapılı ve vücuda sürülür. Hastalar bu şekilde tedavi olacağına inanmaktadır (KK78, KK87).

3.1.2.17.2. Şeyh Muhammed Termili Türbesi (Şeyh Termol)

Şeyh Muhammed Termili türbesi, kendi adını taşıyan Şeyh Muhammed Termili cami içerisinde yer almaktadır. Mahalle halkı tarafından 1993 yılında cami yaptırılmıştır. Siirt il merkezi Kooperatif Mahallesi'nde yer alan türbeye sarılık hastaları gelmektedir. Türbede yer alan su kuyusundan içmenin ve kuyunun suyuyla yıkanmanın sarılık hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır. Bu suyla yıkanırken “Ey Termol, siyahlık ve sarılıkları götür, pembelik ve beyazlıkları getir” diye dua edilmektedir. Kuyu suyu tesisat sistemiyle caminin musluklarına bağlanmıştır. Bunun yanı sıra türbenin suyuyla yıkanmanın kişiye güzellik katacağına inanılmakta ve kuyu suyuyla yıkanılmaktadır. Suyla yıkanırken “Ey Termol, bana güzellik getir” isteğinde bulunulmaktadır (KK81, KK82).

3.1.2.18. Sıtma hastalığı için gidilen türbeler

3.1.2.18.1. Şeyh Halef Türbesi

Şeyh Halef türbesi, Siirt il merkezi Ülkü Mahallesi'nde bulunan kendi adını taşıyan Şeyh Halef camisi içerisinde yer almaktadır. Sıtma hastaları üç cuma gelerek türbede yer alan kuyu suyundan hem içmekte hem de yüzlerini yıkamaktadır. Böylece şifa bulunacağına inanılmaktadır. Kuyu suyu, su tesisatına bağlanmış ve cami içerisinde kullanılabilir. Bu sayede musluklardan kuyu suyu alınabilmektedir (KK70).

3.1.2.19. Tayin ve atanma isteği için gidilen türbeler

3.1.2.19.1. Molla Halil es-Siirdî Türbesi

Molla Halil es-Siirdî türbesi, Siirt il merkezinde bulunan Bileyliye mezarlığındadır. Sınavlara girecek kişilerin ziyaret ettiği bir mekândır (KK79). Böylece sınavlarda daha başarılı olunacağına inanılmaktadır.

3.1.2.19.2. Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi

Şeyh Ebü'l Vefa türbesi, Siirt il merkezi Evren Mahallesi'nde yer alıp aynı isimle bir camisi bulunmaktadır. Sınavlara hazırlanan veya memurluğa atanmak isteyen kişiler kalemleriyle birlikte türbeye gelip dua etmektedir (KK17).

3.1.2.19.3. Şeyh Tayyar Türbesi

Şeyh Tayyar türbesi, Siirt il merkezi Yeni Mahalle'de, Siirt'e hâkim bir tepede bulunmaktadır. Türbeye, bir yerden kurtulmak (şehir, kurum vb.), tayin olmak veya sınavları kazanmak için gidilmektedir. Genellikle üç salı gelmektedirler. Dileği kabul olan kişiler türbeye bir süpürge almakta ve adak olarak türbede bırakmaktadır. Çeşitli hastalıklar için de türbeye gidilmektedir. Hasta kişinin tek sefer giydiği bir elbisesini yıkamadan türbeye bırakması gerekir. “Şeyh Tayyar türbesine giden kişi, her kim için dilek diliyorsa, onun bir kez kullanılmış, ancak yıkanmamış atletini türbeye bırakır. Bunun için yörede “atlet atmak” tabiri kullanılır” (Karakaş, 2014b: 99). Böylece hastanın şifa bulacağına inanılmaktadır.

3.1.2.20. Yolculuğa çıkanlar için gidilen türbeler

3.1.2.20.1. Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi

Şeyh Ebü'l Vefa türbesi, Siirt il merkezi Evren Mahallesi'nde yer alıp aynı isimle bir camisi bulunmaktadır. Hac yolculuğuna, askere veya uzun yola çıkacak olanlar türbeye gidip dua etmektedir. Seyahate çıkan kişilerin yakınları da türbeye gidip dua etmekte ve böylece sağ salim döneceğine inanmaktadır (KK35).

3.1.2.20.2. Şeyh Yusuf Garip Türbesi

Şeyh Yusuf Garip türbesi, Siirt il merkezinde Ulus Mahallesi'nde bulunmaktadır. Askere, hacca gidenler veya uzak yola çıkanların yakınları bu türbeye gitmektedirler. Sağlıkla dönmeleri için türbe duvarının yüzeyine, giden kişinin adı yazılmakta ve çarşıda adak olarak tatlı dağıtılmakta ya da soğan-ekmek verilmektedir. Böylece yolculuktan sağ salim dönüleceğine inanılmaktadır.

Şeyh Yusuf Garip ile ilgili olarak anlatılan efsane, kesikbaş efsanelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır: “Şeyh Yusuf Garip, Tillo durağı civarında savaştan bir

askerdir. Aynı zamanda âlim ve Allah dostlarından olan bu evliya kimsesi olmadığı ve başka bir yerden geldiği için garip ismiyle bilinir. Savaş esnasında başı kesildiği halde harbe devam etmiş. Başı kesildiği halde yaklaşık bir kilometre öteye gitmiş. Şu anda türbesinin bulunduğu yerde bir kadın onu görmüş ve “Bu başı kesilmiş kişi bütün askerimizi öldürüyor” demesiyle yere düşüp şehit olmuş” (KK3, KK14). Özellikle askere giden kişilerin yakınlarının türbeye daha çok gitmesinin bahsi geçen kesik baş efsanesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Değerlendirme

İnsanların hayatlarında bozulan dengeyi yoluna koyabilmek için kutsal olana başvurma, kutsal olanla korunma yoluna başvurmaktadır. Çeşitli istek ve çare arayışı içerisinde Siirt yöresinde türbe ziyaretleri yoğun bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Halkın inanış ve geleneklerinin yaşatıldığı bu mekânlar, inanç ve kutsallık kavramlarının iç içe geçtiği yerlerdir. Siirt şehir yaşantısına yön veren ve etkileyen türbelere şifa amacıyla başvurmakla beraber; bereket, başarı, mutluluk vb. birçok sebeple gidilmektedir. Siirt yöresinde de hastalıklardan korunmak veya kurtulmak için türbe ziyaretleri yapılmakta ve türbe etrafında çeşitli ritüeller gerçekleştirilmektedir. Siirt türbelerinin belirli hastalıklara şifa verdiği inanimakta ve ziyaretler bu doğrultuda gerçekleştirilmektedir. Siirt’te yer alan Şeyh Musa türbesine felçli hastalar, Şeyh Muhammed El-Hazin türbesine psikolojik rahatsızlığı olan hastalar, Şeyh İlyas türbesine geç yürüyen çocuklar, Şeyh Sabri türbesine çok ağlayan çocuklar götürülmekte ve böylelikle şifa bulacağına inanılmaktadır. Günümüz modern tıbbının sağladığı imkânların yanı sıra hastaların türbeler özelinde şifa arayışı içerisinde olduğu görülmektedir. Bu noktada eski Türk inanç sisteminde yer alan ölmüş atalara tapım ve saygının Türklerin İslamiyet’e geçişiyle birlikte veli/evliya kültürüne dönüştüğü, geçmiş inanç ve uygulamaların böylelikle yeni inanç sistemi içerisinde de sürdürüldüğü görülmektedir. Bu süreklilik, kült unsurlarla beraber zengin bir ritüel geleneğinin oluşmasını da sağlamaktadır.

Sonuç itibariyle Siirt halk kültürü içerisinde insanlar, hastalıkların tedavisi veya çeşitli sorunlar için Siirt’in gözde türbelerine başvurmaktadır. Hastalar türbe etrafında yer alan ağaçlara çaput bağlamakta, türbe etrafında bulunan ve kutsallık taşıdığına inanılan taş/kayadan veya toprağından almakta, şifa amaçlı yanında

taşımaktadır. Şamanist öğeler içeren bu ritüeller günümüzde de devam etmekte ve bu ritüellerin nihai amacı şifa bulmak ya da çeşitli sorunlardan kurtulmak gayesiyle yapılmaktadır.

3.1.3. Şifacılar ve şifa dağıtma

İlkel toplumlardan gelişmiş uygarlıklara kadar insanoğlu yaşamında birçok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunlar sağlık ve sağlık dışı muhtelif birçok durumu kapsamaktadır. İnsanlar bu durumlara çeşitli şifa yollarıyla çözümler aramıştır. Şifa, “hastalıktan kurtulma, iyi olma, sağılma” (Devellioğlu, 2006: 1474) durumudur. Eski Türk inanişında insanlar karşılaştığı hastalıkları doğaüstü güçlere bağlamış ve onlardan kurtulmak için şaman, kam, otacı gibi büyücü hekimlere başvurmuştur. Hem büyücü hem de şifacı olan bu kişiler büyücü hekimler olarak adlandırılmıştır. Özünü Orta Asya coğrafyasından alan Türk kültürü içerisinde şifacılık, şamanla birlikte düşünülmüştür. “Şamanizm Asya, Afrika ve Amerika’da çeşitli etnografik bağlamlarda bulunan karmaşık dinsel, büyüsel ve tıbbi uygulamalar bütünü anlatan bir terimdir” (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 758). Şamanlar sağaltım yöntemleri ve büyü uygulamalarıyla halk hekimliğinde önemli bir yer tutar. Hastaları tedavi etmek, kayıp eşyaları bulmak, hava durumunda değişiklikler yapmak gibi çeşitli durumlarda Şamana başvurulmaktadır. Erkek veya kadın olabilen bu kişiler Türk halk kültüründe dinsel-büyüsel ve tıbbi uygulamaların bütünü gerçekleştirmiştir.

“Orta Asya Türklerinde de hastalıklardan korunma ve tedavi yöntemlerinde dinsel, büyüsel işlemler ağırlıktadır. Kamlar dinsel ve doğaüstü kimlikleriyle aynı zamanda halk hekimi konumundadırlar” (Özgen, 2007: 129). Türkçe Sözlüğe göre günümüzde hekim, “İnsanlardaki hastalıkları teşhis ve onları ilaçlarla veya bazı araçlarla tedavi eden kimse, doktor, tabip” (Türkçe Sözlük, 2011: 1079) olarak tanımlansa da, her kelimenin bir yaşanmışlık barındırdığı gerçeğinden hareketle etimolojik sözlükte hekim, “hikmet sahibi, bilge, filozof, tabip” (URL-4) anlamlarına gelmektedir. “Şaman”, “Kam” bu görev ve sorumluluklarını İslamiyet’e geçişle birlikte halk dilinde söylenen “ocaklı, kırıkçı/çıkıkçı, falcı, şifacı, hekim, şeyh, hoca vb. şifacılar üstlenmiştir. Günümüzde çeşitli hastalık ve sorunlarla karşılaşan kişiler modern tıp dışında günümüz şifacılarına başvurmaktadır. “Eski Türk dininin kalıcı

izlerinden birini de hastalıklar ve başka amaçlarla hoca veya dedelere başvurma geleneğinde görmek mümkündür. Bu gelenek içerisinde eski Türk kamlarının dinî-sihri birçok uygulamaları İslâmî motiflerle bezenerek meşrulaştırılmışlardır” (Güngör, 1996: 249). Tarihsel olarak bakıldığında kökeni eski Türk inançlarına dayanan günümüz şifacıları geleneğin bir devamı ve yaşatıcısı konumundadır. Bilgi ve deneyimin kuşaklararası aktarılması yoluyla hastalıkları tespit ve tedavi yöntemleri günümüze ulaşmıştır. El verme, çırak yetiştirme veya rüya halinde bu yetiyi kazandığını görme gibi çeşitli yollarla devamlılığı ve aktarımı sağlanmıştır. İnsanlar günümüzde geleneksel tedavi yöntemlerine sıkça başvurmaktadır ve bunların iyi edicileri de şifacılarıdır. Sağlık ve hastalık kavramları geleneğin ve halkın inanışlarının bir yansıması olarak şekillenmektedir. Sağlıkla ilgili bir sorun yaşayan insan, tedavi yollarında da yetiştiği kültürün bir yansımasını yani inanışlarından da kimi emareler görmek istemektedir. Bu noktada karşımıza çıkan şifacılar, mevcut geleneğin yetiştirdiği, geçmiş bilgi ve görgülerin bir birikimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da hastaların çeşitli sıkıntılar için başvurduğu şifacıda mevcut gelenek ve inanışlarından izler görmesini sağlamaktadır. Bu birikim kimi zaman modern tıbbın çözemediği rahatsızlıkları çözebilmektedir.

Modern, bilimsel olarak eğitilmiş hekimin resmî eğitiminden ve müthiş teçhizatından yoksun olmalarına rağmen geleneksel şifacılar genellikle hastalarının psikolojik ve duygusal ihtiyaçları hakkında etkili pratik bilgiler sergilerler ve bu da çeşitli düzeylerde başarılı iyileşmeye yol açar (Blaustein, 1992: 36).

Şifacılar hastanın rahatsızlığının tespit ve tedavisinde mevcut inanışlarını dikkate alır ve kültürel bir sisteme bağlı olan hastanın tedavisini buna göre şekillendirir.

Daha basit bir ifadeyle, kültürel ve sosyal olarak anlamlı bir bağlamda sıkıntı kaynaklarını belirleyerek ve tanımlayarak şifacı, sıkıntıyı psikolojik olarak yönetilebilir kılan bütünleştirici kaynaklarla hastayla bağlantı kurarak fiziksel olarak destekleyerek parçalayıcı deneyimlere düzen, tanım ve yapı empoze eder (Blaustein, 1992: 36).

Geleneksel bilginin aktarıcı olarak karşımıza çıkan şifacılar geleneksel bilginin yaşatıcısı ve geleceğe taşıyanlarıdır. Siirt halk kültüründe de tespit edilmiş yaşayan on üç şifacı bulunmaktadır. Siirt’te yaşayan insanların sıklıkla başvurduğu ve tanınan bu şifacılar hastalıkların tedavisinde ve muhtelif sorunlarda başvurulmaktadır. Yapılan gözlem ve görüşmeler neticesinde şifacıların ne tür hastalıklarla

ilgilendikleri, ne gibi tedavi yöntemleri gerçekleştirdikleri ve tedavi yöntemlerini kimden öğrendikleri kayıt altına alınmıştır. Şifacılardan yalnızca yedisiyle görüşülebilmiştir. Şifacıların bir kısmı duydukları kaygılar sebebiyle, kimisi görüşme için ücret talep ettiği için görüşme yapılamamıştır. Görüşme yapılan kimi şifacıların da yaşadıkları kaygılar sebebiyle kaynak şahıs bilgileri açık şekilde verilememiştir. Şifacılar bilimsel etik gereği KKŞ¹⁶ şeklinde kodlanmıştır. Kişi bilgisinin verilmesini istemeyen şifacımız bu durumu şöyle aktarmıştır; “İnsan bir muradını, iki kerametini söylemez. Ben sana öğrendiğim her şeyi anlatacağım ama adım, sanım hariç” (KKŞ1). Şifacılarla yapılan görüşmeler sırasında gelen hastalarla da görüşme yapılmıştır. Fakat hiçbir hasta adını vermek istememiştir. Bilimsel etik gereği bu kaynak kişiler KKK şeklinde kodlanmıştır. Şifacıların her birinden edinilen bilgiler şu şekildedir.

3.1.3.1. Siirt yöresinde yaşayan şifacılar

3.1.3.1.1. KKŞ1

Kadın şifacı, Siirt’in Eruh ilçesinde 1966 yılında doğmuştur. Herhangi bir okul eğitimi almamış olup Siirt il merkezinde ikamet etmektedir. Şifacı, isminin bir yerde geçmesinden kaygı duyduğunu aktarmış ve isminin açıklanmasını istememiştir. Bu durumu şöyle aktarmıştır: “İnsan bir muradını, iki kerametini söylemez. Ben sana öğrendiğim her şeyi anlatacağım ama adım, sanım hariç” (KKŞ1).

Şifacıya hastalar; nazar, büyü, kısırlık, sarılık, kısmet isteği ve muhtelif hastalıklar için gelmektedir. Şifacıya gelmeden önce hastalar genellikle telefon ederek randevu almaktadır. Hastalara ikamet ettiği iki katlı bahçeli bir evde bakan şifacı, evin ilk katını poliklinik gibi kullanmakta ikinci katında ise kendisi oturmaktadır. Telefonla iletişim kurarak gidilmekte ve böylece gün, saat belirlenmektedir. Şifacının evinin kapısında hastaları eşi karşılamakta ve evin içinde bekleyen diğer hastalarla oturulacak salona yönlendirmektedir. Her hasta içeride ayrı bir odaya sırayla çağrılmakta ve şifacıyla yalnız görüşülmektedir. Tüm bu süreci şifacının eşi organize etmektedir.

¹⁶ Detaylı bilgi için bkz. Ek 1. Kaynak Kişi Dizini”.

Şifacıya giden hastaların tümüne kurşun dökme işlemi uygulanmaktadır. Şifacının yanına giden her hastanın beraberinde bir kalıp sabun götürmesi zorunludur. Kurşun dökme işleminde öncelikle hastanın dizleri üzerine oturması istenmektedir. Daha sonra hastanın üzerine kalın bir örtü örtülmektedir. Örtünün altına hastanın getirdiği bir kalıp sabun koyulmaktadır. Örtüyü üstüne atma işleminde kimse örtüye el sürmemektedir. Çünkü şifacı bunu yalnızca el alan kişilerin yapması gerektiğini aktarmıştır. Alüminyum bir tepsi içinde bir önceki hastada dökülmüş kurşun ve su temizlenir. Su tepside dökülüp yıkandıktan sonra yeni su dolduran şifacı, her hastanın suyunun ayrı olması gerektiğini belirtmiştir. Şifacı, tepsiye yeni su doldurduktan sonra tepsinin içine parmağından çıkardığı yüzüğü koyar ve tepsiyi hastanın başının üzerine hizalayarak kurşunu döker. Kurşun sesinin çok çıkması nazarın fazla olduğunu gösterdiğine inanılmaktadır. Bu işlemden sonra hastanın örtüsü açılır ve şifacının karşısına oturması istenir. Kurşunun yer aldığı tepsiyi yanına alan şifacı hastaya ve tepsinin içindeki kurşuna bakarak yorumda bulunmaktadır. Hasta hangi sorunla gitmişse onunla ilgili gördüklerini ve hayat akışını nasıl etkileyeceğini anlatmaktadır. Bakma işlemi bittikten sonra şifacı elini tepsideki suya batırmakta ve üç kez dua ederek hastanın yüzüne doğru su atmaktadır. Bu işlem bittikten sonra hangi problemle gidilirse gidilsin sıkıntının kısa sürede son bulacağına inanılmaktadır. Çocuk sahibi olmak için gelen bir kaynak kişi şunları aktarmıştır. “Beş yıldır evliyim ve çocuğum olmuyordu. Bu durum bizi çok etkiledi çünkü gitmediğimiz doktor kalmadı. Sonra bize bir komşumuz burayı önerdi ve daha önce çok giden olduğunu söyledi. Biz de öyle geldik ve bana kurşun bakarak “Üç vakte kadar çocuğun olacak” dedi. Sonra iki erkek çocuğum oldu. Eşim iki koç alıp buraya getirdi ve burada şifacının eşiyle kestiler. Şimdi de teyzemi buraya getirdim çünkü üzerinde çok kötü nazar var” (KKX1).

Bir başka hasta yüzünde sürekli çıkan ve geçmeyen lekeler için geldiğini aktarmıştır. “Ben kuaförüm ve yüzüme de çok önem veririm. Bir gün bir müşterim yüzümün çok güzel olduğunu ve ne kullandığımı sordu. O günden beri yüzümde yara gibi olan lekeler çıkmaya başladı ve geçmiyor. Gözü o kadar kötüydü ki o an ağırlık zaten üzerime çökmüştü. Nazar insanı yatağa bile düşürür. Batman’dan buraya son çare olarak geldim. Cildiye polikliniği ne reçete verdiyse de maalesef yaralarım

geçmedi” (KKX2). Bir başka hasta ise hayırlı bir kısmet ile evlenmek istediğini ve bunun için kurşun dökmeye geldiğini söylemiştir (KKX4).

Bir başka hasta, rahatsızlıklarının bir türlü geçmediğini ve bu sebepten şifacıya gittiğini aktarmıştır. Vücudunda lekeler ve iğne batma hissi oluyormuş. Gözleri rahatsız edecek şekilde alerjik tepki yapıyormuş. Uykuları kesik kesik ve azmış. Uykudan bu hislerle uyanıyormuş. Bu durumdayken tahliller yapılıyor fakat tahlilleri temiz çıkıyormuş. Yerel hastane, özel hastane, büyükşehirlerdeki hastaneleri denemiş, büyük masraflar etmesine rağmen bir çare bulamamış. Hastanelerde çoğu bölüme gitmiş. Hepsi bir problem olmadığını söylemiş. Nazar değdiğini düşünüyormuş bu yüzden şifacının yanına gelmiş (KKX3). Görüldüğü gibi şifacıya muhtelif birçok hastalık için gidilmektedir. Eğer uzakta olan biri için kurşun dökülecekse akrabalarından biri onun adına kurşun döktürmek için gelmektedir. Kurşun dökme için aynı aileden birkaç kişiye örtü altında işlem uygulanmaktadır. Şifacı kurşun dökme işleminden sonra hastalarında her zaman bir rahatlama hissi geldiğini aktarmıştır. Gelenlerin özellikle çarşamba gününü tercih etmelerinin daha hayırlı olacağını aktarmıştır. Cinsiyet ayrımı olmaksızın kadın-erkek hastalarının olduğunu ama ağırlıklı olarak kadınların geldiğini aktarmıştır.

Şifacı, seyit olan babaannesinden el almıştır. “El alma” babaannenin yüzüğünü torununa vermesiyle sağlanmıştır. Şifacı çocukluğundan beri babaannesine yardım etmiş ve her şeyi babaannesinden öğrenmiştir. Babaanesi vefat etmeden önce el verme amacıyla yüzüğü kendisine vermiş ve böylece sıra şifacıya geçmiştir. Bu sebeple sadece kurşunu kendisi dökabiliyor ve hastaların üstüne örtüyü yalnızca kendisi serebiliyor. Kurşun döktüğü tepsinin içinde daima babaannesinden aldığı yüzük bulunmaktadır. Kurşunu döktükten sonra yorumlama işlemi sırasında tepsiyeye bakan şifacı, yüzük sayesinde kişinin geçmişi ve geleceği hakkında görüşleri olduğunu belirtmiştir. Babaanesi hayattayken hastalara yalnızca kurşun dökermiş fakat şifacı ek olarak yorumlama işlemini de yapmaktadır.

Bunun dışında Türk kahvesi falı da bakan şifacının rüyasına babaanesi girip “Falı bırak sadece kurşun bak!” dedikten sonra artık fal bakmayı bırakmış.

Elli altı yaşında olan şifacı, daha önce herhangi bir okul eğitimi almamış, kendisinden sonra kocasına el vereceğini söylemiştir. On çocuğu olan şifacı, çocuklarından bazılarının öğrenci, bazılarının evli olduğunu ve kendisinin işleriyle ilgilenmediğini belirtmiştir. Şifacı, kendi çocukları ve akrabalarına kurşun dökmemektedir.

Şifacıya tüm işlerinde eşi yardımcı olmaktadır. Şifacı, kocasına el verene kadar kurşun dökemeyeceğini belirtmiştir. Fakat kocası sarılık hastalığını anlayabildiği için bu hastalara bakabilmektedir. Gelen hastalar, işlem bittikten sonra en az 100 TL verdiğini dileyenin ise daha üst rakamlarda ücret ödediğini aktarmıştır. Hastalığı veya sıkıntısı geçen kimi hastalar adak olarak küçükbaş hayvan getirmekte ve evlerinin kapısında kesmektedir.

3.1.3.1.2. KKŞ2

Şifacı, 1950 yılında doğmuştur ve Siirt'in Erüh ilçesinde yaşamaktadır. Herhangi bir okul eğitimi almamıştır. Şifacı hastalara doksan dokuzluk ipli tespih aracılığı ile şifa ritüelini gerçekleştiriyor. Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali, Ya Ebu Cehil diyerek tespihini atıyor. Tespihin yerde boğumlandığı noktadan tutarak taneleri saymaya başlıyor. Tespih tanelerini “Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali, Ya Ebu Cehil” söyleyerek sırayla sayıyor. Boğuma geldiğinde hangi isimde kalıyorsa ona göre yorumda bulunuyor. Eğer Allah diyerek bitiriyorsa bu en hayırlısıdır ve iş kesin olacaktır. Ya Muhammet diyerek bitiriyorsa da hayırlıdır ve olma ihtimali yüksektir. Ya Ali denilerek bitiyorsa belirsizdir. Eğer Ebu Cehil denilerek bitiyorsa bu iş hayırlı değildir ve olmayacaktır. Şifacı, Cehide isminde imanlı olduğunu söylediği bir kadından bu ritüeli öğrenmiştir. Cehide ismindeki kadının bir iş için bu ritüeli yaptığına şahit olmuştur. Cehide ismindeki kadın tespihleri sayarken “Ya Allah” diyerek bitirmiş ve işin hayırlı sonuçlanacağını söylemiş ve bir süre sonra bu iş olmuştur. O zamandan sonra şifacı da bunu uygulamaya başlamıştır. Bir iş, istek, arzu, hastalık ve şifa durumu olduğunda bu ritüeli uygulamış. Şifacı zor durumlarda aynı uygulamayı gerçekleştirmektedir. Kendi ineğinin kaybolmasıyla ineği için tespihlerini saymaya başladığını aktarmıştır. Cehide ismindeki ritüeli öğrendiği kadının kayınvalidesi de o esnada orada bulunmaktadır. Onun yanında tespih

tanelerini saymış ve hayırla sonuçlanacağını anladığını söylemiştir. Bir defa Fatıha suresi ve üç kez İhlas suresi okumuş, ineği bir süre sonra kendi kendine kapıya geldiğini aktarmıştır. Şifacı tespihine çok önem verip yanından ayırmamaktadır. Kimi hastalıklara yakalananlar da şifacının yanına gelir hastalığın akıbeti için danışmıştır. Şifacı bu uygulamayı herhangi bir ücret karşılığında yapmayıp kişilerden yalnızca hayır duası istediğini aktarmıştır.

3.1.3.1.3. KKŞ3

Şifacı, 1968 yılında Eruh ilçesinde doğmuştur. Siirt il merkezinde imam olarak görev yapmaktadır ve ilahiyat bölümünden mezundur.

Şifacıya daha çok diş ağrıları ve korkular için gidilmekle birlikte muhtelif birçok sıkıntı için de başvurulmaktadır. Şifacıya gelen hastalara şifa niyetine ayetler vermektedir. Diş ağrısı için gidenlere ise şu uygulamalar yapılmaktadır: “Kur’anda A’lâ suresindeki yedi harfi toprağa çiviyle yazıyoruz. Bir parmağı ile dişi ağrıyan kişi çiviye tutuyor. Yedi harfi sırayla yazıyoruz. Birinde ağrısı azalmaya başlıyor. Yazarken zaten soruyoruz, “Azaldı mı?” diye. Eğer azalmaya başlarsa o harfte duruyoruz. Çiviye bu şekilde toprağa çakıyorsun. Kur’anda geçen İhlas suresini sessizce o kişiye fark ettirmeden okuyoruz. Yedi defa okuyoruz bu sureyi ve ağrı kesiliyor. Eskiden köylerde evlerin altı topraktı ve kolayca yazılıyordu. Artık toprak bulmak zor, ben onun yerine ağaca veya bir tahtaya yazarak çakıyorum. Bazen dişin çekilememesi durumu oluyor. Buna çok şahit oldum. Mesela çocuğun yaşı çok küçük olduğu için dişi çekilemiyor veya kadın hamile, düşük tehlikesi var ve diş çekilmesi onun için tehlikeli. Bu gibi durumlar bazen oluyor. Ağrı kesin duruyor diyemeyiz ama yüzde seksen veya doksan işe yarıyor diyebiliriz. Bu diş ağrılarının geçmesi birçok kişide tecrübe ettiğim bir uygulamadır. Bu uygulama diğer uygulamalara göre en çok etkisini gösteren uygulamamdır” (KKŞ3).

Şifacı bunun dışında, bazı korkular ve baş ağrıları için yanına gelen hastalara muska yapmaktadır. “Heyecanlanma durumları için gelenler de oluyor. Her durum için kullanılan ayet veya sure farklıdır. Bazı ayetler var, onlar ise her istek için kullanılıyor. Şahit olduğum bir olay var, her ihtiyaç için olan ayetlerden birini kullandım. Beş yaşında bir kız çocuğu saçlarını çekiyordu, psikolojik problemleri

vardı. Annesi eşim aracılığı ile benden muska yapmamı istedi. Şifa niyetiyle muskayı yaptım ve kızın bu davranışları düzeldi. Haşr suresinin son ayetini yazdım. İçinde ayrıca kendi yazdığım dualar vardı” (KKŞ3).

Şifacı, doğum zamanı yaklaşan kadınlara da şifa ve nazar için okunmuş su hazırlamaktadır. Hazırlanan suyun tek seferde içilmesi tembihlenmektedir. Böylece doğumun kolay geçeceğine inanılmaktadır.

Şifacı, karı-koca arasında yaşanan huzursuzluk ve sıkıntılar için de muskalar yapmaktadır. Aile içerisinde herhangi bir sıkıntı varsa, tüm aile için tuz üzerinde yedi kez ayet yazıp silmektedir. Bu işlem geniş ve büyük bir tepsi içine dökülen tuzla yapılmaktadır. Daha sonra bu tuz ile yemek pişirilir ve o yemekten yiyen ailenin bu sayede aralarındaki sorunların düzeleceğine inanılmaktadır. Şifacı yapılan tuz uygulamasının, diş ağrısı tedavisinden sonra en çok etkisini gözlemlediği uygulama olduğunu belirtmiştir.

Şifacı, bulunduğu mekân dışındaki kişilere de sağaltım sağlamaktadır. Siirt’te hazırlayıp farklı illere muskalar göndermektedir. Muskaların özellikle İstanbul’a gönderildiğini aktarmıştır. Çoğunluğu akraba veya tanıdık aracılığıyla muskalarını iletmektedir.

Şifacıya göre hastaların şifa bulabilmesi için kişinin de niyetin temiz olması, aldatmaların olmaması ve itikadının sağlam olması gerekir. Hem şifa arayan hem de şifa sunan kişi için bu durumun geçerli olduğunu aktarmıştır.

Şifacı, şifanın Allah’tan geldiğine inandığı için okuduğu ayet ve dualardan sonra “Bu okuduğum ayet, Allah’ın kelimeleridir. Okudum, Cenabı Hak bunun hürmetine şifa versin. Allah versin” demektedir.

3.1.3.1.4. KKŞ4

Şifacı, 1966 yılında doğmuş olup Siirt il merkezinde ikamet etmektedir. Şifacıya, özellikle cilt rahatsızlığı olan hastalar gelmektedir. Şifacının yanına gelen hastalar üç çarşamba gelmektedir. Siğil, nasır ve topuk dikenini için gidenlere arpa/buğday ile belirli ritüeller yapılmaktadır. Arpayı/buğdayı ya hasta kendi beraberinde götürür ya da şifacının bulunduğu mekânda buğday üzerine okunup

verilmektedir. Arpaya/buğdaya Fatiha suresi okunmaktadır. Dua okunurken rahatsızlığın bulunduğu yerin üzerinde arpa çevrilir. Şifacı arpayı çevirdikten sonra arpanın iki başı kesilir ve arpa üçe bölünür. Daha sonra asfalta atılır. Bunun amacı herhangi bir arabanın arpanın üzerinden geçip iyice ezmesidir. Asfalt dışında da arpa/buğdayın erken çürüyebileceği yerlere atılabilir.

Şifacı, babasının soyundan olan bir kişiden el almıştır. Şifacı, ailesinin Halid Bin Velid soyundan geldiğini aktarmıştır. Ailelerinde üç kişi el almıştır; şifacının kendisi ve Molla Refik. Şifacı da şu an kendi oğluna el vermiştir. Oğlunun hem memur olduğu için hem de şifacının kendisi hayatta olduğu için tedavi yapmayacağını aktarmıştır. Geleneğe göre şifacılar vefat ettikten sonra el verilen kişi hastalara bakmaya başlamaktadır. El verme hep aile içerisinde gerçekleşmektedir.

Şifacıya gelen hastalar arasında yaş ve cinsiyet ayrımı yoktur. Kadın, erkek ve çocuk hastalar şifacının yanına gelebilmektedir. Şifacının yanına gidemeyen kişinin hastalığının, cildinin neresinde olduğu öğrenilir ve annesinin ismi alınarak ona da tedavi işlemi yapılır.

Şifacı yanına gelen kişilerden herhangi bir ücret talep etmemekte ve bu işi “Allah rızası için” yaptığını aktarmaktadır. Şifacı uygulamalarla ilgili beklentilerinde saygı ve teşekkür istediğini belirtmiş ve şu şekilde aktarmıştır: “Bir hastanın ellerinde fındık büyüklüğünde “et beni” yaralarla gelmişti. Tedavisini yaptım ve iyileşti. Daha sonra iyileşince başka bir hastayla yanıma geldi. Geri geldiği zaman bana karşı saygılı konuşmadı ve emir cümleleri kullandı. Hastaya “Sen iyileşip geri gelmedin mi? Bu şekilde neden konuşuyorsun?” diyerek uyardım. Hasta daha sonra özür diledi. Özür dilemesi için söylemiyorum ama kibarlık gereği yapması gerekiyor. Bir gün küçük bir çocuk ailesiyle geldi ve çocuğu tedavi ettim. Tedavi sonrası gitmek üzereyken çocuk ailesini bekletip geri geldi. “Amca teşekkür ederim, onlar söylemeyi unuttu” dedi. Bu bana fazlasıyla yetti. O yüzden ücret talep etmiyorum” (KKŞ4). Şifacı, Siirt’in Tillo durağında yer alan ve şehrin en eski çarşılarından birinde esnaflık yapmaktadır. Şifacı kimliğini bu sebeple para amaçlı kullanmak istemediğini belirtmiştir.

3.1.3.1.5. KKŞ5

Şifacı, Siirt'in Kurtalan ilçesinden olup 1937 yılında doğmuştur. Okul eğitimi almamış olan şifacının yanına yalnızca çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gitmektedir. Kendisi, mahallesinde Lokmân Hekimlik yapan birinden 1950'li yıllarda el aldığı aktarmıştır. Aynı zamanda komşusu olan bu kişiyi hastaları tedavi ederken izleyip ona işlerinde yardımcı olmuştur ve böylece şifa yöntemlerini öğrenmiştir. Komşusu olan ve aynı zamanda Lokmân Hekimlik yapan bu kişiden vefat etmeden önce de el almıştır. Kadın şifacı bunun yanı sıra seyitlerden olduğunu aktarmıştır.

Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlara yapılan uygulama şu şekildedir: Şifacı, tedaviye giden hastalara yanına gelmeden önceki gece maydanozu kaynatıp suyunu içmelerini ve haşlanan maydanozu da karınlarına koyup bir gece bekletmelerini söyler. Tedavi, kadınların âdet döneminin ikinci günü başlayıp üç gün boyunca aç karnına yapılmaktadır. Tedavi için bir kavanoz göbeğe koyulur ve hacamat yapılır. Bu işlem aynı gün içinde üst üste üç kez yapılır. Tedaviye giden kadının âdet döneminin ikinci ya da üçüncü gününde olması gerekmektedir. Hasta üç ay boyunca her âdet olduğu ilk üç gün şifacının yanına gider. Şifacı, tedavi sonunda hastaların iyileştiğini ve çocuk sahibi olduğunu belirtmiştir. Yaşı dolayısıyla artık hasta kabul etmeyen şifacı, tedaviden maddi herhangi bir şey talep etmiyor ama çocuk sahibi olanların hediye olarak kendisine altın ve küçükbaş hayvan getirdiklerini belirtmektedir.

Şifacı, el aldığı kişinin tedaviyi uygularken tedavide sadece göbeğe kavanoz koyma işlemi yaparken kendisi bu işleme maydanozu da eklemiştir. Bunun sebebinin ise hastanın karnının yumuşaması ve vücudundan ödemin atılmasını sağladığı için yaptığını aktarmıştır.

Şifacı, eskiden kurşun döktüğünü de aktarmıştır. Kurşun dökme işlemini sadece çarşamba günleri yapmış. Kurşun dökerken tepsinin etrafında makas, ayna ve tuz bulundurulmuş. Kurşun döküldükten sonra kurşunun döküldüğü suyu yediye bölüp hastalara yedi tane yol ayırımına dökmelerini söylemiş. Şifacı artık yaşlandığı ve yorulduğu için bu uygulamayı yapmamaktadır.

Sonuç olarak herhangi bir kişiye el vermemiş olan şifacı, verecek kimsesinin olmadığını söylemiştir. Bu ritüellerin artık göz ardı edilmesini “Çünkü merak eden kimse yok” diyerek aktarmıştır.

3.1.3.1.6. KKŞ6

Siirtli olan şifacı “Aba” lakabı ile tanınmaktadır. “Aba” kelimesinin Siirt Arapçasında “Anne” anlamına geldiğini belirtmiştir. Aba lakaplı kadın şifacıya; kasık sıkışması, bel tutulması, bel sıkışması hastaları gitmektedir. Şifacı yanına giden hastaların ağrılı bölgelerine ayağını temas ettirip rahmetli dedesinin türbesinin hatırına dua ederek işlemi gerçekleştirmektedir. Yörede ayağını temas ettirme şekli ile iyileştirmeye “Barka” denilmektedir. Şifacı yanına gelen hastaların genellikle bel tutulması rahatsızlığı olduğunu belirtmiştir. Şifacı bir hastasını şöyle anlatmıştır: “Birine tutunarak duvarları tutarak ancak yürüyebiliyordu. Ayağımı temas ettikten sonra hasta şifasını buldu ve belindeki ağrıların çekildiğini hissettiğini söyledi” (KKŞ6).

Şifacının anne tarafından dedesi şeyhtir. Dedesi bu yetkiyi kendi soyuna el vermiş. Şifacının annesi de dedesinden aldığı elini kendi kızına el vermiştir. Dedeleri hayattayken bel ve sırt rahatsızlığı olan hastalar yanına gelirmiş. Tedavi olarak ayağını sürüp dua ettikten sonra hastaların ağrıları dinermiş. Vefatından önce elini kızına vermiştir. Kızı da yaşlanınca elini kendi kızına -KKŞ6- vermiştir. Şifacı yanına gelen hastalardan hiçbir ücret talep etmemektedir.

3.1.3.1.7. KKŞ7

İsmi paylaşmak istemeyen erkek şifacı, 1974 yılında Siirt’te doğmuştur. Türlü sıkıntılar ve hastalıklar için şifacıya başvurulmaktadır. Şifacının tek uygulaması muska yapmak ve muskadan sonra önceden hazırlanmış okunmuş suyu vermektir. Çocuğu olmayanlar, cin tutanlar, büyü yapılanlar, kısmeti kapalı olanlar, ev içi huzursuzluk yaşayanlar, felç ve inme gibi hastalıklar geçirenler başta olmak üzere muhtelif birçok durum için şifacının yanına gidilmektedir. Siirt il merkezinde yer alan işyerinde aynı zamanda hastalarını kabul etmektedir. Hastalar ikindi vaktinden önce gelmek zorundalar aksi takdirde şifacı hastalara bakmamaktadır. Bu durumu kendine zaman ayırabilmek adına prensip edindiğini aktarmıştır.

Şifacı öncelikle hastaya ne sorunu olduğunu sorup yanıtını dinlemektedir. Daha sonra hastaya annesinin adını sormaktadır. Şifacı tedavisine başlamadan önce bu bilgilerin önemli olduğunu belirtmiştir. Sağaltım uygulamalarıyla ilgili şu bilgileri aktarmıştır.

“Gelen kişiye muska yapılmışsa ona aynısını yapıp bozuyorum. Bir de cevşen yapıyorum. Muskayı bozmak için kâğıda gerekli büyüleri yazıyorum ve yakıyorum. Gelen kişi o dumanı kokluyor. Sonra üzerinde taşıması için hazırladığım cevşeni veriyorum. Yaptığım bu işlemdeki dua kişiyi nazardan, cinden, büyüden, musibetten korur. Kişinin kısmetini ve rızkının önünü açar. Evinin huzurunu ve bereketini arttırır. Kişinin, eşinin ve insanların gözünde değerini arttırır. Üzerinde olduğu müddetçe de faydasını gösterir. Kâğıt yakıldıktan sonra duman kişiye gelse yeter, bir daha büyü yapsalar da o kişiye işlemez” (KKŞ7).

Şifacı bu işlem bittikten sonra kişilere bir şişe okunmuş su vermektedir. Küçük bir pet şişe içerisinde yer alan bu su banyo yaparken kullanılmaktadır. Banyo yaparken kovaya bu suyu doldurup kovayı tamamlayacak kadar su eklemesini ve hastanın üzerine dökmesi gerektiğini söylemektedir. Kişi ertesi gün ise normal banyosunu yapabilmektedir. Şifacı verdiği okunmuş suyu anlatırken şunları aktarmıştır: “Gelene verdiğim su nisan yağmurudur, zezem suyudur, Fakirullah hazretlerinin kuyusunun suyudur. Üzerine beş tane sihir duası okunmuş sudur. Genellikle sular ayındır ama üzerine okunan dualar farklıdır” (KKŞ7). Şifacı, gelen herkesin derdinin ayrı olduğu için ilacının da ayrı olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle hastalığın sebebine göre dualar değişmektedir.

Şifacı yanına gelen hastalarından para talep etmemektedir. Yardım etmek isteyen kişiler gönüllü olarak masasında yer alan bir tahta kutuya belli bir miktarda para atmaktadır. Kutuda biriken parayı ise sadaka niyetine ihtiyaç sahiplerine dağıttığını aktarmıştır.

Şifacıya tedavi yöntemini kimden öğrendiği sorulduğunda şu bilgileri söylemiştir: “Kalpten gelen bir ilimdir. Zikir halindeyken üzerime gelen bir şeydir bu. El vermeyle olmuyor. Üç kez inzivaya, çilehaneye girdim yani sülük dediğimiz şey. Üç ayrı zattan da icazet aldım. İlim de okudum, şeriat ilmini de okudum.

Çilehane dediğim yerde aslan şeklinde gelip saldırdılar, başka şekillere girip korkutmaya çalıştılar. Dayanabilen delirmemiş. Ben de dayandım ve bu hâl bana geldi. O yüzden el de veremem” (KKŞ7).

Çeşitli sıkıntılar için şifacının yanına gelen hastalar şifa bulduğunda tekrar ziyarete gelip tatlı, ev yemeği gibi yiyecekler getirmektedir. “Mesela az önce teşekkürle bir çift geldi. Bunların araları çok kötüydü ve çocukları olmuyordu. Şimdi çocuklarının tatlısını getirmişler” (KKŞ7). Çeşitli sıkıntılar için şifacıya başvurulmaktadır. Şifacı yalnızca muska yaparak ve okunmuş su vererek hastalıkları, sorunları çözmektedir.

Değerlendirme

Geleneksel Türk hekimliği köklü bir geçmişe sahiptir. İslamiyet inancından önce başlayan bu gelenek, İslamiyet’e geçişle de yaşatılmaya devam etmiştir. Siirt yöresinde hastalıklar başta olmak üzere halkın muhtelif sıkıntıları için şifacılar başvurulmaktadır. Şifa, bereket, kısırlık, nazar gibi birçok durumda şifacılar dinsel-büyüsel sağaltımlar yapmaktadır. Hastalar KKŞ1’e nazar, kısmet, uğursuzluk, gibi çeşitli hastalıklar için KKŞ2’ye iş, istek, arzu, hastalık durumları için başvurmaktadır. KKŞ3’e diş ağrısı, aile içi huzursuzluk, psikolojik rahatsızlığı olan hastalar, KKŞ4’e ise siğil, nasır ve topuk dikenini gibi cilt hastalıkları için gidilmektedir. KKŞ5’e çocuk sahibi olmak isteyen hastalar, KKŞ6’ya ise kasık sıkışması, bel tutulması gibi hastalık durumlarında başvurulmaktadır. KKŞ7’ye türlü sıkıntılar ve hastalıklara çare arayışı içerisinde gidilmektedir.

Sonuç itibariyle Siirt yöresinde geleneksel şifa yöntemleri içeren tedavi yöntemlerine başvurulmaktadır. Geleneksel bilginin yaşatıcısı ve taşıyıcısı olan şifacılar Siirt’te sıklıkla gidilmekte ve dinsel-büyüsel sağaltımlarla hastalıklar tedavi edilmektedir.

SONUÇ

“Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Unsurlar” adlı tez çalışmasının araştırma alanı, Siirt il merkezi, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Şirvan, Tillo ilçelerini kapsamaktadır. Çalışma, Siirt halk kültüründe kutsallık barındıran şifa unsurları ve dağıtıcılarının belirlenmesi, tasnif edilmesi ve incelenip değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda; İslamiyet öncesi Türk inançlarına bağlı olarak kutsal kabul edilen mukaddes kültler ve şifa unsurları, kutsal mekânlar ve şifa unsurları, yaşayan şifacılar ve şifa unsurları olmak üzere üç ana eksen üzerinde konu ele alınmıştır. Araştırmanın desenini hem literatür taraması hem de alan araştırması oluşturmuştur. Konuya ilişkin gözlem ve görüşme yöntemiyle yapılan derlemeler halk bilim perspektifinden analitik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Siirt il merkezi ve altı ilçesinde yapılan alan çalışmaları ve taranan kaynaklardan elde edilen bilgiler neticesinde yörede elli üç türbe, yedi şifacı ve birçok kült unsur tespit edilmiştir. Elde edilen bu bilgiler ışığında Siirt ilinin geçmişten bugüne geleneksel bilgiyi sürdürdüğü görülmektedir. Hastalıkla ilgili çözüm yolları, nesiller boyu süregelen tecrübeler, geleneksel bilgiler içermektedir. Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü “WIPO” kapsamında geleneksel bilgi “kendi başına bilgi anlamına gelir ve teknik bilgi, uygulamalar, beceriler ve yenilikleri içerir” (URL-3). Mevcut toplumun atalarından miras aldığı ve kuşaklar arası aktarımla günümüze gelen bu bilgilerin kültürün oluşumundaki katkısı büyük öneme sahiptir. Kültürün özünü oluşturan geleneksel bilgiler sadece somut değil, somut olmayan kültürel unsurları da kapsamaktadır. Bu sebeple geleneksel bilgiler bir toplumun kültürel mirasını barındırmaktadır. Geleneksel bilgiler barındıran halk tıbbı, doğaüstüyle bir ilişki içerisindedir. Bu bağ ise içerisinde her toplumun kültürel yapısına bağlı olarak tıp, büyü ve din bütünü içerisinde tedavi yöntemleri barındırmaktadır. Büyü ve din temelli tedavi yöntemleri içerisinde geçmişten bugüne belirli pratikler ve yöntemler zamanla değişmiş olsa da çağın şartları içerisinde dönüşmeyi ve varlığını dinamik yapısıyla sürdürmeyi başarmıştır.

Yörede şifa arayışı içerisinde tabiat nesnelere önemli bir yer tutmaktadır. Eski inanç sistemlerinin bir yansıması ve devamı olan atalar, ağaç, ateş, su, taş/kaya kültleri birer şifa nesnesi olarak görülmektedir. Cilt hastalarına, rahatsızlığın olduğu bölgeye ateş yaklaştırılarak “ateş geldi kaç” sözlü ritüeli tekrar edilerek şifasını bulacağına inanılmaktadır. Yıldırım düşmüş ağaçlar, taşlar/kayaların bel ve sırt ağrılarında iyi geldiğine inanılmakta ve ağrılı bölgeyle teması sağlanmaktadır. Kutsallık addedilen kimi taşın/kayanın kısırlığa iyi geldiğine inanılmaktadır. Yörede şifa verdiği inanan kimi sular, romatizma hastalığı, bel ve sırt ağrıları, göz rahatsızlıklarında içerek veya banyo yaparak tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Nesnelere temas ya da sözlü yollarla yapılan ritüeller Şamanizm, Totemizm, Animizm gibi inanç sistemlerindeki “tabiat ruhu” inancından doğmaktadır. İslamiyet’e geçişle beraber devam eden bu inanç ve kültür bugün Siirt yöresinde de tespit edilmiştir.

Araştırmanın konusu olan kutsal mekân ve şahsiyetler etrafında oluşan gelenek ve şifa ritüelleri bilhassa ayrı bir öneme sahiptir. Kişiler tarafından büyük bir hürmetle ziyaret edilen bu mekânlar birer sağaltım merkezidir. Siirt’te yer alan Şeyhetü’z Zeynep türbesine doğum vakti yaklaşan kadınlar gitmekte böylece doğumun kolay geçeceğine inanılmaktadır. İsmail Fakirullah ve Veysel Karani türbelerine birçok hastalığa deva olacağı inancıyla gidilmekte ve türbe etrafında çeşitli ritüeller gerçekleştirilmektedir. Şeyh Alameddin türbesine özellikle bel ve sırt rahatsızlığı olan hastalar, Şeyh Süleyman türbesine ise baş ağrısı yaşayan hastalar gitmektedir. Hayır Ehli türbesine çocuk sahibi olmak isteyenler ve felçli hastalar gitmekte ve hastalar böylece şifasını bulacağına inanılmaktadır. Fiziksel ve psikolojik rahatsızlık yaşayan kişilerin kimi zaman şifa arayışı içerisinde başvurduğu bu mekân ve şahsiyetlerin açık ve örtük birçok işlevi vardır. Bunlardan çalışmanın da konusunu oluşturan “sağaltım işlevi” yoğun bir şekilde görülmektedir. Hem anlatı, hem mekân, hem de şifa unsurlarıyla geleneksel bilgi ve geleneksel hekimlik noktasında birçok bilgi elde edilmiştir. Bunun yanı sıra geçmişten günümüze eski inançların Siirt genelinde tezahürü ortaya konulmuştur.

Türbelerin yanı sıra yaşayan şifacılarla da görüşmeler yapılmıştır. Şifacılar aile büyüklerinden el almış veya rüya yoluyla, yaşadığı ilginç bir olayla şifa dağıttığına

inanılan kişilerdir. Günümüzün halk hekimleri, Lokmân Hekimleri, şifacı anaları olarak halk nezdinde şifa arayışı içerisinde kendilerine başvurulmaktadır. Hastalar KKŞ1'e nazar, kısmet, uğursuzluk, çeşitli hastalıklar gibi sorunlarla gitmektedir. Hastalara kurşun dökerek kötülükleri def edeceğine ve kurşunu yorumlayarak da olası durumlar hakkında önlem alınacağına inanılmaktadır. Siğil, nasır ve topuk dikenini gibi cilt hastalığı olan kişiler KKŞ4'e gitmektedir. KKŞ4 arpa/buğdayın üzerine çeşitli dualar okuyarak belirli ritüeller yapmakta ve dinsel-büyüsel sağaltımlar gerçekleştirmektedir. Modern tıbbın sunamadığı sağaltımı ve rahatlatmayı sunabilmektedirler. Kutsal kabul edilen bu şahsiyetler bireylerin sağaltım arayışında onlara yön vermekte ve onları iyileştirebilmektedir. Yörede şifacılar büyük öneme sahiptir. Bir kısmının seyit olduğuna inanılması, bir kısmının ise ailesinin nesillerdir halk hekimi oluşu dolayısıyla büyük bir inançla onlara gidilmektedir. Hastalık ve tedavi süreci içerisinde şifacı, hastanın inanç değerlerini de içeren bir çözüm yolu izlemektedir. Kişinin tedavi planlamasında kültür ve inanç unsurlarının bir arada yer aldığı bir yol izlenmesi ise hastaların tedaviyi kabulleniş sürecini olumlu yönde etkilemektedir. Fiziksel ve ruhsal sağaltımlar yapan şifacılar psikolog işlevi de gördüğünü söylemek mümkündür. Şifacıların sayı olarak azalmış olması ise halk hekimliği geleneği açısından bir kayıptır. Yaşayan şifacıların, şifa ritüellerini yeni nesile aktarmakta zorlandığı görülmüştür.

İnsanlığın en ilkel ihtiyaç ve arayışlarından biri olan “şifa”, doğa, doğadaki nesnelere ve canlılar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar ve pratikler zaman geçtikçe dönüşmüş ve kendini yenilemiş olsa bile temelde yapılan rit çoğu zaman aynı kalmıştır. Bu rit ve ritüeller insanların birer sağaltım etkinliğidir. Kutsal kabul edilen mukaddes kültler, kutsal mekânlar, yaşayan şifacılar aracılığıyla bu sağaltımlar gerçekleşmektedir. Yöreye ziyaret mekânının tipolojisine bağlı olarak ilçelerden, farklı illerden veya yurt dışından ziyaretçiler gelmektedir. Dolayısıyla araştırma alanının kutsal şifa unsurları açısından zengin olması şehrin kültürel, sosyal ve ekonomik hayatına da canlılık kazandırmıştır. Tüm bu değerlendirmeler ışığında halk biliminin perspektifinden ele aldığımız “Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Unsurlar” adlı çalışmayla geleneksel bilginin önemi ve aktarılmasının gerekliliği, farklı bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1989). “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri 23-25 Kasım 1988*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1-8.
- Akın, B. (2020). Alevi-Bektaşî İnançında Taş-Kaya-Duvar Yürütme Motifi Etrafında Oluşan Anlatılar Üzerine Bir Anlam Çözümlemesi. (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği, B. Akın (Ed). *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)* içinde (ss: 187-229). İstanbul: Paradigma.
- Akın, B. (2020). Kutsal Mekânların Yolundan Alevi Ocaklarının İzini Sürmek. (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği, B. Akın (Ed). *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)* içinde (ss: 73-113). İstanbul: Paradigma.
- Altındağ, N. (2021). *Siirt'in Kurtalan İlçesi Halk Hekimliği Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Artun, E. (2019). *Türk Halkbilimi* (16. baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Avcıoğlu, D. (1978). *Türklerin Tarihi* (1. cilt). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. Çev. A. Derman. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Balıkçı, Ş. Ç. (2019). “Mardin’de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine”. *Folklor/Edebiyat*. Cilt. 25. Sayı. 100, 1023-1040.
- Bayat, A.H. (2010). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Üçer Matbaacılık.
- Bayat, F. (2006). “Türk Mitolojisinde Dağ Kültü”. *Folklor Edebiyat*. Cilt. 12. Sayı. 46, 47.
- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bonnefoy, Y. (1981). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. Çev. L. Yılmaz. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Boratav, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru* (3. baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Childe, G. V. (2009). *Tarihte Neler Oldu?*. Çev. A. Şenel, M. Tunçay. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Çelik, A. (2012). *Siirt ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Çelik, A. (2019). *Tanzimattan Cumhuriyete Siirt*. Siirt: Emin Ofset Matbaacılık.

- Çetin, Ç. Z. (2007). “Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar)”. *Bilig Dergisi*, Sayı. 43, 18-19.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2019). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama AŞ.
- Demir, H. (2019). “Eski Türklerde Su Kültü ve Anadolu Selçuklu Mimarisi Üzerindeki Etkileri”. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 5, 23-46.
- Demlikoğlu, U. (2018). “998 ve 1112 Numaralı Tapu Tahrir Defterlerine Göre Siirt Vakıfları (1526-1566)”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı. 44, 40-61.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, Ş. (2011). “XIV.-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri”. *Millî Folklor*. Cilt. 23. Sayı. 89, 120-132.
- Duvarcı, A. (1990). “Halk Hekimliğinde Ocaklar”. *Milli Folklor*, Sayı. 1, 34-38.
- Ekici, M. (2004). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. Çev. L. Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Erdemci, B. (2010). *Eruh ve Pervari Yöresinde Kutsal Mekân Anlayışı ve Yaygın Halk İnançları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: MEB Basımevi.
- Ergun, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Eroğlu, T., Kılıç, H. (2005). “Türk İnançları ve İnanışları”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. Sayı. 49, 749-770.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu İnançları Anadolu Üçlemesi 1*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı [The book of my Dede Korkut]*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1985). *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yay.

- Günay, Ü. (2003). “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt. 1. Sayı. 15, 5-36.
- Güngör, H. (1996). “Türk Alevî-Bektaşî İnanışlarında Şamanlığın İzleri”. *Erdem*. Cilt. 8. Sayı. 22, 237-249.
- Güngör, H. (2002). *Eski Türklerde Din ve Düşünce, Türkler*. Cilt. 3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Güngör, H. (2012). *Türk Din Etnolojisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Hacı Bektaş-ı Veli. (2007). *Makâlât* (Hazırlayan: A. Yılmaz, M. Akkuş, A. Öztürk). Ankara: Diyanet Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2000a). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (2000b). *İslam İnançları Sözlüğü*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Hardacre, H. (1987). “Ancestors: Ancestor Worship”. *The Encyclopedia of Religion*, Vol. 1, pp. 320-325. New York: Macmillan Publishing Company.
- Hill, F. W. (2004). Passing on Traditional Knowledge. *In Indigenous Knowledge Conference Proceedings*. Pennsylvania State University. University Park.
- Hufford, D. J. (2007). “Halk Hekimleri”. Çev. M. Sever. *Milli Folklor Dergisi*. Sayı. 73, 73-80.
- İnan, A. (1952). “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt. 1. Sayı. 4, 19-30.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İslam Ansiklopedisi (2004). *Siirt Maddesi*. Cilt: 37. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999a). “Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi”. *Millî Folklor*. Cilt. 6. Sayı. 44, 88-91.
- Kalafat, Y. (1999b). “Türkiye’de Halk İnançları ve Alevilik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. Sayı. 9.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.

- Kaplan, M. (2011). "Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi". *Millî Folklor*. Cilt. 23. Sayı. 91, 150-156.
- Karakaş, R. (2012). "Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular". *Journal of Turkish Studies*. 2149-2161.
- Karakaş, R. (2013). "Siirt Efsane ve Halk İnanışlarında Yılan Miti". *Folklor/Edebiyat*. Cilt. 19. Sayı. 73, 49-62.
- Karakaş, R. (2014a). "Siirt Halk Kültüründe Kutsal Ağaç ve Türbeler". *Millî Folklor*. Cilt. 26. Sayı. 102, 168-179.
- Karakaş, R. (2014b). *Siirt Menkabeleri ve Türbe Ritüelleri*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Karakaş, R. (2020). *Güneydoğu Anadolu Halk İnanışları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karakaş, R. (2021a). "Doğanın ve İnsanın Dirilişinin Simgesi: Yumurta". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. Cilt. 4. Sayı. 6, 31-51.
- Karakaş, R. (2021b). Kutsalın İki Yüzü: Şifa Veren ve Korku Salan Yönleriyle Çeşmeler. (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği, R. Karakaş (Ed.). *Ritüelleri ve Anlatularıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)-2*. içinde (ss: 23-52). İstanbul: Paradigma.
- Karakaş, R. (2021c). Kutsalın İki Yüzü: Şifa Veren ve Korku Salan Yönleriyle Kuyular. (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği, R. Karakaş (Ed.). *Ritüelleri ve Anlatularıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)-2*. içinde (ss: 53-68). İstanbul: Paradigma.
- Kızılcılık, S. (1995). *Kırsal Kesim ve Kentsel Kesimdeki Sağlık Sisteminin Sosyolojik Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köksal, H. (1987). *İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ve Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. Cilt. IV. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 153-171.
- Köprülü, F. (1984). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kramer, S. N. (2002). *Tarih Sümer'de Başlar*. Çev. H. Koyukan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Kucak, Ö. (2016). "XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt. 4. Sayı. 6-7, 13-26.
- Malinowski, B. (1990). *Büyü, Bilim ve Din*. Çev. S. Özkal. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Matthews, H. F., Sullivan III, C. W., ve Baldwin, K. (1992). Herbal and Magical Medicine: Traditional Healing Today. (Ed). R. Duke Blaustein. University Press “Traditional Healing Today: Moving Beyond Stereotypes” içinde. (s.32-40).
- Mungan, H. S., Çara, C. (2020). “Gelenek ve Postmodernizm Bağlamında Bir İnceleme: Mendilimde Kırmızım Var”. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. Cilt. 3. Sayı. 5, 30-47.
- Ocak, A. Y. (1993). “Dağ: Eski Türkler’de Dağ Kültü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 8, 401-402.
- Ocak, A. Y. (2010). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ocak, A. Y. (2013). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orman, İ. (2012). “Türbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları. Cilt. 41, 464-466.
- Oymak, İ. (2010). “Anadolu’da Su Kültünün İzleri”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt. 15. Sayı. 1, 35-55.
- Ozan, M. (2011). “Türklerde Ateş Kültü ve Yenigün Anlayışı”. *Kültür Evreni 9. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. Ankara: Kültür Ajansı, 23-32.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
- Örnek, S. V. (1995). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Özçelik, N. A. (2015). *Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Özdemir, N. (2018). “Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. Cilt. 18. Sayı. 1, 1-28.
- Özgen, Z. N. (2007). *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Padem, H., Göksu, A., Konaklı, Z. (2012). *Araştırma Yöntemleri*. Sarajevo: International Burch University Yayınları.

- Pehlivan, G. (2009). "Dinî Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar". *Milli Folklor*. Cilt. 21. Sayı. 83.
- Ragavan, S. (2001). *Protection of Traditional Knowledge*. Minn. Intell. Prop. Rev. Cilt. 2, 1-60.
- Rivers, W. H. (2004). *Tıp, Büyü ve Din*. Çev. İ. E. Köksaldı. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Ronan, C. A. (2003). *Bilim Tarihi* (3. baskı). Çev. E. İhsanoğlu, F. Günergür. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev. A. Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların Gizemi*. Çev. M. Küpüşoğlu. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Schimmel, A. (2002). *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*. Çev. E. Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Schimmel, A. (2012). *İslamın Mistik Boyutları*. Çev. E. Kocabıyık. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Seçkin, B. S. (2005). *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*. İstanbul: Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık.
- Semiz, Ö. (2015). "Geleneksel Bilgi, Folklor ve Fikri Mülkiyet Hukuku: Yerel Kolektif Bilginin Hukuki Korunması". *Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı-2013*. T. Memiş (Ed). Ankara: Yetkin Yayınları, 377- 402
- Serdaroğlu, Ü. (1996). *Eskiçağ'da Tıp*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Siirt İl Yıllığı (1967). Siirt Valiliği Yayınları.
- Siirt İl Yıllığı (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Siirt*. Siirt Valiliği Yayınları.
- Siirt İl Yıllığı (1998). *Cumhuriyetin 75. Yılında Siirt*. Siirt Valiliği Yayınları.
- "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi". Çev. Ö. Oğuz, Y. Özay, P. Tacar. *Millî Folklor*. Sayı. 65, 163-171.
- Şar, S. (2005). "Anadolu'da Halk Hekimliği Uygulamaları". *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*. Sayı. 13, 131-136.
- Şar, S. (2008). "Anadolu'da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış". *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15.
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Taşpınar, İ. (2006). *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ.
- Tuncel M. (2007). “Geçmişten Günümüze Siirt Şehri”. *Uluslararası Siirt Sempozyumu*. Siirt, 19-20-21 Eylül 2006. İzmir: Birleşik Matbaacılık, 26-30.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1969). “Erzurum Bölgesinde Tıbbî Tedavinin Sosyo-Kültürel Safhaları”. *Türk Etnografya Dergisi*. Ankara: TTK Yay. Sayı. 9, 33-34
- Türkdoğan, O. (1974). Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği. *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*. Ankara: Başbakanlık.
- Türkdoğan, O. (1991). *Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Uygur, H. K. (2015). *Kutsal Mekân Bağlamında Mardin Süryanilerinin Anlatıları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uygur, H. K. (2020). “Kutsal Mekân Bağlamında Gündelik Hayatın İzinde Mekânın Dönüşümü: Mardin Süryani Kilise ve Manastırları”. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. Cilt. 3. Sayı. 4, 130-146.
- Uygur, H. K., Çara, C. (2021). Kültürel Belleğin Kutsal Mekânı: Zeynel Abidin Türbesi. (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği-2, R. Karakaş (Ed). *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği) -2* içinde (ss: 277-309). İstanbul: Paradigma.
- Yoder, D. (2009). Halk Tıbbı ve Modern Tıp. Çev: S. Yoğurtçuoğlu, A. Gülüm. (Ed.) Ö. Oğuz, S. Gürçayır vd. Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3 içinde (ss: 391-397). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Yolcu, M. A., Aça, M. (2019). “Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Folklor”. *Folklor/Edebiyat*. Cilt. 25. Sayı. 100, 861-871.
- Yurdaydın, H. G. (1981). “Türk İslam Kültürüne Giriş”. *Diyanet Dergisi Hicret Özel Sayısı*. 264-302.

İnternet Kaynakları

- URL-1: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Siirt_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Siirt_(il)) Erişim Tarihi: 19.10.2021.
- URL-2: <https://www.siirt.bel.tr/cografi> Erişim Tarihi: 21.10.2021.
- URL-3: <https://www.wipo.int/tk/en/tk/> Erişim Tarihi: 21.10.2021.

URL-4: t.ly/xQef Erişim Tarihi: 20.12.2021.

URL-5: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-137971/ismail-fakirullah-hazretleri-turbesi-unesco-dunya-miras-.html> Erişim Tarihi: 24.12.2021.

URL-6: <https://www.who.int/about/governance/constitution> Erişim Tarihi: 20.11.2021.

URL-7: <https://www.telifhaklari.gov.tr/Dunya-Fikri-Mulkiyet-Orgutu>
[WIPOOMPI](https://www.wipo.int) Erişim Tarihi: 10.11.2021.

EKLER

Ek 1. Kaynak kişi dizini

- KK1: Ö.E., (1990), Siirt/Merkez, Lise, Özel Sektör.
KK2: İ.A., (1987), Siirt/Eruh, Yüksek Lisans, Özel Sektör.
KK3: V.B., (1975), Siirt/Merkez, Ortaokul, Berber.
KK4: B.B., (2002), Siirt/Merkez, Üniversite, Öğrenci.
KK5: K.A., (1950), Siirt/Merkez, İlkokul, Emekli.
KK6: S.Y., (1960), Siirt, Okumamış, Serbest Meslek.
KK7: N.E., (1978), Siirt/Merkez, İlkokul, Esnaf.
KK8: A.E., (1988), Bitlis/Merkez, İlkokul, Ev Hanımı.
KK9: S.B., (1969), Siirt/Merkez, Lisans, Öğretmen.
KK10: Ş.B., (1973), Siirt/Merkez, Okumamış, Özel Sektör.
KK11: K.B., (1998), Siirt/Merkez, Lisans, Mühendis.
KK12: M.S.E., (1972), Siirt/Tillo, İlahiyat, Öğretmen.
KK13: T.B., (1961), Siirt/Merkez, Lise, Emekli.
KK14: H.E., (1998), Siirt/Eruh, Lise, Yönetici.
KK15: A.T., (1944), Siirt/Merkez, İlkokul, Emekli.
KK16: A.T., (1952), Siirt/Kurtalan, Okumamış, Ev Hanımı.
KK17: T.K., (1960), Siirt/Tillo, İlkokul, Emekli.
KK18: V.Ö., (1977), Siirt/Pervari, Ortaokul, Serbest Meslek.
KK19: K.Ö., (1984), Siirt/Eruh, Lise, Marangoz.
KK20: Z.A., (1975), Siirt/Merkez, Ortaokul, Serbest Meslek.
KK21: E.Y., (1993), Siirt/Tillo, Önlisans, Türbedar.
KK22: B.T., (1969), Siirt/Kurtalan, İlkokul, Taksici.
KK23: M.K., (1981), Siirt/Şirvan, İlkokul, Tekstil İşletmecisi.
KK24: S.T., (1978), Siirt/Eruh, Lisans, Özel Sektör.
KK25: F.D., (1964), Siirt/Merkez, İlkokul, Emekli.
KK26: S.K., (2000), Siirt/Kurtalan, İlahiyat, Serbest Meslek.
KK27: B.K., (1976), Siirt/Tillo, Ön Lisans, İmam.

- KK28: H.K., (1965), Siirt/Merkez, İlkokul, Kahveci.
- KK29: K.A., (1967), Siirt/Baykan, İlkokul, Emekli.
- KK30: A.D., (1964), Siirt/Eruh, Lise, Serbest Meslek.
- KK31: M.A., (1986), Siirt/Eruh, İlkokul, Serbest Meslek.
- KK32: M.A., (1995), Siirt/Merkez, İşletme, Ev Hanımı.
- KK33: K.E., (1969), Siirt/Tillo, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK34: Z.E., (1980), Siirt/Baykan, Okumamış, Ev Hanımı.
- KK35: F.E., (1955), Siirt/Kurtalan, Okumamış, Ev Hanımı.
- KK36: Y.B., (2000), Siirt/Merkez, Lise, Kuaför.
- KK37: N.A., (1980), Siirt/Şirvan, İlkokul, Hademe.
- KK38: M.K., (1956), Siirt/Şirvan, İlkokul, Emekli.
- KK39: H.C., (1972), Siirt/Şirvan, Lise, İmam.
- KK40: V.A., (1984), Siirt/Şirvan, Ortaokul, Serbest Meslek.
- KK41: H.E., (1983), Siirt/Eruh, Ortaokul, Memur.
- KK42: S.N., (1944), Siirt/Baykan, Okumamış, Ev Hanımı.
- KK43: B.C., (1992), Diyarbakır/Merkez, Üniversite, Öğretmen.
- KK44: N.V., (1983), Siirt/Merkez, Lise, Ev Hanımı.
- KK45: S.Ö., (1982), Siirt/Tillo, Ortaokul, Ev Hanımı.
- KK46: A.V., (1974), Siirt/Kurtalan, Lise, Müteahhit.
- KK47: Z.E., (2003), Siirt/Merkez, Lise, Öğrenci.
- KK48: M.B., (2002), Siirt/Merkez, Üniversite, Öğrenci.
- KK49: M.E.Ş., (1998), Siirt/Merkez, Lisans, Öğrenci.
- KK50: A.B., (2003), Siirt/Eruh, Lise, Öğrenci.
- KK51: H.Y., (1971), Siirt/Merkez, İlkokul, Ev hanımı.
- KK52: Ö.F.Ö., (2004), Siirt/Merkez, Lise, Öğrenci.
- KK53: M.A., (1998), Siirt/Merkez, Üniversite, Öğrenci.
- KK54: A.A., (1967), Siirt/Merkez, Ortaokul, Esnaf.
- KK55: V.E., (1986), Siirt/Merkez, Lise, Muhasebeci.
- KK56: C.A., (1969), Siirt/Merkez, Lise, Çiftçi.
- KK57: B.A., (1960), Siirt/Merkez, İlkokul, Emekli.
- KK58: N.A., (1974), Siirt/Merkez, İlkokul, Esnaf.
- KK59: İ.E., (2004), Siirt/Kurtalan, Lise, Öğrenci.

- KK60: A.B., (1975), Siirt/Merkez, Ortaokul, Ev Hanımı.
- KK61: M.E., (1989), Siirt/Eruh, Üniversite, Öğretmen.
- KK62: C.A., (1976), Siirt/Merkez, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK63: S.K., (1971), Siirt/Pervari, İlkokul, Tarım İşçisi.
- KK64: F.İ., (1950), Siirt/Eruh, Okumamış, Ev Hanımı.
- KK65: İ.Ö., (1968), Siirt/Eruh, Önlisans, İmam.
- KK66: Ş.B., (1996), Siirt/Pervari, Ortaokul, Ev hanımı.
- KK67: Ö.Ç., (1997), Siirt/Pervari, Açıköğretim, Öğrenci.
- KK68: E.K., (1999), Siirt/Pervari, Ortaokul, Ev Hanımı.
- KK69: B.A., (1955), Siirt/Merkez, İlkokul, Emekli.
- KK70: B.B., (1993), Siirt/Merkez, Üniversite, Serbest Meslek.
- KK71: S.B., (1997), Siirt/Kurtalan, Üniversite, Öğretmen.
- KK72: R.E., (1992), Siirt/Merkez, Lisans, Öğretmen.
- KK73: C.B., (1991), Siirt/Merkez, Üniversite, Öğretmen.
- KK74: S.K., (1974), Siirt/Pervari, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK75: G.S., (1974), Siirt/Merkez, Lise, Ev Hanımı.
- KK76: H.E., (1963), Siirt/Merkez, İlkokul, Emekli.
- KK77: Y.Ş., (1944), Siirt/Eruh, Üniversite, Kabin Memuru.
- KK78: A.Ş., (1999), Siirt/Eruh, Üniversite, Paramedik.
- KK79: S.A., (1996), Siirt/Kurtalan, Üniversite, Öğretmen.
- KK80: Y.K., (1984), Siirt/Baykan, Lise, Güvenlik Görevlisi.
- KK81: Ü.A., (1992), Siirt/Merkez, Üniversite, Güvenlik Görevlisi.
- KK82: Z.E., (2000), Siirt/Merkez, Üniversite, Öğrenci.
- KK83: C.E., (1973), Siirt/Merkez, Üniversite, Öğretim Görevlisi.
- KK84: Ş.E., (1992), Siirt/Baykan, Lise, Sekreter.
- KK85: F.E., (1994), Siirt/Baykan, Üniversite, Öğretmen.
- KK86: L.E., (1997), Siirt/Baykan, Üniversite, Öğretmen.
- KK87: A.A.E., (2001), Siirt/Baykan, Üniversite, Öğrenci.
- KK88: N.E., (1970), Siirt/Baykan, Okumamış, Ev Hanımı.
- KK89: M.E., (2002), Siirt/Baykan, Üniversite, Öğrenci.
- KK90: S.D., (1996), Siirt/Baykan, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK91: V.U., (1992), Siirt/Merkez, Üniversite, Esnaf .

- KK92: S.K., (1992), Siirt/Eruh, Üniversite, Öğretmen.
- KK93: N.K., (1992) ,Siirt/Eruh, Üniversite, Öğretmen.
- KK94: F.B., (1986), Siirt/Eruh, Üniversite, Güvenlik Görevlisi.
- KK95: M.Y.E., (1989), Siirt/Baykan, Üniversite, Bekçi.
- KK96: Y.B.E., (1992), Siirt/Merkez, Üniversite, Öğretmen.
- KK97: M.F.E., (1988), Siirt/Baykan, Üniversite, Serbest Meslek.
- KK98: E.A., (1983), Siirt/Merkez, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK99: İ.A., (2002), Siirt/Merkez, Lise, Öğrenci.
- KK100: E.A., (1996), Siirt/Merkez, Üniversite, Memur.
- KK101: M.A., (1993), Siirt/Merkez, Üniversite, Polis.
- KK102: H.A., (1988), Siirt Merkez, Lise, Şoför.
- KK103: İ.B., (1975), Siirt/Merkez, Lise, Berber.
- KK104: V.B., (1972), Siirt/Merkez, Lise, Sekreter.
- KK105: M.S.B., (1966), Siirt/Merkez, Lise, Emekli.
- KK106: D.B., (2001), Siirt/Merkez, Önlisans, Öğrenci.
- KK107: T.B., (2001), Siirt/Kurtalan, Üniversite, Öğrenci.
- KK108: A.C., (1995), Siirt/Kurtalan, Lise, Esnaf.
- KK109: M.S., (1987), Siirt/Kurtalan, Lise, Şoför.
- KK110: A.A., (1974), Siirt/Kurtalan, Ortaokul, Temizlik Personeli.
- KK111: V.B., (1974), Siirt/Merkez, Lise, Berber.
- KK112: E.E., (1965), Siirt/Merkez, Okumamış, Ev Hanımı.
-
- KKŞ1: K.Ö., (1966), Siirt/Eruh, Okumamış.
- KKŞ2: F.İ., (1950), Siirt/Eruh, Okumamış.
- KKŞ3: İ.Ö., (1968), Siirt/Eruh, Önlisans.
- KKŞ4: Ş.B., (1966), Siirt/Merkez, Lise.
- KKŞ5: F.T., (1937), Siirt/Kurtalan, Okumamış.
- KKŞ6: A.Ç., (1956), Siirt/Merkez, Okumamış.
- KKŞ7: C.D., (1974), Siirt/Merkez, Lise.

Ek 2. Resimler

Resim 1. Şeyh Alaameddin Türbesi

Resim 2. Şeyh Alaameddin Türbesi içerisinde yer alan şifalı su

Resim 3. Bayraktepe köyünde bulunan acı pınar/acı çeşme suyu

Resim 4. El Fahr Cami

Resim 5. El Fahr Cami içerisinde yer alan şifalı su

Resim 6. Şeyh Halef Cami ve Türbesi

Resim 7. Şeyh Halef Cami ve Türbesi içerisinde yer alan şifalı su

Resim 8. Şeyh Halef Türbesi

Resim 9. Şeyh Musa Türbesi

Resim 10. Siirt yöresinde, hastalara ait olan ve şifa amaçlı türbelere bırakılan elbiseler

Resim 11. Şeyh Müşerref Türbesinin girişi

Resim 12. Şeyh Müşerref Türbesi

Resim 13. Şeyh Müşerref Türbesinde yer alan şifa amaçlı kullanılan su

Resim 14. Şeyh Sabri Türbesi

Resim 15. Şeyh Yusuf Garip Türbesinin girişi

Resim 16. Şeyh Yusuf Garip Türbesi duvarında yer alan yazılar

Resim 17. Şeyh Yusuf Garip Türbesi

Resim 18. Uvendurra Cami

Resim 19. Uvendurra Cami içerisinde yer alan şifalı su

Resim 20. Uvendurra Cami kuyusu (hastaların dilekleri için getirdiği buğdaylar)

Resim 21. Bel ve sırt ağrılarına iyi geldiğine inanılan yıldırım taşı

Resim 22. Şeyh Hüseyin El Naccar Türbesi girişi

Resim 23. Şeyh Hüseyin El Naccar Türbesi

Resim 24. Şeyh Süleyman'ın ağırlar için takkesi

Resim 25. Hayır Ehli Türbesinde yer alan muhtelif hastalıklar için ziyaret edilen taş

Resim 26. Hayır Ehli Türbesinde yer alan muhtelif hastalıklar için ziyaret edilen taş

Resim 27. Muhammet Ali Türbesi

Resim 28. Muhammet Ali Türbesinde çocuk dileğiyle yapılan beşikler

Resim 29. Muhammet Ali Türbesinde çocuk dileğiyle yapılan beşikler

Resim 30. Muhammet Ali Türbesinde ve adak olarak bırakılan şekerler

Resim 31. Muhammet Ali şifalı suyunun toplandığı havuz

Resim 32. Muhammet Ali şifalı suyunun kaynağı

Resim 33. İsmail Fakirullah'ın içine düştüğüne inanılan Yeşil Şifa Kuyusu

Resim 34. İsmail Fakirullah'ın inzivaya çekildiği, bel ve sırt ağrılarına iyi geldiğine inanılan taş

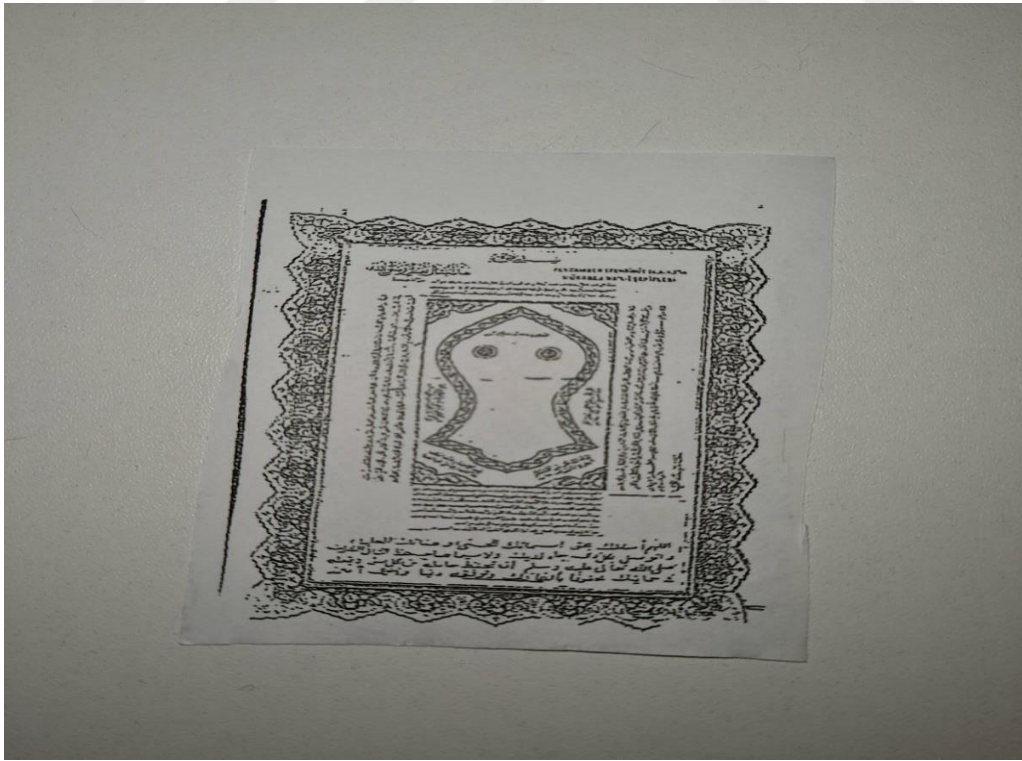
Resim 35. Sultan Memduh Türbesinin girişı

Resim 36. Sultan Memduh Türbesi

Resim 20.2. Sultan Memduh Türbesi içerisinde bulunan cennet ve cehennem tasvirleri

Resim 37. Huzursuzluk durumlarında ve uykusuzluk hallerinde kullanılan muska

Resim 38. Şeyh Muhammet Türbesi

Resim 39. KKŞ1'in kurşun dökerken tepsi içinde kullandığı yüzüğü

Resim 42. Koruyucu olduğuna inanılan muska

Resim 43. KKŞ2'nin hastalıkların tedavisinde ve muhtelif sıkıntılar için kullandığı tespih

Resim 44. Şeyh Tayyar Türbesinin girişi

Resim 45. Şeyh Tayyar Türbesi

Resim 46. Şeyh Tayyar Türbesi bahçesinde çeşitli dilekler için bağlanan çaputlar

Resim 47. Şeyh Muhammed El-Hazin Türbesinde yer alan psikolojik hastaların ve muhtelif ağrıların tedavisi için kullanılan zincir